

3362

28(075)
8-52

1890

B2001

28(075)

S-52

առարակութիւն Կենդանական Գրականութեան

ՍԿԶԲՈՒՆՔ

251

ՔՐԻՍՏՈՆԷԱԿԱՆ

ՈՒՂՂԱՓԱՌ ՀԱՒԱՏՈՅ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՅ

ՍՏԵՓԱՆՆՈՍ ԱՒԱԳ-ՔԱՀԱՆԱՅ ՏԷՐ-ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ

Ծխական-եկեղեցական ուսումնարանների բոլոր բաժանմունքների եւ միջնակարգ ուսումնարանների առաջին դաստասերների համար:

ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

(Բարեփոխած և ձևափոխած)

ԿՈՒՆԵՐԻ ԿՈՒՆԵՐԻ

Թ Ի Ֆ Լ Ի Զ

28(075)
S-52

Մ Ե Վ Ե Ն Վ Ե Ր Կ Ա Ն Ե Ա Ն Ի
М. Вартамяна, Тройц. пер. д. №11

1890

2010

8 (075) 293
8-52
Հրատարակութիւն Կենդրոնական Գրականատանոցի

180
149-ՏԵ

ՍԿԶԲՈՒՆՔ

ՔՐԻՍՏՈՆԷԱԿԱՆ

ՈՒՂՂԱՓԱՌ ՀԱՒԱՏՈՅ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ

20469

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ

ՍՏԵՓԱՆՆՈՍ ԱԻՍԳ-ՔԱՀԱՆԱՅ ՏԵՐ-ՍՏԵՓԱՆՆԻ

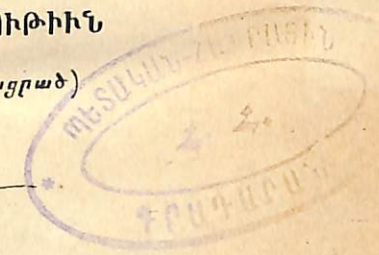

9950-59

Ծխական-եկեղեցական ուսումնարանների բոլոր բաժանմունքների եւ միջնակարգ ուսումնարանների առաջին դասատուների համար:

ՀԻՆԳԵՐՈՐԿ ՏՊԱԳՐՈՒԹԻԻՆ

(Բարեփոխած և ճոխացրած)

Թ Ի Ֆ Լ Ի Զ

Տպարան Մոլոսեւ վարդապետի

Типография М. Вартаняна, Тройн. пер. д. №11

1890

36277-Ա.Է.

Дозволено Цензурою. Тифлисъ, 16 Ноября 1869 г.
Типографія М. Вартанянца, Троиц. пер. д. № 11.

Ի ՀԱՅՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ

ՏԵԱՌՆ ՏԵԱՌՆ ՄԱԿԱՐԱՅ Ա.

ԾԱՅՐԱԳՈՅՆ ՊԱՏՐԻԱՐԳԻ ԵՒ ՍՐԲԱԶՆԱԳՈՅՆ ԿԱԹՈՒԼԻԿՈՍԻ

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՍԿՋԲՈՒՆՔԸ տպագրութեան ենք տալիս Հինգերորդ անգամ։ Այս անգամ ևս, ինչպէս միշտ, մենք աշխատել ենք լրացնել սրա մէջ նկատուած թերիները, յարմարուելով մեր ուսումնարանների պահանջներին և համակերպուելով այն ծրագրին, որ այս ուսումնական տարուայ սկզբին, Նորին Վեհափառութեան հրամանով պատրաստեց սուրբ Էջմիածնում կազմուած Կրթական Յանձնաժողովը։

Մեր գրքի նախընթաց տպագրութիւնների ժամանակ, ինչպէս յայտնի է սորան գործածող ուսուցիչներին, մեր ձգտումն եղել է՝ կցել կրօնագիտութեան բոլոր մասերը իրար հետ—չբաւականանալ լոկ սրբազան պատմութիւնից առած հատուածներով, այլ գնել պատմութեան մօտ նորա բովանդակութեանը համապատասխանող աղօթքները, շարականները, ժամամուտները, Աստուածային պատուիրանները և -հաւատոյ հանգանակի մասները՝ վերջինների իմաստը դիւրութեամբ ըմբռնելու մտքով։ Ասյպէս աշակերտը նախ ուսանում է Աստուծոյ բարեբարութիւնը դէպ'ի մարդիկ, Նորա նախախնամութիւնը, արդարագատութիւնը, և այլն։ Այդ պատմութեան ազդեցութեան շնորհիւ մանկական անմեղ սրտի մէջ զարթում է ջերմեւանդութեան զգացմունքը դէպ'ի բարեգութ և ողորմածն Աստուած, սորանից, իբրեւ երախտագիտութեան հետեւանք, յառաջ է գալիս և կարեւորութիւնը առ Աստուած աղօթքով դիմելու, որը արտայայտվում են աղօթական խօսքերով կամ երգով հոգեբուղի շարականների, որոնք իբրեւ բարոյական

գեղեցիկ ակներ շարած են իրար հետ։ Օրինակով բացատրենք մեր ասածը.— Ուսումնասիրելով Կանա Գալիլիացոց քաղաքի հարսանեաց խնջոյքի ժամանակ կատարուած հրաշքի պատմութիւնը, աշակերտի մէջ արծարծւում է ջերմեռանդութեան զգացմունք դէպ 'ի Մարիամ սուրբ Աստուածածինն և Նորա Միածին Որդին Յիսուս Քրիստոս։ Որ ընդունելով իւր մօր բարեխօսութիւնը, միշտ պատրաստ է կարօտեալներին և նեղեալներին օգնելու։

Այս ջերմեռանդակն զգացմունքը աշակերտը արտայայտում է՝ «Անկանիմք առաջի Բո սուրբ Աստուածածին» աղօթքով։ Երկրորդ օրինակ.— Անցնելով սուրբ Գրիգոր Լուսաւորչի պատմութիւնը, աշակերտի մէջ զարթում է մի կողմից երկիւղած ջերմեռանդութիւն դէպ 'ի հրաշագործ և բարեխնամ Աստուած, որ Գրիգորին ոյժ և կարողութիւն տուեց զժողային անտանելի տանջանքներին դիմադրելու և միւս կողմից—երախտագիտական զգացմունք դէպ 'ի ազգիս մեծ բարերար Պարթեական սուրբ Գրիգորը, որը 'ի սէր բարեկամի իւր անձը չխնայեց, ըստ այսմ.— «Մեծ քան զայս սէր ոչ գոյ, եթէ որ դիցէ զանձն 'ի վերայ բարեկամին»։ և ամբողջ Հայոց ազգը հիթանոսութեան խաւարից դէպ 'ի քրիստոնէութեան լոյսը բերեց։ Այս հոգեկան զգացմունքը արտայայտում է մանուկը «Հրաշափառ Աստուած և միշտ բարեխնամող» մարդուն հոգեկան զմայլմանը հասցնող շարականով։ Կարեւոր նախապատրաստութիւններից յետոյ թող աշակերտները կրօնուսուցչի ղեկավարութեամբ երգեն այս շարականը դասարանի մէջ. այն ժամանակ դասատուութիւնը անշուշտ կենդանութիւն կստանայ, կըշարժէ մանուկների հետաքրքրութիւնը և կըլարէ նոցա ուշադրութիւնը։—Սոյն դասագիրքը մատակարարում է նաև քրիստոնէական վարդապետութեան ուսումնասիրութեան համար նախապատրաստող նիւթը։

Այս անգամ ինչ որ աւելացրել ենք այդ ուղղութեամբ, համաձայն նոր ծրագրի, մեր սկսածը ամբողջացնելու համար ենք արել, որով և անանջատ կերպով կապել ենք կամեցել դպրոցը

եկեղեցու հետ, մոցնելով մատաղ սերունդը այն կրօնական-բարոյական շրջանակի մէջ, որից դուրս մնալով այնքան չարիքներ են սպառնում նորան։

Ընթերցողը, թերթելով գրքիս նոր տպագրութիւնը, կըտեսնէ, որ մենք աւելացրել ենք բացի սուրբ պատարագի արարողութեանց և խորհրդոյ բացատրութիւնից, նաև եկեղեցական պատմութիւնից այն հատուածները, որոնք պարզում և բացատրում են եկեղեցական տօների նշանակութիւնը, որով և կամեցել ենք ամբողջացնել կրօնագիտութեան տարրական դասաւանդութեան նիւթը այս մի հատորից բաղկացած դասագրքում։ Այստեղ նա կըգտնէ ծխական ուսումնարանների բոլոր բաժանմունքների նիւթը պատշաճաւոր ընդարձակութեամբ, որով սոյն ձեռնարկը, մեր նուաստ կարծիքով, կարող պիտի լինի միանգամայն բաւականութիւն տալ, թէ միգասեան և թէ երկգասեան եկեղեցական-ծխական ուսումնարաններին։

Գրքի վերջում ուսուցիչների դիւրութեան համար, բացի ընդհանուր ցանկից, դնում ենք նաև առանձին բոլոր եկեղեցական տօների ցանկը և ցոյց ենք տալիս այն երեսները, ուր նորա ղետեղած են։

Կրօնուսուց Անդրկովկասեան Ուսուցչական Դպրանոցի՝

Սթեփաննոս Կարապետեան, Տէր-Սթեփանեան։

Ս Կ Ջ Բ Ո Ւ Ն Ք

Ք Ր Ւ Ս Տ Ո Ն Է Ա Կ Ա Ն Ո Ւ Ղ Ղ Ա Փ Ա Ռ Հ Ա Ւ Ա Տ Ո Յ

Հ Ա Յ Ա Ս Տ Ա Ն Ե Ա Յ Յ Ե Կ Ե Ղ Ե Յ Ի Ո Յ

1. ԵՐՐՈՐԴՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՄԻ ԱՍՏՈՒԱԾՈՒԹԻՒՆ.

Աստուած գերագոյն եւ ամենակատարեալ էակ է: Չէ եղել այնպիսի ժամանակ, որ Աստուած եղած չլինէր: Յաւիտենական է Աստուած, եւ չկայ աշխարհիս մէջ մի տեղ, ուր չգտնուի Նա: Աստուած ամենայն տեղ է: Ա.Ֆ.Նաւարոյ է Աստուած (որովհետեւ ամենքի համար գերագոյն բարի է կամենում), Ա.Ֆ.Նաւարոյ է (մեր գործած յայտնի եւ գաղտնի գործերը գիտէ), նոյնպէս եւ Ա.Ֆ.Նաւարոյ է: Ըստ իւր էութեան անմարմին հոգի է Աստուած:

Ինքն Աստուած յայտնած է մեզ, թէ ըստ բնութեան մի է, եւ ունի երեք անձինք, որք են՝ Հայր Աստուած, Որդի Աստուած եւ Հոգի Սուրբ Աստուած, թէ այս անձինքն ունին հաւասար զօրութիւն եւ պատիւ, եւ թէ երեք անձինք մի Աստուած են եւ ոչ երեք: Երեք եւ մի լինելու հեռաւոր նմանութիւնը բնութեան մէջ եւս տեսնվում է:

2. ԹԵ ԻՆՁ ԵՆ ՀՐԵՇՏԱԿՆԵՐԸ.

Սկզբում Աստուած ստեղծեց՝ այսինքն ոչնչից գոյացրեց շատ հրեշտակներ: Հրեշտակներն անմարմին (ուրեմն եւ անտեսանելի), անմահ, իմացական եւ ազատ հոգիք են: Նորա հրեշտակ (այսինքն համբաւաբեր) ասվում են այն պատճառով, որ Աստուծոյ հրամանով մարմնաւոր կերպարանք են ստանում եւ Աստուծոյ կամքը յայտնում են մարդկանց: Ամեն հրեշտակ նոյն աստիճանի զօրութիւն եւ փառք չունի: Հրեշտակները բաժանվում են ինն դասակարգ, եւ այս պատճառով զանազան անուններ ունին. ոմանք հրեշտակ են ասվում, ոմանք հրեշտակապետ եւ ոմանք Սերուբէլ եւ Քերուբէլ:

Աստուած հրեշտակներին բարի ստեղծեց, բայց վերին դասակարգի հրեշտակներից մինը հպարտացաւ, կամեցաւ Աստուծոյ հաւասար լինել. ուստի սկսաւ հակառակիլ Նորան եւ տրտնջալ Նորա դէմ եւ կարողացաւ դէպի չարը մղորեցնել ուրիշ շատ հրեշտակների, որոնք Նորա հետ երկնքից թօթափեցան: Այն չար հրեշտակին ապառնայ ենք ասում (որ կրնշահակէ հակառակորդ), իսկ Նորա մոլորեցրած հրեշտակներին՝ դեմ եւ արբանեակ՝ ապառնայի: Այսպէս հրեշտակները բաժանուեցան բարի եւ չար: Բարի հրեշտակները Աստուծոյ կամքը յայտնում են մարդկանց, ամեն բարի գործերի մէջ օգնում են նոցա, չար բաներից պահպանում են մեզ. իսկ չար հրեշտակներն ամեն քաղի թշնամի են:

Ամենաբարին Աստուած իւրաքանչիւր մարդու մի հրեշտակ է տալիս, որ ասվում է պահապան հրեշտակ. նորան դիմում ենք մենք մեր աղօթքով. երբ քնից արթնանում ենք՝ խնդրում ենք, որ այն օրը օգնէ մեզ բարեգոր-

ծութիւն անելու. իսկ քնելու ժամանակ խնդրում ենք, որ մեզ ազատ պահէ սատանայի փորձութիւններից եւ արժանի անէ Աստուածային ողորմութեան:

Հրեշտակի խաղաղութեան յանձն արան զանձինս մեր, Տէր զօրութեանց, որ եկեալ պահեսցէ զմեզ անխռովս 'ի տուէ եւ 'ի գիշերի, յարթութեան եւ 'ի հանգստեան մերում, զի Դու ես արարիչ լուսոյ եւ հաստիչ գիշերի:

Տէր զօրութիւնների, մեր անձը յանձնիր խաղաղութեան հրեշտակին, որ գալով մեզ մօտ, հանգիստ եւ արթուն պահպանէ մեզ գիշեր եւ ցերեկ, մեր արթուն եւ քնած ժամանակը, որովհետեւ Դու ես լոյսի արարիչը եւ գիշերի ստեղծողը:

3. ՏԵՍԱՆԵԼԻ ԱՇԽԱՐՀԻՍ ԵՒ ՄԱՐԴՈՒ ՍՏԵՂԾԱ-

ԳՈՐԾՈՒԹԻՒՆԸ.

Հրեշտակներից յետոյ Աստուած ստեղծեց վեց օրուայ մէջ այն բոլոր բաները, որ մենք տեսնում ենք: Առաջին օրն ստեղծեց լոյսը: Երկրորդ օրն ստեղծեց տեսանելի երկինքը: Երրորդ օրը՝ ջուրը ցամաքից բաժանեց եւ հրամայեց որ հողը արտադրէ բոյսեր: Չորրորդ օրն ստեղծեց արեգակը, լուսինը եւ աստղերը: Հինգերորդ օրը՝ թռչունները եւ ձկները: Վեցերորդ օրն ստեղծեց բոլոր կենդանիները եւ յետոյ մարդը:

Աստուած մարդու մարմինը հողից ստեղծեց եւ փչելով տուեց Նորան բանական, ազատ եւ անմահ հոգի: Այս

Հոգւով մարդը զանազանութեամբ կենդանիներէից: Աստուած մարդու հոգին ստեղծեց Իւր կերպին եւ նմանութեան պէս, շնորհելով նորան անարատ միտք եւ սուրբ կամք:

Աստուած առաջին մարդու կողքից ստեղծեց նորա համար կին, այսինքն այնպիսի մարդ, որպէս նա ինքն էր: Աստուած այս արաւ, որպէսզի մարդիկ սիրեն միմեանց այնպէս, ինչպէս իւրեանց անձը: Աստուած առաջին մարդուն Ադամ անուանեց, իսկ նախամօրը Եւայ:

Եօթներորդ օրը Աստուած ոչինչ չստեղծեց, վասնորոյ այն օրը կոչուեցաւ շաբաթ (որ կընշանակէ հանգստութիւն): Աստուած օրհնեց եւ սրբեց այն օրը եւ հրամայեց որ տօն եւ սուրբ պահուի՝ 'ի յիշատակ աշխարհի ստեղծագործութեան:

Աստուած աշխարհն ստեղծելուց յետոյ անխնամ չըթողեց նորան, այլ Իւր հովանաւորութեան ներքոյ պահելով, նախախնամում է եւ ամեն բարի բանին օգնում է: Այս պատճառով մենք Աստուծուն անուանում ենք Տէր, Երկնաւոր Թագաւոր, Արարիչ, Ամենակալ եւ Նախախնամող: Եւ մեր ամեն կարօտութիւնների ժամանակ աղօթքով դիմում ենք դէպի Նա:

Ամենայն բարի գործի համար մենք խնդրում ենք Արարիչ Աստուծոյ եւ Ամենակալի օրհնութիւնը եւ շնորհակալ ենք լինում նորանից այն ամեն բանի համար, ինչ որ Նա տալիս է մեզ:

Օրհնեա՛, Տէր:

Գոհանամ զՔէն (շնորհակալ եմ՝ Քեզանից),

Տէ՛ր Աստուած իմ:

Մեր դէպի Ամենակալ եւ Արարիչ Աստուածն ունեցած հաւատը յայտնում ենք այսպէս.

Հաւատամք 'ի մի Աստուած, 'ի Հայրն Ամենակալ, յԱրարիչն Երկնի եւ Երկրի, Երեւեաց եւ աներևութից:

Երեւելի անուանում ենք Աստուծոյ այն արարածները, որոնց կարող ենք տեսնել—երկիրը եւ ամենը, ինչ որ նորա վերայ կայ. իսկ աներևոյթ՝ հրեշտակներին:

Աստուծոյ պատուին Եօթներորդ օրու, Ժամին.

Յիշեա՛ սրբել զօր շաբաթու, զվեց օր գործեսցես եւ արասցես զամենայն զգործս քո. իսկ յաւուրն եօթներորդի շաբաթ Տեառն Աստուծոյ քո:

Միտք պահիր շաբաթ օրը, որ սրբութեամբ պահես նորան, այսինքն այն օրը նուիրես բարի գործերի: Վեց օր աշխատիր, այսինքն արա՛ քո գործերը, իսկ եօթներորդ օրը դադարիր այդ գործերից՝ 'ի պատիւ քո Տէր Աստուծոյ:

Առաւօտեան աղօթք.

Գոհանամ զՔէն, Տէր	Շնորհակալ եմ Քե-
Աստուած իմ, որ զար-	զանից, Տէր Աստուած
թուցերզիս 'ի հանգըս-	իմ, որ Քո ողորմութեան
տենէ քնոյ շնորհիւ ո-	շնորհովը զարթեցրիր

դորմութեան Գո: Զար-
թո զմիտս իմ արդա-
րութեամբ առ Քեզ,
Տէր Աստուած իմ, զի
տեսցենաչք իմ զփրկու-
թիւն Գո: Եկեսցէ և
բնակեսցի յիս Աստուա-
ծութիւն Գո և ողոր-
մութիւն Գո հովանի և
պահապան լիցի 'ի վե-
րայ իմ: Եւ զիս արժա-
նի արա 'ի տուէ և 'ի
գիշերի և յամենայն ժա-
մու միշտ խորհիլ 'ի
սէր պատուիրանաց Գոց.
և գոհանալով փառա-
ւորել զՀայր և զՈրդի
և զՍուրբ Հոգիդ. այժմ
և միշտ և յաւիտեանս
յաւիտենից. ամէն:

Ինձ հանգիստ բնից:
Զարթեցրու իմ միտքը
արդարութիւնով դէպի
Քեզ, Տէր Աստուած իմ,
որ իմ աչքերը տեսնեն
Գո փրկութիւնը, գայ
և բնակուի իմ մէջ Գո
Աստուածութիւնը. և
Գո ողորմութիւնը հո-
վանի և պահապան լի-
նի իմ վրայ: Եւ ինձ
արժանի արա գիշեր և
ցերեկ և ամեն ժամա-
նակ Գո պատուիրան-
ների վրայ մտածել և
Գո պատուիրանները
կատարել. և շնորհա-
կալութեամբ փառաւո-
րել Հօրը և Որդուն և
Սուրբ Հոգուն. այժմ և
միշտ և յաւիտեանս
յաւիտենից. ամէն:

4. ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՐԴԿԱՆՑ ԿԵԱՆՔԸ ԴՐԱԽՏԻ ՄԷՁ.

Աստուած Ազամին եւ Եւային բնակեցրեց դրախտի
մէջ, որ մի գեղեցիկ պարտէզ էր արեւելեան կողմը: Նո-

րա մէջտեղում մի նշանաւոր ծառ կար, որի պտուղները
մարդուն հիւանդութիւնից եւ մահից ազատ էին պահում:
Սյա ծառի անունն էր Ծառ Գիւտ: Աստուած առաջին
մարդկանց դրախտը տանելով, օրհնեց նրանց եւ ասաց.
«Բազմացէք, լցրէք երկիրս եւ նորան տիրեցէք»: Առաջին
մարդիկը երջանիկ կեանք ունէին դրախտի մէջ եւ ոչ
մէկ բանի կարօտութիւն չէին զգում, հոգեկան զբաղ-
մունք ունէին, որ ճանաչում էին Աստուծոյ արարած-
ները եւ սովորում էին սիրել Աստուծուն: Սորանից զատ
ինքն Աստուած երեւում էր նրանց եւ յայտնում էր այն
բաները, որ իրանք իրանց չէին կարող իմանալ. ունէին
նաեւ մարմնական զբաղմունք, այսինքն դրախտը պահ-
պանում եւ մշակում էին: Նոքա ոչ թշնամութիւն գի-
տէին եւ ոչ խաբէութիւն, եւ անմեղ մանկանց նման ա-
մօթ չէին զգում:

Որպէսզի մարդիկ չմոռանան որ նոցա վրայ իշխում
է ինքն Աստուած եւ նորա կամքին հնազանդիլը սովորեն,
Աստուած պատուէր տուաւ նոցա: Պատուիրեց որ չուտեն
այն ծառի պտուղը, որի անունն էր Ծառ Գիւտ—
«... և չալի,—ասելով՝ որ եթէ ուտեն, կըմեռնին»:

Ողորմած Աստուածը մեզ եւս կարողութիւն եւ ոյժ
է տալիս բարի բան սովորելու, Իւր կամքը մեզ եւս յայտ-
նում է եւ տալիս է Աստուածային անկեղծութիւն: Վասն
որոյ մենք եւս մեր դատաւութիւնից առաջ աղօթք ասե-
լով խնդրում ենք, որ օգնէ մեզ աւանդուած ուսմունքը
սովորելու: Իսկ դասաւորութիւնից յետոյ աղօթք ասելով
շնորհակալ ենք լինում մեզ պարգեւած ողորմութեան հա-
մար, եւ օրհնութիւն ենք խնդրում նոցա համար, որոնք
օգնեցին մեզ սովորելու:

Ա. դ օ թ. ք դ ա ս ի ց ա ու ա ջ.

Ամենաբարի Աստուած, առաքեա առ մեզ զՀնորհա Հոգւոյդ Քո սրբոյ, որ պարգևէ մեզ զմիտս և կազդուրէ զգօրութիւնս հոգւոց մերոց, որպէս զի մեր ընդունելով զաւանդեալ մեզ ուսմունս՝ զարգացուք Քեզ ստեղծողիդ մերում 'ի փառս, 'ի մխիթարութիւն ծնողաց մերոց, յօգուտ եկեղեցւոյ և Հայրենեաց:

Ո՛վ ամենաբարի Աստուած, ուղարկիր դէպի մեզ Քո սուրբ Հոգւոյդ Հնորհքը, որ մեզ միտք պարգևէ, և զօրացնէ մեր հոգւոր կարողութիւնները, որպէս զի մենք ուշք դարձնելով մեզ տուած ուսմունքին, մեծանանք Քեզ ստեղծողիդ փառք տալու, մեր ծնողացը մխիթարելու և եկեղեցուն ու Հայրենիքին օգտակար լինելու:

Ա. դ օ թ. ք դ ա ս ի ց յ ե տ ո յ.

Քո հանամք զՔէն, Արարիչ, զի արժանի արարեր զմեզ Հնորհաց 'Քոց՝ ընդունելութեան ուսմանս, օրհնեալ զմեծաւորս, զԾնողս և զուսուցիչս մեր, որք ա-

Շնորհակալ ենք Քեզանից, Արարիչ, որ Քո սուրբ Հնորհոյն արժանացրիր մեզ ուսմունք ստանալու: Օրհնիր մեր մեծաւորներին, ծնողներին և ուսուցիչներին,

առաջնորդէն մեզ 'ի գիտութիւն բարութեան, և սուր մեզ զկարողութիւն 'ի շարունակութիւն ուսմանս այսորիկ:

որոնք առաջնորդում են մեզ բարի բաներն իմանալու: Տուր մեզ ոյժ և կարողութիւն, որ այսուհետև ևս շարունակենք նոյն ուսումը:

5. ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՐԴԿԱՆՅ ՄԵՂՔԻ ՄԷՋ ԸՆԿՆԻԼԸ.

Սատանան՝ առաջին մարդկանց երանելի վիճակի վրայ նախանձուելով, մոլորեցրեց նրանց դէպի չարը: Մէկ անգամ, երբ Եւան անցնում էր արգելեալ ծառի մօտով, սատանան՝ օձի կերպարանքով մօտեցաւ նրան եւ հարցրեց. «Յիրաւի, մի՞թէ Աստուած արգելել է դրախտի ծառերի պտուղներից ուտել»: Եւան պատասխանեց, թէ՝ «Բոլոր ծառերի պտուղներից կարող ենք ուտել, միայն հրամայեց Աստուած այս ծառի պտուղը չուտել, որպէսզի չմեռնինք»: «Ո՛չ, դուք չէք մեռնիլ, ասաց սատանան, այլ եթէ այս պտղից ուտէք՝ իսկոյն ձեր աչքերը կը բացուին եւ Աստուծոյ նման կը լինիք, չարն ու բարին կը հասկանաք»: Եւան ցանկացաւ այն պտղից ուտել. նա չկարողացաւ համբերել, կտրեց ու կերաւ, յետոյ Ադամին տուաւ, որ նոյնպէս կերաւ: Եւ այս կերպով առաջին մարդիկ մեղանշեցին: Երբ մեղքն առաջին մարդկանց հոգու մէջ մտաւ, իսկոյն ամօթ եւ սարսափ տիրեց նոցա վերայ: Երբ լսեցին որ Աստուած դրախտի մէջ ման է գալիս, ահով դողով պահուեցան ծառերի մէջ, չմտածելով՝ որ ամենատես Աստուծոց անկարելի է թաքչիլ: «Ադամ, ո՞ւր ես», հարցրեց Աստուած: Ադամը պտտապխանեց. «Չայնդ լսելով վախեցայ, եւ որովհետեւ մերկ էի՝ ամաչեցի, ուստի պահուեցայ»:

— Չլինի՞ թէ այն արգելուած ծառի պտղիցը կերար, հարցրեց Աստուած: Այն ժամանակ սկսաւ Ադամը յանցանքը իւր կնոջ վերայ ձգել եւ ասաց. «Այս կինս, որ Դու ինձ տուիր, սա ինձ տուաւ այն պտուղը, եւ ես կերայ»: Աստուած հարցրեց Եւային. «Այս ի՞նչ բան արիր»: Իսկ նա պատասխանեց, թէ «օձն ինձ խաբեց»: Այս կերպով ահա մարդկանց հոգին մեղքերով ապականուեցաւ: Նոքա, որ սկզբից

բարի եւ ճշմարտախօս էին, այն յանցանքը գործելուց յետոյ ստախօս, անձնասէր եւ չարասիրտ եղան:

Աստուած արգելում է մեզ՝ սրտերիս մէջ նախանձ պահելը կամ ուրիշի բարութեան վրայ նախանձիւր, որովհետեւ նորանից յառաջ են գալիս շատ տեսակի չարութիւններ: Այդ պատուիրանն այսպէս է կարդացվում.

Մի՛ ցանկանար տան ընկերի քո եւ մի՛ ամենայնի, որ ինչ ընկերի քո է:

6. ՓՐԿՁԻ ԽՈՍՏՈՒՄԸ ԵՒ ՆԱԽԱԾՆՈՂՆԵՐԻ ՅԱՆՑԱՆՔԻ ՊԱՏԻՃԸ:

Արդարագտոն Աստուած անիծեց մոլորեցնող սատանային, որ օձի կերպարանք էր առել, եւ ասաց նրան. «Ի՞նչ եւ այս կնոջ մէջ թշնամութիւն եմ դնում. սորա սերունդից մէկը պիտի քո գլուխը ջախջախէ»: Այս խօսքերը մխիթարութիւն եղան մարդկանց համար, որովհետեւ գուշակեցին, թէ Փրկիչը աշխարհ պիտի գայ: Յետոյ Աստուած մարդկանց համար եւս պատիժ որոշեց, որ նոքա չմոռանան իրանց գործած մեղքը: Եւային ասաց՝ թէ դու ցաւով պիտի ծնանիս որդի. իսկ Ադամին ասաց. «երիսիդ քրտինքով պիտի ճարես հացդ, մինչեւ որ մեռնիս»: Բայց որպէսզի մարդիկ միշտ յիշեն խոստացած Փրկիչը, Աստուած սովորեցրեց նոցա, որ Իրան կենդանիներ գոհեն, որով ցոյց տուաւ, թէ Փրկիչը Իւր արիւնով պիտի ազատէ մարդկանց: Յետոյ Աստուած գրախտից արտաքսեց նրանց:

Բայց սորանից յետոյ եւս Աստուած անխնամ չթողեց մարդկանց, այլ պատրաստում էր նրանց Փրկչին ընդունելու: Մինչեւ Փրկչի գալուստը եղած միջոցը կոչվում է հին «-խաբի Ժամանակ», իսկ Նորա գալուց յետոյ եղած միջոցը ասվում է նոր «-խաբի Ժամանակ»:

Աստուած, ողորմեա՛ ինձ մեղաւորիս:

Երեկոյեան աղօթք.

Տէր Աստուած մեր,
Դու պահեա՛ զմեզ խա-
ղաղութեամբ՝ ի գիշե-
րիս յայսմիկ և յամե-
նայն ժամանակի: Ընդ
սուրբ երկիւղ Քո բեե-
ռեալ պահեա՛ զմիտս և
զխորհուրդս մեր: Որպէս
զի յամենայն ժամ Քե
պահպանեալ լիցուք յո-
րոգայթից թշնամոյն:
Եւ Քեզ հանցուք զօրհ-
նութիւն և զփառս
Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն
սրբոյ, այժմ և միշտ և
յաւիտեանս յաւիտե-
նից. ամէն:

Տէր Աստուած մեր,
Դու պահի՛ր մեզ խա-
ղաղութիւնով այս գի-
շեր և ամեն ժամանակ:
Քո սուրբ երկիւղիդ մէջ
բեեռած պահի՛ր մեր
միտքը և խորհուրդը, որ
ամեն ժամանակ ան-
փորձ և ազատ լինինք
թշնամու որոգայթից:
Եւ Քեզ տանք օրհնու-
թիւն և փառք՝ Հօրը
և Որդուն և սուրբ Հո-
գուն, այժմ և միշտ
և յաւիտեանս յաւիտե-
նից. ամէն:

7. ՄԱՐԴԱՍՅՈՒՆ ԱԶԳԸ ՄԻՆՁԵՒ ԶՐՀԵՂԵՂԸ.

Մեզքի մէջ ընկած առաջին մարդկանց սերունդներն եւս
իրանց պէս մեղաւոր եղան: Այս պատճառով բոլոր մար-
դիկ կրում են այն պատիժները, որ նշանակեց Աստուած
Ադամի եւ Եւայի համար, բայց այս ցաւերի հետ նախա-
ծնողքը հաղորդեցին իրանց սերունդներին նաեւ Փրկիչ
գալստեան յոյսը:

Ադամ եւ Եւան՝ դրախտից արտաքսուելուց յետոյ,
որդի ունեցան: Առաջին որդուն Կայէն կոչեցին, իսկ երկ-
րորդին Աբել:

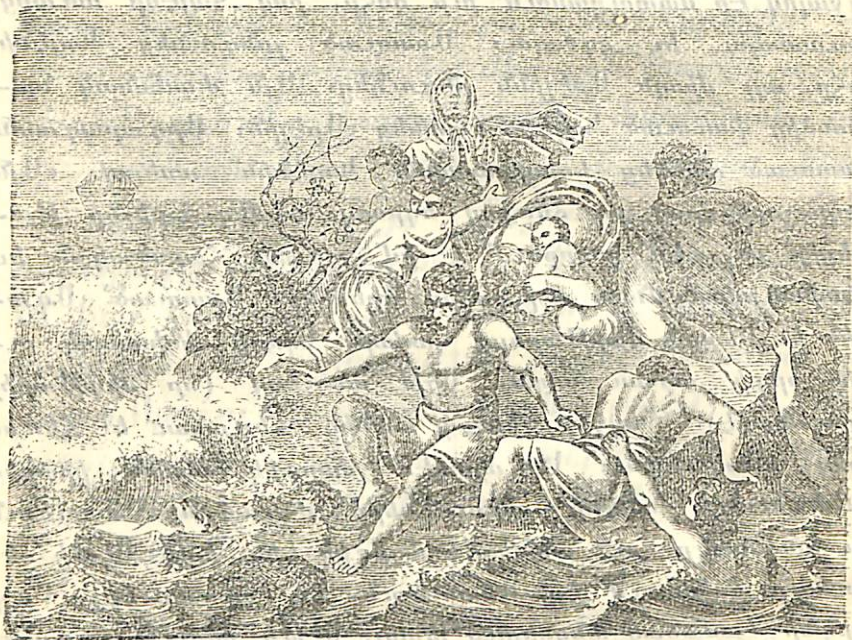
Կայէնը երկրագործ էր, իսկ Աբելը խաշնարած: Մէկ
անգամ եղբայրները կամեցան Աստուծուն զոհ անել: Եր-
կուն էլ իրանց աշխատութեան լաւ պտուղներից զոհ
բերին, բայց երկուսի սիրտն էլ միատեսակ չէր: Աբելը
խոստացեալ Փրկչին հաւատալով եւ իւր մեղքի վրայ
զղջալով էր մոտուցանում իւր զոհը, իսկ Կայէնը առանց
հաւատալու եւ զղջալու: Աստուած չընդունեց Կայէնի
զոհը, այլ միայն Աբելինն ընդունեց: Այն ժամանակ նա-
խանձից վառուած Կայէնը սպանեց Աբելին: Սրգարադատն
Աստուած անիծեց եղբայրասպան Կայէնին՝ ասելով. «Այն
հողը, որի վրայ քո ձեռքով եղբորդ անմեղ արիւնը թա-
փեցիր՝ քո գէմ բողբոլմ է իմ առաջ. հալածական եւ
թափառական միաս աշխարհիս երեսին»: Աստուած՝ Ադա-
մին եւ Եւային մխիթարելու համար, Աբելի փոխանակ ու-
րիշ որդի տուաւ նոցա, Սէթ անունով (որ մխիթարիչ
կընշանակէ): Կայէնը ծնողաց տանից հեռացաւ եւ հեռու
տեղ բնակուեցաւ: Եւ այսպէս՝ մարդիկ սկսան իրարից
բաժանուիլ: Կայէնի սերունդները մոռացան Աստուծուն
եւ անձնասէր ու անխիղճ մարդիկ էին, իսկ Սէթի սե-
րունդը ճանաչում էր Աստուծուն եւ արդար էր: Բայց
երկար ժամանակ անցնելուց յետոյ, Սէթի սերունդը բարե-
կամութիւն եւ ազգականութիւն արին Կայէնի սերունդի
հետ. նոցանից սուրբեցին ամեն տեսակ չարութիւն եւ
մոռացան Աստուծուն: Միայն արդար Նոյի ընտանիքի մէջ
մնաց ճշմարիտ հաւատը:

Սղբա են Աստուածային պատուիրանները, որոնք ար-
գելում են չարութիւն անել.

Մի՛ սպանաներ, մի՛ շնար, մի՛ գողանար,
մի՛ սուտ վկայեր զընկերէ քումմէ:

8. ԶՐՀԵՂԵՂ.

Արգարտդատն Աստուած վճռեց, որ մարդկանց ջրհեղեղով պատժէ: Նա հրամայեց Նոյին, որ տապան (մեծ նաւ) շինէ, այնպէս որ մէջը կարողանան տեղաւորուիլ

նորա բնտանիքը եւ աշխարհիս բոլոր կենդանիները: Այն տապանակի մէջ մտաւ Նոյը իւր կնոջ հետ, նորա Սեմ, Քամ եւ Յաբեթ որդիքը՝ իրանց կանանց հետ, եւ իւր հետ տապանի մէջ մտցրեց սուրբ համարուած—զոհի կենդանիներից ու թռչուններից եօթն-եօթն զոյգ, իսկ անսուրբ անասուններից երկ-երկու զոյգ: Յետոյ քառասուն օր անդա-

դար անձրեւ եկաւ, ջուրը շատացաւ, եղերքներից դուրս եկաւ, բոլոր երկրիս երեսը ծածկեց, որով խեղդուեցան մարդիկ եւ անասուններ: Ազատուեցան միայն Նոյն, որոնք տապանի մէջ էին:

Երբ ջրհեղեղն անցաւ, Նոյը տապանից դուրս եկաւ եւ իւր ազատելու համար շնորհակալութեան զոհ մատուցեց Աստուծուն: Աստուած այն զոհն ընդունեց եւ խոստացաւ, որ այլեւս համաշխարհական ջրհեղեղ չի լինիլ եւ իւր խոստման նշան տուաւ ծիածանը, որ է ծիրանի գօտին:

9. ՄԱՐԿԻԱՅԻՆ ԱԶԳԸ ԶՐՀԵՂԵՂԻՅ ՅԵՏՈՅ.

(Քամը անպատկում է հօրը: Բաբելոնի աշտարակայինութիւնը եւ ազգերի ցիրուցան լինելը: Կոապաշտութիւն):

Ջրհեղեղից յետոյ կարճ ժամանակի մէջ մարդիկ նորից մեղքի մէջ ընկան: Նոյը այգի տնկեց, եւ երբ խաղողը հասաւ, նորա հիւթից ըմպելիք պատրաստեց: Գինու զօրութիւնը չիմանալով, մէկ անգամ փոքր ինչ աւելի խմեց՝ հարբեցաւ եւ մերկ պառկեցաւ իւր վրանի տակ: Քամը տեսաւ իւր հօր մերկութիւնը եւ վատ կատակով պատմեց այն իւր եղբայրներին: Բայց Սեմ եւ Յաբեթ երբ լսեցին, իսկոյն գնացին իրանց հօր մօտ եւ վերարկուով ծածկեցին նորա մերկութիւնը: Նոյը Աստուծոյ հրամանով անիծեց Քամին՝ նորա վատ վարմունքի համար, իսկ Սեմին եւ Յաբեթին օրհնեց եւ միանգամայն գուշակեց, թէ Փրկիչը յառաջ կըգայ Սեմի սերունդից:

Աստուածային պատու-իրանը թնադայ պատու-էլն- հասին.

Պատուեալ զհայր քո և զմայր, զի բարի լինիցի քեզ և երկայնակեաց լինիցիս 'ի վերայ երկրի:

Ջրհեղեղից յետոյ մարդկային ազգը նորից բազմացաւ Նոյի երեք որդիներից: Առաջ բոլոր մարդիկ միասին էին ապրում եւ մէկ լեզուով խօսում: Յեղի մէջ ամենից մեծը Նահապէս էր ասվում, որ փոքրերին սովորեցնում էր թէ ինչպէս կեանք պէտք է վարել, կառավարում էր նրանց եւ արարիչ Աստուծուն զոհ էր մատուցանում: Բայց յետոյ, երբ չարագործութիւնք եւ խռովութիւնք աշխարհիս մէջ շատացան, միքանի ցեղեր խորհուրդ արին, թէ «մի այնպիսի քաղաք եւ աշտարակ շինենք, որի ծայրը մինչեւ երկինքը հասնի, մեզ համար փառք լինի եւ չցրուենք աշխարհիս երեսին»: Բայց Աստուած չթողեց որ այն շինութիւնն աւարտեն. շինողների լեզուն այնպէս խառնակեց, որ չէին կարող միմեանց խօսքերը հասկանալ: Ուստի թողին շինութիւնը եւ բոլոր աշխարհիս երեսին ցրուեցան: Այս կերպով զանազան ազգեր ձեւացան: Մարդկային սերունդները զանազան կողմեր ցրուելով իրանց ազգակցութիւնը մոռացան: Իւրաքանչիւր սերունդ իւր համար գրեթէ նոր լեզու հնարեց, եւ Աստուծոյ վերայ նոր կարծիքներ ունեցաւ. նոցա մեծ մասը ճշմարիտ Աստուծուն մոռացան եւ սկսան Աստուած համարել այն ամեն բաները, որ իրանց օգուտ կամ վնաս էին տալիս: Ոմանք սկսան երկրպագութիւն տանել արեգակին, լուսնին եւ աստղերին, ոմանք եւս՝ կենդանիները, ծովը, եւ երկիրս Աստուծոյ տեղ էին ընդունում:

Աստուածների մէջ ոմանց մեծ էին համարում, միւսներին փոքր, ոմանց բարի, ոմանց եւս չար: Յետոյ սկսան ոսկուց, արծաթից, քարից եւ փայտից աստուածներ շինել եւ մեհ-եանների մէջ դնելով՝ զոհ էին մատուցանում նոցա: Այնպիսի արձանները հետո էին կոչվում, եւ նոցա մատուցուած պաշտօնը հապաշտութիւն:

Այս անօրէնութիւնը տարածուեցաւ բոլոր աշխարհիս վերայ եւ գրեթէ բոլոր մարդիկ կռապաշտութեան մէջ ընկան:

Կապաշտութիւն արգելող Աստուածային պատու-իրանը.

Մի արասցես քեզ զկուռս ըստ ամենայն նմանութեան, որ ինչ յերկինս 'ի վեր է, և որ ինչ յերկրի 'ի խոնարհ:

10. ԱԲՐԱՀԱՄ ԵՒ ԻՍԱՀԱԿ ՆԱՀԱՊԵՏՆԵՐԸ.

Մինչդեռ բոլոր մարդիկ կռապաշտութեան մէջ ընկած էին, Սեմի սերունդից Աբրահամ անունով մէկ արդար եւ ուղղահաւատ մարդ կար: Աբրահամը Աստուծոյ հրամանով թողեց իւր հայրենիքը եւ գնաց բնակուեցաւ Քանանացոց երկրի մէջ: Այնտեղ Աստուած քանի մի անգամ երեւեցաւ նորան եւ յայտնեց՝ թէ նա Իսահակ անունով մի որդի պիտի ունենայ, որից մեծ ժողովուրդ պիտի յառաջանայ, որ Աստուծոյ ժողովուրդը կրկնուի, որովհետեւ նա իւր դէպի Աստուած ունեցած հաւատը հաստատ պիտի պահէ, եւ Ինքը Քանանացոց երկիրը նրան պիտի տայ: Աստուած այն ժամանակն իսկ հրամայեց, որ Աբրահամի բոլոր սերունդները

Թլիսատուն, եւ ասաց թէ միայն նա կը համարուի իւր ժողովուրդ, որ Թլիսատուն կը լինի:

Աստուծոյ խոստմունքը կատարուեցաւ: Աբրահամը հարիւր տարեկան եղած ժամանակ Իսահակ որդի ծնաւ: Աբրահամը բոլոր սրտով սիրում էր իւր որդուն: Աբրահամի հաւատը եւ հնազանդութիւնը Աստուծոյ մեզ իբրեւ օրինակ տուեց հետեւեալ կերպով. Մէկ անգամ Աստուծոյ երեւեցաւ Աբրահամին ու ասաց՝ «Աբրահամ»: Աբրահամը պատասխանեց՝ «Այստեղ եմ»: Աստուծոյ ասաց՝ «վեր առայդ քո միակ որդուդ՝ Իսահակին, որին դու սիրում ես, եւ բեր նորան Ինձ մատաղ—ողջակէզ այն սարի գլխին, որ Ես ցոյց կը տամ քեզ»: Միւս օր առաւօտը կանուխ վեր կացաւ Աբրահամը, էշը պատրաստեց, ողջակիզի համար փայտ կոտրեց, կապեց, առաւ հետը երկու ծառայ եւ իւր սիրելի որդի Իսահակին եւ գնաց Աստուծոյ ցոյց տուած տեղը: Նոքա երեք օր ձանապարհին էին: Երբ Աբրահամը հեռուից տեսաւ սարը, ասաց իւր ծառաներին. «Գուք այստեղ մնացէք, մեզի սպասեցէք, իսկ ես ու որդիս մինչեւ դիմացի սարը կերթանք, աղօթք կանենք ու կըղանանք»:—Աբրահամը Իսահակին բարձեց փայտը. իսկ ինքն առաւ կրակն ու սուրը, եւ նոքա երկուսը գնացին միասին: Ձանապարհին Իսահակն ասաց Աբրահամին. «Հայր, ահա մենք ունինք փայտ եւ կրակ, բայց ողջակիզի ոչխարն ո՞ւր է»: Պատասխան տուաւ Աբրահամը. «Աստուծոյ Ինքը կը պատրաստէ իւր համար ողջակիզի ոչխարը, որդեակ»: Եւ այնպէս երկուսը միասին շարունակում էին գնալը: Երբոր վեր ելան սարը, Աբրահամը սեղան շինեց, դարսեց փայտը, եւ Իսահակին կապելով դրաւ նորա վերայ: Յետոյ վեր առաւ սուրը եւ ձեռքը բարձրացրեց, որ մորթի Իսահակին: Բայց յանկարծ Աստուծոյ հրեշտակը ձայն տուաւ նորան երկնքից. «Աբրահամ, Աբրահամ, մի

դիպչիւր տղայիդ. հիմա հասկացայ, որ աստուածաւախ մարդ ես, եւ իմ սիրոյս համար քո միակ որդուդ չխնայեցիր»: Աբրահամը իւր շուրջը նայեցաւ եւ տեսաւ, որ նորանից ոչ հեռու մի ոչխար կախուած է ծառից: Աբրահամը առաւ նրան եւ զոհեց Աստուծուն: Սորա վերայ Աստուծոյ հրեշտակը միւս անգամ էլ ասաց Աբրահամին. «Այսպէս է ասում Տէրը, որովհետեւ դու հնազանդուեցար իմ հրամանին, օրհնելով կ'օրհնեմ քեզ եւ բազմացնելով կը բազմացնեմ քո սերունդը, ինչպէս երկնքի աստղերը եւ ծովի աւազը: Քո սերունդից յառաջ կը գայ աշխարհի Փրկիչը»:—Սորանից յետոյ Աբրահամն ու Իսահակը դարձան ծառաների մօտ եւ այնտեղից իրանց տուն:—Նոյն խոստմունքը Աստուծոյ կրկնեց Իսահակին եւ նորա որդի Յակոբին, որ Իսրայէլ կոչուեցաւ, որ եւ աւելի արժանաւոր եղաւ Աստուծոյ օրհնութեանը, քան թէ նորա մեծ եղբայր Եսաւը:

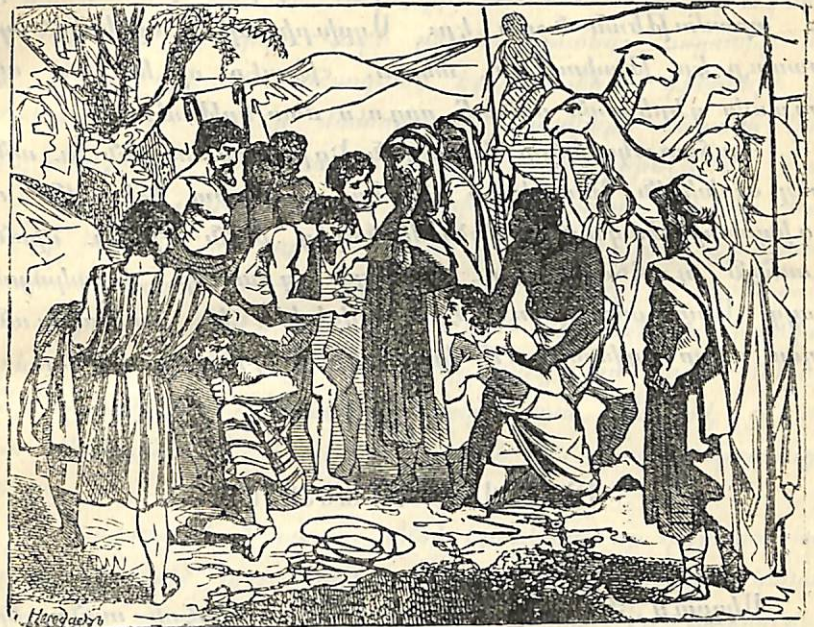
11. ՅԱԿՈԲ ՆԱՀԱՊԵՏԻ ՈՐԴԻՔԸ.

Աբրահամի թուր՝ Յակոբը: Թանկերու որդի ունէր: Հայրն ամենից աւելի սիրում էր կրտսեր որդի Յովսէփին եւ կարեց նրան գեղեցիկ ծաղկեայ շորեր, իսկ եղբայրները ատում էին Յովսէփին եւ չէին ուզում նորա հետ քաղցրութեամբ խօսել: Յովսէփը երկու երազ տեսաւ եւ պատմեց իւր եղբայրներին: Նա ասաց նրանց. «Լսեցէք իմ տեսած երազը. ինձ թւում էր, թէ մէկ դաշտում որայ էինք կապում: Իմ որայս կանգնած էր ուղիղ, իսկ ձեր որաները պատեցին իմ որայս եւ երկրպագութիւն տուին նորան»: Եղբայրներն ասացին. «Միթէ մեր վերայ թագաւոր պիտի լինիս դու կամ պիտի տիրես մեզ»: Միքանի

որից յետոյ Յովսէփը իւր հօրն ու եղբայրներին միւս երազը պատմեց: «Երազումս, ասաց նա, ինձ երեւցաւ, իբրեւ թէ արեգակը, լուսինը եւ տասնութեկ աստղեր ինձ երկրպագում էին»: Այս անգամին հայրն էլ յանդիմանեց նորան, ասելով.— «Այդ ինչ երազ է, միթէ ես, մայրդ ու եղբայրներդ երկրպագութիւն պիտի անենք քեզ»:— Եղբայրներն աւելի չարացան Յովսէփի վերայ այս երազների համար:

Մէկ անգամ Յակոբի որդիքն արաճացնում էին խաշները, իսկ Յովսէփը տանն էր մնացել: Հայրն ասաց նրան. «Գնա՛, տես, առա՞ղջ են արդեօք եղբայրներդ եւ մեր խաշները, եւ համբաւ բեր ինձ»: Յովսէփը գնաց եւ դաշտում մոլորուեցաւ: Այնտեղ մի մարդ գտաւ հորան եւ հարցրեց. «Ինչի ես ման գալիս» (որոնում):— Յովսէփը պատասխանեց. «Ես իմ եղբայրներին եմ ման գալիս. ասա ինձ, ո՞ւր են արաճացնում նոքա»: Անծանօթ մարդն ասաց նորան. «Նոքա այստեղ չեն. ես լսեցի որ նոքա ասացին, թէ հեռանանք այստեղից»: Եւ նա ցոյց տուեց նորան, թէ որ կողմն էին գնացել նորա եղբայրները: Երբ Յովսէփը գտաւ եղբայրներին եւ մօտենում էր նրանց, նոքա սկսեցին մէկ մէկու ասել. «Ահա գալիս է երազատեսը. եկէ՛ք սպանենք նորան եւ տեսնենք, թէ ինչպէս պիտի կատարուին նորա երազները»:— Ռուբէնը՝ որ մեծ եղբայրն էր, ասաց. «Չէ, եղբայրներ, ինչո՞ւ սպանենք նորան. ինչո՞ւ մեր ձեռքերը թաթախենք նորա արիւնի մէջ. աւելի լաւ է ձգենք նորան այս անջուր փոսի մէջ. թող երթայ ինքն իրան մեռնի»: Նորա միտքն այն էր, որ յետոյ հանէ Յովսէփին նոյնտեղից ու հօր ձեռքը հասցնէ: Երբ Յովսէփը մօտեցաւ եղբայրներին, սոքա հանեցին նորա ծաղկեայ շորերը եւ գցեցին նորան փոսի մէջ: Յետոյ նստեցին հաց ուտելու: Յանկարծ տեսան, որ գալիս են վաճառականներ, որոնք ուղ-

տերով ապրանք էին տանում Եգիպտոս: Յուզան ասաց իւր եղբայրներին. «Յովսէփին սպանելուցը մեզ ինչ օգուտ. ինչեւիցէ նա մեր եղբայրն է. եկէ՛ք ծախենք նորան»:

այս վաճառականներին: Այդ միջոցին Ռուբէնը այնտեղ չէր: Եղբայրները լսեցին Յուզայի խօսքին, Յովսէփին հանեցին փոսից եւ քսան դահեկանով ծախեցին նոյն վաճառականներին: Երբ վաճառականները Յովսէփին տարան, եկաւ Ռուբէնը: Նա չգտաւ Յովսէփին փոսի մէջ եւ ասաց եղբայրներին. «Յովսէփը այնտեղ չէ, այժմ ո՞ւր կորչիմ ես»: Եղբայրները մորթեցին մի ուլ, նորա արիւնով թրջեցին Յովսէփի շորերն ու այն հօրը ուղարկելով, հրամային ասել. «Այս շորերը մենք գտանք դաշտի մէջ. տես, յարեօք սա Յովսէփինը չէ»: Յակոբն իսկոյն ճանաչեց այն եւ տրտմութիւնից ազաղակեց. «Ո՛հ, այս իմ զաւակիս

շորերն է. չար գաղանի մէկը կերել է Յովսէփին, չար գաղանը պատառել է Յովսէփիս: — Եւ նա իսկոյն պատառեց իւր հագուստը, ու նորա տեղ հագաւ քորձ, այսինքն ձիու մազից հիւսած հաստ շոր, որ մեծ սուգի ու տրտմութեան նշան էր: Աղբիւրի պէս աչքերից արտասուք էր թափում ու ասում. «Թողէք որ ես եւս այս սուգոյս գերեզման մոնեմ, որդուս մօտ երթամ»:

Վաճառականները Յովսէփին Եգիպտոս տարան եւ այնտեղ ծախեցին Պետափրէս անունով հարուստ իշխանին, որ Եգիպտոսի թագաւորի մեծամեծներից մէկն էր եւ միանգամայն դահճապետ ու բանտերի գլխաւոր վերակացու: Բայց Աստուած օգնում էր Յովսէփին եւ նա անուանի եղաւ բոլոր Եգիպտոսում, իբրեւ երազների քաջ մեկնող:

12. ՅՈՎՍԷՓԸ ԲԱՆՏՈՒՄԸ.

Սկզբում Յովսէփը կենում էր Պետափրէսի տանը իբրեւ ծառայ եւ ինչ-որ հրամայում էին, ամենն էլ սիրով կատարում էր: Յետոյ Պետափրէսը տեսնելով, որ Յովսէփը հաւատարիմ, աչքաբաց ու շնորհալի տղայ է, սիրեց նորան եւ բոլոր իւր տան կառավարութիւնը նորան յանձնեց. Աստուած էլ Յովսէփի պատճառով օրհնեց Եգիպտացու տունը: Բայց Յովսէփը դեռ չէր մոռացել եղբայրների հասցրած վիշտը, եւ ահա մի նոր դժբախտութիւն հասաւ իրան:

Պետափրէսի չար կինը մի օր գանգատուեց իւր մարդուն, իբրեւ թէ Յովսէփը անհաւատարիմ է գէպի նա. եւ Պետափրէսը, առանց գործի խնդիրներն իմանալու,

Յովսէփին գրեց բանտը: Բայց Աստուած այստեղ էլ չթողեց Յովսէփին: Բանտապետն այնպէս սիրեց Յովսէփին, որ բանտի բոլոր կալանաւորներին նորա ձեռքը յանձնեց եւ այնտեղի բոլոր գործերը նորան էր կատարել տալիս: Նոյն միջոցին, երբ որ Յովսէփը բանտումն էր, թագաւորի իշխաններից երկու հոգի բերին այնտեղ: Նոցանից մէկը թագաւորի տակառապետն էր, այսինքն գլխիների վերակացու, եւ միւսը մատակարար, այսինքն սեղանի կամ կերակուրների վերակացու: Սոցա արածը երեւի մի ծանր բան էր, որ ամբողջ տարի մնացին բանտում: Մի օր Յովսէփը տեսաւ, որ սոքա երկուսն էլ շիթեռած, գլուխները կախած նստած են, հարցրեց նոցա. «Ի՞նչ է պատճառը, որ այսօր այդպէս տրտում էք»: — Զարմանալի երազներ տեսանք, ասացին նոքա, եւ մէկը չկայ, որ նոցա մեկնութիւնը տայ մեզ: — Յովսէփն ասաց նոցա. «Մի՞թէ չգիտէք որ մեկնութիւնը Աստուծոյ ձեռին է, բայց պատմեցէք ինձ»:

Տակառապետն ասաց. «Ինձ երեւեցաւ որ դիմացս խաղողի մի որթ կայ: Որթի վերայ էլ երեք հատ կանանց ճիւղ եւ ճիւղերի վերայ հասած խաղող: Իմ ձեռքումս էլ կար Փարաւոնի թագաւորի բաժակը, խաղողը ճմլում էի բաժակի մէջ եւ տալիս էի թագաւորի ձեռքը»: Յովսէփն ասաց նորան. «Երեք ճիւղերը — երեք օր է. երեք օրից յետոյ Փարաւոնը յետ կը դարձնէ քեզ քո պաշտօնը, որ առաջուայ պէս Փարաւոնի բաժակը իւր ձեռքը տաս: Եւ երբ որ յաջողութեան մէջ լինիս, դու էլ ինձ միտդ բեր եւ այս բանտիցը ազատիր. ես ոչինչ յանցանք չեմ արած»: — Երբ որ Յովսէփը մեկնեց տակառապետի երազը, մատակարարն էլ ասաց. «Ես տեսայ երազումս, որ գլխիս վերայ գրած ունէի երեք զամբիւղ. վերին զամբիւղումն էին թագաւորի սիրած ամեն տեսակ կերակուրներ եւ թռչուններն ուտում

էին նրանցից»։ — Յովսէփը պատասխանեց. «Երեք զամբիւղը — երեք օր է. երեք օրից յետոյ Փարաւոնը քո գլուխը կը վերցնէ վրայիցդ, մարմինդ կախ կը տայ փայտի վերայ եւ թրույունները քո միտը կուտեն»։ Ինչպէս ասաց Յովսէփը, այնպէս էլ եղաւ։ Երրորդ օրը Փարաւոնի ծննդեան տարեգարձն էր. ուստի եւ իւր ծառաների համար մեծ հանդէս կատարեց պալատում. միտը եկան տակառապետն ու մատակարարը. — հրամայեց, որ տակառապետին իւր առաջուկայ պաշտօնը տրուի, իսկ մատակարարը փայտի վերայ կախուի։ Բայց տակառապետը մոռացաւ Յովսէփին, որ այլեւս երկու տարի մնաց բանտում։

13. ՅՈՎՍԷՓԻ ՓԱՌՔԸ.

Պատահեց որ Փարաւոնը երկու երազ տեսաւ։ Նորան երեւեցաւ, իբր թէ կանգնած է գետի եզերքին։ Գետի միջից դուրս եկան եօթն գեղեցիկ եւ պարարտ կովեր եւ արածում էին ափում։ Նոցանից յետոյ նոյն գետից դուրս եկան ուրիշ եօթն կովեր, բայց այնպէս նիհար, որ նոցա նման նա երբէք չէր տեսել, եւ կանգնեցան նոյն կովերի մօտ։ Եւ այն նիհար կովերը պարարտ կովերին կերան։ Փարաւոնը զարթեցաւ, բայց կրկին քնեց։ Յետոյ դարձեալ մի ուրիշ երազ տեսաւ. իբր թէ մէկ փունջ ցորենի վրայ եօթն հատ լիք եւ գեղեցիկ հասկեր կային. նոցա մօտ դուրս եկան եօթն հատ էլ վտիտ եւ չոր հասկեր, եւ այս վտիտ հասկերը կերան այն եօթն լիք հասկերին։ Փարաւոնը զարթեցաւ։ Առաւօտուն վաղ կանչել տուաւ իւր բոլոր իմաստուններին եւ նոցա պատմեց երազները. բայց ոչ ոք չկարողացաւ նոցա մեկնութիւնը տալ։ Այն ժամանակ տա-

կառապետն ասաց նորան. «Նգիպտոսում կայ մի ծառայ, Յովսէփ անունով Եբրայեցի երիտասարդ, որ երազ մեկնել լաւ գիտէ»։ Թագաւորը հրամայեց, որ իւր մօտ բերեն նորան։ Երբ Յովսէփն եկաւ, թագաւորն ասաց. «Ես երազ տեսայ, բայց մարդ չկայ, որ մեկնէ ինձ. իսկ քեզ համար ասում են, ինչ երազ որ լսես, կարող ես մեկնել»։ Յովսէփը պատասխան տուաւ. «Առանց Աստուծոյ կարելի չէ յաջող ու ճշմարիտ մեկնութիւն տալ տէրութեանդ երազին»։ Երբոր Փարաւոնը պատմեց իւր երազները, Յովսէփը ասաց. «Տէր արքայ, քո տեսած երկու երազն էլ միեւնոյն նշանակութիւնն ունին. եօթն գեր կովեր եւ եօթն լիք հասկեր՝ եօթն առատութեան տարի են, նոյնպէս եւ եօթն նիհար կովեր ու եօթն վտիտ հասկեր սովի տարիներ են։ Այդ երազներով Աստուած քեզ յայտնում է, թէ ինչ պիտի անէ, այսինքն թէ առաջ եօթն տարի շարունակ առատութիւն կը լինի, յետոյ նոցա կը յաջորդեն եօթն սովի տարիներ։ Ուրեմն մէկ իմաստուն ու խոհեմ մարդ պիտի ընտրես եւ բոլոր Նգիպտոսի վերայ կառավարիչ կարգես։ Թող նա առատութեան տարիներին ցորեն հաւաքէ եւ սովի տարիներին Նգիպտացոյց վերայ ծախէ, որպէսզի ժողովուրդը սովամահ չլինի»։ Յովսէփի տուած մեկնութեան եւ խորհրդին շատ հաւանեցաւ Փարաւոնը եւ ասաց Յովսէփին. «Քեզանից իմաստուն, քեզանից խոհեմ մարդ ես չունիմ. ես քեզ կըզնեմ գլուխ բոլոր Նգիպտոսի վերայ, ամեն մարդ հնազանդ կըլինի քո հրամանին. եւ ես միայն թագաւորական աթոռովս բարձր կըլինիմ քեզանից»։ — Փարաւոնը իւր ձեռքից հանեց մատանին եւ հագցրեց Յովսէփի մատին, նմանապէս բեհեղեայ շոր հագցրեց, վզին ոսկի մանեակ կախեց. նստեցրեց նորան արքունի կառքի մէջ եւ նորա առջեւից մուսնետիկը կանչում էր. «Երկրպագեցէք, սա է երկրի հայրը»։ Այն ժամանակ Յովսէփը երեսուն տարեկան էր։

14. ՅՈՒՍԵՓԻ ԵՂԲԱՅՐՆԵՐԸ ԳԱԼԻՍ ԵՆ ԵԳԻՊՏՈՍ.

Թագաւորի երազները կատարուեցան: Հասան առաւտու-
թեան եօթն տարիները: Յովսէփը անչափ ցորեն ժողովեց եւ
դիզեց ամեն քաղաքներում: Սովի տարիներն էլ հասան: Յով-
սէփն սկսեց ցորեն ծախել: Քաղցածութիւնը տիրեց նաեւ
Քանանացոց երկրին, ուր կենում էր Յովսէփի հայրը: Յա-
կոբն ասաց իւր որդւոյը. «Նս լսեցի, որ Եգիպտոսում ցորեն
է ծախվում: գնացէք այնտեղ եւ գնեցէք, որ քաղցածու-
թիւնից չմեռնինք»: Յովսէփի տան եղբայրները հաւաքուե-
ցան ու գնացին Եգիպտոս, միայն Բենիամինը մնաց հօր
մօտ տանը: Երբոր եղբայրները հասան Եգիպտոս, նոցա բե-
րին Յովսէփի առաջ: Նոքա խոնարհ երկրպագեցին նորան,
բայց չճանաչեցին. իսկ Յովսէփը ճանաչեց նոցա եւ իսկոյն
միտը բերեց իւր տեսած երազները: Յովսէփը հարցրեց նոցա.
«Ո՞րտեղից էք գալիս»: Նոքա պատասխան տուին. «Քանա-
նացոց երկրից»: «Դուք լրտես էք, ասաց նա. դուք եկել էք
խմանալու, թէ ի՞նչ է լինում Եգիպտոսի երկրում»:— «Ո՛չ,
տէր», պատասխանեցին եղբայրները, մենք ցորեն գնելու
ենք եկել. ամենքս էլ մէկ մարդու որդի՝ խաղաղ ու հան-
դարտ մարդիկ ենք. մենք տասներկու եղբայր էինք. մեղա-
նից մէկը կորաւ, իսկ փոքրը մնաց տանը հօր մօտ»:— «Եթէ
դուք ճշմարիտն էք խօսում, ասաց նա, ձեզանից մէկին ու-
ղարկեցէք տուն, թող նա բերէ ձեր փոքր եղբօրը, իսկ
միւսներդ իբրեւ գերի կրմնաք ինձ մօտ»: Նա հրամայեց
նրանց բանտը տանել: Բայց երրորդ օրը Յովսէփն ասաց
նոցա. «Նս աստուածալախ մարդ եմ եւ չեմ ուզում որ
ձեզ անիրաւութիւն լինի. ուրեմն թէ որ դուք անխնաս ու
անմեղ մարդիկ էք, այսպէս արէք. թող ձեզանից միայն
մէկը մնայ բանտի մէջ, իսկ դուք ձեր առած ցորենը տա-

րէք տուն եւ ապա ձեր կրտսեր եղբօրը բերէք ինձ մօտ, որ
խմանամ թէ ճշմարիտ է ձեր խօսքը. իսկ առանց նորան
ինձ չերեւաք»:— Նա հրամայեց նոցա առջեւ Շմաւոնին կա-
պել, յետոյ պատուիրեց, որ նոցա պարկերը ցորենով լցնեն
ու բերած փողերն էլ ամեն մէկինն իր պարկի մէջ դնեն
թաքուն: Եւ եղբայրներն սկսեցին մէկմէկու ասել. «Աս-
տուած մեզ պատժում է մեր եղբօր դէմ՝ արած մեղքի
համար. մենք տեսնում էինք նորա նեղութիւնը եւ ուշ
չէինք դարձնում նորա աղաչանքին»: Ռուբէնն էլ վրայ բե-
րաւ, թէ «մտերնիդ չէ՞, որ ասում էի, թէ այդ մանուկի
դէմ մեղք մի գործէք, եւ դուք ինձ չլսեցիք. եւ ահա
այժմ մենք ենք տանջվում»: Նոքա այսպէս խօսում էին
եւ չգիտէին, որ Յովսէփը նոցա ամեն ասածը հասկանում
էր, որովհետեւ նոցա հետ թարգմանով էր խօսում: Յով-
սէփը հեռացաւ նոցանից եւ լաց էր լինում: Եղբայրները
տրտմութեամբ լցուած ուղեւորուեցան դէպի տուն: Ճանա-
պարհին երբ որ իջեւանեցան, նոցանից մէկը բաց արեց
իւր պարկը եւ իւր փողերը տեսաւ նորա մէջ: Նա այդ
պատմեց եղբայրներին. նոքա եւս իրանց պարկերում միեւ-
նոյնը գտան: Նոքա զարմացած մէկմէկու ասում էին. «Այս
ինչ փորձանք է բերում Աստուած մեր գլխին»: Երբ նոքա
հասան տուն եւ ինչ-որ Եգիպտոսում նպատակ էր նոցա՝
պատմեցին, Յակոբը շատ տրտմեցաւ եւ ասաց. «Դուք
ինձ անզաւակ թողեցիք. Յովսէփը չկայ, Շմաւոնը չկայ,
հիմա Բենիամինին էլ ուզում էք տանել. այս ամեն փոր-
ձանքներն ինձ համար էին պահուած: Զէ, Բենիամինին չեմ
արձակիլ. թէ որ ճանապարհին հիւանդանայ կամ բան պա-
տահի, լալով ողբալով գերեզման պիտի իջնեմ:

15. ՅՈՎՍԵՓԻ ԵՂԲԱՅՐՆԵՐԻ ԵՐԿՐՈՐԻ ԳԱԼՈՒՍՏՆ
ԵԳԻՊՏՈՍ.

Երբոր Եգիպտոսից բերած ցորենը հատաւ, Յակոբն ասաց իւր որդեղը. «Գնացէ՛ք էլի Եգիպտոս եւ, եթէ կարելի է, գնեցէ՛ք ցորեն»։ Նոքա ասացին. «Եգիպտոսի իշխանը հրամայեց մեզ, որ առանց Բենիամինի չերեւանք, նորա աչքին, ուտի թէ որ Բենիամինին կրտսս՝ կերթանք, ապա թէ ոչ՝ պէտք է առանց հացի մնանք ու ամենքս քաղցածութիւնից մեռնենք»։ Յակոբն ասաց. «Ի՞նչ հարկ կար Եգիպտոսի իշխանին ասելու, որ մէկ ուրիշ եղբայր էլ ունիք»։ Նոքա պատասխանեցին. «Ի՞նչ անէինք, բան չթողեց որ չըհարցնէր. «Ո՛ւմ որդիքն էք, ձեր հայրը ո՞րը է, ուրիշ եղբայր էլ ունիք»։ Ո՛ւմ մտքիցը կանցնէր, որ նա պէտք է ասէր մեզ. թէ գնացէ՛ք ձեր եղբօրն էլ այստեղ բերէք»։ Յուդան ասաց. «Արձակիր Բենիամինին ինձ հետ. ես երաշխաւոր եմ նորա համար։ Եթէ ես նորան յետ չբերեմ, թող նորա յանցանքը իմ վերայ լինի բոլոր իմ կեանքում»։ Այն ժամանակ Յակոբն ասաց. «Եթէ այդպէս է, եկէ՛ք այսպէս արէք. հետեւնի՛ք ընծաներ տարէ՛ք Եգիպտոսի իշխանին մեր երկրի բերքերիցը՝ ռետին (անուշահամ ու անուշահոտ իւղ), մեղր, խոնկ եւ ընկոյզ. եւ պարկերումդ գրծած փողերն էլ յետ դարձրէ՛ք նորան»։ Եղբայրները հաւաքուեցան ու ճանապարհ ընկան։ Երբ նոքա եկան Յովսէփի մօտ, նա իւր ծառաներին հրամայեց, որ նրանց տանի տուն։ Եղբայրները վախեցած մէկմէկու ասում էին. «Մեզ անպատճառ կըմեղադրեն մեր պարկերումը գրծած փողերի համար եւ գերիի պէս կըստնեն իրանց մօտ»։ Նոքա ասացին հաղորդապետին. «Երբ մենք վերադառնում էինք Եգիպտոսից, ահա ինչ պատահեց մեզ՝ մենք մեր պարկերում գր-

ծած այն փողերը, որ մենք վճարել էինք ցորենի համար»։ Բայց նա ասաց նոցա. «Մի վախենաք, հանգիստ կացէ՛ք. Աստուած ինքը յետ է դարձրել ձեզ ձեր փողերը. ես ամենս ստացել եմ, ինչպէս հարկն էր»։ Շուտով նմանին էլ բերին նոցա մօտ։ Եղբայրներն իմացան, որ իշխանի տանը պիտի ճաշ ուտեն ու պատրաստեցին իրանց ընծաները. Կէսօրին երբոր Յովսէփը տուն եկաւ, իրանց հետ բերած ընծաները մատուցին նրան ու ընկան երկրպագութիւն արին։ Հարցրեց Յովսէփը. «Ի՞նչպէս էք, ինչպէս է, առողջ է ձեր ծերունի հայրը»։— Ողջ ու առողջ է քո ծառագ՝ մեր հայրը, — պատասխան տուին նոքա։ Յովսէփը տեսաւ Բենիամինին ու հարցրեց. «Այս է ձեր փոքր եղբայրը, որ ինձ մօտ պիտի բերէիք. Աստուծոյ ողորմութիւնը վրադ լինի, որդեակ»։ Այստեղ Յովսէփը շուտ հեռացաւ, որովհետեւ աչքերն արդէն լցուած էին արտասուքով. նա մտաւ միւս սենեակը եւ այնտեղ լաց եղաւ։ Յետոյ երեսը լուաց, սիրտը ամուր բռնեց, դուրս եկաւ եւ ասաց. «Կերակուր բերէ՛ք»։ Կերակուրները բերին ու իրան առանձին տուին, եղբայրներին առանձին, նորանց հետ ճաշող եգիպտացիներին էլ առանձին։ Յովսէփն ինքը յատկացրեց եղբայրների համար տեղերը. նոցա նստացրեց աւագութեան կարգով։ Այդ զարմացրեց եղբայրներին։ Յովսէփը իւր սեղանից էր ուղարկում նոցա կերակուր եւ Բենիամինին հինգ անգամ աւելի էր տալիս, քան թէ ուրիշներին. այսպէս եղբայրները կերան ու խմեցին նորա մօտ։ Ծանապարհ ձգելիս, Յովսէփը հրամայեց որ նոցա պարկերը ցորենով լցնեն ու դնեն նոցա մէջ ցորենի համար բերած փողերն էլ. իսկ Բենիամինի պարկի մէջ, բացի փողերից, հրամայեց դնել իւր արծաթէ սկիհն էլ։

16. ԹԷ ԻՆՉՊԵՍ ԵՂԲԱՅՐՆԵՐԸ ՀԱՆԱԶԵՑԻՆ ՅՈՎՍԷՓԻՆ.

Երբոր եղբայրները փոքր ինչ հեռացան քաղաքից, Յովսէփն ուղարկեց նոցա յետեւից իւր հազարապետին: Հազարապետը հասնելուն պէս՝ սկսաւ սաստկութեամբ խօսել նոցա հետ. «Ինչո՞ւ բարութեան փոխարէնը չարութեամբ էք հատուցանում: Ինչո՞ւ գողացաք իմ տիրոջն արծաթէ՝ սկիհը»: Եղբայրները սարսափեցան ու ասացին. «Այդ ի՞նչ խօսքեր են, որ լսում ենք, տէր, քաւ լիցի, որ մենք այդպիսի բան անենք: Մեր միջից ում մօտ որ գտնուի սկիհը, թող նա մահապարտ լինի, իսկ մենք ամենքս էլ գերի լինինք մեր տիրոջը»: — «Ո՛չ, ասաց հազարապետը, ում մօտ որ գտնուի սկիհը, թող նա լինի ինձ գերի, միւսները յանցանք չունին»: Նոքա բաց արին իրանց պարկերը: Հազարապետը մեծից մինչեւ փոքրի պարկերը նայելուց յետոյ, սկիհը գտաւ Բենիամինի պարկի մէջ: Սարսափը տիրեց եղբայրներին: Ահուգողով նոքա էլի յետ դարձան քաղաք: Յովսէփը դեռ եւս տանն էր: Ամենքը գնացին Յովսէփի մօտ ու երեսի վրայ ընկնելով երկրպագութիւն արին: Յովսէփն ասաց նոցա. «Ի՞նչ է այդ ձեր արածը»: Յուդան պատասխան տուաւ. «Ի՞նչ պիտի ասենք մեր տիրոջը, ի՞նչ պատասխան տանք, ինչո՞վ կարող ենք արդարանալ: Աստուած մեր մեղքերի համար պատժում է մեզ: Ահա ամենքս էլ քո գերիներն ենք, թէ մենք եւ թէ նա, որի մօտ գտնուեցաւ սկիհը»: Բայց Յովսէփն ասաց. «Քաւ լիցի, որ ես այդպիսի բան անեմ: Ում մօտ որ գտնուեցաւ սկիհը, նա միայն կըլինի իմ գերիս, իսկ դուք բարով գնացէք ձեր հօր մօտ»: Այն ժամանակ Յուդան սկսեց աղաչել, որ նա այդ չանէ: «Թէ որ հիմա երթանք մեր հօր մօտ, ասում էր նա, եւ մեզ հետ չլինի մեր փոքր եղբայրը, տրամութիւնից իսկոյն կըմեռնի ծերու-

նին: Ես երաշխաւոր եղայ հօրս Բենիամինի համար. ես ասացի նորան, որ եթէ յետ չբերեմ երեխային, յանցաւոր լինիմ բոլոր իմ կեանքում: Եւ ի՞նչպէս երեւամ հօրս: Ո՛չ, ես չեմ կարող հօրս չարչարանքն ու մահը տեսնել: Չկարողացաւ Յովսէփը այլեւս դիմանալ: Նա բարձրաձայն լաց եղաւ եւ ասաց. «Ես Յովսէփն եմ. յիրաւի մինչեւ հիմա կենդանի է հայրս»: Եղբայրներն այնպէս շփոթուեցան, որ չըկարողացան մի խօսք էլ ասել: «Մօտ եկէք», ասաց Յովսէփը: Նոքա մօտ եկան: Նա կրկնեց. «Ես ձեր այն Յովսէփ եղբայրն եմ, որին դուք ծախեցիք, բայց մի տրոմիք ինձ ծախելու համար, որովհետեւ Աստուած ինձ ուղարկեց այստեղ, որ ձեր փրկութեան պատճառ լինիմ: Շուտ արէք, գնացէք իմ հօրս մօտ եւ պատմեցէք նորան իմ փառքի մասին ու ասացէք՝ ահա թէ ինչ է ասում քո որդի Յովսէփը. «Աստուած ինձ բոլոր Եգիպտոսի տէր կարգեց, եկ ինձ մօտ, մի ուշանար: Դու կըքնակուիս ինձ մօտ: Ես կըկերակրեմ քեզ, որովհետեւ էլի հիմա տարի սով կըլինի»: Յետոյ իւր եղբոր Բենիամինի վզովը փաթաթուեցաւ ու լաց եղաւ. Բենիամինն էլ գրկում էր նորան ու լաց էր լինում: Յովսէփը միւս եղբայրներին էլ համբուրում էր եւ նրանց գրկելիս լաց էր լինում: Նոքա էլ սիրտ արին եւ սկսեցին խօսիլ Յովսէփի հետ: Նա շորեր պարգեւեց նոցա, իսկ հօրն ընծաներ ու կառքեր ուղարկեց, որ գայ: Յովսէփը եղբայրներին ճանապարհ գցելիս ասաց. «Ճանապարհին չ'վիճէք»:

17. ՅԱԿՈԲԻ ԵԳԻՊՏՈՍ ՏԵՂԱՓՈԽՈՒԻԼԸ.

Եղբայրներն եկան տուն եւ ասացին իրանց հօրը. «Յովսէփը կենդանի է: Եգիպտոսի թագաւորը իւր ամբողջ երկրի վերայ իշխան կարգեց նորան»: Յակոբը սրտի ուրախու-

Թիւնից չէր ուզում հաւատալ. բայց երբոր Յովսէփի ուղարկած կառքերն ու ընծաները տեսաւ, նորից երիտասարդանալու պէս կենդանացաւ ծերունին: «Եթէ յիրաւի Յովսէփ որդիս դեռ կենդանի է, առաջ նա, սորանից մեծ ուրախութիւն չի կարող լինել ինձ համար. ուրեմն քանի որ չեմ մեռած՝ գնամ տեսնեմ նորան»: Եգիպտոս գալուց առաջ Յակոբը Աստուծուն զոհ մատոյց: Աստուած տեսիլքով յայտնուեցաւ Յակոբին ու ասաց. «Մի վախենար, գնա՛ւ Եգիպտոս: Ես ինքս կըգամ քեզ հետ Եգիպտոս, եւ ինքս դարձեալ կըհանեմ քո ազգատոհմը այն տեղից: Յովսէփը իւր ձեռքով կըփակէ քո աչքերը»: Յակոբը իւր հետ Եգիպտոս տարաւ իւր բոլոր որդոցը, թոռներին, բոլոր խաչները եւ իւր բոլոր ստացուածքը: Յովսէփն իսկոյն կառքը պատրաստել տուաւ եւ իւր հօր առաջը դուրս եկաւ: Մօտը հասնելուն պէս վզովը փաթաթուեցաւ ու բարձր ձայնով լաց եղաւ: Հայրն էլ ասաց արտասուելով. «Սյուսհետեւ սիրով կըմեռնիմ, որովհետեւ տեսայ որ դու կենդանի ես»: Ինքը Փարաւոնն էլ կամեցաւ տեսնել Յովսէփի հօրը եւ եղբայրներին: Երբ նոքա ներկայացան թագաւորին, հարցրեց նոցա. «Ձեր գործըն ի՞նչ է»: Նոքա պատասխան տուին. «Մենք ոչխարների հովիւ ենք. եկել ենք այս երկրի մէջ բնակուելու, որովհետեւ Քանանացոց երկրումը սաստիկ սով է»: Նա ասաց Յովսէփին. «Եգիպտացոց աշխարհը բաց է քո առաջ, երկրի ամենալաւ տեղումը բնակեցրու հօրդ ու եղբայրներիդ»: Յետոյ թագաւորը հարցրեց Յակոբին. «Քանի տարի են քո կենաց օրերը»: Յակոբը պատասխանեց. «Հարիւր երեսուն տարեկան եմ. սակաւ եւ դժուարին են կեանքիս օրերը»:

Յակոբ նահապետը տաճան եւ եօթ տարի կացաւ Եգիպտոսի մէջ: Երբոր տեսաւ, որ մահուան ժամանակը մօտեցել է, կանչեց Յովսէփին եւ ասաց նորան. «Երբոր ես մեռնեմ, չթաղեա ինձ Եգիպտոսում. ես կամենում եմ իմ

հայրերի հետ ննջել, դուրս տա՛ր ինձ Եգիպտոսից եւ նոցա գերեզմանումը թաղիր»: Յովսէփը պատասխանեց. «Խօսքդ կըլատարեմ»: Յակոբն ասաց. «Երգուիր ուրեմն»: Յովսէփը երգուեցաւ: Մեռնելուց առաջ Յակոբը օրհնեց իւր բոլոր որդոցը, Յուդայի համար մարգարէացաւ, թէ նորա սերունդներից չեն պակասիլ թագաւորներ, մինչեւ որ չգայ Փրիկը: Յետոյ պառկեցաւ իւր մահճի վերայ եւ վախճանեցաւ: Յովսէփն ընկաւ իւր հօր երեսին, համբուրեց ու լաց եղաւ: Յակոբի բոլոր որդիքը հաւաքուեցան եւ ինչպէս հայրը պատուիրել էր՝ այնպէս էլ արեցին. տարան Քանանացոց երկիրը եւ այնտեղ թաղեցին: Հօր մեռնելուց յետոյ եղբայրներն ասացին. «Ի՞նչ պիտի անենք, եթէ Յովսէփը ռիս պահելով իւր սրտի մէջ՝ կամենայ մեզանից վրէժ առնել այն չարութիւնների փոխարէն, որ մենք գործեցինք նորա դէմ»: Ուստի սիրտ արին, մարդ ուղարկեցին Յովսէփի մօտ ասելու, թէ «մեր հայրը մեռնելիս պատուիրեց, որ թողութիւն խնդրենք քեզանից. ուրեմն ներիր մեզ մեր յանցանքը»: Լաց եղաւ Յովսէփը այդ սրտաշարժ մեղայի վերայ: Նա կանչեց իւր եղբայրներին եւ ասաց. «Ես վրէժս չեմ առնիլ ձեզանից. ես վախենում եմ Աստուծուց: Իսկ ուղեցիք ինձ չարիք անել, բայց Աստուած ինձ բարիք կամեցաւ, որ ժողովուրդի այսքան բազմութիւնը ազատուի մահից: Ուրեմն մի վախենաք. ես կըկերակուեմ ձեզ եւ ձեր որդոցը»:

18. ՀՐԷԱՅՔ ԵՔԻՊՏՈՍՈՒՄ.

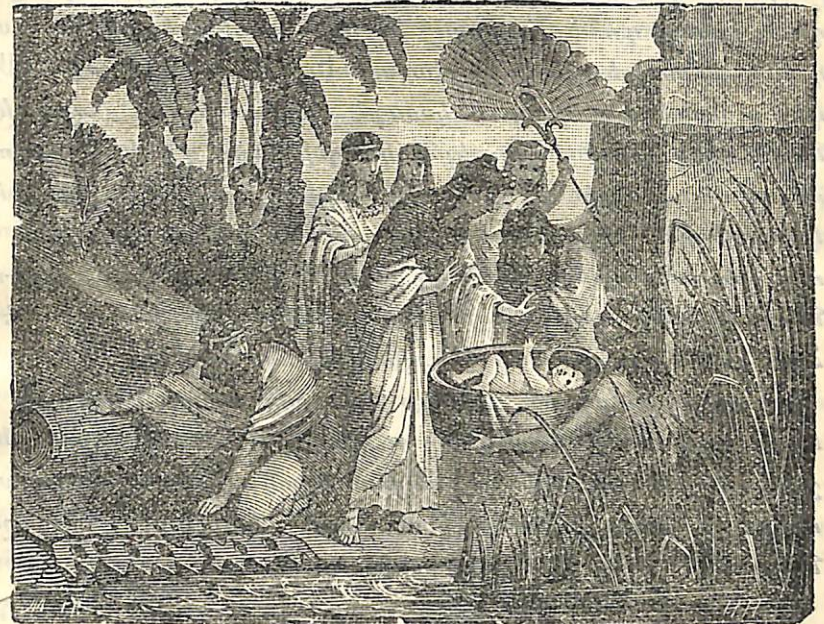
Յակոբի մեռնելուց յետոյ քիչ ժամանակի մէջ նորա ցեղը բազմացաւ եւ մի ազգ յառաջացաւ, որ Եբրայեցի, Հրէայ եւ Իսրայէլացի էր կոչուում: Այն ազգը տասներկու ցեղ բաժանուեցաւ՝ Յակոբի տասներկու որդոց թուովը:

Իսրայէլացիք Եգիպտոսի մէջ բնակուելով, ուսիւ առ սակաւ իրանց հայրենի սովորութիւնները թողին, եւ մէկ քանիսն իրանց հաւատն անգամ մոռացան: Աստուած նրանց պատ-
ժելու համար՝ իւր ողորմութիւնից զրկեց: Եգիպտացոց Փա-
րաւոն կոչուած թագաւորներն սկսան ծանր աշխատութիւն-
ներով նրանց նեղացնել. իսկ Փարաւոններից մէկը սոսկալի
հրաման հանեց, որ Հրէից նորածին բոլոր արու տղայք
սպանուին: Այն ժամանակ Հրէայք յիշեցին իրանց Աստու-
ծուն եւ սկսան Նորա ողորմութիւնն ու օգնութիւնը
խնդրել: Ողորմածն Աստուած խղճալով նոցա վերայ՝ նոցա
ազատարար ուղարկեց Մովսէսին:

19. ՄՈՎՍԷՍ ՄԱՐԴԱՐԵՆ.

Երբոր Մովսէսը ծնուեցաւ, մայրը սկզբում նորան իւր
տան մէջ պահեց, որ Եգիպտացիք չսպանեն, յետոյ դրաւ
ձիւթով ծեփած կողովում եւ ձգեց գետում՝ բուսած եղեգ-
ների մէջ այն տեղի մօտ, ուր լողանում էր Փարաւոնի աղ-
ջիկը: Թագաւորի աղջիկը տեսաւ այն փոքր կողովը, միջից
հանեց տղային, իրան որդեգիր արաւ եւ անունը դրաւ
Մովսէս, որ նշանակում է ջրից հանած: Մովսէսը մեծացաւ
եւ թագաւորի պալատի մէջ կրթուեցաւ. բայց աւելի լաւ էր
համարում չարչարուիլ իւր ազգակից՝ Աստուծոյ ժողովրդի
հետ, քան թէ միայնակ երկրաւոր զուարճութիւններ վայե-
լել: Մի անգամ Մովսէսը տեսաւ, որ մի Եգիպտացի սոս-
տիկ ծեծում է մի Հրէայի: Նա Հրէային տէր կացաւ եւ
նորա հակառակորդին սպանեց: Փարաւոնն այս լսելով, հրա-
մայեց որ Մովսէսին սպանեն: Մովսէսը մերձակայ Արաբա-
ցոց երկիրը փախչելով՝ մահից ազատուեցաւ:

Արաբիայի մէջ Յոթոր քրմի տանը մնաց. նորա դստեր
հետ ամուսնացաւ եւ քառասուն տարի կացաւ նորա մօտ:
Նա տ էր ցաւում դժբախտ Իսրայէլացոց վերայ. այնպէս էր
կարծում, թէ այն աղգը նեղութիւնից այնպէս պիտի փճա-

նայ, ինչպէս որ կրակով ոչնչանում է բոյսը: Մէկ անգամ
դաշտի մէջ տեսաւ մի փշոտ թումի՝ մորենի, որ վառվում
էր, բայց չէր այրվում (անկէղ մորենի): Մօտեցաւ այն
թփին եւ նորա միջից ձայն լսեց, որ ասում էր. «Ես եմ
քո հայրերի Աստուածը. ես տեսնում եմ իմ ժողովրդեանս
չարչարանքը եւ կամենում եմ ազատել նորան: Ուրեմն գնա՝
Փարաւոնի մօտ եւ իմ ժողովուրդս Եգիպտոսից հանիր»:
Մովսէսը հրաժարուեցաւ այս պաշտօնը կատարելուց, պատ-
ճառ բերելով թէ իրան չեն հաւատալ: Այն ժամանակ Աս-
տուած նորան տուաւ հրաշագործութիւններ անելու զօրութիւն:

Մովսէսը իւր Ահարոն եղբոր հետ Փարաւոնի դիմացն ելաւ եւ տասն հրաշալի պատիժներով ստիպեց թագաւորին որ Հրէաներին արձակէ: Տասներորդ պատժից առաջ Մովսէսը հրամայեց, որ ամեն մէկը իրանց հօտի միջից մի-մի գառն ընտրեն, երեք օրից յետոյ մորթեն, նորա արիւնով նշան դնեն իրանց դռների վերայ եւ այն ուսեն եղեգ ասուած դառն խոտով եւ բաղարջ հացով: Եւ ասաց նոցա թէ «Այս գիշեր Աստուած պէտք է կոտորէ Եգիպտացոյց անդրանիկներին, իսկ առանց վնասելու կանցնի այն դռների մօտով, որոնց վերայ արիւն է քսուած»: Հրէայք Մովսէսի հրամանը կատարեցին: Գիշերը բոլոր Եգիպտացոց տների մէջ լաց ու ողբ տարածուեցաւ: Ամենայն տան մէջ մեռել կար, Հրէաների տներից զատ: Նոյն իսկ Եգիպտացիք խնդրում էին Հրէաներին, որ շուտով հեռանան իրանց երկրից:

Այն օրից սկսած՝ Հրէայք ամենայն տարի մորթում են եւ ուտում գառն՝ եղեգնով ու բաղարջ հացով, իբրեւ նշան, որ գառան արիւնով ազատուեցան Եգիպտոսի ցաւալի վիճակից: Այն օրը Պասէ+ կամ Զապէ+ կոչուեցաւ, որ նշանակում է անց+ կամ արտա-բեր-:

20. ՀՐԵԱՆԵՐԻ ԵԳԻՊՏՈՍԻՑ ԴՈՒՐՍ ԳԱԼԸ.

Երբ Եգիպտացիք իրանց ննջեցեալներին թաղեցին, սկսան զղջալ, որ Իսրայէլացոց թող տուին: Փարաւոնը իւր զօրքերով նոցա յետեւից ընկաւ եւ Կարմիր ծովի եզերքին նոցա հասաւ: Իսրայէլացիք վախեցան. բայց Մովսէսը քաջալերելով նրանց, գիշեր ժամանակ Աստուծոյ հրամանով գաւազանը ջրին խփեց: Այն ժամանակ մի սաստիկ հողմ վերկացաւ, ծովի ջրերը երկու բաժանեց եւ յատակը չորացրեց: Իսրայէլացիք ցամաք յատակի վրայից անցան: Իսկ ջուրը պարսպի

նման աջ ու ձախ կողմը կանգնած էր: Եգիպտացիք նոցա ետեւից ընկան եւ գրեթէ ծովի մէջտեղն էին, երբ Իսրայէլացիք արդէն անցան միւս եզերքը: Այն ժամանակ Մովսէսը իւր գաւազանը մեկնեց դէպի ծովը եւ ջուրն իսկոյն միացաւ: Փարաւոնը եւ նորա բոլոր զօրքերը խեղդուեցան:

Իսրայէլացիք յառաջ տարան իրանց ճանապարհը Արաբիայի անապատի մէջ: Նոքա այն ճանապարհորդութեան մէջ շատ նեղութիւններ կրեցին: Բայց ողորմածն Աստուած ամեն բանի մէջ օգնում էր նոցա. անապատի մէջ նոցա ճանապարհ էր ցոյց տալիս. նորա հրամանով օդի մէջ մէկ սիւն երեւեցաւ, որ ցերեկը ամպի պէս էր եւ Իսրայէլացոց արեւից էր պաշտպանում, իսկ գիշերը կրակի նման էր լինում եւ ճանապարհը լուսաւորում էր: Երբ նոքա Եգիպտոսից առած բոլոր հացը հատացրին, Աստուած մանանայ տըլաւ նոցա, այսինքն սննդարար քաղցը հատիկներ, որ ամեն առաւօտ անապատի մէջ իջնում էր մեծ քանակութեամբ: Երբ նոցա ջուրը պակասեցաւ, Մովսէսն իւր գաւազանը ժայռին խփեց եւ քարի միջից ջուր բղխեցրեց: Ամաղեկացիք ճանապարհին նոցա վերայ յարձակուեցան, բայց Իսրայէլացիք Աստուծոյ օգնութեամբ յաղթեցին նրանց:

21. ՍԻՆԱՅ ԼԵՐԱՆ ՎԵՐԱՅ ԱՍՏՈՒԾՈՅ ՏՈՒԱԾ

ՕՐԷՆՔՆԵՐԸ.

Իսրայէլացիք՝ Եգիպտոսից դուրս գալուց յիսուն օր յետոյ, Սինայ լեռան մօտեցան: Երբ այնտեղ կանգնած էին, թանձր մառախուղ Սինայի գագաթը պատեց, կայծակներ էին արձակում եւ որոտմունք էր լինում: Իսրայէլացիք լսեցին Աստուծոյ ձայնը, որ ժողովրդին յայտնում էր Իւր սուրբ կամքը, ասելով՝

1. Ես եմ Տէր Աստուած քո, և մի՛ եղիցին քեզ այլ աստուածք բաց յինէն:

Ես եմ քո Տէր Աստուածը, եւ Ինձանից զատ ուրիշ աստուածներ չունենաս:

2. Մի՛ արասցես դու քեզ կուռս ըստ ամենայն նմանութեան, որ ինչ յերկինս ՚ի վեր, և ո՛ր ինչ յերկրի ՚ի խոնարհ, և որ ինչ ՚ի ջուրս ի ներքոյ երկրի՝ մի՛ երկրպագանիցես նոցա և մի՛ պաշտեսցես զնոսա:

Քեզ համար կուռք մի չինիր, ոչ վերելի բաների նմանութեամբ, ոչ ներքելի՝ գետնի վերայ եղածների, եւ ոչ գետնի տակ՝ ջրերի մէջ եղածների նմանութեամբ. մի՛ երկրպագիր նոցա եւ մի՛ պաշտիր. կամ թէ՛ աշխարհի մէջ եղած ոչ մի բան իբրեւ Աստուած մի՛ պաշտիր, կռապաշտութիւն մի՛ անիր, հոգուդ հակառակ բան մի՛ անիր ոչ փողի համար, ոչ ուրիշին հաճոյանալու համար. մի՛ արբենար եւ արկրամոլ մի՛ լինիր:

3. Մի՛ առնուցուս զանուն Աստուծոյ քո ի վերայ սնոտեաց:

Զուր տեղը Աստուծոյ անունը մի՛ յիշիր: Աստուծոյ անունը յիշիր միայն ազօթքի եւ խօսակցութեանց մէջ մեծ յարգանքով: Պէտք չեղած տեղը երգում մի՛ անիր: Սուտ մի՛ խօսիր. մանաւանդ սուտ երգում մի՛ անիր:

4. Յիշե՛ սրբել զօր շաբաթու, զվեց օր գործեսցիր և արասցիր զամենայն գործս քո, իսկ զեօթներօրդ օրն շաբաթ նուիրես Տեառն քում:

Մտքումդ պահիր, որ շաբաթ եւ տօն օրերը պէտք է սուրբ գործեր անել եւ ոչ թէ անգործութեամբ անցկացնել, վեց օրուայ մէջ քո բոլոր գործքերդ արա՛, իսկ եօթներօրդ օրը քո Տէր Աստուծուն նուիրիր՝ այն օրը աշխատիր Աստուծոյ եւ աղքատների համար:

5. Պատուես՝ զհայր քո և զմայր քո, զի բարի լինիցի քեզ և երկայնակեաց լիցիս ՚ի վերայ երկրի:

Պատուիր քո ծնողներիդ եւ նոցա, որոնք ծնողաց տեղ են բռնում, այսինքն մեծերիդ, ուսուցիչներիդ եւ բարերարներիդ: Այն ժամանակ քեզ համար լաւ կըլլնի եւ երկար կապրիս աշխարհիս մէջ: Նոցա յարգիր, նոցա կարօտութեան ժամանակ օգնիր:

6. Մի՛ սպանաներ:

Մի՛ սպանիր. ոչ գործով, ոչ խօսքով ոչ ոքին չարհամարհես. ոչ քո եւ ոչ այլոց առողջութեանը վնաս մի՛ տար. կարօտեալ մարդկանց օգնիր:

7. Մի՛ շնար:

Շնութիւն մի՛ անիր, քո եւ այլոց հոգու մաքրութիւնը մի՛ ապականիր անվայել գործերով, խօսքերով եւ հայեցողածքով:

8. Մի՛ գողանար:

Քո եւ այլոց ստացուածքին վնաս մի՛ տար, գողութիւն մի՛ անիր, գտած բանդ մի՛ պահիր, ուրիշի ունեցածը մի՛ յափշտակիր, մշակի վարձը մի՛ կտրիր, կաշառք մի՛ առնիր:

9. Մի՛ սուտ վկայեր զընկերէ քումմէ:

Ուրիշի բարի անուանը մի՛ վնասիր, զրպարտութիւն մի՛ անիր, լրտեսութիւն մի՛ անիր, ուրիշների գործերը եւ

խօսքերը 'ի վատն մի մեկնիր, բամբասանք մի անիր, անձիգ-
վերայ չար բաներ մի մոռնիր, բամբասանքի եւ զրպարտու-
թիւնների մի լսիր:

10. Մի ցանկանար տան ընկերի քո եւ մի՛
ամենայնի, որ ինչ ընկերի քո իցէ:

Նախանձու աչքով մի նայիր ուրիշի բախտաւորութեան
վերայ եւ գոհ եղիր քո ունեցածով:

Երբ ձայնը դադարեց, Մովսէսը լերան վերայ բարձրա-
ցաւ եւ այնտեղ Աստուծուց առաւ երկու քարեղէն տախ-

տակներ, որոնց վերայ գրուած էին Աստուծոյ տաճն պա-
տուիրանները. նոյնպէս եւ ուրիշ պատուիրաններ առաւ,
թէ ի՞նչպէս պէտք է կատարել Աստուածապաշտութեան ծէ-
սերը եւ սրբութեամբ ապրիլ: Ժողովուրդն այն օրէնքները
լսելով՝ երդուեցաւ որ սրբութեամբ կը կատարէ ամենը: Այն
Ժամանակ Աստուած յայտնեց, թէ Իսրայէլացոց մէջ մի մեծ
Մարգարէ պիտի գայ, որ կը բացատրէ նոցա Աստուծոյ
կամքը:

Օրէնքի տախտակները գրուեցան տապանակի մէջ, որ
ազնիւ փայտից շինուած մէկ արկղ էր, եւ ոսկով ծեփած:
Այն տապանակը Մովսէսը դրաւ առանձին վրանի մէջ, որ
խորան կոչուեցաւ: Խորանի առջեւ շինուած էր սեղան կամ
գոհարան: Հրէայք այնտեղ գնում էին Աստուծուն աղօթե-
լու եւ զոհ մատուցանելու համար: Մովսէսը Աստուծոյ հրա-
մանով իւր Ահարոն եղբորը քահանայապետ կարգեց, իսկ
նորա որդոցը քահանայ դրաւ:

Մովսէսը բոլոր օրէնքները մէկ գրքի մէջ գրեց: Այս
կերպով ձեւացաւ Սուրբ Գիրքը: Հրէայք Աստուծուց իրանց
տուած օրէնքների յիշատակն անմոռանալի պահելու համար,
ամենայն տարի սկսան տօնել Յինանց վերջի օրը, որ է Պեն-
տեկոստէն: Այն տօնը Յիսկերոքաց տօն էր կոչւում այն
պատճառով, որ կատարւում էր Զատիկից յիստուն օր յետոյ:
Այն օրը Հրէայք սովորութիւն ունէին իրանց սները զար-
դարել ծաղիկներով եւ ծառերով:

22. ԻՍՐԱՅԷԼԱՅՈՑ ԱՆԱՊԱՏԻ ՄԷՋ ԱՐԱԾ ԶԱՆԱՊԱՐՀՈՐ-
ԳՈՒԹԻՒՆԸ ՄԻՆՉԵՒ ՔԱՆԱՆԱՅՈՑ ԵՐԿԻՐԸ.

Իսրայէլացիք՝ Աստուծուց օրէնքներն առնելուց յետոյ,
քառասուն տարի եւս Արաբիայի անապատներում թափա-

ռեցան: Այն ժամանակ Աստուած գթութեամբ խնամում էր եւ խստութեամբ պատժում նոցա, որ խռովութիւն չհանեն եւ չտրտնջան: Մի անգամ Կորնի հրէայն Ահարոն քահանայապետի եւ այլ քահանաների դէմ ելաւ ասելով թէ՝ «բոլոր ժողովուրդը սուրբ է, դուք ինչո՞ւ համար ձեզ միայն վեր էք դասում Աստուծոյ ժողովրդից»: Նորա հետ միաբանեցան նաեւ 250 ծերեր: Այն ժամանակ Մովսէսն ասաց. «Աստուած ցոյց կըտայ, թէ Ի՞նչը որին է ընտրում», եւ հրամայեց ծերերին որ բուրվառներն առած խորանը գան: Բայց բոլոր ծերերը Մովսէսի այս հրամանը չկատարեցին: Նոցանից երկուքը՝ Դադան եւ Աբիրոն պատասխանեցին, թէ՝ «բաւական է, որ Մովսէսը մեզ հարուստ աշխարհից հանեց. նա դեռ մեզ ոչինչ օգուտ չէ տուել, այլ ուզում է մեր վերայ իշխել. մենք չենք երթալ»: Աստուած այս ապստամբներին պատժեց: Կորնի, Դադանի եւ Աբիրոնի վրանները նոցա ծառաներով եւ ստայուածքով մէկ տեղ գետնի տակ անցան, իսկ խորանի առաջ հաւաքուած ծերերն այրուեցան այն կրակով, որ խորանի միջից դուրս եկաւ, եւ շատ ժողովուրդ եւս ժանտախտով մեռան: Այս կերպով Աստուած յայտնեց թէ նա Մովսէսին իշխան է կարգել, իսկ Ահարոնին քահանայապետ:

Մէկ անգամ եւս Իսրայէլացիք միա չունենալու համար սկսան տրտնջալ Մովսէսի դէմ, որովհետեւ ասում էին, թէ զգուել են ամենայն օր մանանայ ուտելուց: Աստուած նրանց պատժելու համար, նոցա վերայ օձեր ուղարկեց, որ խածոտում ու մեռցնում էին նորանց: Իսրայէլացիք զղջացին իրանց արածների վերայ: Այն ժամանակ Մովսէսը Աստուծոյ հրամանով փայտէ սիւնի վրայից մի պղնձէ օձ կախեց եւ ասաց. «Ով որ հաւատով այս օձին կրնայի, չի մեռնիլ»: Այն Իսրայէլացիք, որոնք Մովսէսի խօսքին հետեւեցան, կենդանի մնացին:

Քանանացոց երկրի սահմանների մօտ մեռաւ Մովսէսը, եւ Աստուած նորա փոխանակ Իսրայէլացոց առաջնորդ նշանակեց Յեսու Նաւեային:

23. ՅԵՍՈՒ ՆԱՒԵԱՅ ԵՒ ԴԱՏԱԻՈՐՆԵՐ.

Յեսու Նաւեան Իսրայէլացոց Աստուծոյ խոստացած երկիրը հասցրեց: Աստուած այն ժամանակ օգնում էր Իսրայէլացոց: Նորա Յորդանան գետի միջից պիտի անցնէին: Աստուծոյ հրամանով գետի ջրերը բաժանուեցան եւ յետ քաջուեցան այնպէս, որ նոքա գետի զամաք յատակի վերայով անցան: Պէտք էր նաեւ վեր առնել Երիքով քաղաքը, որ շրջապատուած էր ամուր պարիսպներով եւ ամրացած: Քահանայք՝ ուխտի տապանակն առած, նորա չորս կողմը շրջեցան. ամուր պարիսպներն իրանք իրանց կործանուեցան:

Վեց տարուան մէջ Իսրայէլացիք Քանանացոց բոլոր երկրին տիրեցին եւ վիճակով իրանց տառն եւ երկու ցեղերի մէջ բաժանեցին:

Յետուայ մահից յետոյ Իսրայէլացիք ծերակոյտով էին կառավարում: Այն ժամանակներում շատ նեղութիւններ կրեցին նոքա, որովհետեւ Աստուծոյ հրամանը չէին կատարում: Իսրայէլացոց ցեղերը փոխանակ Աստուծոյ հրամանները կատարելու եւ բարեկամական ուրով վարուելու, կռւում էին միմեանց հետ եւ իւրաքանչիւր հրէայ իւր խելքի կտրածն էր անում: Բացի սորանից նոքա հեթանոսների հետ բարեկամութիւն արին եւ նոցանից կռապաշտութիւն սովորեցան, որ Աստուած արգելել էր: Այս պատճառով Աստուած իւր ողորմութիւնը կտրեց նոցանից, եւ մերձակայ հեթանոս ազգերն սկսան նրանց նեղել: Սակայն Իսրայէլացիք զղջում էին իրանց մեղքերի վերայ եւ այն ժամանակ Աստուած սկսում էր նորից օգնել նոցա եւ ազատիչներ ուղարկել, որոնք ժողովրդին կառավարելով՝ թշնամիների ձեռքերից ազատում էին նրանց: Այս ազատարարները դատաւորներ էին կոչվում: Օրինակի համար՝ Իսրայէլացիք իրանց մեղքի համար մէկ վայրենի ժողովրդի իշխանութեան տակ ընկան, որ կողոպտում էր նոցա երկիրը: Երբոր Իսրայէլացիք իրանց մեղքերի վերայ զղջացին, Աստուծոյ հրեշտակը երեւեցաւ Գէդէօնին եւ ասաց. «Ես քեզ կուղարկեմ, որ ձեր թշնամիներին մի մարդու նման կոտորես»: Այն ժամանակ Գէդէօնը կուռքերի զոհարանը կործանեց եւ ճշմարիտ Աստուծուն զոհ մատուցց, եւ վերստին երեք հարիւր մարդով յարձակուեցաւ թշնամի զօրքի վերայ: Աստուած այնպէս շփոթութիւն ձրգեց թշնամիների մէջ, որ սկսան միմեանց կոտորել եւ այնպէս փախան — ցրուեցան:

Վերջին դատաւորն եղաւ Սամուէլ մարգարէն, որ

Աստուծոյ օգնութեամբ Իսրայէլացիներին թշնամիների ձեռքից ազատեց եւ պատերազմից յետոյ երկար ժամանակ կառավարեց նրանց:

24. ՍԱԻՈՒՂ՝ ՀՐԷԻՅ ԱՌԱՋԻՆ ԹԱԳԱՒՈՐԸ.

Հրէաները կամեցան թագաւոր ունենալ, եկան Սամուէլ մարգարէի մօտ եւ ասացին. «Կարգիր մեր վերայ թագաւոր, թող նա դատէ մեզ եւ պաշտպանէ թշնամիներից»:

Սամուէլն աղօթք արեց Աստուծուն եւ Աստուած ասաց նորան. «Կարգիր նոցա վերայ թագաւոր»: Սամուէլը Աստուծոյ հրամանով իւր թափեց Սաւուղի գլխին եւ թագաւոր օժեց նորան: Սկզբում Սաւուղը բարեպաշտ էր, բայց յետոյ անհնազանդ գտնուեցաւ Աստուծոյ առաջ: Նորա թագաւորութեան երկրորդ տարին Փղշտացիք պատերազմ յայտնեցին Հրէաներին: Աստուած արգելել էր Սաւուղին պատերազմ սկսելը, մինչեւ որ Սամուէլը զոհ չմատուցանէ: Սաւուղը չսպասեց մարգարէի գալստեան եւ իւր ձեռքով զոհեց: Սամուէլն եկաւ եւ ասաց. «Սյդ ի՞նչ արեցիր»: Սաւուղը պատասխանեց. «Դու շատ ուշացար, իսկ ժողովուրդն սկսեց ցրուիլ: Ես կարծեցի, թէ Փղշտացիք շուտ կըգան եւ ժամանակ չենք ունենալ զոհելու»: Սամուէլն ասաց. «Դու փառ վարուեցար, որ չպահեցիր Աստուծոյ պատուէրը: Աստուած յաւիտեան քեզ կըթողնէր Իսրայէլի թագաւորութիւնը, իսկ այժմ կըգտնէ ուրիշին եւ նորան կըկարգէ ժողովրդի իշխան»: Չնայելով այս սպառնալիքին, Սաւուղը երկրորդ անգամ էլ չկատարեց Աստուծոյ կամքը: Սամուէլի բերանով Աստուած հրամայեց Սաւուղին ամբարիշտ

Ամաղեկացիներին կոտորել՝ առանց խնայելու մարդկանց եւ կենդանիներին: Սաւուղը զօրք ժողովեց, յարձակուեցաւ Ամաղեկացոց վերայ, կոտորեց նրանց, բայց խնայեց նոցա Ագափ թագաւորին եւ կենդանիներին էլ ընտիրները պահեց. նա ոչնչացրեց միայն այն, ինչ-որ ոչինչ արժէք չունէր: Երբոր այդ խնացաւ Սամուէլը՝ շատ տրտմեցաւ: Միւս օրը նա եկաւ Սաւուղի մօտ եւ ասաց. «Այս ի՞նչ ոչխարների մայուն է լրսվում եւ եղների բառաչին»: Սաւուղն ասաց. «Այդ Ամաղեկացոց անասուններն են: Ժողովուրդը խնայեց ընտիր ոչխարներին ու եղներին, որ Աստուծուն զոհ մատուցանէ»: Սամուէլն ասաց. «Միտդ պահիր՝ հնազանդութիւնը զոհից լաւ է, իսկ անհնազանդութիւնը նոյն է կռապաշտութիւն»: Այս ասելուց յետոյ Սամուէլը կամենում էր հեռանալ, բայց Սաւուղն այնպէս պինդ բռնեց նորա շորերից, որ փեշը պատռուեցաւ: Սամուէլն ասաց. «Ինչպէս որ դու պատուեցիր իմ փեշը, այնպէս էլ Տէրը կրիպէ քեզանից թագաւորութիւնդ եւ կըտայ նորան, որ քեզանից լաւ է»:

25. ԴԱԻԹԻ ԹԱԳԱՒՈՐ ԸՆՏՐՈՒԻԼԸ.

Աստուած ասաց Սամուէլին. «Մինչեւ երբ դու պիտի տրտմիս Սաւուղի մասին, որին ես մերժեցի, որ այլեւս թագաւոր չլինի նա: Լցրու ամանը իւղով եւ գնա Բեթղեհէմ՝ Յեսսէի մօտ. նորա որդկերանցից մէկին թագաւոր եմ ընտրել. ես ցոյց կըտամ եւ դու օծիր նորան»: Սամուէլը եկաւ Բեթղեհէմ, կանչեց ժողովրդի ծերերին եւ ասաց. «Պատրաստուեցէք Աստուծուն զոհ մատուցանելու. զոհագործութեան կանչեցէք նաեւ Յեսսէին եւ նորա որդոցը: Երբոր Սամուէլը տեսաւ Յեսսէի մեծ որդուն՝ մտածեց. «Երեւի սա պիտի լինի թագաւոր»: Տէրն ասաց նորան. «Մի՛ նայիր

տեսքին եւ նորա հասակի բարձրութեանը. ես նորան չեմ ընտրած. ես չեմ՝ նայում այնպէս, ինչպէս նայում են մարդիկ. մարդը նայում է երեսին, իսկ ես նայում եմ սրտին: Յեսսէն մէկմէկ բերեց Սամուէլի մօտ իւր եօթը որդոց, բայց Տէրը նոցանից ոչ մէկին չընտրեց: Սամուէլը հարցրեց Յեսսէին. «Ի՞նչ բոլոր որդիքն էլ այստեղ են»: Յեսսէն պատասխանեց—կայ էլի ամենից կրտսերը, Դաւիթ անունով, նա ոչխարներ է արածացնում»: Սամուէլն ասաց. «Կանչիր նորան»: Յեսսէն մարդ ուղարկեց Դաւիթին կանչելու: Դաւիթն եկաւ: Նա շէկ էր, գեղեցիկ աչքերով եւ վայելուչ դէմքով: Տէրն ասաց Սամուէլին. «Վեր կաց, օծիր դորան. դա է Հրէից ազգի ապագայ թագաւորը»: Սամուէլը նորա գլխին իւղ թափեց, եւ Տիրոջ Հոգին նոյն օրից իջաւ Դաւիթի վերայ:

26. ԴԱԻԹԸ ՅԱՂԹՈՒՄ Է ԳՈՂԻԱԹԻՆ.

Թէ Սաւուղը եւ թէ ժողովուրդը շատ շուտ ճանաչեցին Դաւիթին: Մէկ անգամ Փղշտացիք պատերազմի ելան Հրէից դէմ: Փղշտացիք բանակեցան լերան վերայ միւս կողմից Իսրայէլացոց հանդէպ, իսկ մէջտեղը գտնվում էր ձորը: Փղշտացոց զօրքի կողմից դուրս եկաւ մի հսկայ, Գողիաթ անունով: Նա ասաց Հրէաներին. «Ինչի՞ էք դուք ամենքդ դուրս եկել պատերազմելու. ընտրեցէք ձեր միջից մի մարդ, որ ինձ հետ մենամարտէ. եթէ նա ինձ սպանէ, մենք կրլինք ձեզ ծառայ, իսկ եթէ ես յաղթեմ եւ սպանեմ, դուք կրլինք մեզ ծառայ: Սաւուղը եւ նորա հետ բոլոր Հրէաները լսեցին հսկայի այս խօսքերը եւ շատ վախեցան: Դաւիթի եղբայրները պատերազմումն էին. իսկ Դաւիթը ոչխարներ էր արածացնում: Յեսսէն ասաց Դաւիթին. «Վեր առ տասը հաց

եւ տար եղբայրներիդ»: Դաւիթը ոչխարները յանձնեց պահապանին, վերջրեց տասը հաց եւ ուղեւորուեց դէպի եղբայրները: Երբ որ Դաւիթը տեսաւ Գողիաթին, հարցրեց. «Ի՞նչ կանեն այն մարդուն, որ կրտսանէ Գողիաթին»: Նորան ասացին. «Թագաւորը մեծ հարստութիւն կրպարգեւէ նորան, իւր ազջիկը կնութեան կրտայ եւ նորա հօր տունը հարկերից կազատէ»: Դաւիթն եկաւ Սաւուղի մօտ եւ ասաց. «Թոյլ տուր ինձ Գողիաթի հետ մենամարտել»: Սաւուղը պատասխանեց. «Դու երկտասարդ ես, իսկ նա ուժեղ եւ սուղոր պատերազմի. դու չես կարող նորան յաղթել»: Դաւիթն ասաց. «Ես արածացնում էի հօրս ոչխարները, եւ երբ գալիս էր առիւծը կամ արջը ոչխար էր յախշտակում, ես յարձակվում էի նորա վերայ եւ յետ էի խլում յախշտակածը. իսկ եթէ նա ընկնում էր վրաս, ես սպանում էի նորան: Այն Աստուածը, որ ազատում էր ինձ առիւծից եւ արջից, կազատէ եւ Գողիաթի ձեռքից»: Սաւուղն ասաց. «Գնա, թող Աստուած լինի քեզ հետ»: Դաւիթը վերջրեց իւր գաւազանը, ընտրեց հինգ հատ ողորկ քար եւ դուրս եկաւ Գողիաթի դէմ: Գողիաթը տեսաւ Դաւիթն եւ ասաց. «Ի՞նչ է՝ որ գալիս ես իմ վերայ փայտով եւ քարերով, ես շո՞ւն եմ, ի՞նչ է՝ փոքր ինչ առաջ արի՛ եւ ես քո մարմինը կըտամ երկնքի թռչուններին եւ դաշտի գազաններին»: Դաւիթը պատասխանեց. «Դու գալիս ես իմ վերաս սրով եւ տէգով, իսկ ես դուրս եմ գալիս քո դէմ Աստուծոյ յուսով»: Երբ Գողիաթն սկսեց առաջ գալ, Դաւիթը սաստիկ ուժով արձակեց նորա վերայ պարսաքարը: Հարուածը յաջողակ էր. քարը դիպաւ Գողիաթի ձակատին եւ նա ընկաւ գետին եւ մեռաւ: Դաւիթը թուր չունէր. նա վաղեց դէպի Գողիաթը, հանեց նորա թուրը եւ կտրեց հսկայի գլուխը: Փղշտաղիք տեսան, որ իրանց հսկան սպանուած է եւ փախան: Սաւուղը հար-

ցրեց Դաւիթին. «Դու ո՞ւմ որդին ես»: Դաւիթն ասաց «Գո ծառայ Յեսսէի որդին եմ Բեթղեհէմից»: Սաւուղը Դաւիթին կարգեց զօրքի հրամանատար եւ իւր ազջիկն էլ տուեց նորան կնութեան:

27. ԴԱՒԹԻ ՀԱՒԱՏԱՐԾՈՒԹԻՒՆԸ ԴԵՊԻ ԻԻՐ ԹԱԳԱՒՈՐԸ.

Երբ որ Հրէաները վերագառնում էին պատերազմից, Իսրայէլացոյ ազջիկները դուրս եկան նոցա առաջ եւ երգեցին. «Սաւուղը յաղթեց հաղարին, իսկ Դաւիթը—տասը հաղարին»: Սաւուղը սաստիկ նեղացաւ. նորան դուր չեկան այս խօսքերը եւ նա ասաց. «Դաւիթն աւելի փառաւորուեցաւ, քան թէ ես. նորան այժմ պակաս է միայն իմ թագաւորութիւնը»: Այնօրից նա ատելով ասեց Դաւիթին, եւ միջոց էր փնտրում նորան կորուսանելու: Դաւիթը փախաւ անապատ: Այնտեղ նորա մօտ հաւաքուեցան նորա ազգականները եւ եղբայրները: Սաւուղը վերջրեց 3000 զինուոր եւ գնաց նոյն անապատը Դաւիթի յետեւից: Այնտեղ գիշերը վրայ հասաւ: Սաւուղի համար վրան պատրաստեցին եւ նա պառկեց քնելու: Նորա զինուորներն եւս քնեցին: Այդ բանն իմացաւ Դաւիթը եւ ասաց իւր մարդիկներին. «Ո՞վ կըգայ ինձ հետ Սաւուղի վրանը»: Արեւոյ անունով մէկն ասաց. «Ես կըգամ հետդ»: Դաւիթը տարաւ նորան: Նոքա կամաց մօտեցան Սաւուղի վրանին եւ տեսան, որ Սաւուղը քնած է. նորա տէգը ցցած էր գետնին՝ գլխի կողմը, իսկ զինուորները եւ զօրավարներն ամենքն էլ քնած էին Սաւուղի շուրջը: Արեւոյն ասաց Դաւիթին. «Աստուած թշնամուդ տալիս է քո ձեռքը. թող տուր, ես կրտսանեմ Սաւուղին տէգի մէկ հարուածով»: Բայց Դաւիթն ասաց. «Մի՛ սպանիր դորան. Աստուած նորան թագաւոր է ընտրել եւ յանցանք կըգործի նա, ով ձեռք կըբարձրացնի Աստուծոյ օծեալի վերայ: Հետդ

վերջրու Սաւուղի տէգն ու ջրի ամանը, եւ երթանք»: Նորա դուրս եկան վրանից եւ գնացին իրանց կացարանը: Ոչ որ չտեսաւ, ոչ որ չիմացաւ եւ ոչ որ չզարթեցաւ — ամենքը քնած էին: Միւս օրը Դաւիթն ելաւ սարի գլուխը եւ ձայն տուեց Սաւուղի զօրավարին. «Ինչո՞ւ դու չես պահպանում քո տիրոջը, Աստուծոյ օծեալին. մէկ մարդ եկել էր եւ կարող էր թագաւորին սպանել: Տես, ո՞ւր է թագաւորի տէգը եւ ջրի ամանը, որ նորա գլխավերեւն էին»: Սաւուղը ճանաչեց Դաւիթի ձայնը, եւ ասաց. «Այդ քո ձայնն է, որդեակ իմ Դաւիթ»: Դաւիթը պատասխանեց. «Այո, այդ իմ ձայնն է, տէր իմ թագաւոր. ինչո՞ւ ես դու ինձ հալածում. ի՞նչ վատութիւն եմ արել քեզ»: Սաւուղն ասաց. «Ես մեղանչեցի, գարձիր, որդեակ իմ. այլեւս վատութիւն չեմ անիլ քեզ»: Բայց Դաւիթը վախենում էր Սաւուղից եւ չգնաց նորա մօտ: Սաւուղը վերադարձաւ տուն եւ շատ ժամանակ չանցած՝ վախճանուեցաւ:

28. ԴԱՒԹԻ ՄՏԱԿՐՈՒԹԻՒՆԸ ԱՍՏՈՒԾՈՅ ՏԱՃԱՐԻ

ԿԱՌՈՒՑՄԱՆ ՄԱՍԻՆ.

Թագաւոր դառնալով՝ Դաւիթը շատ պատերազմներ մղեց, նուաճեց հարեւան ժողովրդին պատկանեալ Երուսաղէմ՝ քաղաքը, շինեց այնտեղ իւր համար պալատներ եւ մայրաքաղաք արեց նորան: Դաւիթն ուզում էր, որ Երուսաղէմում լինի եւ Աստուծոյ տաճարը: Մէկ անգամ նա ասաց Նաթան մարգարէին. «Ահաւասիկ ես կենում եմ եղեւնափայտեայ տան մէջ, իսկ Աստուծոյ տապանակը գըտնվում է խորանի մէջ: Ես ուզում եմ կառուցանել Աստուծոյ տունը»: Նաթանն ասաց նորան. «Ի՞նչ որ սրտումդ կայ՝ գնա եւ արա, որովհետեւ Տէրը քեզ հետ է»: Բայց

նոյն իսկ գիշերը Աստուած ասաց Նաթանին. «Գնա, ասա Դաւիթ ծառայիս՝ այսպէս է ասում Տէրը. «Դու ուզում ես Ինձ համար տուն կառուցանել. բայց դու շատ պատերազմներ ես մղել եւ չես կարող Ինձ համար բնակութեան տուն շինել, որովհետեւ շատ արիւն ես թափել երկրի վերայ: Երբ որ դու կըննջես հայրերիդ հետ, Ես քո որդի Սողոմոնին թագաւոր կըկարգեմ, եւ նա կըշինէ տուն Իմ անուանը. եւ նորա աթոռը կանգուն կըլինի մինչեւ յաւիտեան: Ես կըլինիմ նորան հայր եւ նա կըլինի Ինձ որդի»: Նաթանն այս խօսքերը յայտնեց Դաւիթին: Դաւիթը հնազանդեցաւ Աստուծոյ կամքին եւ սկսեց նիւթեր պատրաստել տաճարի շինութեան համար: Նա կանչեց իւր որդոց, իշխաններին եւ ժողովրդեան ու ասաց. «Ականջ դրէ՛ք, եղբարք եւ ժողովուրդ իմ. ես մտադիր էի Աստուծոյ տաճարը շինել, բայց Աստուած ասաց ինձ. «Ոչ թէ դու, այլ քո որդի Սողոմոնը Ինձ համար տուն կըշինէ»: Ինչ որ կարող էի, պատրաստել եմ Աստուծոյ տան համար: Ձէք ցանկանայ արդեօք եւ դուք որեւիցէ բան նուիրել Տիրոջը»: Սկսեցին ամենքը նուէրներ տալ՝ թէ իշխանները եւ թէ ժողովուրդը, — ոմանք ոսկի, ոմանք արծաթ, ոմանք պղինձ, ոմանք երկաթ, ոմանք մարմարիոն: Երբ որ Դաւիթի մահուան ժամանակը հասաւ, նա ասաց Սողոմոնին. «Որդեակ իմ Սողոմոն, մի մոռանար Աստուծուն. ծառայիր Նորան բոլոր սրտովդ եւ բոլոր հոգովդ, որովհետեւ Աստուած փորձում է բոլոր սրտերը, եւ գիտէ մեր բոլոր խորհուրդները: Եթէ կըկատարես Աստուծոյ օրէնքը, Աստուած չի թողնիլ քեզ եւ գործերդ յաջող կերթան: Աստուած ընտրեց քեզ, որ դու շինես Նորա համար տուն, ուրեմն անպատճառ կատարիր այն, ինչ որ Աստուած պատուիրել է քեզ»:

Դաւիթը գրել է Սաղմոսի գրքերը—Սաղմոսարանը. նորա-
նում պարունակվում են աղօթքների, բարեպաշտական կեանքի
կանոններ և Փրկչի մասին մարգարէութիւններ. Այս պատճառով
Դաւիթը մարգարէ է կոչվում:

29. ՍՈՂՈՄՈՆԸ ԵՒ ՏԱՃԱՐԻ ՇԻՆՈՒԹԻՒՆԸ.

Երբ որ Սողոմոն թագաւորական գահը բարձրացաւ,
Աստուած երեւեցաւ նորան տեսեան մէջ եւ ասաց. «Խնդ-
րիր, ինչ որ հարկաւոր է քեզ»: Սողոմոնը պատասխանեց.
«Տէր, Դու ինձ բազմաթիւ ժողովուրդի թագաւոր կարգե-
ցիր. բայց ես պատանի եմ եւ անփորձ: Արեւմէն տուր ինձ
խմաստութիւն, որ կարողանամ որոշել, թէ որն է բարին
եւ որն է չարը»: Աստուծուն հաճելի եղաւ Սողոմոնի ա-
ղօթքը, եւ նա ասաց նորան. «Որովհետեւ դու Խնձանից
խմաստութիւն խնդրեցիր եւ ոչ երկար կեանք կամ հարուս-
տութիւն կամ անձիւ փառքը եւ կամ թշնամեացդ կորուս-
տը, ես կրկատարեմ քո ցանկութիւնը: Ահա տալիս եմ քեզ
սիրտ սուրբ եւ հոգի խմաստուն. կրտամ քեզ եւ այն, ինչ
որ չես խնդրել. կրտամ քեզ՝ թէ հարստութիւն եւ թէ
փառք, այնպէս որ թագաւորների մէջ ոչ ոք չի լինիլ քեզ
նմանը կեանքիդ բոլոր օրերում»: Սողոմոնը զարթեց, եւ
երեւեցաւ որ նորա տեսածը երազ էր: Բայց այդ երազը
կատարուեցաւ. Սողոմոնը արգարեւ եղաւ ամենախմաստուն,
փառաւոր եւ հարուստ թագաւոր:

Իւր թագաւորութեան չորրորդ տարին, Սողոմոնը սկսեց
Աստուծոյ տաճարի շինութիւնը երուսաղէմում: Տաճարի կա-
ռուցման վերայ աշխատում էին 30,000 Հրէայ եւ 150,000
օտարական, 3,600 մարդ հսկում էին մշակների վերայ:
Տաճարի շինութիւնը եօթը տարուց աւելի տեւեց: Փայտը եւ
քարերը բերվում էին երուսաղէմ բոլորովին տաշած, այն-

պէս որ շինութեան տեղումը չէր լսվում ոչ մուրճի եւ ոչ
կացնի ձայն: Տաճարը շինուեցաւ նոյն ձեւով, որով շինուած
էր եւ վկայութեան խորանը: Նա ունէր գաւիթ, սրբութիւն
եւ սրբութիւն սրբոց. բայց դիրքով խորանից շատ մեծ էր:

Երբ որ ուխտի տապանակը խորանից տաճար տեղա-
փոխուեցաւ, Սողոմոնն աղօթքով դարձաւ առ Աստուած
եւ խնդրեց նորանից. «Տէր իմ, լսիր Քո ծառաներին, երբ
նոքա հալածուած թշնամիներից կը դիմեն Քեզ եւ կաղօթեն
Քո սուրբ տաճարումը. լսիր նրանց, երբ կը փախչեն երկինքը
եւ չի գալ անձրեւ նոցա մեղքերի պատճառով եւ երբ նոքա
կը զղջան իրանց մեղքերը եւ աղօթք կ'անեն Քեզ այստեղում:
Թէ երկրի վերայ սով պատահի, կամ ժանտախտ, կամ մո-
րեխ, կամ վնասակար ճիճուներ եւ կամ որեւիցէ պատահար,
ամեն տեսակ աղօթքի եւ ամեն տեսակ խնդրուածքի վերա-
բերութեամբ ականջ դիր Քո ժողովուրդին եւ ողորմիր նրանց»:

Աստուած գիշերով երեւեցաւ Սողոմոնին, եւ ասաց.
«Ես լսեցի քո աղօթքը: Իմ աչքերս բաց կըլինին եւ ականջ-
ներս ուշագիւր դէպի աղօթքները, որ կատարուելու են քո
շինած տաճարում: Իսկ եթէ դու եւ քո ժողովուրդը չէք
կատարիլ Իմ պատուէրները, եւ ձեզ կըհանեմ այն երկրից,
որը տուել եմ ձեզ եւ նախատանաց առարկայ կըլինեմ բո-
լոր ազգերի առաջ եւ տաճարն էլ կըմերժեմ: Նորա մօտով
անցնողը կըսարսափի եւ կ'սսէ. «Ինչո՞ւ այնպէս վարուեցաւ
Տէրը այս երկրի եւ տաճարի հետ»: Եւ կ'սսեն. «Աստուած
իւր մարդիկների վերայ հասցրեց այս պատահարը նորա հա-
մար, որ նոքա թողին Նորա պատուիրանները»:

Սողոմոնը մեռնելուց յետոյ Հրէից թագաւորութիւնը
երկուսի բաժանուեցաւ.— Յուդայի եւ Իսրայէլի:

30. ՄԱՐԳԱՐԷՔ.

Թէեւ Իսրայէլացիք ստէպ-ստէպ մոռանում էին Աստուծուն, բայց ողորմածն Աստուած անխնամ չէր թողնում նրանց, այլ ուղարկում էր մարգարէներ: Մարգարէները Աստուծոյ անունով ամենքին ճշմարտութիւն էին քարոզում: Գուշակում էին Աստուծուց գալիք պատիժները չար մարգարէների վերայ, եւ իրանց Աստուծուց ուղարկուած լինելը հաստատելու համար՝ հրաշքներ էին գործում: Չար մարգարէներին չէին սիրում, նոցա վերայ ծիծաղում էին, հող եւ քար էին արձակում նոցա վերայ, երբեմն եւս սպանում էին նրանց: Իսրայէլացոյ՝ կռապաշտութիւն անելու համար, խիստ յանդիմանում էր Եղիա մարգարէն: Նա գուշակեց, թէ Աստուած Իսրայէլացիներին կռապաշտութեան համար պիտի պատժէ, երեք տարի անձրեւ չպիտի գայ, եւ երկրի մէջ սով պիտի ընկնի: Նորա այս գուշակութիւնը կատարուեցաւ, եւ ժողովուրդը աղօթքով դէպի Աստուած դիմեց՝ ներողութիւն խնդրելով: Այն ժամանակ մարգարէն, կամենալով ժողովրդեան հաստատապէս ցոյց տալ, թէ կայ միայն մի Աստուած, եւ ուրիշ աստուածներ չկան, խնդրեց Աստուծուց, որ երկնքից կրակ թափէ զոհի վերայ: Եղիա մարգարէն չմեռաւ, այլ կենդանի հրեղէն կառքով երկինք վերացաւ: Այս բանը տեսաւ նորա աշակերտ Եղիսէն: Եղիսէ մարգարէն Աստուծոյ ողորմութիւնն էր քարոզում եւ շատ հրաշքներ էր գործում: Օրինակի համար, նա յարութիւն տուաւ մէկ պատանու եւ Նէյէման Ասորու բորոտութիւնը բժշկեց: Եղիսէն իւր մահից յետոյ եւս հրաշք գործեց: Մէկ անգամ մի ննջեցեալ դրին այն քարանձաւը, ուր թաղուած էր Եղիսէն. ննջեցեալը, երբ Եղիսէի ոսկորներին դիպաւ, իսկոյն յարութիւն առաւ:

31. ՅՈՎՆԱՆ ՄԱՐԳԱՐԷՆ.

Յովնանը Իսրայէլի թագաւորութեան մէջ էր բնակւում: Աստուած ասաց նորան. «Վեր կաց, գնա՛ Նինուէ՛ մեծ քաղաքը եւ ասա՛ նորա բնակիչներին, որ ապաշխարեն»: Յովնանը չէր ուզում գնալ Նինուէ: Նա մտաւ նաւ, վճարեց ճանապարհի վարձը եւ ուղեւորուեցաւ դէպի ուրիշ քաղաք: Բայց Աստուած ծովի վերայ սաստիկ փոթորիկ բարձրացրեց եւ նաւն ընկղմուելու վրայ էր: Նաւաւարները սարսափեցան եւ սկսեցին ծանրութիւնները դուրս թափել նաւից, իսկ Յովնանը նաւի մի կողմն ընկած քնած էր: Եկաւ նորա մօտ նաւատէրը, զարթեցրեց նորան եւ ասաց. «Ամօթ չէ՞, որ քնում ես, աղօթք արա՛ Աստուծուդ, գուցէ աղատէ մեզ փտանգից»: Նաւաւարներն ասացին. «Վիճակ ձգենք, որ իմանանք, թէ ո՞ւմ պատճառովն է եկել մեզ վրայ այս վրտանգը»: Երբ որ վիճակ ձգեցին, վիճակը Յովնանին ընկաւ: Այն ժամանակ ամենքը դարձան դէպի Յովնան. «Ասա՛ մեզ, ինչո՞վ ես պարապում, որտեղից ես գալիս, ո՞ւր է քո երկիրը եւ ո՞ր ազգիցն ես գու»: Նա պատասխանեց նրանց. «Ես Իսրայէլացի եմ, երկրպագում եմ ամենազօր Աստուծուն, որ ծովը եւ ցամաքն ստեղծեց: Աստուած հրամայեց ինձ Նինուէ երթալ, բայց ես չգնացի»: Նոքա ասացին. «Երեւի քո պատճառով հասաւ մեզ այս փտանգը. ի՞նչ անենք քեզ, որ ծովը հանդարտի»: Յովնանը պատասխանեց. «Որպէսզի ամենքս չկորչինք, վեր առէք եւ ձգեցէք ինձ ծովը եւ մրրիկը կըղադարի, որովհետեւ ես գիտեմ, որ իմ պատճառովն է հասել ձեզ այս մեծ փտանգը»: Նաւաւարներն ամեն կերպ աշխատում էին ցամաքին մօտենալ, բայց չկարողացան, որովհետեւ ծովի ալեկոծութիւնը շարունակւում էր եւ մրրիկը կատաղում էր նոցա դէմ: Այն ժամանակ նոքա Յով-

նանին ձգեցին ծովը, եւ մրրիկն իսկոյն դադարեց: Երբ Յովնան ընկաւ ծովը, Աստուած հրամայեց կէտ ձկանը, որ կուլ տայ նորան. եւ Յովնանը երեք օր եւ երեք գիշեր կենդանի մնաց ձկան փորի մէջ: Գտնուելով կէտի փորի մէջ, Յովնանը զղջաց իւր մեղքերը եւ խոստացաւ Աստուծոյ հրամանը կատարել: Աստուած հրամայեց կէտին, որ Յովնանին ափը դուրս հանէ: Յովնանը վեր կացաւ, գնաց Նինուէ եւ սկսեց շրջել քաղաքում եւ ասել. «Այլ եւս երեք օր եւ Նինուէն պիտի կործանուի»: Այս խօսքերը Նինուէի թագաւորի ականջին հասան, նա իջաւ իւր աթոռից, հանեց թագաւորական շորերը եւ հրաման տուեց, որ իւր բոլոր հպատակները պաս պահեն, ձեռք վերցնեն չար գործերից, ապաշխարեն եւ Աստուծոյ ողորմութիւնը խնդրեն: Աստուած տեսնելով նոցա ի սրտէ զղջումը՝ ներեց: Յովնանը նեղացաւ այս բանի վրայ եւ ասաց. «Մարգարէութիւնս չկատարուեցաւ, այժմ ինձ կընդունեն իբրեւ սուտ մարգարէ»: Նա դուրս եկաւ քաղաքից, եւ փոքր ինչ հեռու նորա դիմացը նստեց եւ նայում էր թէ ինչ պիտի լինի: Աստուծոյ հրամանով նոյն գիշերը մէկ դժմենի բուսաւ եւ իւր լայն տերեւներով պաշտպանում էր Յովնանին արեգակի տաքութիւնից: Այս բանի վերայ բաւական ուրախացաւ Յովնանը: Բայց Աստուած այնպէս կարգադրեց, որ միւս օրը արուսեակի երեւնալուն պէս, որդը կտրեց նորա արմատը եւ դժմենին թառամեցաւ: Իսկ երբոր արեգակը դուրս եկաւ եւ սկսեց այրել Յովնանի գլուխը, նա սկսեց մահ խնդրել իւր համար եւ ասաց. «Աւելի լաւ է մեռնիմ, քան թէ կենդանի մնամ»: Աստուած ասաց նորան. «Մի՛թէ այդչափ տրտմեցար դժմենու համար»: Նա պատասխանեց. «Այո, շատ տրտմեցայ»: Այն ժամանակ ասաց Աստուած. «Յովնան, դու չտնկեցիր դժմենին, չխնամեցիր նորան, այլ ինքը մէկ գիշերուայ մէջ բուսաւ

եւ միւս գիշերը թառամեցաւ: Դու ցաւում ես այս մասին, ապա ի՞նչպէս ես ուզում որ Ես չախոսեմ եւ չխնայեմ մի մեծ քաղաք, ուր հարիւր քսան հազար հոգուց աւելի անմեղ մանուկներ կան, որոնք աջ ձեռքը ձախից զանազանել չեն կարող»:

Հայաստանեայց եկեղեցին Յովնան մարգարէի յիշատակը կատարում է Առաջաւորաց պատի ուրբաթ օրը, որ եւ պատմական խորհրդաւոր նշանակութիւն ունի: Այդ աղգային պատը սահմանեց սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչը իւր վիրապից դուրս գալուց յետոյ՝ ի յիշատակ ազատութեան Տրդատ թագաւորի եւ Ժողովրդոց աստուածային պատուհասից եւ լուսաւորութեան Հայաստանի՝ քրիստոնէական սուրբ հաւատով: Առաջաւորաց է կոչվում այդ պատը նորա համար, որ դա մեր առաջին պատն է եւ մեծ պատի յառաջընթաց: Մեր եկեղեցու մէջ Առաջաւորաց պատին, Մեծի պահոց օրերի նըման, գիրք եւ աւետարան չեն կարգացվում եւ սուրբ պատարագ չէ մատուցանվում: Միայն ուրբաթ օրը կարգացվում է Յովնանու մարգարէութիւնը Նինուէի ազատութեան մասին:

32. ՄԱՐԳԱՐԷՆԵՐԻ ԳՈՒՇԱԿՈՒԹԻՒՆՔԸ ՓՐԿՁԻ

ՄԱՍԻՆ.

Մարգարէները շատ անգամ բարեպաշտ մարդոց գուշակում էին Փրկչի մասին: Նոքա գուշակեցին. 1) թէ «Վպեաի լինի աշխարհի Փրկիչը: Նա կըլինի Աստուծոյ որդին, ծնեալն ի յաւիտենից. նա կառնու մարդկային մարմին, կըլինի Աստուած եւ մարդ միանգամայն. 2) թէ ի՞նչպիսի «Վպեաի լինի աշխարհի խոստացեալ Փրկիչը: Նա կըլինի սուրբ եւ անմեղ, հեզ եւ ողորմած, գթասիրտ դէպի մարդիկ, հրաշքներ կըգործէ, կըբժշկէ կոյրերին, համբերին, խուլերին եւ

կաղերին. 3) թէ ինչպէս աշխարհի Փրկիչը կը թափառէ երկրէս վերայ: Նա յառաջ կը գայ Հրէից Դաւիթ թագաւորի ցեղից, կը ծնուի կուսից Հրէաստանի Բէթղեհէմ քաղաքում: Նորա առաջից կը գայ Նորա կարապետը. 4) թէ ինչպէս աշխարհի Փրկիչը պիտի շարժուի մարդոց մէջէն: Նա, իբրեւ թագաւոր, հանդիսաւոր կերպով կը մտնի Երուսաղէմ քաղաքը, բայց յետոյ 30 արծաթով կը մատնուի չարչարանքի. կենթարկուի հայհոյանքի, ծաղրածութեան, թուրքի եւ գանակոծութեան. մարդիկ կը վարդապետեն Նորա հետ իբրեւ չարագործի. կը վիրաւորեն, կը մեխեն Նորա ձեռքերը եւ ոտները, տէգով կը խոցեն Նորա կողքը, կ'սպանեն Նորան եւ Նորա հանգերձը կը վերցնեն իրանց համար, կը բաժանեն եւ վիճակ կը ձգեն: Այդ չարչարանքները Նա կը կրէ մարդոց անօրէնութեանց պատճառով նրանց յաւիտենական կորուստից փրկելու համար. 5) թէ ինչպէս աշխարհի Փրկիչը մտնելուց յետոյ յաւիտենական կառնէ, կը հաստատէ Նոր թագաւորութիւն, առաքելներին կ'ուղարկի աշխարհիս ամեն ծայրերը եւ դէպի այդ Նոր թագաւորութիւնը կը հրաւիրէ հեթանոսներին, որոնք առաջ չէին ճանաչում ճշմարիտ Աստուծուն. մարմնով երկինք կը համբաւենայ եւ կը նդունի Աստուածային արժանաւորութիւնը, պատիւը եւ իշխանութիւնը եւ յաւիտեան կը թագաւորէ բոլոր ազգերի վերայ:

33. Թէ ԻՆՁ ՎԱԽՃԱՆ ՈՒՆԵՑԱՆ ԻՍՐԱՅԷԼԻ ԵՒ ՅՈՒԴԱՅԻ ԹԱԳԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ.

Իսրայէլի տէրութեան մէջ բոլոր թագաւորները կուսապաշտ էին: Այդ տէրութիւնը նուաճեցին Ասորեստանցիք

722 թ. Ք. առաջ: Ժողովրդի մեծ մասը գերի տարուեցան եւ Միջին-Ասիայի զանազան կողմերը ցրուեցան: Իսրայէլի երկիրը լցրին ուրիշ տեղերից բերած մարդիկներով, որոնք միանալով տեղական բնակիչներին հետ՝ Սամարացիք կոչուեցան:

Յուդայեան թագաւորութիւնը նուաճեց 558 թ. Ք. առաջ Բաբելոնի Նաբուգոդոնոսոր թագաւորը:

Երուսաղէմը եւ տաճարը կ'ործանուեցան: Հրէաները գերի տարուեցան Բաբելոն:

Նաբուգոդոնոսորը հրամայեց Հրէից գերիների միջից ընտրել երիտասարդներին եւ թագաւորական սպառնալիքով կը թուրքիւն տալ նրանց: Այդ ժամանակ դուրս միջից իրանց բարեպաշտական կեանքովն աւելի նշանաւոր եղան Դանիէլ մարգարէն, Սնանիա, Աղարիա եւ Միսայէլ:

34. ԵՐԵՔ ՄԱՆՈՒԿՆԵՐԸ ԿՐԱԿԻ ՀՆՈՅԻ ՄԷՋ.

Նաբուգոդոնոսորը Դեկրա դաշտի վերայ կանգնեցրեց մի ոսկեայ արձան: Այս արձանի մօտ մի մեծ հնոց եւս շինել տուաւ: Այս դաշտի վերայ Նաբուգոդոնոսորը հաւաքել տուեց բոլոր մեծամեծներին եւ ժողովրդեան: Երբ նոքա եկան արձանի առաջ, մունետիկը բարձրաձայն յայտնեց. «Ազգեր, երբոր կը լսէք նուագարանների ձայները, իսկոյն երկրպագութիւն տուէք ոսկէ արձանին: Իսկ ով որ չի երկրպագանիլ, նա կը ձգուի կրակի հնոցի մէջ: Երբոր ամենքը հաւաքուեցան երկրպագութիւն տալու, Սնանիա, Աղարիա եւ Միսայէլ չկատարեցին Նաբուգոդոնոսորի հրամանը: Այս բանն իմացաւ թագաւորը: Նա սաստիկ բարկացած՝ հրամայեց իւր առաջ բերել այդ հրէաներին: Նոցա բերին: Նաբուգոդոնոսորը հարցրեց. «Ճշմարիտ է, որ դուք, Սնանիա, Աղարիա եւ Միսայէլ, իմ Աստուածներին չէք պաշտում եւ ոսկէ

կուռքին, որ ես կանգնեցրի, երկրպագութիւն չէք տալիս: Այժմ հրամայում եմ ձեզ, որ երբ փողի ձայնը լսէք, ընկնէք կուռքի առաջ եւ երկրպագութիւն անէք նորան: Իսկ եթէ չէք հնազանդիլ, կրակի հնոցի մէջ կը ձգուիք. եւ ո՞վ է այն Աստուածը, որ ձեզ իմ ձեռքիցս կարող լինի փրկել»: Պատանիները պատասխանեցին. «Ամենազօր Աստուածը, որին մենք պաշտում ենք, կարող է մեզ փրկել քո ձեռքից եւ կրակի բորբոքեալ բոցերից: Բայց եթէ չփրկէ եւս՝ դարձեալ մենք չաստուածներիդ եւ կանգնած կուռքիդ երկրպագութիւն չենք տալ»: Թագաւորի դէմքը փոխուեցաւ բարկութիւնից, նա հրամայեց հնոցը եօթնապատիկ աւելի բորբոքել եւ պատանիներին պինդ կապած մէջը ձգել: Նորա հրամանը իսկոյն կատարուեցաւ: Հնոցն այնքան բորբոքեցին, որ մինչեւ անգամ չորս կողմը եղող սպասաւորներն այրվում էին: Բայց Աստուած հրաշալի կերպով պատանիներին ազատեց մահից: Աստուծոյ հրեշտակն իջաւ հնոցը, մեղմացրեց կրակի սաստկութիւնը եւ զովացրեց նրանց զովարար ցօղով: Անանիա, Ազարիա եւ Միսայէլ տեսնելով այս հրաշքը, սկսեցին Աստուծուն փառաբանել. «Օրհնեալ է», Տէր Աստուծո՛ւմ, հաւքն Ռեբոօ», հոգեւոր երգը երգելով: Նաբուգոդոնոսորը շատ զարմացաւ այս բանի վերայ, շուտով տեղիցը վեր կացաւ եւ հարցրեց իւր պալատականներին. «Ձէ՛ որ մենք երեք պատանի ձգեցինք հնոցը»: Նոքա պատասխան տուին թագաւորին. «Իսկ եւ իսկ այդպէս է»: Նա ասաց. «Ահա ես չորսսին եմ տեսնում, նոքա համարձակ ման են գալիս կրակի մէջ առանց վնասուելու. եւ չորրորդը գեղեցիկ է երկնային ոգու պէս»: Յետոյ Նաբուգոդոնոսորը մօտեցաւ հնոցին եւ ասաց. «Անանիա, Ազարիա եւ Միսայէլ, ծառայք Բարձրեալ Աստուծոյ, դուրս եկէ՛ք»: Դուրս եկան: Հաւաքուեցան մեծամեծները եւ տեսան, որ կրակը ոչինչ վնաս չէ արել նրանց. գլխների մազը չէ խանձուած, շորները չեն այրուած, եւ կրակի

հոտ անգամ չկար: Այն ժամանակ Նաբուգոդոնոսորը հասկացաւ, որ Աստուած ինքն է պաշտպանել նոցա եւ ասաց. «Օրհնեալ է ձեր Աստուածը, որ Իւր հրեշտակին ուղարկելով՝ ազատեց ձեզ, որովհետեւ ձեր յոյսը դրել էիք Նորա վերայ. եթէ իմ հպատակներիցս մէկը համարձակուի հայհոյել Աստուծուն, որին պաշտում են Հրէաները, նա մաս-մաս կը պատառուի եւ նորա տունը աւերակ կը դառնայ, որովհետեւ չկայ մի ուրիշ Աստուած, որ այդպիսի հրաշք գործէ»:

Այս պատմութիւնը գրուած է Դանիէլի մարգարէական գրքի երրորդ գլխումը եւ կարդացվում է մեր եկեղեցու մէջ բեմի վերայ տարէնը երկու անգամ, այն է Զատիկի եւ Ծննդեան ձրագալուցի երեկոներին, այսպէս *).

Ընթերցուածս 'ի Դանիէլէ մարգարէէ.

Յամին ութուտասաներորդի Նաբուգոդոնոսորայ արքայի՝ արար պատկեր ոսկի, բարձրութիւն նորա վաթսուն կանգուն, և լայնութիւն նորա կանգուն վեց, և կանգնեաց զնա 'ի դաշտին Դեէրայ յաշխարհին Բաբելացոց, և այլն:

Եւ երբ գալիս են այնտեղ, ուր ասվում է՝

Օրհնեցէ՛ք ամենայն գործք Տեառն զՏէր, օրհնեցէ՛ք և բարձր արարէք զՆա յաւիտեան:

Դպիրներն սկսում են քաղցր ձայնով երգել՝

«Օրհնեցէ՛ք, գովեցէ՛ք և բարձր արարէ՛ք զՆա յաւիտեան»:

Սորանից յետոյ բացվում է սեղանը եւ սկսվում է պատարագը:

*) Ցանկալի է, որ կրօնուսոյցը՝ Երից մանկանց պատմութիւնը աւանդելուց յետոյ, ծանօթացնէ աշակերտներին և նոյն գրքի ընթերցման եղանակի հետ և դասարանում երգել տայ. «Օրհնեցէ՛ք, գովեցէ՛ք, և այլն օրհնաբանութիւնը, ինչպէս և միւս շարականներն իրանց տեղերու ճ:

35. ԴԱՆԻԵԼ ՄԱՐԳԱՐԷՆ. ՅՈՒԴԱՅԻ ԹԱԳԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆԸ ԲԱՔԵԼՈՆԻ ԳԵՐՈՒԹԻՒՆԻՅ ՅԵՏՈՅ.

Հրէայք Բաբելոնի մէջ 70 տարի գերի մնացին, եւ այս գերութիւնը դառն էր նոցա համար: Բայց այն վիշտը օգտաւէտ եւս եղաւ նոցա, որովհետեւ նորանով հեռու մնացին կռապաշտութիւնից: Այս գերութիւնն օգտաւէտ եղաւ հեթանոսներին եւս. վասնզի տեսան նոքա ճշմարիտ Աստուծոյ փառքը եւ շատերը հաւատացին Նորան: Գերութեան ժամանակ Աստուած Հրէից ուղարկեց Դանիէլ մեծ մարգարէին:

Այդ միջոցին Բաբելոնի հըօր թագաւորութիւնը կործանուեցաւ եւ նորա տեղը բռնեց Վարաց թագաւորութիւնը: Վարաց Դարեհ թագաւորն անչափ յարգում էր Դանիէլին եւ իւր իշխանների մէջ աւագութիւնը նորան տուեց: Դանիէլի բարձրանալու վրայ մեծամեծները նախանձեցան եւ ամբաստանելով թագաւորի առաջ, ձգել տուին նորան գուրը, քաղցած առիւծների առաջ, որովհետեւ նա իւր օրէնքին համեմատ էր աղօթում դէպի Աստուած. բայց առիւծներն Աստուծոյ հրամանով չմօտեցան մարգարէին: Դանիէլը գուշակեց, որ Քրիստոսը աշխարհ պիտի գայ Հրէից ազատութեան հրաման տրուելուց 490 տարի յետոյ:

Երբ գերութեան 70 տարին լրացաւ, Բաբելացոց թագաւորութեանը տիրեց Պարսից Կիւքս թագաւորը, որ հրաման տուաւ Հրէից Երուսաղէմ դառնալու:

Հրէայք իրանց Երուսաղէմը վերականգնեցին եւ նոր տաճար շինեցին: Սկզբումը նոցա համար դժուար էր աւերած երկրի մէջ բնակուիլ: Բայց ողորմած Աստուածը ուղարկեց նոցա մօտ Անգէոս, Զաքարիա եւ Մաղաքիա մարգարէներին, որոնք քաջալերում եւ մխիթարում էին նրանց: Անգէոսը գուշակեց, թէ Քրիստոսը այն նոր տաճարը պիտի

երթայ: Զաքարիան նկարագրեց Քրիստոսի աւանակի վերայ հեծած հանդիսաւոր կերպով Երուսաղէմ մտնելը, իսկ Մաղաքիան ասաց՝ թէ Քրիստոսի առաջեկից պիտի գնայ նորա կարապետը:

Սկզբում Հրէայք Պարսից թագաւորների իշխանութեան տակ էին, յետոյ ընկան Յունաց իշխանութեան տակ, որ տիրապետեցին Պարսից թագաւորութեանը:

Այն միջոցին Սուրբ գիրքը Երրայեցոց լեզուից Յունարէն թարգմանուեցաւ, որ ամեն լեզուներից աւելի գործածական էր այն ժամանակ: Հրէայք Յունաց իշխանութեան տակ եղած ժամանակ մի մեծ վտանգի հանդիպեցան, որովհետեւ Յոյներն ստիպում էին նրանց, որ կռապաշտութիւն ընդունեն, բայց նոքա հաստատ կացան իրանց հաւատին՝ շատ տանջանքներ կրեցին եւ վերջապէս ազատուեցան Յունաց իշխանութիւնից: Բայց նոցա բարեբախտութիւնը երկար չտևեց: Հռովմայեցիք տիրեցին նոցա եւ թագաւոր գրին օտարազգի Հերովդէսին, որ խստաբարոյ եւ կասկածոտ մարդ էր:

36. ՓՐԿԶԻ ԱԿԵԱՆՈՒԹԻՒՆԸ.

Երբ Հռովմայեցիք Հրէաստանին տիրեցին, բոլոր Հրէայք անհամբերութեամբ սպասում էին խոտացած Փրկչի գալլուտեանը: Հին ուխտի ժամանակը վերջացաւ, եւ սկսաւ նոր ուխտի ժամանակը, երբ Փրկիչն աշխարհ պիտի գար: Բայց Հրէաներից շատերը թիւր հասկացողութիւն ունէին Փրկչի մասին: Կարծում էին թէ նա երկրաւոր փառքով պիտի գայ, որ նրանց Հռովմայեցոց իշխանութիւնից ազատէ: Այլեւ հրապարտանում էին իրանց սրբութեամբ, իրանք իրանց արդար էին համարում, եւ կարծում էին թէ Քրիստոսը ոչ թէ

նրանց մեղքերից ազատելու է գալիս, ինչպէս խոստացել էր Աստուած, այլ գալիս է իրանց բարեգործութիւնների փոխարէն երկրաւոր բարեբախտութեամբ նրանց վարձատրելու:

37. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԿԱՐԱՊԵՏԻ ԾՆՈՒՆԴԸ.

Ղուկ. Ա. 5, 25 եւ 57—80. Մատ. Գ. 1—12, Ղուկ. Գ. 2—18.

Քրիստոսի ծննդեան ժամանակ Հրէաստանի մէջ երկու արդար եւ բարեպաշտ անձինք կային՝ Զաքարիա քահանան եւ նորա կին Եղիսաբէթը: Նոքա ծերութեան հասան, բայց զաւակ չունէին, որի վերայ տրտմելով՝ Աստուծուն խնդրում էին, որ զաւակ տայ իրանց:

Աստուած լսեց նոցա աղօթքը: Մէկ անգամ Գաբրիէլ հրեշտակապետը տաճարի մէջ երեւեցաւ Զաքարիային:

Զաքարիան վախեցաւ: Հրեշտակն ասաց. «Մի վախենար, Զաքարիա. քո աղօթքը լսելի եղաւ. քո կին Եղիսաբէթը կը ծնի քեզ որդի, որի անունը Յովհաննէս կը դնես: Նորա ծընունդն ուրախութիւն կը պատճառէ ոչ միայն քեզ, այլ եւ շատ մարդիկներին: Նա մեծ կըլինի Աստուծոյ առաջ. գինի եւ օղի չի խմի՝ իւր աշխարհ գալու օրիցը՝ նա կըլցուի սուրբ Հոգով. մարդոց բարեպաշտութիւն կըսովորացնէ եւ դէպի Աստուած կըդարձնէ նրանց»: Զաքարիան ասաց հրեշտակին. «Ի՞նչպէս կարող եմ ես այդ իմանալ. ես արդէն ծեր եմ եւ կինս անց է կացրել իւր օրերը»: Հրեշտակը պատասխանեց նորան. «Որովհետեւ դու չհաւատացիր խօսքերիս, ահա համր կըլինիս մինչեւ այն օրը, երբ այդ բանը կըկատարուի»: Զաքարիան արդարեւ պաշտօնէն հեռացաւ, այսինքն տարուի: Բայց ժողովուրդն սպասում էր, թէ Զաքարիան երբ դուրս կըգայ տաճարից եւ նորա ուշանալու

վերայ շատ էր զարմանում: Եւ երբոր դուրս եկաւ Զաքարիան, չէր կարողանում խօսել նոցա հետ, այլ նշաններով յայտնեց թէ նա տեսիլք է տեսել: Քանի մի ժամանակից յետոյ հրեշտակի գուշակութիւնը կատարուեցաւ. Զաքարիան եւ Եղիսաբէթը որդի ունեցան: Հասաւ ութերորդ օրը. հաւաքուեցան ազգականները. մանկանը պէտք է անուն տային: Ազգականները կամենում էին իսկատիւ հօրը Զաքարիա անուն տալ նորան, բայց մայրն ասաց. «Յովհաննէս դրէք դրա անունը»: Հարցրին Զաքարիային թէ մանկանը ի՞նչ անուն է ուզում դնել. Զաքարիան տախտակ բերել տուեց եւ գրեց. «Յովհաննէս է դորա անունը»: Իսկոյն բացուեցաւ նորա լեզուն. սկսեց խօսիլ եւ մարգարէացաւ թէ Յովհաննէսը Փրկչի կալսեալը կըլինի: Ամենքը զարմացած ասում էին. «Ի՞նչ պիտի լինի այս մանուկը»:

38. ՍՈՒՐԲ ԿՈՅՍ ՄԱՐԻԱՄԻ ԾՆՈՒՆԴԸ ԵՒ ԵՐԻՑ

ԱՄՍՅ ԸՆԾԱՅՈՒՄՆ Ի ՏԱՃԱՐՆ.

Երբ Հրէայք սպասում էին Քրիստոսի գալուն, Նազարէթ քաղաքում կենում էին երկու բարեպաշտ անձինք՝ Յովակիմ եւ նորա կին Աննան, որոնք Հրէից Դաւիթ թագաւորի ցեղիցն էին: Նոքա զաւակ չունէին եւ այս պատճառով ջերմեռանդութեամբ աղօթում էին, որ Աստուած մի զաւակ պարգեւէ եւ ուխտ դրին, որ եթէ իրանց որդի ծընուի, Աստուծուն կընուիրեն: Աստուած նոցա աղօթքը լսեց եւ մի դուստր պարգեւեց, որի անունը Մարիամ դրին:

Երբոր Մարիամը երեք տարեկան եղաւ, ծնողները տաճար տարան նորան Աստուծուն ընծայելու: Քահանայապետն ընդունեց նորան եւ Աստուծոյ հրամանով տարաւ տաճարի

Սրբութիւնն սրբոց կոչուած մասը, ուր իրաւունք ունէր մշտնելու միայն քահանայապետը: Տաճարի շուրջը շատ տներ կային, ուր կենում էին բարեպաշտ այրիք, կոյսեր եւ Աստուծուն նուիրեալ մանուկներ: Ահա այստեղ Յովակիմը եւ

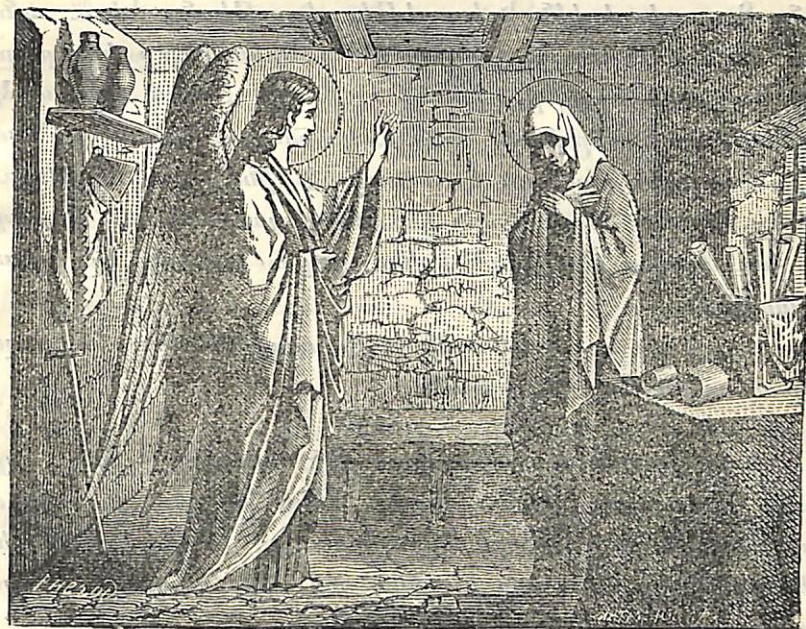
Աննան թողին Մարիամին: Մարիամը տաճարի մէջ մեծանում էր, պարապելով՝ աղօթելով, սուրբ գրոց ընթերցանութեամբ եւ ձեռագործով: Սա Աստուծոյ շնորհքով ազատ մնաց ամենայն արատից ու մեղքից եւ եղաւ ամենատուրը կոյս *):

*) Մարիամի ծնունդը տօնում ենք միշտ Սեպտեմբերի 8-ին, իսկ ընծայումն ի տաճար՝ Նոյեմբերի 21-ին:

39. ԱԻԵՏՈՒՄՆ ԳԱՐԻԷԼ ՀՐԵՇՏԱԿԱՊԵՏԻ ԱՌՍՈՒՐԻ ԿՈՅՈՆ ՄԱՐԻԱՄ.

Ղուկ. Ա. 26—28.

Մարիամի տաճարում եղած ժամանակ՝ ծնողքը վախճանեցան, իսկ երբ 14 տարեկան եղաւ, դաստիարակները Կաթիլիան նորան ամուսնացնել: Բայց նա ասաց, թէ ուխտել է Աստուծոյ, որ միշտ կոյս մնայ: Այն ժամանակ քահանայք նորան նշանեցին իւր ազգական ծերունի Յովսէփի հետ, որին

յայտնեցին նաեւ Մարիամի ուխտը: Յովսէփը Գալիլիայի Նազարէթ քաղաքի մէջ էր բնակվում եւ հիւսնութեամբ էր պարապում: Մարիամը նորա տունը գնաց բնակուեցաւ:

Սէկ անգամ, երբ նա աղօթք էր անում, Գաբրիէլ

հրեշտակապետը երեւեցաւ նորան եւ ասաց. «Ուրախացիր, բերկրեալդ, Տէրը քեզ հետ է, օրհնուած ես դու կանանց մէջ, Հոգին Սուրբ կրգայ քո վերայ եւ Բարձրելու զօրութիւնը հովանի կըլինի քեզ. մի Որդի կըծնանիս եւ անունը Յիսուս կըդնես: Նա մեծ կըլինի եւ Բարձրեալի Որդի կըկոչուի եւ Տէր Աստուած կըտայ նրան նորա հօր Դաւթի աթոռը եւ նորա թագաւորութեանը վերջ չի լինիլ»: Մարիամը խոնարհութեամբ ընդունեց այս աւետիքը *): Եւ հրեշտակը գնաց նորանից:

Նոյն օրերում Մարիամ Սուրբ Կոյսը գնաց իւր ազգական, Զաքարիայի կին Եղիսաբէթի տեսութեան: Եկաւ այնտեղ եւ ողջոյն տուաւ Եղիսաբէթին: Եղիսաբէթը երբոր լսեց Մարիամի ողջոյնը, լցուեցաւ Սուրբ Հոգով եւ բարձր ձայնով ասաց. «Օրհնեալ ես դու կանանց մէջ, եւ օրհնեալ է քո որովայնի պտուղը. եւ ուստի՞ է ինձ այս երջանկութիւնը, որ իմ Տիրոջ մայրն ինձ մօտ եկաւ: Երանի է քեզ, որ հաւատացիր քեզ ասածներին. դոքա ամենքն էլ կըկատարուին»:

Մարիամը երեք ամիս մնաց Եղիսաբէթի մօտ եւ ապա վերադարձաւ Յովսէփի տունը:

Կոյս Մարիամը արժանացաւ մեծ պատուի—լինել մայր Փրկչի՝ Աստուծոյ Որդու: Ուստի մենք նորան անուանում ենք Աստուածածին—Տիրամայր, դասելով Սերովբէներից եւ Քերովբէներից վեր, որը եւ յայտնում ենք ի պատիւ նորա յօրինուած երգաբանութեանց մէջ:

Ուրախ լեր, բերկրեալդ | Ուրախացիր, շնոր-
Մարիամ, Տէր ընդ Քեզ. | Տալիդ Մարիամ, Տէրը
օրհնեալ ես Դու ի | Քեզ հետ է. օրհնուած

*) Աւետման տօնը կատարում ենք միշտ Ապրիլի 7-ին.

կանայս եւ օրհնեալ է | ես Դու կանանց մէջ
պտուղ որովայնի Քո: | եւ օրհնուած է քո ո-
Արդ բարեխօս լեր առ | րովայնի պտուղը: Արդ
Տէր վասն մեր: | բարեխօսութիւն արա՛
| Տիրոջ առաջ մեզ հա-
մար:

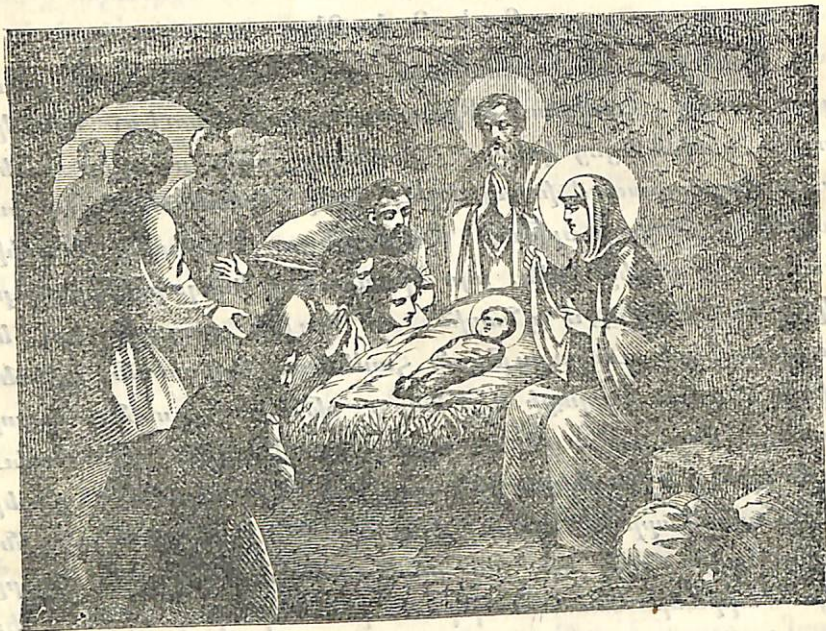
40. ՔՐԻՍՏՈՍԻ ԾՆՈՒՆԴԸ.

Ղուկ. Բ. 1—21.

Մօտեցաւ այն ժամանակը, երբ Դաբրիէլ հրեշտակապետի խօսքի համեմատ Քրիստոսը պիտի ծնուէր: Այն միջոցին Հռովմայեցոց կայսրը հրամայեց աշխարհագիր անել, եւ այս պատճառով իւրաքանչիւր հրէի հրամայուած էր իւր հայրենի քաղաքը երթալ: Յովսէփն ու Մարիամը Դաւիթ թագաւորի ցեղիցն էին. այս պատճառով նազարէթից դուրս եկան եւ Բէթղեհէմ գնացին, որ Դաւթի քաղաքն էր, եւ մարգարէների գուշակութեան համեմատ Քրիստոսն այնտեղ պիտի ծնուէր: Քաղաքի մէջ նոքա օթեւան չգտան, ուստի քաղաքի մօտ գտնուած մի այրի մէջ մնացին, ուր հովիւներն իրանց ոչխարներն էին պահում: Այն այրի մէջ գիշեր ժամանակ Մարիամ Սուրբ Կոյսը ծնաւ Իւր Միածին Որդին, որ ոչ միայն մարդ էր, այլ միանգամայն Աստուած: Սուրբ Կոյս Մարիամը Աստուածորդուն խանձարուրով պատեց եւ մուրի մէջ դրաւ:

Նոյն գիշերը Բէթղեհէմի հովիւներն իրանց ոչխարների հետ դաշտի մէջ էին: Նոքա քնած չէին: Յանկարծ մէկ անսովոր լոյս տեսան, Աստուծոյ հրեշտակը նոցա երեւեցաւ եւ ասաց. «Մի վախենաք, ես մեծ ուրախութիւն եմ աւետում ձեզ: Դաւթի քաղաքի մէջ Փրկիչ ծնաւ ձեզ, որ է Օծեալ Տէր: Եւ ահա ձեզ նշան. դուք կըգտնէք մանկանը խանձա-

բուրով պատած եւ մսուրի մէջ դրուած: Այն միջոցին երկնքից բազմաթիւ հրեշտակներ երեւեցան եւ սկսեցին երգել. «Փառք 'ի բարձունս Աստուծոյ եւ յերկիր խաղաղութիւն 'ի մարդիկ հաճութիւն»: Երբոր հրեշտակներն անյայտացան, հովիւներն այրը գնացին, եւ գտան որ մանուկը խանձարուրով փաթաթուած եւ մսուրի մէջ դրուած էր: Երկրպագութիւն արին Նորան, իբրեւ Աստուծոյ, եւ Մարիամին ու Յովսէփին պատմեցին իրանց լսածն ու տեսածը.

յետոյ այն համբաւն իրանց գիւղի մէջ տարածեցին: Հրէից սովորութեան համեմատ ծննդեան ութերորդօրը թլփատեցին Նորան եւ Յիսուս անուանեցին, Որ Փրկիչ կընշանակէ: Յունուարի վեցին Հայաստանեայց եկեղեցին կատարում է Քրիստոսի ծննդեան եւ մկրտութեան տօները 'ի միասին

խսկ Յունւարի հինգին, երեկոյեան, մատուցանվում է սուրբ պատարագը եւ ճրագալոյց է լինում: Ծննդեան օրը, պատարագից յետոյ, կատարվում է քրօրհնէքի շքեղ հանդէսը: Պատք հոգեւորականաց զգեստաւորուած՝ խաչերով, խաչուաներով եւ վառած կերոններով դուրս են գալիս եկեղեցուց, գնում են գետը եւ այնտեղ խաչով, սուրբ աւետարանով եւ սուրբ մեռնով օրհնում են քուրը 'ի յիշատակ Քրիստոսի մկրտութեան Յորդանանում: Նոյն օրը քահանայք գալիս են մեր տներն օրհնելու (տնօրհնէք), շնորհաւորում են մեզ Քրիստոսի ծնունդը եւ յայտնութիւնը — աւետարան կարգալով եւ այս շարականը երգելով.

Խորհուրդ մեծ եւ Այն խորհուրդը, որ սքանչելի, որ յայսմ ապսօր յայտնի եղաւ, լուր յայտնեցաւ՝ հովիւք մեծ է եւ հիանալի. հոբերգեն ընդ հրեշտակս, վիւները երգում են հրեշտան աւետիս աշխարհի: Ծնաւ նոր արքայ 'ի Բէթղեհէմ քաղաքի, հին: Բէթղեհէմ քաղաքի, որդիք մարդկան, օրհնեցէք, զի վասն մեր թագաւոր, մարդոց որմարմնացաւ: զիք, օրհնեցէք Նորան, մարմին առաւ:

Այսօր հովուացն տեսեալ զարդարութեան մարմին առաւ: Այսօր հովիւներն արդարութեան արեգակը (Յիսուսին) տեսնելով, հրեշտակների հետ երգում էին՝ փառք 'ի բարձունս Աստուծոյ:

Աստուծոյ Միածին Որդին, որ ճշմարիտ եւ յաւիտենական Աստուած է, եւ էակից Հօր, մարմնացաւ եւ մարդացաւ, այսինքն՝ սուրբ կոյս Մարիամից Հոգով Սրբով մարդկային մարմին եւ Հոգի առաւ բացի մեղքից, եւ այս կերպով եղաւ մարդ կատարեալ։ Որդին Աստուծոյ մարմնացաւ մեզ համար, որ մեզ ազատէ սատանայի ձեռքից, ջնջէ մեր մեղքերը, հաշտեցնէ մեզ Աստուծոյ հետ, ճշմարտութիւն եւ սէր քարոզէ մեզ, եւ Իւր աշակերտներով մի թագաւորութիւն կամ մի ընտանիք կազմէ, որի մէջ Աստուած Հայր լինի, իսկ մարդիկ Նորա որդիքը, եւ միմեանց եղբայրներ։

Մեր իշխան Աստուծոյ Որդին եւ իշխան Նորա մարդկային ընտանիքի մէջ իշխան է։

Հաւատամք եւ 'ի մի Տէր Յիսուս Քրիստոս, յՈրդին Աստուծոյ, ծնեալն յԱստուծոյ, Հօրէ միածին, այսինքն յէութենէ Հօր. Աստուած յԱստուծոյ, լոյս 'ի լուսոյ, Աստուած ճշմարիտ, յԱստուծոյ ճշմարտէ—ծնունդ եւ ոչ արարած։ Նոյն ինքն 'ի բնութենէ Հօր, որով ամենայն ինչ եղև յերկինս եւ 'ի վերայ երկրի, երևելիք եւ աներևոյթք։ Որ յաղագս մեր մարդկան եւ վասն մերոյ փրկութեան իջեալ յերկինք՝ մարմնացաւ, մարդացաւ, ծնաւ կատարելապէս 'ի Մարիամայ սրբոյ կուսէն Հոգւովն Սրբով։ Որով էառ զմարմին, զՀոգի եւ զմիտս եւ զամենայն, որ ինչ է 'ի մարդ, ճշմարտապէս եւ ոչ կարծեօք։

41. ՔՐԻՍՏՈՍԻ ՔԱՌԱՍՆՕՐԵԱՅ ԳԱԼՈՒՍՏԵՆ 'Ի ՏԱՃԱՐ ԿԱՄ ՏԵԱՌՆԸՆԴԱՌԱՋ.

Ղուկ. Բ. 8—38.

Մովսիսական օրէնքով ամենայն արու անդրանիկ զաւակ նորա ծննդեան քառասներորդ օրը տաճար էին տանում եւ այնտեղ նորա համար զոհ մատուցանում։ Հարուստները մի հորթ կամ ոչխար էին զոհում, իսկ աղքատները մի զոյգ աղանու ձագ։ Երբոր Յիսուսը քառասնօրեայ դառաւ, Մաւրիամ սուրբ կոյսը եւ Յովսէփը բերին Նորան Երուսաղէմի

տաճարը։ Իրանց հետ տարան եւ զոհ՝ մի զոյգ աղանի։ Նոյն միջոցին Երուսաղէմում բնակվում էր մի արդար եւ Աստուածալիս ծերունի Սիմէօն անունով։ Նա սաստիկ ցանկանում էր աշխարհիս Փրկին տեսնել։ Սուրբ Հոգին առա-

ջուլ յայտնել էր նորան, թէ պիտի չմեռնի, մինչեւ չտեսնէ Քրիստոսին: Երբ մանուկ Յիսուսին բերին տաճար, Սիմէօնը դուրս եկաւ նորա առաջ եւ ըստ յայտնութեան Աստուծոյ իմացաւ, որ Նա է մարգարէների գուշակած աշխարհի Փրկիչը: Նա Յիսուսին գիրկն առաւ, փառք տուաւ Աստուծուն եւ ասաց. «Տէր, հիմիկ Քո խօսքիդ պէս, խաղաղութիւնով ես արձակում Քո ծառայիդ. որովհետեւ իմ աչքերս տեսան Փրկիչին, որին պատրաստեցիր Ժողովրդի համար. Դա՛ լոյս է հեթանոսների, եւ փառք Իսրայէլի»: Յովսէփն ու Մարիամը զարմանում էին այս խօսքերի վրայ: Սիմէօնն օրհնեց նորանց եւ Մարիամին ասաց. «Քո որդին շատերի հակառակութեան պատճառ կրկնի: Ոմանք կըհաւատան նորան եւ կըփրկուին, եւ ոմանք չեն հաւատալ եւ կըկորչին, եւ Քո սիրտդ այնպէս կըխոցոտուի, իբրեւ թէ սուր անցած լինի անձնովդ»: Տաճարի մէջ էր նաեւ Աննա մարգարէուհին, որ ութսուն եւ չորս տարեկան էր. նա եւս սկսաւ փառաբանել Աստուծուն եւ ամենքին ասում էր, թէ այն մանուկը խոստացեալ Փրկիչն է:

42. ՄՈԳԵՐԻ ԵՐԿՐՊԱԳՈՒԹԻՒՆԸ. ՄԱՐԻԱՄԻ ԵՒ ՅՈՎՍԵՓԻ ԵԳԻՊՏՈՍ ՓԱԽՉԻԼԸ ԵՒ ԱՅՆՏԵՂԻՑ ԴԱՌՆԱԼԸ.

Մատ. Բ. 1—23.

Այն միջոցին Հրէաստանի արեւելեան երկիրներից քանի մի մոգեր, այսինքն իմաստուն մարդիկ, Երուսաղէմ եկան եւ հարցնում էին թէ՛ «Ո՞ւր է Հրէից նորածին թագաւորը. մենք նորա աստղը տեսանք արեւելեան կողմը եւ եկանք նորան երկրպագութիւն անելու»: Հերովդէս թագաւորը մոգերի այս հարցմունքը լսելով՝ շփոթուեցաւ եւ հրէից դպիրներին հարցրեց թէ՛ «Դուք պիտի ծնուի Քրիստոսը»:

Դպիրները պատասխանեցին թէ՛ «Բէթղեհէմ քաղաքի մէջ»: Այն ժամանակ թագաւորը կանչեց այն մոգերին եւ խնդրեց նոցանից ասելով, թէ երբ կըգտնէք մանկանը, ինձ յայտնեցէք, որ ես էլ գնամ եւ երկրպագութիւն անեմ նորան»: Մոգերը Բէթղեհէմ գնացին, եւ տեսան այն գերբնական աստղը մէկ տան վրայ: Այն տունը մտան, եւ մանկանը գրտան Իւր մօր հետ. երկրպագութիւն արին նորան, իբրեւ Աստուծոյ եւ մատուցին իրանց ընծաները: Յետոյ ուզում էին Երուսաղէմ վերադառնալ եւ մանկան մասին Հերովդէսին պատմել, բայց միւս գիշերը Աստուծոյ հրաման առան, որ Հերովդէսի մօտ չդառնան, ուստի ուրիշ ճանապարհով գնացին իրանց երկիրը:

Հերովդէսը՝ երբ իմացաւ թէ մոգերն իրանց երկիրն են գնացել, հրամայեց, որ Բէթղեհէմի մէջ եղած երկու տարեկանից փոքր բոլոր տղայոցը կոտորեն: Յոյս ունէր, որ նոցա հետ Յիսուսն եւս կըսպանուի: Բայց Յովսէփն ու Մարիամը Աստուծոյ հրամանով իրանց որդու հետ Եգիպտոս փախան: Հերովդէսի անգութ հրամանը կատարուեցաւ. նորա զինուորները Բէթղեհէմի մէջ 14,000 մանուկ կոտորեցին:

Այնուհետեւ շատ ժամանակ չանցած՝ Հերովդէսը մեռաւ: Այն ժամանակ Յովսէփը Հրէաստան դարձաւ եւ Դաւիթիայի՝ Նազարէթ քաղաքում բնակուեցաւ: Այնտեղ Քրիստոսը մինչեւ երեսնամեայ հասակն անճանօթ մնաց մարդիկներից. երեսուն տարեկան եղաւ, աճեցաւ եւ լցուեցաւ իմաստութեամբ եւ սիրով դէպի Աստուած եւ դէպի մարդիկ: Աւանդութիւն կայ՝ թէ Նա Յովսէփ Աստուածահօրն օգնում էր հիւանդութեամբ:

43. ՅՈՎՀԱՆՆԵՍ ՄԿՐՏՁԻ ՔԱՐՈՋԸ ԵՒ ՔՐԻՍՏՈՍԻ
ՄԿՐՏՈՒԹԻՒՆԸ.

Զաքարիայի եւ Եղիսաբէթի որդի Յովհաննէսն արդէն տղայութեան հասակից ճգնաւորական կեանք էր անցկացնում: անապատի մէջ էր բնակւում եւ ապրում էր մարախ եւ մեղր ուտելով: Նորա հագուստն ուղտի բրդից էր եւ գօտին մաշկեղէն: Երբոր Հռովմայեցոյ կողմից Պոնտացի Պիղատոսը հրէից դատաւոր էր նշանակուած, Յովհաննէսը Աստուծոց յայտնութիւն ստացաւ՝ պատրաստել ժողովուրդը Փրկչին ընդունելու համար: Նա եկաւ Յորդանանի եղերքը եւ ժողովրդին ուսուցանում էր, թէ ինչպէս կարող են նոքա երկնքի արքայութեանը արժանի լինել:

Ամեն կողմերից ժողովուրդը հաւաքւում էր նորա քարոզութիւնը լսելու: Յովհաննէսը իւր մօտ եկողներին ասում էր. «Ապաշխարեցէք, երկնքի արքայութիւնը մօտեցել է». եւ այս ասելով՝ իւրաքանչիւրին տալիս էր հարկաւոր խրատները: (Կեղծաւոր Փարիսեցիքը, որ իրանց արտաքին աստուածաշատութեամբ հպարտանում էին եւ ծերերի աւանդութիւնները խստիւ կատարում, հարցրին. «Մենք ի՞նչ պէտք է անենք»: Յովհաննէսը քարոզում էր նոցա թէ՝ «ով որ երկու հանդերձ ունի, թող մէկը չունեցողին տայ, կերակուր ունեցողն եւս թող նոյնպէս անէ»: Մաքսաւորները Փարիսեցոց պէս հարցրին, եւ Յովհաննէսը նոցա պատասխանեց. «Մի պահանջէք ժողովրդից այն, ինչ որ օրէնքը չէ հրամայած»: Յետոյ զինուորները հարցրին. «Մենք ի՞նչ պէտք է անենք: Յովհաննէսը պատասխանեց թէ՝ «դուք ո՞չ ոքին չզրկէք, ո՞չ ոքին չզրպարտէք եւ ձեր ուճկովը բաւականացէք»): Այն քարոզութիւնից յետոյ Յովհաննէսը Յորդանան գետի մէջ մկրտում էր իրանց մեղքերը զղջացողներին:

(Շատերը կարծում էին թէ մարգարէներից գուշակած Մեսիան կամ Քրիստոսը Յովհաննէսն է: Բայց նա ինքն ասում էր թէ՝ «ես Քրիստոս չեմ, այլ Աստուած ինձ ուղարկեց Նորա առաջեւ, որ Նորա ճանապարհը պատրաստեմ»: Այս պատճառով Յովհաննէսը կոչւում է Տէր ու Կառաւոր):

Երբ այսպէս Յովհաննէսն ուսուցանում էր եւ մկրտում ժողովրդին, եկաւ նորա մօտ Յիսուս Քրիստոսը, որ նորանից մկրտուի: Յովհաննէսը հրաժարւում էր Նորան մկրտելուց եւ ասում էր. «Ե՛ս պէտք է Քեզանից մկրտուիմ եւ Դու ինձ մօտ ես գալիս»: Բայց Յիսուսն ասաց. «Թող տուր»: Այն ժամանակ Յովհաննէսը մկրտեց Նորան: Երբ Յիսուս Քրիստոսը դուրս էր գալիս ջրից, երկինքը բացուեցաւ եւ Հոգին սուրբ աղաւնու կերպարանքով Քրիստոսի վրայ իջաւ եւ երկնքից ձայն լսուեցաւ, թէ՝ «Դա է իմ սիրելի որդին, որին հաւանեցայ»:

Տ ա ղ Զ ր օ Ր Հ ն ե ա ջ .

Այսօր ձայնըն հայրա-	Այսօր հայրական հա-
կան յերկնից իջեալ հա-	ճութիւն տուող ձայնը
ճոյական, սիրեցելոյ Որ-	իջնում է երկնքից իբրեւ
դոյ վկայն. այ յորդորէ,	վկայ Իւր սիրելի Որդ-
գետ յորդորէ, գետ Յոր-	ւոյն. այ յորդորում է,
դանան. յորդորական	գետն յորդորում է,
ձանիւ երգէր մեծ Կա-	գետն Յորդանան. յոր-
րապետըն Յովհաննէս:	դորող ձայնով երգում
	է Յովհաննէս մեծ Կա-
	րապետը:

Այսօր եկեալ Աս- | Այսօր Աստուածոր-

տուածորդին 'ի Յորդանան խոնարհութեամբ, զալիս է Յորդանան, ջրով մկրտիլ 'ի Յովհաննէսէ...

Այսօր մկրտիչն Յովհաննէս 'ի մկրտիչն հրաժարէր, թէ ինձ պարտ է 'ի Քէն մկրտիլ...

Այսօր գոչեր քաղցր ձայնիւ Աստուածորդին Վարապետին՝ պարտ էր զօրէնսն կատարել...

Այսօր Հոգին աղաւնակերպ իջեալ յերկնից 'ի Յորդանան, Իւր փառակցին վկայելով...

զին խոնարհութեամբ, զալիս է Յորդանան, Յովհաննէսից ջրով մկրտուելու...

Այսօր մկրտող Յովհաննէսը հրաժարվում է մկրտելուց ասելով, թէ ես պէտք է Քեզանից մկրտուիմ...

Այսօր Աստուածորդին քաղցր ձայնով ասում է Վարապետին՝ պէտք է օրէնքը կատարել...

Այսօր Հոգին աղաւնու կերպարանքով երկրնքից իջնում է Յորդանան, իբրեւ Իւր փառակցի վկան...

44. ԲՐԻՍՏՈՍԻ ՍԱՏԱՆԱՅԻՑ ՓՈՐՁՈՒԻԼԸ.

Մատ. Գ. 13—17.

Քրիստոսը մկրտուելուց յետոյ. անապատ գնաց, ուր քառասուն օր եւ քառասուն գիշեր ծոմ պահեց եւ աղօթքով անցկացրեց: Քառասներորդ օրը Նա քաղց զգաց: Այն ժամանակ սատանան եկաւ Նորա մօտ եւ ասաց. «Թէ որ Դու Աստուծոյ որդին ես, ասա որ այս քարերը հաց լի-

նին»: Յիսուս Քրիստոսն ասաց Նորան. «Գրուած է, որ ոչ թէ մենակ հացով կապրի մարդ, այլ ամեն խօսքով, որ Աստուծոյ բերանիցն է դուրս գալիս»: Սատանան Յիսուս Քրիստոսին տարաւ Երուսաղէմ, կանգնացրեց տաճարի աշտարակի վրայ եւ ասաց. «Թէ որ Աստուծոյ որդին ես, այստեղից Քեզ վայր ձգիր, որովհետեւ գրուած է, թէ Իւր հրեշտակ-

ներին հրամայել է Քեզ համար, որ Քեզ պահպանեն, եւ ձեռների վրայ առնեն Քեզ, որպէս զի ոտներդ երբէք քարի չդիպցնես»:—Յիսուս Քրիստոսը պատասխանեց Նորան. «Այս եւս գրուած է, թէ մի փորձիր Քո Տէր Աստուծուդ»: Սատանան Յիսուս Քրիստոսին տարաւ մի շատ բարձր սար, ցոյց տուաւ Նորան աշխարհի ամեն թագաւորութիւնները եւ ասաց. «Այս ամենը Քեզ կրտամ, թէ որ ընկնելով ինձ երկրպագութիւն անես»: Յիսուս Քրիստոսը պատասխանեց Նորան. «Հեռացիր ինձանից, սատանայ, որովհետեւ գրուած է, թէ

Քո Տէր Աստուծուդ պէտք է երկրպագութիւն անես եւ մի այն Նորան պաշտես: Այն ժամանակ սատանան հեռացաւ Յիսուսից եւ ահա հրեշտակները մօտ եկան եւ ծառայութիւն էին անում Նորան:

Եւ մի՛ տանիր զմեզ 'ի փորձութիւն, այլ փրկեա՛ 'ի չարէն:

45. ՅՈՎՀԱՆՆԵՍ ՄԿՐՏՁԻ ՔՐԻՍՏՈՍԻ ՎՐԱՅ ՏՈՒԱԾ ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ՄԱՀԸ.

Յով. Ա. 19—40. Գ. 22—30. Մատ. Ժ. 3—11.

Քրիստոսը՝ անապատի մէջ փորձուելուց յետոյ, Յորդանան գետի եզերքն եկաւ, ուր Յովհաննէսը մկրտում էր: Յովհաննէսը Նորան տեսնելով՝ ասաց ժողովրդին. «Ահա Յովհաննէսը Նորան տեսնելով՝ ասաց ժողովրդին. «Ահա զառն Աստուծոյ, որ բառնայ զմեզս աշխարհի.» այսինքն՝ ահա առնիկ Նա, որ իւր կեանքը բոլոր աշխարհիս մեզքի համար պիտի զոհէ: Յովհաննէսի աշակերտներից մի քանիսը Քրիստոսի ետեւից գնացին:

Քիչ ժամանակից յետոյ Յովհաննէսն ստիպուեցաւ իւր քարոզութիւնները վերջացնել, որովհետեւ Գալիլիացոց Հերովդէս Թագաւորին յանդիմանում էր՝ որ Նա իւր եղբոր կենդանութեան ժամանակը Նորա կին Հերովդիադայի հետ ամուսնացել էր: Այս յանդիմանութեան համար չար Հերովդիադան շատ բարկացաւ եւ Հերովդէսին յորդորեց, որ Յովհաննէսին բանտարկէ, յետոյ խնդրեց եւ Յովհաննէս Մկրտչի գլուխը կտրել տուեց:

46. ՅԻՍՈՒՍԸ ԳՆՈՒՄ Է ԳԱԼԻԼԻԱՅԻ ԿԱՆԱՅ ՔԱՂԱՔԸ ՀԱՐՍԱՆԻՔԻՆ.

Յով. Բ. 1—11

Յիսուսը՝ Յովհաննէսի իւր վրայ վկայութիւն տալուց յետոյ, Գալիլիա գնաց: Այնտեղ Աստուածամօրը, Նորան եւ Նորա աշակերտներին Կանայ քաղաքի մէջ հարսանիքի հրաւիրեցին: Հարսանեաց խնջոյքի ժամանակ գինին պակասեցաւ: Աստուածամայրը՝ տեսնելով տանտիրոջ շփոթութիւնը, ասաց Յիսուսին. գինի չունին: Յիսուսը պատասխան տուաւ Նորան թէ՛ դեռ իմ ժամանակս չէ հասել, այսինքն դեռ ժամանակը չէ, որ ցոյց տամ իմ Աստուածային փառքը: Բայց Մարիամը հաստատ գիտէր, թէ իւր ողորմած որդին կօգնէ կարօտեալներին, վասնորոյ ասաց ծառաներին. ինչ որ ձեզ հրամայէ, կատարեցէք: Սենեակի մէջ եօթը մեծ քարեղէն ջրի ամաններ էին դրուած: Յիսուսը հրամայեց որ նրանց ջրով լցնեն, յետոյ այն ջուրը հիւրերին բաժանեն: Ծառաները Նորա հրամանը կատարեցին եւ տեսան որ ամանների միջի ջուրը լաւ գինի է դարձել: Այս կերպով Յիսուսը առաջին հրաշքը գործեց եւ աշակերտները հաւատացին Նորան:

Այդ առիթով Աստուածամայրը օգնութիւն ցոյց տուաւ դէպի մարդիկ եւ եղաւ Նոցա համար իւր որդուն բարեխօս: Այս պատճառով մենք դէպի Նա դիմում ենք ազօթքներով իբրեւ դէպի մեր պաշտպանը եւ բարեխօսը, որ ամենայն ժամանակ օգնէ մեզ:

Անկանիմք առաջի Քո, Ընկնում ենք Քո առաջ Նորա Աստուածածին, առջ, Սուրբ Աստուածազնայն, Լազարէս զանարատ ծածին, Լազարէս ենք

զկոյսդ՝ բարեխօսեա՛վա- անարատ կուսիդ, բարե-
սըն անձանց մերոց և խօսութիւն արա՛ մեր
աղաչեա՛ զմիածին Որ- անձի համար և խնդրիր
դիդ՝— փրկել զմեզ ՚ի Քո միածին Որդուց, որ
փորձութենէ և յամե- ազատէ մեզ փորձանքից
նայն փտանգից մերոց: և ամեն տեսակ փտանգ-
ներից:

47. ՔՐԻՍՏՈՍԻ ՀՐԱՇԱԳՈՐԾՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ.

Քիչ ժամանակում Քրիստոսի գործած հրաշագործու-
թիւնների լուրը տարածուեցաւ Հրէաստանի մէջ, եւ ժո-

նովորդը խուռն բազմութեամբ գնում էր Նորա յետե-
ւից: Նա Իւր մէկ խօսքով սաստիկ փոթորիկը դադարե-

ցրեց, ջրի վրայով իբրեւ գետնի վրայ ման եկաւ, հինգ-
հացով եւ երկու ձկնով հինգ հազար մարդ կերակրեց, եւ
միայն հրամայելով մեռած մարդկանց յարութիւն տուաւ:

Դժբախտ մարդիկ մեծ ուրախութեամբ Քրիստոսին մօ-
տենում էին, եւ ոչ մէկը առանց օգնութիւն եւ մխի-
թարութիւն առնելու մօտից չէր հեռանում: Կոյրերին լու-
սաւորում էր, խուլներին լսողութիւն էր տալիս, անդա-
մալոյժներին բժշկում էր, բորոտներին սրբում էր, դի-
ւահարներին ազատում: Ամեն մարդու ընդունում էր Իւր
մօտ, ուրիշներից ատելի եղած մեղաւոր եւ հեթանոս մարդիկ
Նորանից օգնութիւն էին գտնում: Մարդիկներից Նա միայն
այս էր պահանջում, որ Իրան հաւատան: Բժշկուածներին
արձակում էր այս խրատը տալով թէ՛ «այլ եւս մի մեղան-
չիր, որ աւելի փառ չլինի քեզ»:

Այս գործերով Քրիստոսը պարզապէս ցոյց էր տալիս,
որ երկրիս վրայ Աստուծոյ արքայութիւնն սկսուել է: Ժո-
ղովուրդներից շատերը հաւատում էին Քրիստոսի գործած
հրաշքները տեսնելով, եւ ամեն կողմից ասում էին թէ՛
մեծ մարգարէն երեւացել է մեր մէջ, Աստուած Իւր ժո-
ղովրդեան այցելութիւն է արել:

48. ՔՐԻՍՏՈՍԸ ԾՈՎԻ ՎՐԱՅ ՓՈԹՈՐԻԿԸ ԴԱԿԱՐԵՑՆՈՒՄ
Է ԵՒ ԶՐԻ ՎՐԱՅ ՄԱՆ Է ԳԱԼԻՍ.

Ղուկ. Ը. 22—25. Յով. Զ. 18—21.

Մէկ անգամ Քրիստոսը Իւր աշակերտների հետ նաւով
մի ծովակի վրայից պիտի անցնէր: Ինքը նաւի յետեւի
կողմը քնել էր: Սաստիկ հողմ՝ բարձրացաւ եւ ալիքներ
վերկացան, այնպէս որ նաւը լցուելու վրայ էր: Աշակերտ-
ները վախեցած զարթեցրին Քրիստոսին, ասելով՝ «Տէր,
ահա՛ մենք կորչում ենք, ազատիր մեզ»: Քրիստոսը նոցա

պատասխանեց. «Ի՞նչու այդպէս վախկոտ էք, թերահաւատներ»: Յետոյ վերկացաւ եւ փոթորկին ու ալէկոծութեանը սաստեց, իսկոյն հանդարտութիւն տիրեց: Ամենքը դողի մէջ ընկած հիանում էին եւ ասում. «Ով է սա, որ հողմին եւ ջրին հրաման է տալիս եւ Իրան լսում են»:

Մէկ անգամ Քրիստոսի աշակերտները նաւով գնում էին ծովակի վրայ, սաստիկ փոթորիկ վերկացաւ, եւ նոքա շատ վախեցան, որովհետեւ Յիսուսը նոցա հետ չէր: Յանկարծ տեսան, որ մէկը ջրի վրայ մանգալով իրանց մօտն է գալիս, եւ չճանաչելով թէ Քրիստոսն է, սաստիկ վախեցած աղաղակեցին, թէ՛ «այս երեւոյթ է»: Քրիստոսը նոցա ահը տեսնելով, ասաց. «Մի՛ վախենաք, ես եմ»: Յետոյ նորա աշակերտներից մէկը՝ Պետրոսը, ասաց. «Հրաման տուր, որ Քեզ մօտ գամ ջրի վրայից»: Քրիստոսը պատասխանեց. «Եկ», եւ Պետրոսը նաւից դուրս գալով՝ ջրի վրայ կանգնեցաւ եւ սկսաւ երթալ, բայց ծովակի ալէկոծութիւնը տեսնելով՝ վախեցաւ եւ քիչ մնաց, որ խեղդուէր, ուստի աղաղակեց. «Տէր, փրկիր ինձ»: Քրիստոսը մօտեցաւ նորան, ձեռքից բռնեց եւ ասաց. «Ի՞նչու երկմտեցար, թերահաւատ»: Յետոյ երկուսն էլ նաւը մտան, եւ իսկոյն հողմը հանդարտուեցաւ:

49. ՀԻՆԳ ՀԱՅՈՎ ՀԻՆԳ ՀԱԶԱՐ ՄԱՐԴ ԿԵՐԱԿՐԵԼԸ:

Յով. 2. 7—11

Մէկ անգամ Քրիստոսը ժողովրդին քարոզում էր. քարոզութիւնը մինչեւ երեկոյ տեւեց: Այս տեսնելով՝ աշակերտներն ասացին. «Տէր, այստեղ անապատ տեղ է եւ ժամանակն անցել է. ժողովրդին արձակիր, որ գիւղը երթան եւ իւրեանց համար կերակուր գնեն»: Քրիստոսը հարցրեց նոցա. «Նայեցէք, տեսէք, քանի՞ հաց ունիք»: Աշա-

կերտները պատասխանեցին թէ. «Այստեղ մէկ տղայ կայ, որ հինգ հաց եւ երկու ձուկն ունի, բայց այն ի՞նչպէս պիտի բաւականանայ այս բազմութեանը»: Քրիստոսը հրամայեց որ այն հացերը եւ ձկները բերեն. առաւ հացը եւ ձուկը, օրհնեց, կտրեց եւ Իւր աշակերտներին տուաւ, եւ նոքա կտոր-կտոր բաժանեցին ժողովրդեան: Ամենքը կերան եւ կշտացան, յետոյ հացի կտորները հաւաքեցին, որով տաճներկու զամբիւղ լցուեցաւ: Իսկ ժողովուրդը հինգ հազար հոգու չափ էին, բացի կանանց եւ տղայոց: Նոքա այս հրաշքը տեսնելով, ուղում էին նորան իւրեանց աշխարհի վրայ թագաւոր դնել, բայց նա թողեց նրանց ու գնաց:

Աղօթք ճաշից առաջ:

Աչք ամենեցուն 'ի Քեզ, Տէր, յուսան և 'Իու տաս կերակուրնոցա 'ի ժամու: Բանաս զձեռն Քո և լցուցանես զամենեսեան քաղցրութեամբ կամօք Քովք:	Ամենքի աչքերը դէպի Քեզ են նայում, Տէր, և 'Իու ես տալիս նոցա կերակուր ժամանակին: Բաց ես անում Քո ձեռքը և լիացնում ես ամեն արարածներիդ Քո ողորմութեամբը:
--	--

Աղօթք ճաշից յետոյ:

Տէր Յիսուս, լցաք 'ի բարութեանց Քոց: Տացուք զոհութիւն Տեառն Ուրեմն շնորհակալ	Տէր Յիսուս, լիացանք Քո բարութիւնով: Ուրեմն շնորհակալ
---	--

Աստուծոյ միւրոյ՝ Հօր լինինք մեր Տէր Աստու-
 և Որդւոյ և Հոգ-
 ւոյն սրբոյ: Լիութիւն և սուրբ Հոգուց: Քրիս-
 սեղանոյս անհատ և ան-
 նուազ արասցէ Քրիս-
 տոս Աստուած մեր, որ
 լեց, թող անպակաս անէ
 զմեզ կերակրեաց, Նը-
 մա փառք յաւիտեանս.
 ամէն:

50. ՔՐԻՍՏՈՍՆ ԱՅՐԻ ԿՆՈՋ ՈՐԻՈՒՆ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ Է ՏԱԼԻՍ.

Ղուկ. է. 12—17.

Մէկ անգամ Քրիստոսը Նային քաղաքն էր մտնում.
 քաղաքի դռան մօտ տեսաւ որ մէկ երիտասարդ տանում
 էին թաղելու. մեռեալը մի այրի կնոջ միամօր որդին էր:
 Խղճաց դժբախտ մօր վրայ եւ ասաց մեռեալին. «Մանուկ
 դու, քեզ եմ հրամայում, վեր կաց»: Ննջեցեալը վերկա-
 ցաւ, նստեց եւ սկսաւ խօսիլ: Ժողովուրդը փառք էր տա-
 ւիս Աստուծուն եւ ամեն կողմից ասում էին. «Մեր մէջ
 յայտնուել է մի մեծ մարգարէ, Աստուած այցելութիւն
 արաւ Իւր ժողովրդեան»:

51. ՔՐԻՍՏՈՍԸ ԲԺՇԿՈՒՄ Է ԱՆԻԱՄԱԼՈՒԾԻՆ.

Մատ. Բ. Յ. Ղուկ. Ե. 18.

Մէկ անգամ Քրիստոսը Կափառնաում քաղաքը գնաց
 եւ մէկ տուն մտաւ, ուր Նորա մօտ այնքան ժողովուրդ
 հաւաքուեցան, որ դռան մօտն անգամ տեղ չկար: Քրիս-

տոսը Աստուածային վարդապետութեամբ քարոզում էր
 ժողովրդեան: Այն ժամանակ Նորա մօտ բերում էին մէկ
 անգամաւոր, որին չորս մարդ վերցրել էին, բայց ժողովրդ-
 դի բազմութեան պատճառով անհնար լինելով տուն մըտ-
 ցնել, տան կողմը բարձրացան, եւ առաստաղը քանդելով
 անգամաւորը մահճի մէջ դրուած Քրիստոսի առաջ իջու-
 ցին: Քրիստոս տեսնելով նոցա հաւատը, ասաց անգամա-
 լուծին. «Ներուած լինին մեղքերդ»: Գլխիկները մտածում
 էին իրանք իրանց մէջ եւ ասում. «Սա ի՞նչու է հայհոյում:
 Աստուծուց գատ ո՞վ կարող է մեղքերի թողութիւն տալ»:
 Քրիստոսը՝ իմանալով նոցա միտքը հարցրեց, նոցա թէ՛ «այս
 երկու խօսքերից որը աւելի հեշտ է, ասելը՝ ներուած լինին
 մեղքերդ, թէ՛ ասելը՝ վեր կաց եւ գնա: Բայց որպէսզի
 իմանաք, թէ Մարգու Որդին իրաւունք ունի աշխարհիս
 մեղքերին թողութիւն տալու, քեզ եմ ասում (անգամա-
 լուծին), վեր կաց, անկողինդ առ եւ տունդ գնա»: Հի-
 ւանդն խօսոյն վեր կոցաւ, առաւ անկողինը եւ գնաց:
 Ամենքն աղաղակում էին. «Այսպիսի հրաշալի բան երբեք
 չէինք տեսել»:

52. ՔՐԻՍՏՈՍԸ ԲԺՇԿՈՒՄ Է Ի ԾՆԷ ԿՈՅՐԻՆ.

Յով. Թ. 1—17

Քրիստոսը Երուսաղէմի մէջ մէկ անգամ ՚ի ծնէ կոյր
 մարդու պատահեցաւ, որ ողորմութիւն էր խնդրում:
 Հրէայք այնպիսի կարծիք ունէին, թէ մարդուս պատահած
 ամենայն դժբախտութիւնները իւր մեղքի պատիժն են: Իսկ
 եթէ փոքր տղայոց պատահէր դժբախտութիւնը, կարծում
 էին թէ նորա ծնողաց մեղքի պատիժն է: Քրիստոսի աշա-
 կերտներն եւս այն կարծիքին էին, եւ տեսնելով ՚ի ծնէ կոյր

մարդուն, հարցրեցին Քրիստոսին. «Սա ի՛նչ, թէ ծնողաց մեղքի համար կոյր ծնուած է»: Քրիստոսը պատասխանեց. «Ո՛չ ի՛նչ մեղքի եւ ո՛չ ի՛նչ ծնողաց մեղքի համար է, բայց այն պատճառով կոյր է ծնուել, որ Աստուծոյ հրաշալի գործերը յայտնուին»: Այս ասելով, գետնի վերայ թքեց, կաշիները եւ կոյրի աչքերին քսելով՝ հրամայեց որ երթայ Սելուլամ՝ աւագանի մէջ լուանայ: Կոյրը կատարեց այս հրամանը եւ աչքերը բացուած՝ յետ դարձաւ այնտեղից:

53. ՏԱՍՆ ԲՈՐՈՏՆԵՐԻ ԲԺՇԿՈՒԻԼԸ.

Ղուկ. ԺԷ. 11—19.

Քրիստոսը մի գիւղ մտնելով, տասն բորոտների պատահեցաւ (որ փոխադրական եւ անբուժելի ցաւ էր): Նորանցից ինն հոգի Հրէայ էին, եւ մինը Սամարացի: Երբ հեռուից տեսան Քրիստոսին, աղաղակեցին. «Վարդապետ, օգնիր մեզ»: Քրիստոսը տեսնելով նոցա հաւատը, ասաց. «Գնացէ՛ք, ցոյց տուէ՛ք ձեր անձը քահանային»: Այս բանս ասաց այն պատճառով, որ Հրէից մէջ օրէնք կար, որ բորոտութիւնից առողջացող մարդը պէտք է յայտնուէր քահանային եւ շնորհակալութեան զոհ մատուցանէր: Այս պատճառով բորոտի քահանայի մօտ երթալը առողջանալու նշան էր: Բորոտները գնացին եւ ճանապարհին առողջացան: Բայց ինն Հրէայք մոռացան այն բարերարութիւն անողին, եւ միայն Սամարացին եկաւ Քրիստոսին շնորհակալութիւն մատուցանելու: Քրիստոսը ի՛նչ աշակերտներին ցոյց տուաւ Սամարացուն եւ ասաց. «Այս Սամարացին, որ աղանդաւոր է համարւում, աւելի լաւ է Հրէաներից, որոնք իրանց արդարութեան վրայ պարծենում են: Ի՛նչ ապա Սամարացուն դառնալով, ասաց. «2^է որ տասն

հոգի առողջացան, այժմ ինն հոգին ո՛ր եմ, ի՛նչու նոքա չվերադարձան փառք տալու Աստուծուն»: Եւ ապա ասաց նորան. «Գնա՛, հաւատքդ փրկեց քեզ»:

54. ՔՐԻՍՏՈՍԻ ՎԱՐԴԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ՆՈՐԱ.

ԱՌԱՔԵԱԼՆԵՐԸ.

Յիսուս Քրիստոսը ի՛նչ վարդապետութիւնը քարոզում էր քաղաքներում, գիւղերում եւ Երուսաղէմի տաճարում: Նորա քարոզների գլխաւոր բովանդակութիւնն այս էր՝ «Ապաշխարեցէ՛ք եւ հաւատացէ՛ք աւետարանին»:

Աւետարան խօսքը նշանակում է աւետիք կամ բարի լուր այն մասին, թէ Աստուած ներում է մարդիկների մեղքերը եւ շնորհում է նոցա երկնքի արքայութիւնը Քրիստոսի ձեռքով:

Ապաշխարել նշանակում է զղջալ, ատել մեղքը, խոտովանել նորան, Աստուծոց թողութիւն խնդրել եւ հաստատապէս վճռել այնպէս ապրել, ինչպէս ուսուցանում է Աստուածային օրէնքը:

Մարդիկների մէջ աւետարանը տարածելու համար Յիսուս Քրիստոսը ի՛նչ բաղմամբ աշակերտներից ընտրեց տասն եւ երկուսին, որ նրանց ուղարկէ զանազան տեղեր քարոզելու համար: Սորա համար էլ նոցա առաքեալ անուանեց, որ նշանակում է ուղարկուած: Նոցա անուններն են՝ Պետրոս եւ Անդրէաս, Յակոբոս եւ Յովհաննէս, Փիլիպպոս եւ Բարթոլոմէոս, Մատթէոս եւ Թովմաս, Յակոբոս Ալփեայ եւ Սիմէօն Նախանձայոյզ, Յուդայ Յակովբեան եւ Յուդայ Իսկարիօտացին:

55. ՅԻՍՈՒՍԸ ՔԱՐՈՁՈՒՄ Է ԹԷ ԻՆՔՆ Է ՔՐԻՍՏՈՍԸ:

Մատ. Ա. 14—15.

Քրիստոսը Իւր քարոզութիւնը Քալիլիայի մէջ սկսաւ: Մէկ անգամ գնաց Նազարէթ քաղաքը, ուր մեծացել էր: Ա.յն օրը շաբաթ էր: Նաբաթ օրերը բոլոր Հրէայք ժողովարան էին գնում: Ժողովարան ասվում էին այն տները, ուր նոքա հաւաքվում էին աղօթք անելու, Սաղմոս երգելու եւ Սուրբ Գիրք կարդալու համար: Քրիստոսը ժողովարանը մտաւ, Եսայի մարգարէի գիրքը առաւ եւ կարդաց այն տեղը, ուր Քրիստոսի գործերի վրայ խօսում էր մարգարէն *), եւ ասաց թէ՛ այս խօսքերը Իմ վրայ կատարուեցան, որովհետեւ Ես եմ Քրիստոսը, այսինքն՝ Աստուծոյ օծեալը: Նազարէթի բնակիչները կասկածանքով լսում էին Նորա խօսքերը: Ա.յն ժամանակ Քրիստոսը ասաց նոցա. «ձմարիտն եմ ասում ձեզ, թէ ոչ մի մարգարէ իւր գաւառի միջ չի ընդունւում», եւ յիշեցրեց նոցա թէ ինչպէս երբեմն Աստուած օգնում էր հեթանոսներին, իսկ Իսրայէլացիներին Իւր օգնութիւնից զրկում: Լսողները զայրացան Քրիստոսի վրայ այն քարոզութեան պատճառով: Բռնեցին Նորան, քաղաքից դուրս հանեցին եւ ուզում էին մէկ ժայռից վայր ձգել, բայց Նա նոցա միջից անցաւ ու գնաց:

*) Հոգի սուրբ ի վերայ Իմ վասն որոյ և էօծ Ձիս...

56. ՔՐԻՍՏՈՍԻ ՔԱՐՈՁՈՒԹԻՒՆԸ ԱՍՏՈՒԾՈՅ ՈՂՈՐՄՈՒԹԵԱՆ ՎՐԱՅ. ԱՆԱՌԱԿ ՈՐԴԻՈՅ ԱՌԱԿԸ:

Մատ. Թ. 10—13. Ղուկ. ԺԵ. 11—32.

Քրիստոսը քարոզում էր, թէ Հայրն Աստուած ողորմած է եւ ուրախութեամբ ընդունում է Իրան դիմող ամենայն ապաշխարող մարդիկներին:

Մէկ անգամ ժարիսեցիք հարցրին Քրիստոսի աշակերտներին. «Ի՞նչու ձեր վարդապետը մեզաւոր մարդկանց հետ ուտում է եւ խմում»: Քրիստոսը նորանց պատասխանեց թէ՛ «առողջներին բժիշկ հարկաւոր չէ, այլ հիւանդներին: Ես եկել եմ ոչ թէ արդարներին դէպի ապաշխարութիւն կոչելու, այլ մեղաւորներին»: Քրիստոսը՝ ուղեւով որ Իւր վարդապետութիւնը ժողովուրդը լաւ հոսանայ, անա-

ուակ որդու առակը պատմեց նոցա, թէ՛ «մի մարդ երկու որդի ունէր. փոքր որդին իւր հօրիցը խնդրեց հայրական ստացուածքից իրան ընկած բաժինը, եւ հօր տանիցը հեռանալով՝ հեռու աշխարհ գնաց: Այնտեղ վատնեց իւր բոլոր ունեցածը եւ բոլորովին աղքատութեան մէջ ընկաւ: Այն աշխարհը սով ընկաւ եւ անառակ որդին իւր աղքատութեան պատճառով մէկի մօտ ծառայութեան մտաւ, որ նորա խոզերն արածացնէ: Սաստիկ կարօտութեան ժամանակ իիշեց հօր տունը, եւ միտքը դրաւ, որ երթայ եւ իւր հօր մօտ մշակութիւն անէ: Հայրը մեծ ուրախութեամբ ընդունեց նորան իբրեւ որդի, եւ այդ պատճառով մեծ խնջոյք արաւ: Այն միջոցին նորա մեծ որդին դաշտից դարձաւ եւ երգերի ձայն լսելով տան մէջ, հարցրեց, թէ «այս ի՞նչ ուրախութիւն է»: Պատասխանեցին, թէ «եղբայրդ եկաւ եւ հայրդ նորան ողջ եւ առողջ տեսնելու համար մեծ խնջոյք է պատրաստել»: Մեծ որդին նեղացաւ եւ չէր ուզում տուն մտնել: Հայրը դուրս եկաւ, որ նորան ներս կանչէ: Նա պատասխանեց. «Դու երբէք մի ուլ գոնէ ինձ չտուիր, որ բարեկամներիս հետ ուրախանայի, իսկ այդ որդուդ համար մորթեցիր պարարտ եզը, որ բոլոր ունեցածդ անառակութեամբ վատնեց»: Հայրը պատասխանեց նորան. «Որդեակ, դու միշտ մօտս ես, եւ բոլոր ունեցածս քոնն է. իսկ այս եղբայրդ, որ մեռած էր, կենդանացաւ. ինչպէս չուրախանամ սորա վրայ»:

Հայր ասելով՝ Աստուած պիտի իմանանք, փոքր որդին մեղաւոր մարդն է, մեծ որդին օրինապահն է, որ իւր բարի գործերով պարծենում է:

Քրիստոսը մեզ իրաւունք տուաւ Աստուծուն մեզ Հայր անուանելու. այս պատճառով մենք Աստուծուն աղօթք անելու ժամանակ նորան երկնաւոր Հայր ենք կոչում, եւ նորանով յայտնում ենք, թէ նորա հայրական խնամքին

ապաւինած ենք, եւ ցանկանում ենք նորա կամքը կատարել այնպէս, ինչպէս որ երկնքում հրեշտակները կատարում են:

Հայր մեր, որ յերկինս ես:

57. ՔՐԻՍՏՈՍԻ ՔԱՐՈՁՈՒԹԻՒՆԸ՝ ԹԷ ՄՍՐԴԻԿ ԻՆՁՊԵՍ ՊԻՏԻ ՎԱՐՈՒԻՆ, ՈՐ ԱՐՃԱՆԻ ԼԻՆԻՆ ԱՍՏՈՒԾՈՅ ՈՐԴԻՔ ԿՈՉՈՒԵԼՈՒ. ՔՐԻՍՏՈՍՆ ՕՐՀՆՈՒՄ Է ՄԱՆՈՒԿՆԵՐԻՆ.

Մատ. Ե. 2—16. 48. Ղուկ. 9. 20—26. 36. Ղուկ. ԺԸ. 15—17.

Քրիստոսն ասաց Իւր աշակերտներին թէ՛ «ողորմած եւ կատարեալ եղէք ձեր երկնաւոր Հօր նման»:

Իւր կեանքի մէջ մի օրինակ տուաւ, որին մարդիկ պիտի հետեւեն, եւ երանելի (բարեբախտ, Աստուծոյ արքայութեան արժանի) անուանեց այն մարդկանց, որոնք նորա օրինակին են հետեւում: Նա հեզ էր եւ սրտով խոնարհ եւ մարդկանց մեղքի վրայ արտասուում էր: Արդար ու ողորմած էր, եւ սրտով այնպէս մաքուր էր, որ ամենեւին մեղք չուներ: Ոչ մէկի դէմ թշնամութիւն չուներ: Պային մարդիկ, որ նորան ատում էին եւ հալածում եւ մինչեւ իսկ զրպարտում էին, բայց նա համբերում էր բոլոր զրպարտութիւններին եւ աղօթում էր թշնամիների համար: Քրիստոսն ասաց.

1) Երանի հոգով աղքատներին (այսինքն՝ նոցա, որ իւրեանց պակասութիւնները ճանաչում են եւ իրանք իրանց մեղաւոր են համարում), որովհետեւ երկնքի արքայութիւնը նոքա պիտի ժառանգեն:

2) Երանի սգաւորներին (որ լաց են լինում եւ ցաւում են իւրեանց մեղքի համար), որովհետեւ նոքա պիտի մխիթարուին:

3) Երանի հեզ մարդկանց (որ ոչ իրանք են բարկանում՝ եւ ոչ ուրիշներին բարկանալու պատճառ են լինում), որովհետեւ նոքա պիտի ժառանգեն երկիրը:

4) Երանի նորանց, որոնք արդարութեան համար քաղցած ու ծարաւ են (որ արդարութիւնն այնպէս են սիրում, ինչպէս քաղցած մարդը կերակուրը), որովհետեւ նոքա պիտի կշտանան:

5) Երանի ողորմութիւն տուող մարդկանց, որովհետեւ նոքա եւս ողորմութիւն պիտի գտնեն:

6) Երանի մաքուր սիրտ ունեցողներին, որովհետեւ նոքա Աստուծուն պիտի տեսնեն:

7) Երանի խաղաղարար մարդկանց (որ իրանք չեն կռւում, եւ աշխատում են ուրիշներին հաշտեցնել), որովհետեւ նոքա Աստուծոյ որդիք պիտի կոչուին:

8) Երանի արդարութեան համար հալածուող մարդկանց, որովհետեւ երկնքի արքայութիւնը նոքա պիտի ժառանգեն:

9) Երանի ձեզ, երբ իմ պատճառով ձեր վրայ ամեն տեսակ բամբասանք կանեն, խնդացէք, ուրախացէք, որովհետեւ երկնքում ձեր վարձքը շատ կըլինի: Դուք էք աշխարհիս լոյսը, ուրեմն, թող ձեր լոյսն այնպէս լուսաւորէ (այսինքն՝ այնպէս կեանք անցկացրէք) մարդկանց առաջեւ, որ նոքա տեսնեն ձեր բարի գործերը եւ փառք տան ձեր երկնաւոր Հօրը:

Քրիստոսը ուրիշ մի օրինակ եւս ցոյց տուաւ, որին մենք պիտի հետեւենք երկնքի արքայութեանը համեմատ համար: Նորա մօտ մի անգամ բերին շատ մանուկներ, որ ձեռք դնէ նոցա վրայ եւ օրհնէ: Քրիստոսի աշակերտները, կարծելով թէ տղայքն անարժան են նորա օրհնութեանը, եւ որպէսզի նոքա իւրեանց վարդապետին նեղութիւն չտան՝ չէին թողնում, որ տղայքը Քրիստոսին մօտենան: Քրիստոսը՝ այս տես-

նելով, բարկացաւ եւ ասաց Իւր աշակերտներին. «Թողէք այդ մանուկներին եւ մի արգելէք դոցա ինձ մօտ գալ, որովհետեւ դոցա նմաններինն է երկնքի արքայութիւնը: Զմանրիտն եմ ասում ձեզ, որ ով որ տղայի պէս չի ընդունիլ երկնքի արքայութիւնը, կարող չէ նորա մէջ մտնել»: Յետոյ մանուկներին գիրկն առաւ, ձեռքը դրաւ նոցա վրայ եւ օրհնեց նորանց:

Մենք ինչպէս Աստուծոյ որդիք, պէտք է աշխատենք Աստուծոյ անունը փառաւորել, բայց շատ անգամ չար գործերով Աստուծոյ անունն անպատվում ենք անհաւատ մարդկանց առաջ: Այս պատճառով օգնութիւն ենք խնդրում Աստուծուց սրբութեամբ ապրելու համար, այնպէս որ ուրիշ մարդիկ եւս տեսնելով մեր բարի գործերը, փառք տան մեր երկնաւոր Հօրը, որի համար էլ ասում ենք աղօթելով՝ «...բէ էղիցի անս-ն Ք»:

58. ՔՐԻՍՏՈՍԻ ՔԱՐՈԶՈՒԹԻՒՆԸ ԻԻՐ ԱՇԽԱՐՀԻՍ ՎՐԱՅ ՀԱՍՏԱՏՈՒԱԾ ԹԱԳԱՒՈՐՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ:

Մատ. ԺԳ. 4—9. 19—32. 36—43.

Քրիստոսը քարոզում էր, թէ Իւր թագաւորութիւնը (այսինքն՝ իրան հաւատացող ժողովուրդը) պիտի տարածուի բոլոր ազգերի մէջ, եւ մինչեւ վերջին դատաստանի օրը այն թագաւորութեան մէջ արդար եւ մեղաւոր մարդիկ միասին պէտք է լինին: Քրիստոսը թագաւորի հարսանիքի համար պատրաստուած խնջոյքի առակով սովորեցրեց, թէ Իւր արքայութիւնը Հրէաներից զատ հեթանոսներն եւս պիտի ժառանգեն. եւ այսպէս ասաց. «Թագաւորի մէկը խնջոյք պատրաստեց իւր որդու հարսանիքի համար եւ շատ մարդիկ հրաւիրեց: Երբ ամեն բան պատրաստ էր, ուղար-

կեց իւր ծառաներին, որ հրաւիրեալներին կանչեն. բայց նոքա չկամեցան գալ եւ թագաւորի ծառաներից ոմանց ծեծեցին եւ ոմանց էլ սպանեցին: Թագաւորը բարկանալով նոցա դէմ զօրք ուղարկեց, իւր ծառաների սպանողներին կոտորեց, այրել տալով նոցա քաղաքները, եւ հրամայեց որ խնջոյքի հրաւիրեն բոլոր այն մարդկանց, որոնց կրգտնեն քաղաքից դուրսը եւ ճանապարհի վրայ»:

Թագաւորն է Աստուած, թագաւորի որդին է Յիսուս Քրիստոսը, քաղաքն է Հրէից թագաւորութիւնը, հարսանիքի հրաւիրեալներն են Աբրահամի սերունդ՝ Հրէաները, թագաւորի ծառաներն են քահանաները եւ մարգարէները, քաղաքից դուրս ճանապարհների վրայ եղածներն են հեթանոսները, որ մոլորուած էին կռապաշտութեան եւ մեղքի մէջ: Այս առակից հասկանում ենք, թէ Աստուած Հրէից փոխանակ իւր արքայութեան մէջ ընդունեց հեթանոսներին, որոնք իրան չէին հաւատում:

Սուրբերեց թէ Աստուծոյ արքայութեան մէջ մինչեւ վերջին դատաստանի օրը մեղաւորներ եւս պիտի ապրին արդարների հետ: Քրիստոսը ցորենի եւ «լոմ» առակով այսպէս ասաց. «Երկնքի արքայութիւնը նմանում է այն մարդուն, որ արտի մէջ լաւ սերմ սերմանեց, բայց յետոյ նորա մէջ ցորենի հետ «լոմ» եւս բուսաւ: Ծառայք իւրեանց տիրոջ մօտ եկան եւ ասացին. «Տէր, դու լաւ սերմն ցանեցիր, որով որտեղից բուսաւ»: Տէրը պատասխանեց. «Թշնամի մարդու արած բան է այդ»: Ծառայք ասացին. «Կուգէս, գնանք որովք քաղենք»: Բայց Տէրը պատասխանեց. «Ո՛չ, չլինի թէ որով հետ ցորենն եւս քաղէք. թողէք ցորենի հետ որով եւս «լոմ» մեծանայ մինչեւ հնձի ժամանակը: Հնձի ժամանակ հնձողները ցորենը շաւիմանի մէջ կը հաւաքեն, իսկ որով կայրեն»: Քրիստոսն այս առակը

Իւր աշակերտներին այսպէս բացատրեց. «Բարի սերմն ցանող—Մարդոյ Որդին է (Քրիստոս ինքն-իրան անուանում էր որդի մարդոյ). դաշտը—աշխարհ է. բարի սերմը արքայութեան որդիքն են. որովք ցանող թշնամին—սատանան է. հունձը—աշխարհիս վերջն է. իսկ հնձողները—հրեշտակներն են: Ինչպէս որ հնձից յետոյ որովք կայրեն, այնպէս եւս աշխարհիս վերջը պիտի լինի: Մարդոյ Որդին կուգարիւ իւր հրեշտակներին, որոնք կը հաւաքեն նորա արքայութեան միջից այն բոլոր մարդկանց, որոնք անօրէնութիւն են գործել, նորանց գեհենի կրակի մէջ կը ձգեն, ուր նոքա պիտի լան եւ ատամները կը ծտեն: Իսկ արդարներն արեգակի նման երկնքի արքայութեան մէջ պիտի փայլին»:

Քրիստոսը բոլոր Իրան հաւատացողներին ընդունեց իւր՝ երկրիս վրայ հաստատած արքայութեան մեջ. բայց մենք շատ անգամ մեր չար գործերի պատճառով այն արքայութիւնից դուրս ենք գալիս, սատանայի ծառայ ենք դառնում եւ զրկվում ենք Քրիստոսի արքայութիւնից: Այս պատճառով խնդրում ենք Աստուծուց, որ օգնէ մեզ նորա արքայութեան մէջ մնալու եւ թագաւորի նման մեր վրայ իշխէ, եւ ազօթելով ասում ենք. «Եփէսցե՛ արքայա-նի-ն Ք»:

59. ՔՐԻՍՏՈՍԻ ՔԱՐՈՉՈՒԹԻՒՆԸ ԹԷ՝ ԻՆՉՊԷՍ ՀԱՐԿԱԻՈՐ ԵՆ ՀԱԻԱՏՔ ԵՒ ԲԱՐԵԳՈՐԾՈՒԹԻՒՆՔ. ՍԵՐՄԱՆԱՅԱՆԻ ԱՌԱԿԸ.

Մատ. Ժ. 4—9. 19—32. 36—43.

Քրիստոսը ուսուցանում էր, թէ այն մարդը միայն փրկութիւն կը գտնէ, ով որ բոլոր սրտով կը նվիրուի իւր

քարոզութիւնը եւ կրկատարէ, այսինքն՝ նա միայն կրկըր-
կուի, ու որ Իրան կըհաւատայ իւր հաւատքը ցոյց
կըտայ բարի գործերով: Այս բանը Քրիստոսը բացատրեց
սերմանացանի եւ քարի վրայ տուն շինողի առակներով:
Նա ասաց. «Ահա սերմանացանը դուրս եկաւ սերմանելու
սերմերից ոմանք ճանապարհի վրայ ընկան եւ պտուղ չբերին,
որովհետեւ անցնող դարձողներից ոտնակոխ եղան ու թըռ-
չունները նորանց կերան: Ոմանք քարոտ տեղ ընկան, եւ ար-
մատ բռնեցին, բայց որովհետեւ արմատը ամրանալու տեղ
չունէր, չորացան: Ոմանք փշերի մէջ ընկան, ծլեցան, բու-
սան եւ փշերից խեղդուեցան: Ոմանք եւս լաւ հողի վրայ
ընկան եւ առատ պտուղ տուին»:

Սերմանացանը Քրիստոսն է. սերմը — նորա քարոզութիւնն
է. հողը — մարդու հոգին է: Ոտքի տակ ընկնող սերմերը —
կընշանակեն անհոգ եւ անուշադիր մարդկանց հոգիքը. քա-
րոտ հողը — կընշանակէ թեթեւամիտ մարդկանց հոգիքը,
որ ուրախութեամբ ընդունում են նորա քարոզութիւնը,
բայց վտանգ եւ նեղութիւն հասնելուն պէս մէկէն թող-
նում են նորան: Փշերով շրջապատուած հողն օրինակ է
այն մարդուն, որ զբաղուած է կենսական հոգսերով, որով
նորա միջի բարի գործերը խեղդւում են: Բարի հողն է
ուշադիր մարդու հոգին, որ ազատ եւ հեռու է ունայնու-
թիւններից: Նա Աստուծոյ խօսքը կընդունէ եւ իւր բարի
գործերը իբրեւ պտուղ կըբերէ:

«Ամեն մարդ, որ ինձ կոչում է՝ Տէր, Տէր, կարող չէ
երկնքի արքայութիւնը մտնել. բայց նա միայն արքայու-
թեան արժանի կըլինի, ով որ Իմ երկնաւոր Հօրս կամքը
կըկատարէ: Այն մարդը, որ Իմ խօսքերս լսում է եւ չէ
կատարում, նման է այն անմիտ մարդուն, որ իւր տունը
շինեց աւաղի վրայ (այսինքն՝ առանց ամուր հիմքի):
Անձրեւ եկաւ, գետերը դուրս եկան ափերից, քամին փչեց

եւ տունը քանդուեցաւ: Իսկ այն մարդը, որ Իմ խօսքերս
լսում է եւ կատարում, նման է այն իմաստուն մարդուն,
որ իւր տունը քարի վրայ շինեց, եւ ոչ քամին եւ ոչ ջուրը
չկարողացան նորան կործանել»:

Աստուծոյ երկրաւոր արքայութեան մէջ ապրելու եւ
մեռնելուց յետոյ Նորա երկնաւոր արքայութիւնը մտնելու
համար պէտք է հնազանդուինք Աստուծոյ կամքին: Այս
պատճառով խնդրում ենք Աստուծուց, որ օգնէ մեզ կա-
տարել Իւր սուրբ կամքը այնպէս, ինչպէս որ հրեշտակ-
ները կատարում են երկնքում, եւ ասում ենք. «Եղիցին Կա-
մէ՛ «Կալէ» յեղիցին» և յեղիցին»:

60. ՔՐԻՍՏՈՍԻ ՔԱՐՈՋՈՒԹԻՒՆԸ ԳԼԽԱՒՈՐ ՊԱՏՈՒԻ-
ՐԱՆՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ.

Մատ. ԻԲ. 35—40. է. 12.

Օրէնսդէտ մարդու մէկը հարցրեց Քրիստոսից թէ՝
«Օրէնքի մէջ ամենամեծ պատուիրանը որն է»: Քրիստոսը
պատասխանեց, «Սիրիր քո Տէր Աստուծուն բոլոր հոգովդ,
բոլոր սրտովդ եւ բոլոր մտքովդ: Ահա սա է մեծ եւ առա-
ջին պատուիրանը: Երկրորդն եւս ոտրա նման է. «Սիրիր
ընկերոջդ քո անձիդ պէս»: Այս երկու պատուիրանքի վրայ
հաստատուած են բոլոր օրէնքները եւ մարգարէութիւն-
ները»: (Հրէայք օրէնք էին անուանում Մովսիսի գրքերը,
իսկ մարգարէութիւն անուանում էին միւս մարգարէների
գրուածքները):

Մէկ անգամ եւս ասաց. «Ինչպէս որ ուզում էք, որ
մարդիկ ձեզ հետ վարուին, այնպէս էլ դուք նոցա հետ
վարուեցէք, որովհետեւ այս իսկ են օրէնքները եւ մարգա-
րէութիւնները»: Ուրեմն Աստուծուն եւ ընկերներին սիրե-
լու մէջ պարունակւում են բոլոր օրէնքները:

61. ՔՐԻՍՏՈՍԻ ՔԱՐՈՉՈՒԹԻՒՆԸ, ԹԷ Ո՞Վ Ե՛ ՄԵՐ
ԲԱՐԵԿԱՄԸ.

Ղուկ. Ժ. 29—37. Մատ. Ե. 43—48.

Օրէնսդէտ մարդու մէկը հարցրեց Քրիստոսից, թէ «Ո՞վ է իմ ընկերս»: Քրիստոսը այն խօսքին պատասխանելով, ողորմած Սամարացու առակը պատմեց, թէ «Մարդու մէկը գնում էր Երուսաղէմից Երիքով. ճանապարհին նորա վրայ աւազակներ յաշակեցան, ծեծեցին նորան, չափաւորեցին եւ կիսամեռ ձգեցին գնացին: Պատահեցաւ որ այն ճանապարհի մօտով անցկացաւ մի քահանայ, նա թէեւ տեսաւ այն դժբաղդ մարդուն, բայց առանց նորան օգնելու, անցկացաւ գնաց: Նոյն ճանապարհով անցկացաւ մի Ղեււտացի, նա եւս նոյն կերպով վարուեցաւ: Յետոյ անցնում էր մի Սամարացի: Սա տեսնելով այն վիրաւոր մարդուն, նորա վէրքերը փաթաթեց, իւր իշի վրայ դրաւ, պանդուխտարաւ, եւ պանդուխտից հեռանալու ժամանակ՝ պանդուխտին փող տուեց ու խնդրեց որ հոգս ունենայ հիւանդի վրայ, եւ ասաց. «Եթէ աւելի ծախք անես, յետ դառնալու ժամանակ ինչպէ՞ս քեզ»: Ուրեմն այն երեք մարդկանցից վիրաւորեալ մարդու ընկերն ո՞վ էր», հարցրեց Քրիստոսը: Օրէնսդէտը պատասխանեց. «Ի հարկէ նա, որ օգնեց նորան»: Քրիստոսն ասաց. «Ուրեմն գնա՛, եւ դու այնպէս արա՛»: (Այսինքն՝ օգնիր ամենայն կարօտեալներին, եւ մի որոշիր, թէ նա քո ընկերն է, թէ օտար):

Քրիստոսը սովորեցնելով, թէ ինչպէս պէտք է վարուինք մեր թշնամիների հետ, որ մեզ չար են կամենում, ասաց. «Սիրեցէ՛ք ձեր թշնամիներին, բարի արէ՛ք ձեզ ատուրներին եւ աղօթք արէ՛ք նոցա համար, որ ձեզ նեղա-

ցնում են եւ հալածուի՛, այս կերպով ձեր երկնաւոր Հօր որդի կըլինիք, որովհետեւ նա իւր արեգակը ծագում է արդարների եւ մեղաւորների վրայ եւ անձրեւն ուղարկում է չար եւ բարի մարդկանց համար:

62. ՔՐԻՍՏՈՍԻ ՔԱՐՈՉՈՒԹԻՒՆԸ, ԹԷ Ի՞ՆՉՊԷՍ ՊԷՏԲ
Ե՛ ՍՈՒՐԲ ՊԱՆԵԼ ՇԱԲԱԹ Ե՛Ւ ՏՕՆ ՕՐԵՐԸ.

Մատ. Գ. 1—5 Մատ. ԺԲ. 1—8

Քրիստոսը քարոզում էր, թէ տօն օրերը պէտք է պարտաւոր անցկացնել, այլ պէտք է բարեգործութիւն անել: Չատկի տօնին Երուսաղէմ եկաւ: Այնտեղ տաճարի մօտ մէկ աւազան կար, ուր տանում էին զոհի կենդանիները լուանալու համար: Աստուծոյ հրեշտակը ժամանակ-ժամանակ այն աւազանն իջնելով ջուրը խառնում էր. եւ ով որ առաջին անգամ խառնուած ջրի մէջ էր մտնում, առողջանում էր իւր հիւանդութիւնից: Այս պատճառով աւազանի մօտ միշտ շատ հիւանդներ կային պառկած, եւ նոցա համար հինգ սրահ կար շինուած: Քրիստոսը մի շաբաթ օր այնտեղ մտաւ, անդամալոյծ մարդուն մօտեցաւ, որ 38 տարի հիւանդ էր եւ հարցրեց նորան. «Կամենում ես առողջանալ»: Հիւանդը պատասխանեց. «Այո, Տէր, բայց մարդ չունիմ, որ ջուրը խառնուած ժամանակն ինձ աւազանի մէջ ձգէ, եւ ես դեռ չմօտեցած՝ ուրիշն ինձանից առաջ ջուրն է մտնում»: Քրիստոսն ասաց. «Վեր կաց, անկողինդ առ եւ գնա՛»: Հիւանդն իսկոյն վերկացաւ, անկողինն առաւ եւ Աստուծուն փառք տալով՝ գնաց: Այս բանը մի շաբաթ օր պատահեցաւ. ուստի Հրէից ծերերը հալածում էին Քրիստոսին. եւ մինչեւ անգամ կամենում էին նորան սպանել, այն պատճառով, որ նա շաբաթ օ-

րերը հրաշքներ էր գործում: Այն միջոցին Քրիստոսը տաճարը գնաց, սուղոջացած մարդուն պատահեցաւ եւ ասաց. «Ահա դու առողջացար, գնա, այլ եւս մի մեղանջիր, որ նորից չհիւանդանաս»:

Մէկ շաբաթ օր էլ կրկին Քրիստոսը ժողովարանումն էր. այնտեղ տեսաւ ձեռքը չորացած մի մարդու եւ ասաց նորան. «Իուրս արի, մէջտեղը կանգնիր»: Բազմութեան միջից մէկը հարցրեց. «Մի՞թէ կարելի է շաբաթ օրը բժշկութիւն անել»: Այն ժամանակ Յիսուսը դարձաւ հարցրեց ժողովրդեան, թէ «Շաբաթ օրը բարի՞ գործ պէտք է անել, թէ չար գործ. կեանք ազատել պէտք է, թէ կորցնել»: Ամենքը լռեցին: Քրիստոսը շարունակեց, ասելով. «Եթէ ձեռքանից մէկի ոչխարը փոսի մէջ ընկած լինի, մի՞թէ շաբաթ օրը չի ազատիլ նորան: Իսկ մարդը ոչխարից որքան աւելի գերազանց է: Ուրեմն, շաբաթ օրը կարելի է բարի գործ անել»:

Ուրիշ անգամ եւս դարձեալ շաբաթ օրը Քրիստոսը Իւր աշակերտներով արտի միջից անց էր կենում: Աշակերտները ճանապարհին ցորենի հասկեր էին քաղում, ավերի մէջ շփում էին եւ ուտում: Փարիսեցիք Քրիստոսին ասացին. «Տես, աշակերտներդ շաբաթ օրն արգելուած բան են անում»: Քրիստոսը պատասխանեց նոցա. «Ապա ի՞նչու քահանաները շաբաթը խանգարում են տաճարի մէջ զոհ մատուցանելու ժամանակ: Շաբաթն ստեղծուած է մարդու համար եւ ոչ թէ մարդը շաբաթի համար»: Ուրեմն տօն օրերին եւս կարելի է հասարակ օրերի գործն անել, եթէ շատ հարկաւոր բարի գործ լինի:

63. ԲՐԻՍՏՈՍԻ ՔԱՐՈՉՈՒԹԻՒՆԸ ԲԱՐԵԳՈՐԾՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻ,
ԱՅՍԻՆՔՆ՝ ՈՂՈՐՄՈՒԹԵԱՆ, ՊԱՀՔԻ, ԱՂՕԹՔԻ ԵՒ ԼՈՒԱՅ-
ՄԱՆ ՄԱՍԻՆ. ՓԱՐԻՍԵՅՈՅ ԵՒ ՄԱՔՍԱԻՈՐԻ ԱՌԱԿԸ.

Մատ. 2. 1—7. Ղուկ. 14. 9—14.

Հրէից օրէնագէտները սաստիկ խստութեամբ պահանջում էին ողորմութիւն, պահք, աղօթք եւ լուացում: Բայց այս ամեն բանը անում էին միայն ի ցոյցս մարդկան, որպէս զի ուրիշները տեսնեն նոցա արածները եւ իրանց փառաւորեն: Քրիստոսը որ քարոզում էր, թէ բարեգործութիւնը այն ժամանակ միայն Աստուծուն ընդունելի եւ փրկարար է, երբ այն կատարում ենք ոչ թէ մարդիկներից վարձ ստանալու յուսով, այլ Աստուծուն եւ ընկերոջ սիրելու մտքով, ասաց. «Երբ ողորմութիւն ես անում, յայտնի կերպով մի անիր, ինչպէս որ կեղծաւորներն անում են այն նպատակով, որ մարդիկներից փառաւորուին: Իսկ դու երբ որ ողորմութիւն ես տալիս, թող ձախ ձեռքդ չիմանայ, թէ աջդ ի՞նչ է անում, որ քո ողորմութիւնը ծածուկ լինի. եւ Հայրդ, երբ կրտսնէ քո ծածուկ ողորմութիւնը, քեզ յայտնապէս կը հատուցանէ: Նմանապէս երբ պահք էք պահում, կեղծաւորների պէս տրտմած մի լինիք, որ երեսները տխրեցնում են, որպէս զի մարդիկներին երեւին իբրեւ պահեցող: Իսկ դու, երբ պահք ես պահում, օծիր գլուխդ եւ երեսդ լուա, որ մարդիկ չտեսնեն քո պահելը, այլ քո երկնաւոր Հայրդ միայն գիտենայ: Եւ աղօթք անելու ժամանակդ կեղծաւորների պէս մի լինիր, որ ժողովարանների մէջ եւ փողոցների անկիւններում սիրում են աղօթք անել, որպէս զի մարդկանց երեւին: Իսկ դու աղօթք անելու ժամանակ սենեակդ մտիր, դուռդ փակիր եւ աղօթք արա

Հօրդ. եւ Հայրդ՝ տեսնելով քո ծածուկ աղօթքը, քեզ կը-
հատուցանէ յայտնապէս: Աղօթք անելու ժամանակ հե-
թանոսների պէս շատախօսութիւն մի անէք, որովհետեւ
նոքա այնպէս են համարում, թէ շատախօսութեամբ լսելի
կըլինին իրանց աղօթքները: Քրիստոսն ասում էր նաեւ,
թէ աղօթքը այն ժամանակ զօրաւոր կըլինի, երբ խոնար-
հութեամբ եւ հաստատ յուսով է լինում: Այս բանս բա-
ցատրեց Նա անիրաւ դատաւորի եւ մաքսաւորի ու փարի-
սեցու առակներով: Նախ ասաց թէ. «Խնդրեցէք եւ կառ-

նէք, գուռը բաղխեցէք եւ կրբացուի»: Յետոյ ասաց. «Մէկ
բաղաքի մէջ մի դատաւոր կար, որ ոչ Աստուծոյ էր
վախենում եւ ոչ մարդիկներից էր ամաչում: Նոյն քա-
ղաքի մէջ բնակւում էր մի խեղճ այրի կին եւս, որ շատ
անգամ իւր գործի համար գնում էր դատաւորի մօտ:
Երջապէս դատաւորը մտածեց ինքն իրան եւ ասաց. «Այս

կինն ինձ հանգստութիւն չէ տալիս, ազատեմ սորան, որ
այլեւս չգայ եւ ինձ չձանձրացնէ»: Լսում էք արդեօք,
թէ ինչ է ասում այն անիրաւ դատաւորը: Հաւատացէք
որ Աստուած աւելի շուտով ձեզ կօգնէ: Խօսքն առաջ տա-
նելով, ասաց. «Մէկ անգամ մի փարիսեցի եւ մի մաքսա-
ւոր տաճարը մտան աղօթք անելու: Փարիսեցին հպարտու-
թեամբ ասում էր. «Շնորհակալ եմ Քեզանից, Աստուած
իմ, որ ես ուրիշ մարդկանց նման չեմ, եւ կամ այս մաք-
սաւորի նման: Շաբաթը երկու օր պահք եմ պահում, եւ իմ
աշխատանքի տասներորդ մասը Քեզ եմ ընծայում»: Այն
միջոցին մաքսաւորը հեռուն կանգնած, չէր համարձակւում
աչքերը դէպի երկինք բարձրացնել, այլ անդադար իւր կուրծքը
ծեծելով ասում էր. «Տէր Աստուած, ողորմիր ինձ մեղա-
ւորիս»: Ծշմարիտն եմ ասում ձեզ, որ մաքսաւորն արդա-
րացած իւր տունը գնաց, իսկ միւսը՝ ոչ»:

Հրէից օրէնսդէտները պահանջում էին լուացումն. ո՞վ
որ չէր կատարում, մեղաւոր էր համարւում եւ Աստուծոյ
սրբայութիւնը մոռնելու անարժան: Քրիստոսը այս աւան-
դութեան ծուռ լինելը տեսնելով, հերքում էր այն ասելով.
«Լսեցէք եւ հասկացէք. բերան մտած բանը, անլուայ
ձեռքով հաց ուտելը երբէք չի պղծիլ մարդուն: Այլ բերանից
դուրս եկած բաները, այսինքն՝ չար մտքերը, սպանութիւն-
ները, շնութիւնները, սուտ վկայութիւնները եւ հայհոյու-
թիւններն են, որ պղծում են մարդուն»:

64. ՔՐԻՍՏՈՍԻ ՔԱՐՈՉՈՒԹԻՒՆԸ՝ ԹԷ ՄԱՐԿ ՈՐԲԱՆ
ՀՈԳՍ ՊԻՏԻ ՔԱՇԷ ԿԵՐԱԿՐԻ ԵՒ ՀԱԳՈՒՍՏԻ ՀԱՄԱՐ.

Մատ. 2. 25—34.

Քրիստոսը քարոզում էր. «Մի՛ հոգաք թէ ինչ պիտի ուտէք, կամ ինչ պիտի խմէք: Նայեցէ՛ք երկնքի թրուհուներին. նորա ո՛չ ցանում են, ո՛չ հնձում են եւ ո՛չ հաւաքում շտեմարանների մէջ, եւ ձեր Հայրը կերակրում է նրանց: Մի՛թէ դուք նոցանից գերազանց չէք: Հագուստի համար եւս ի՛նչու էք հոգս քաշում: Նայեցէ՛ք դաշտի շուշանին, թէ ի՛նչպէս աճում է, որ ո՛չ աշխատում է եւ ո՛չ մանում: Հաւատացնում եմ՝ ձեզ, որ Սողոմոնն անգամ իւր բոլոր փառքի մէջ չհագաւ այն խոտերից մինի նման: Առաջ Աստուծոյ արքայութիւնը եւ նորա արդարութիւնը խնդրեցէ՛ք, եւ այն ամենայն առաւելութեամբ կըտրուի ձեզ (այսինքն՝ աշխատեցէ՛ք լինել արդար եւ ողորմած, այն ժամանակ Աստուած ձեզ առատապէս կըտայ ձեր կենսական պիտոյքը): Այսպէս եւս հոգս մի՛ քաշէք վաղուան համար (այսինքն՝ այսօրուան անելու գործերդ վաղուան մի՛ ձգէք, այսօր իսկ արէք եւ բոլորովին նորա վրայ հոգացէ՛ք, վաղուան համար մտածութեան մէջ չընկնելով): Իւրաքանչիւր օրուայ համար բաւական է այն օրուայ տառապանքը»:

Քրիստոսը քարոզում էր, թէ ողորմածն Աստուած մեր կեանքը պահպանելու ամեն պիտոյից համար հոգս է քաշում եւ մեր ամենօրուան հացը տալիս է մեզ: Այս պատճառով մենք դիմում ենք դէպի Աստուած այս խրնդրուածով. «Զհաց մեր հանապազանց պահէ՛ր մեզ այսօր»:

65. ՔՐԻՍՏՈՍԻ ՔԱՐՈՉՈՒԹԻՒՆԸ ՀԱՐԿԱՏՈՒՈՒԹԵԱՆ
ՄԱՍԻՆ.

Մատ. ԻԲ. 15—21. ԻԷ. 24—27.

Քրիստոսը քարոզում էր, թէ պէտք է թագաւորական հարկերը եւ եկեղեցական տուրքերը վճարել: Մէկ անգամ փարիսեցիք կամենալով խօսքով բռնել Քրիստոսին, կապել եւ դատաստանի մատնել, հարցրին Նորանից թէ՛ «հարկաւոր է կայսեր տուրք տալ, թէ ո՛չ»: Այն ժամանակ Հրէաստանին տիրապետում էին Հռոմայեցոց թագաւորները, որ կայսր էին կոչվում: Փարիսեցիք մտածում էին. եթէ սա պատասխանէ, թէ հարկ տալ պէտք է, ժողովուրդը Սորան Քրիստոսի տեղ չի ընդունիլ, որովհետեւ կայսեր հարկ տալն օրէնքի հակառակ կըհամարուի. իսկ եթէ ասէ՛ հարկ տալ պէտք չէ, այն ժամանակ Նորան, իբրեւ ժողովրդեան մոլորեցնող, կայսերը կըմատնենք: Քրիստոսը պատասխանեց նոցա. «Ո՛վ կեղծաւորներ, ի՛նչու էք Խնձ փորձում, ցոյց տուէ՛ք Խնձ այն դահեկանը, որով հատուցանում էք հարկը»: Տուին մի դահեկան: Քրիստոսը հարցրեց. «Սորա վրայինը որի պատկերն է կամ գիրը»: Փարիսեցիք պատասխանեցին. «կայսերը»: Քրիստոս այն ժամանակը ասաց. «Ուրեմն գնացէ՛ք կայսեր հարկը կայսեր տուէ՛ք, եւ Աստուծոյ պատիւը Աստուծուն»: Այստեղից պարզապէս երեւում է, թէ ամենայն մարդ պարտական է ծառայել Աստուծուն եւ թագաւորին:

Օրէնքի համեմատ իւրաքանչիւր Հրէայ պարտաւոր էր ամեն տարի տաճարին մի մի մնաս (43 կոպէկ) տուրք տալ: Մէկ անգամ Պետրոսին մօտեցաւ այն հարկը հաւաքող մարդը եւ ասաց. «Զեր վարդապետը չի՞ տալ ար-

դեօք երկդրամեան հարկը: Պետրոսը պատասխանեց, թէ կըտայ: Երբ տուն մտան, Քրիստոսը հարցրեց Պետրոսին. «Դու ի՞նչպէս ես կարծում, աշխարհիս թագաւորներն ումի՞ց են հարկ առնում, իրանց որդեկերանցից, թէ օտարներից»: Պետրոսը պատասխանեց. «օտարներից»: «Ուրեմն որդիքն ազատ են, ասաց Քրիստոսը (այսինքն՝ ես իբրեւ Ուրի Աստուծոյ, ազատ եմ այդ հարկից): Բայց որպէսզի ժողովուրդը չգայթակղուի, գնահ ծովը կարթ ձգիր, եւ առաջին բռնած ձկան բերանը բաց արահ եւ մի սատեր (86 կոպէկ) կըգտնես, այն առ եւ տուր իմ եւ քո 'փոխանակ»: Այսպէս ահա Քրիստոսը, որ հարկ չտալու իրաւունք ունէր, տուեց այն՝ մարդկանց օրինակ տալու համար:

Ա. զօթ. ք վասն թագաւորի.

Տէր Աստուած մեր, կեցո՛ղ զամենաբարեպաշտ Թագաւորն եւ զՎայսրն ամենայն Ռուսաց զԱԼԷՔՍԱՆԴՐ Ա. ԼԷՔՍԱՆԴՐՈՎԻՉԻ: Զօրացո՛ղ զՆա, օգնեա՛ն զաւակաց եւ զօրաց Նորա՝ պահելով զամենեւին 'ի խաղաղութեան:

Թագաւոր յուսալաւ 'ի Տէր. յողորմութենէ:

Տէր Աստուած մեր, կեանք տո՛ւր ամենաբարեպաշտ Թագաւորին եւ ամենայն Ռուսաց Վայսր ԱԼԷՔՍԱՆԴՐ Ա. ԼԷՔՍԱՆԴՐՈՎԻՉԻ: Զօրացրո՛ւ Նորան, օգնիր Նորա զաւակներին եւ զօրքերին եւ ամենքին էլ խաղաղութեան մէջ պահպանիր:

Թագաւորը, որ իւր

Բարձրելոյն նա մի՛ սա- յոյսը դնում է Աստուծոյ վրայ, երբէք չի զրկուիլ Նորա ողորմութիւնից. ամէն:

66. ՔՐԻՍՏՈՍԻ ՔԱՐՈՋՈՒԹԻՒՆԸ ՄԵՂՔԻ ԹՈՂՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ.

Մատ. 2. 14—15. ԻԸ. 21—36.

Քրիստոսը մեղքի թողութիւն խոստացաւ միայն այն մարդկանց, որոնք իրանք եւս ներում են իրանց ընկերոջը: Այսպէս ասաց. «Եթէ դուք ներէք մարդկանց իրանց մեղքերը, ձեր երկնաւոր Հայրն եւս ձեզ կընքէ. իսկ եթէ դուք չէք ներիլ մարդկանց իրանց մեղքերը, ձեր Հայրն եւս չի ներիլ ձեր մեղքերը»:

Պետրոսն այս լսելով, հարցրեց. «Տէր, եթէ եղբայրս իմ դէմ մեղանչէ, քանի՞ անգամ պէտք է ներեմ նորան: Վարելի՞ է մինչեւ եօթն անգամ ներել»:

Քրիստոսն ասաց. «Ո՛չ, եթէ եօթն անգամ միայն, այլ եօթանասուն անգամ եօթն»: Այս խօսքի վրայ երկու պարտապանների առակը պատմեց, թէ՛ «Մէկ թագաւորի մօտ բերին մի մարդ, որ նորան պարտական էր 10,000 քանքար: Որովհետեւ պարտապանը չէր կարող այն ահագին պարտքը վճարել, թագաւորը խստիւ հրամայեց, որ ծախեն նորան իւր ընտանիքով եւ բոլոր ստացուածքովը: Պարտապանը ոտքն ընկաւ եւ աղաչելով ասաց. «Տէր, համբերիր, ժամանակ տո՛ւր ինձ, բոլոր պարտքս կըհատուցանեմ: Թագաւորը խղճաց վրան եւ բոլոր պարտքը ներեց: Պարտապանը թագաւորի մօտից դուրս գալով, ընկերներից մէկին պատահեցաւ, որ

իրան 100 դահեկան պարտական էր. բռնեց նորան եւ պահանջում էր որ շուտով հատուցանէ: Պարտապանը ոտքն ընկաւ, աղաչում էր, ասելով՝ «փոքր ինչ համբերիր, բոլոր պարտքս կը հատուցանեմ»: Բայց նա նորա աղաչանքին չլսեց, եւ բանտարկել տուաւ: Ընկերներն այս պատահմունքը տեսնելով, գնացին պատմեցին թագաւորին: Այն ժամանակ թագաւորը նորան իւր մօտ կանչեց եւ ասաց. «Ո՛վ չար ծառայ, ես քո աղաչանքիդ զիջանելով՝ բոլոր պարտքդ ներեցի, պէտք չէր, որ դու եւս ընկերոջդ ներէիր»: Այս ասելով՝ թագաւորը դահիճներին կանչեց եւ հրամայեց, որ այն պարտապանին բանտ դնեն, մինչեւ որ բոլոր պարտքը հատուցանէ: Այսպէս եւս իմ երկնաւոր Հայրս կրկնապէս ձեզ հետ, եթէ ձեզանից իւրաքանչիւրը սրտանց չներէ իւր եղբօր մեղքերը»:

Թող մեզ զպարտիս մեր, որպէս և մեք թողումք մերոց պարտապանաց:

67. ՏԵՐՈՒՆԱԿԱՆ ԱՂՕԹՔ.

Ղուկ. ԺԱ. 1—4. Մատ. 2. 9—13.

Մէկ անգամ Քրիստոսի աշակերտներն եկան Նորա մօտ եւ աղաչելով ասացին. «Տէր, սովորեցրո՛ւ մեզ աղօթք անել»: Քրիստոսն ասաց. «Ահա այսուհետեւ այսպէս աղօթք արէ՛ք. Հայր մեր, որ յերկինս ես, սուրբ եղիցի անուն քո. եկեսցէ արքայութիւն քո. եղիցին կամք քո որպէս յերկինս եւ յերկրի: Զհաց մեր հանապազորդ տուր մեզ այսօր. եւ թող մեզ զպարտիս մեր, որպէս եւ մեք թողումք մերոց պարտապանաց: Եւ մի տանիր զմեզ ի փորձութիւն, այլ փրկեա՛

զմեզ ի չարէ: Զի քո է արքայութիւն եւ զօրութիւն եւ փառք յաւիտեանս. ամէն.— «Մեր Հայր, որ երկնսմն ես, սուրբ լինի քո անունը, քայ քո խաբարս լինի երկնսմն ինչպէս որ լինում է երկնսմն: Մեր ամենօրեայ հացը պարտք մեզ այսօր. և ինչ մեզ մեր պարտքերը՝ ինչպէս որ մենք և մեր պարտքս անեցաւնէնք ինչպէս ես: Փայտանի մը ևս մի՛ յիշիր մեզ, այլ ամեն զարբանեց ինչպէս մեզ: Վասն ի խաբարս լինի, այժ, փայտ, ամեն ևս քո են յաւիտեանս. ամէն»: Այս աղօթքը Տէրունական է ասվում, որովհետեւ մեզ սովորեցրեց Տէրն մեր Յիսուս Քրիստոս Աստուծոյ Որդին:

Այս աղօթքի մէջ Աստուծուն մենք անուանում ենք մեր երկնսմն Հայր, որովհետեւ նա Իւր ողորմութիւնով մեզ — քրիստոնեաներիս — Իւր որդիք անուանեց, սիրում է մեզ հօր պէս եւ պատրաստ է ամեն բանում մեզ օգնելու: Դէպի Աստուած ուղղած աւագին խնդրուածքն է՝ «Սուրբ եղիցի անուն քո», այսինքն. թող Քո անունը սուրբ լինի: Այս խօսքերով մենք խնդրում ենք, որ Աստուած մեզ՝ Նորա որդւոցս, օգնէ սրբութեամբ ապրել եւ բարի գործերով մարդոց մէջ տարածել Նորա անուան փառքը: Երկրորդ խնդրուածք. «Եկեսցէ արքայութիւն քո». այսինքն թող գայ մեզ համար Քո արքայութիւնը: Այս խօսքերով խնդրում ենք Աստուծուց, որ նա օգնէ մեզ լինել ճշմարիտ հպատակներ Նորա արքայութեանը այս երկրիս վրայ, — լինել քրիստոնեաներ ոչ միայն խօսքով, այլեւ գործով: Երկրորդ խնդրուածք. «Եղիցին կամք քո, որպէս յերկինս եւ յերկրի»: — Այս խօսքերով խնդրում ենք, որ նա օգնէ մեզ՝ Նորա կամքը կատարել այս երկրիս վրայ այնպէս, ինչպէս երկնքում կատարում են Նորա սուրբ հրեշտակները, եւ յայտնում ենք միանգամայն, որ պատրաստ ենք ընդունել Նորանից այն ամենը, ինչ որ նա կը բարեհաճի մեզ տալու: Զարկէ խնդրուածք. «Զհաց մեր հանապազորդ տուր մեզ այսօր»:

Այս խօսքերով խնդրում ենք, որ Աստուած տայ մեզ ամենօրուայ համար հարկաւոր եղած սպորուստը: Հիմա խնդրուածք. «Եւ թող մեզ զպարտիս մեր, որպէս եւ մեք թողումք մերոց պարտապանաց»: Այստեղ պարտքերը իբրեւ մեղք պէտք է ընդունենք, որովհետեւ մենք պարտաւոր ենք Աստուծոյ օրէնքը կատարել, եւ երբ մեղանշում ենք, ասել է թէ պարտական ենք մնում Աստուծոյ առաջ: Այս խօսքերով խնդրում ենք, որ Աստուած ներէ մեզ մեր մեղքերը: Այս խնդրածքի հետ աւելացնում ենք. ներիւր մեր մեղքերը, ինչպէս մենք եւս ներում ենք մեր պարտապաններին՝ այսինքն այն մարդոց, որոնք մեղաւոր են մեր դէմ: Ըստ որում Աստուած խոստացաւ մեզ ներել մեր մեղքերը այն դէպքում միայն, երբ մենք եւս մեր կողմից կընենք մեր դէմ մեղանշողներին: Վեցերորդ խնդրուածք. «Եւ մի տանիր զմեզ ի փորձութիւն»: Այս խօսքերով խնդրում ենք, որ Աստուած հեռացնէ մեզանից փորձանքերը, այսինքն կեանքի այնպիսի դէպքերը, որոնք կարող են մեզ դէպի մեղքը տանել (ինչպէս կարօտութիւն, վտանգ), իսկ եթէ կամենում է փորձանքներով անդրդուելի պահել մեզ բարութեան մէջ, այն ժամանակ խնդրում ենք, որ օգնէ մեզ այն փորձանքներին յաղթելու: Եօթներորդ խնդրուածք. «Այլ փրկեա՛ զմեզ չարէն»: Այս խօսքերով խնդրում ենք, որ Աստուած ազատ պահէ մեզ խորամանկութիւնից, այսինքն հոգեկան անմաքրութիւնից, եւ պաշտպանէ մեզ խորամանկ սատանայի դէմ, որը միշտ գայթակղեցնում է մեզ դէպի չարը: Մեր խնդրուածքները վերջացնում ենք Աստուծոյ փառաբանութեամբ, որով յայտնում ենք նաեւ մեր շնորհակալութիւնը եւ յոյսը այն մասին, թէ Աստուած կըտայ մեզ մեր խնդրածը: «Զի Քո է արքայութիւն եւ զօրութիւն եւ փառք յաւիտեանս». այսինքն՝ Տէր, մենք այս ամենայն բարիքը նորահամար ենք խնդրում Քեզանից, որ Քեզ է պատկա-

շում արքայութիւնը, ասել է, թէ Քո արքայական իշխանութեան ներքոյ է գտնւում այն ամենը, ինչ որ մենք խնդրում ենք. Դու ունիս ոյժ մեր խնդրածը մեզ տալու եւ Քեզ է պատկանում յաւիտեանական փառքը:

68. ՔՐԻՍՏՈՍԻ ՔԱՐՈՉՈՒԹԻՒՆԸ՝ ԹԷ ԻՆՔԸ ՊԻՏԻ ՉԱՐ-
ՉԱՐՈՒԻ ՄԱՐԴԿԱՆՅ ՓՐԿՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ ԵՒ
ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՊԻՏԻ ԱՌՆԻ.

Յով. Բ. 13—23. Գ. 1—2. 14—15. Մատ. Ի. 17—19.
Ղուկ. ԺԸ. 31—33.

Քրիստոսը Չատկի տօնին Երուսաղէմ գնաց եւ տաճարը մտնելով՝ այնտեղ շատ անկարգութիւններ տեսաւ: Տաճարի կառավարիչները թողել էին որ վաճառականները զոհի անասուններ վաճառեն, առեւտուր անեն տաճարի մէջ, որ Աստուծուն աղօթք անելու տեղն էր: Քրիստոսը բարկանալով վաճառականներին արտաքսեց եւ ասաց. «Վերցրէ՛ք այստեղից այդ բոլորը եւ Հօրս տունը առուտուրի տուն մի շինէ՛ք»: Այն ժամանակ տաճարի կառավարիչներն եկան Քրիստոսի մօտ եւ բարկանալով հարցրին Նորանից. «Ի՞նչով ես հաստատում: Թէ Դու իշխանութիւն ունիս այդպէս վարուելու»: Քրիստոսը մարգարէացաւ, որ Հրէից իշխաններն Իրան պիտի նախատեն եւ սպանեն. ուստի այսպէս պատասխանեց. «Այս տաճարը քանդեցէ՛ք եւ ես երեք օրուայ մէջ կըշինեմ» (այսինքն՝ երբ դուք Իմ մարմինս կըսպանէք՝ որ նման է Աստուծոյ տաճարին, ես երրորդ օրը յարութիւն կառնեմ. այն ժա-

մանակ դուք կըտեսնէք, որ ես իրաւունք ունիմ այսպէս վարուելու): Փոքր ինչ յետոյ մօտն եկաւ Նիկողիմոս Փարիսեցին, որ իմանայ թէ՛ Նա ինչպէս պիտի մարդկանց ազատէ: Քրիստոսն ասաց. «Ինչպէս որ Մովսէսն անապատի մէջ օձ բարձրացրեց, այնպէս եւս պիտի բարձրանայ Մարդոյ Որդին, որպէսզի Նորա հաւատացողները չկորչեն, այլ յաւիտենական կեանք ունենան»:

Քրիստոսը Իւր մահուանից փոքր ինչ առաջ Իւր աշակերտներին ուղղակի ասաց. «Ահա մենք գնում ենք Երուսաղէմ եւ Մարդոյ Որդու վրայ մարգարէների գրուածները պիտի կատարուին: Մարդոյ Որդին պիտի մատնուի քահանայապետների եւ դպիրների ձեռքը, որոնք Նորան ի մահ պիտի դատապարտեն, հեթանոսների ձեռքը պիտի մատնեն՝ հայհոյելու, ծեծելու եւ խաչելու համար.— Իրան կըսպանեն եւ Նա երրորդ օրը յարութիւն կ'առնի»:

69. ՔՐԻՍՏՈՍԻ ՔԱՐՈՉՈՒԹԻՒՆԸ ՄԵՌԵԼՆԵՐԻ ՅԱՐՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ՅԱՒԻՏԵՆԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔԻ ՎՐԱՅ.

Մատ. ԻԱ. 23—33. Յով. Ե. 28—29.

Հրէից մէջ Սաղուկեցի անունով աղանդաւորներ կային, որոնք մեռելների յարութեան եւ յաւիտենական կեանքին չէին հաւատում, ասելով թէ՛ Մովսէսը սորա վրայ ոչինչ չէ ասել: Քրիստոսն ասաց նոցա. «Դուք գրուածքները չհասկանալով՝ մոլորվում էք: Այս կեանքի մէջ կին են առնում եւ մարդու են գնում, իսկ այն կեանքի մէջ ոչ կին կ'առնեն եւ ոչ մարդու կերթան եւ ոչ իսկ մեռնել կարող են, այլ կապրին այնպէս, ինչպէս որ երկնքումն ապրում են Աստուծոյ հրեշտակները: Իսկ գալով մեռելների յարութեանը, միթէ չէք կարգացել Մովսէսի գրքի մէջ,

թէ ինչպէս Աստուած խօսեց մարեհու միջից եւ ասաց Նորան. «Ես եմ Աբրահամու, Իսահակայ եւ Յակովբայ Աստուածը»: Աստուածը մեռելների Աստուած չէ, այլ կենդանիների, որովհետեւ Նորա մօտ ամենքը կենդանի են (այսինքն՝—եթէ Աբրահամը, Իսահակը եւ Յակովբը յաւիտեանս մեռած լինէին, այն ժամանակ Աստուած Ինքնիրան նոցա Աստուած չէր անուանիլ»:

Մեռելների յարութիւնն այն է, որ բոլոր մեռած մարդոց հոգիքը կըվիանան իրանց մարմնի հետ եւ անապական ու անմահ կըլինին: Իսկ այն մարդիկ, որոնք մինչեւ մեռելների յարութիւնը կապրին, նոցա ապականացու մարմիններն իսկոյն անապական կըդառնան. մեռելների յարութիւն առնելուն պէս բոլոր աշխարհն եւս կըլիովսուի, նոր երկինք եւ նոր երկիր կըլինի: Եւ յարութիւնից յետոյ եղած կեանքը յաւիտենական կեանք կըկոչուի:

Մեռելների յարութեան եւ յաւիտենական կեանքի վրայ «—նեղած հասարակ մէկ յայտնում ենք այսպէս».

Հաւատամք 'ի յարութիւն մեռելոց և 'ի կեանսն յաւիտենականս:

70. ՔՐԻՍՏՈՍԻ ՔԱՐՈՉՈՒԹԻՒՆԸ ԻՒՐ ԵՐԿՐՈՐԴ ԳԱԼՍՏՆԵԱՆ ԵՒ ՎԵՐՋԻՆ ԴԱՏԱՍՏԱՆԻ ՎՐԱՅ. ՏԱՍՆ ԿՈՒՍԱՆԱՅ ԱՌԱԿԸ.

Մատ. ԻԲ. 31—46.

Մէկ անգամ Քրիստոսի աշակերտները հարցրին Նորան. «Վարդապետ, ասա մեզ, երբ պիտի լինի Քո գալուստը եւ աշխարհիս վերջը»: Քրիստոսը պատասխանեց նոցա. «Այն օրը եւ ժամը ոչ ոք չգիտէ եւ ոչ իսկ հրեշտակները, միայն

Հայրս գիտէ: Զգոյշ կացէք որ ձեր սրտերը չծանրանան որկրամոլութեամբ, արբեցութեամբ եւ աշխարհային հոգսերով, եւ նայեցէք, որ այն օրը յանկարծ չհասնի ձեր վրայ: Այն ժամանակ երկնքի արքայութիւնը կընմանի տասն կուսանաց, որ լապտերներով փեսային եւ հարսին ընդ առաջ եկան: Նոցանից հինգը իմաստուն էին, իսկ հինգը յիմար: Յիմարները հետները ձէթ չառան: Փեսայի գալստեանն սպասելով, կուսանքը ննջեցին: Կէս գիշերին յանկարծ ձայն լսուեցաւ. «Ահա փեսան գալիս է, եկէք Նորա առաջը»: Կուսանքը վերկացան եւ իրանց լապտերները պատրաստեցին: Այն ժամանակ յիմար կուսանքն ասացին իմաստուններին. «Ձեր իւրիցը փոքր ինչ մեզ տուէք, որովհետեւ մեր լապտերները հանգչելու վրայ են»: Իմաստունները պատասխանեցին. «Լաւ է, որ գնաք ձեզ համար գնէք, որովհետեւ եթէ մեր ունեցածիցը ձեզ տանք, ո՛չ մեզ կըբաւէ եւ ո՛չ ձեզ»: Յիմարները գնացին իւր առնելու: Այն միջոցին փեսան եկաւ, իմաստուն կուսանքը Նորա առաջը գնացին եւ փեսայի հետ մտան հարսանիքի տունը: Երբոր միւս կուսանքն եւս եկան եւ դուռը փակուած գտան՝ սկսան բաղխել եւ խնդրում էին, որ բաց անեն: Փեսան պատասխանեց. «Ես ձեզ չեմ ճանաչում»: Ուրեմն արթուն կացէք, որովհետեւ չգիտէք թէ ո՞ր օրը եւ ո՞ր ժամին կըգայ Մարդոյ Որդին»:

Այս առակի մէջ փեսան է Քրիստոսը, կուսանքն են Դուրսոյ հաւիտը, իւրն «պարսպա-լեւան զարթելն» են, հարսանիքի տունն է՝ Երկնի արքայութիւնը:

Քրիստոսը Իւր երկրորդ գալուստը եւ գատաստանը այսպէս նկարագրեց. «Երբոր Մարդոյ Որդին Իւր փառքով եւ հրեշտակներով կըգայ, փառքի աթոռի վրայ կընստի, եւ Նորա առաջիւ կըծողովուն բոլոր ազգերը, իրարից կըբաժանէ նոցա այնպէս, ինչպէս հովիւը ոչխարներին այծերից է բաժանում. ոչխարներին Իւր աջ կողմը կըկանգ-

նացնէ, իսկ այծերին ձախ կողմը: Եւ թագաւորը կասէ Իւր աջակողմը եղողներին. «Եկէք, Իմ հօրիցս օրհնուածներ, եւ ժառանգեցէք աշխարհիս սկզբից ձեզ համար պատրաստուած արքայութիւնը: Որովհետեւ ես քաղցած եւ ծարաւ էի, եւ դուք Ինձ կերակրեցիք եւ ջուր տուիք: Օտար էի եւ դուք ընդունեցիք Ինձ, մերկ էի եւ դուք հագցրիք Ինձ, հիւանդ եւ բանտի մէջ էի եւ Ինձ այցելութեան եկաք»: Արդարները պիտի ասեն Նորան. «Տէր, ե՞րբ տեսնը Քեզ քաղցած եւ կերակրեցինք, կամ ծարաւի եւ ջուր տուինք: Ե՞րբ տեսնը Քեզ օտար եւ ընդունեցինք, կամ մերկ եւ հագցրինք: Ե՞րբ տեսնը Քեզ հիւանդ կամ բանտարկեալ, եւ Քեզ այցելութեան եկանք»: Այն ժամանակ թագաւորը պիտի ասէ նոցա. «Չմարիսն եմ ասում ձեզ, որովհետեւ Իմ փոքր եղբայրներիցս մէկին արիք, Ինձ արած եղաք»: Յետոյ ձախակողմեաններին կասէ. «Հեռացէք Ինձանից, անիծեալներ, եւ գնացէք յաւիտենական կրակը, որ պատրաստուած է սատանայի եւ Նորա հետեւողների համար: Որովհետեւ քաղցած էի եւ Ինձ չկերակրեցիք, ծարաւ էի՝ ջուր չտուիք. օտար էի՝ Ինձ չընդունեցիք. մերկ էի՝ չհագցրիք, հիւանդ եւ բանտարկեալ էի, դուք Ինձ այցելութեան չեկաք»: Նոքա պիտի պատասխանեն. «Տէր, ե՞րբ տեսնը Քեզ քաղցած կամ ծարաւի, կամ օտար, կամ մերկ, կամ հիւանդ եւ կամ բանտարկեալ, եւ չծառայեցինք Քեզ»: Եւ Քրիստոսը պիտի պատասխանէ նոցա. «Որովհետեւ Իմ փոքր եղբայրներիցս մէկին չարիք, Ինձ եւս չարած եղաք»: Նոքա կերթան յաւիտենական տանջանքը, իսկ արդարները յաւիտենական կեանքը»:

Այնտեղ՝ ուր կըհաւաքուին արդարների հոգիքը, դժբախտ եւ երկնքի արքայութիւն կըկոչուի, իսկ մեղաւորների չարչարանքի տեղը՝ դժօխը:

Մեր հաւատն այն մասին՝ թէ Քրիստոսը վերստին գալու է փառքով, դատելու է բոլոր մարդիկներին եւ հա-

տատելու է Իւր յաւիտեանական թագաւորութիւնը, մենք յայտնում ենք այսպէս.

Գալոց է նովին մարմնովն և փառօք Հօր ի դատել զկենդանիս և զմեռեալս, որոյ թագաւորութեանն ոչ գոյ վախճան:

71. ՔՐԻՍՏՈՍԻ ՔԱՐՈՋՈՒԹԻՒՆԸ ՀՈԳՈՅՆ ՍՐԲՈՅ ՎՐԱՅ.

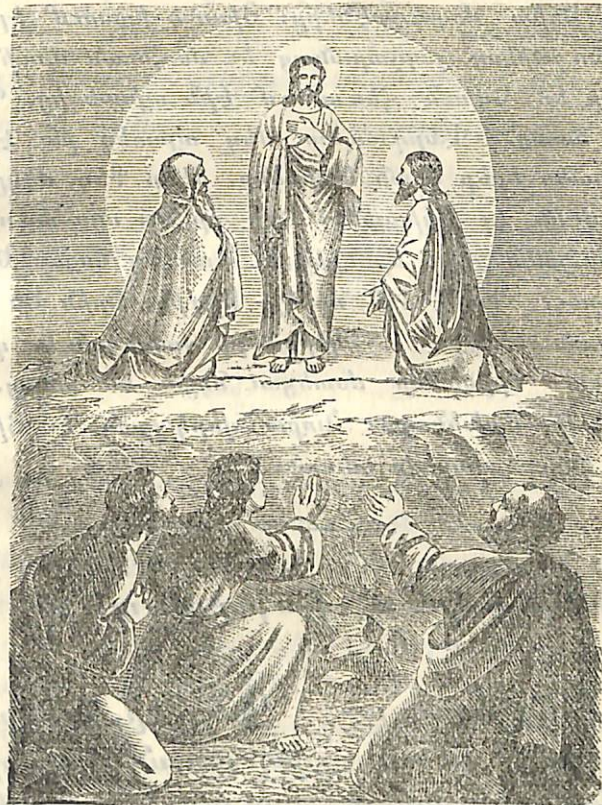
Յով. ԺԳ.

Քրիստոսը Իւր չարչարանքից առաջ աշակերտների հետ խօսելով Իւր մահուան մասին, խոստացաւ նոցա ուղարկել Իւր տեղը մխիթարիչ սուրբ Հոգին եւ այս խօսքերով հրաժարական ողջոյն տուաւ նոցա. «Ես ձեզ որք չեմ թողնիլ, այլ կաղաչեմ Իմ Հօրս, որ ուրիշ մխիթարիչ տայ ձեզ, որ յաւիտեան ձեզ հետ լինի, այն է՝ Հոգին ճշմարտութեան, որ Հօրիցն է բոլորով: Նա ձեզ կըստիորեցնէ ամեն բան, եւ ձեր միտքը կըձգէ այն ամեն բաները, ինչ որ խօսել եմ ձեզ հետ: Ուրիշ շատ բաներ ունիմ ձեզ հետ խօսելու, բայց այժմ դուք չէք կարող ասածներս հասկանալ, երբոր կըգայ Հոգին ճշմարտութեան, Նա ձեզ կ'ուսուցանէ ամենայն ճշմարտութիւն»: Քրիստոսը նաեւ յայտնեց, թէ մարդ նոր կեանք կըստանայ միայն Հոգոյն Սրբոյ զօրութեամբ, ապելով «Ո՛վ որ չի ծնուիլ ջրից եւ Հոգուց, չէ կարող մտնել երկնքի արքայութիւնը»:

72. ՔՐԻՍՏՈՍԻ ՊԱՅԾԱՌԱԿԵՐՊՈՒԹԻՒՆԸ ԿԱՄ ՎԱՌԴԱՎԱՌ.

Մատ. ԺԷ. 1—8. Գուկ. Թ. 2—36.

Յիսուս Քրիստոսը շատ անգամ ասել էր Իւր աշակերտներին, որ մարդիկների փրկութեան համար Նա պիտի չարչարուի, մեռնի եւ ապա յարութիւն պիտի առնի:

Որպէսզի Նորա չարչարանքը չվախեցնէ Իւր աշակերտներին, նոցանից միջանիսներին Նա ցոյց տուեց Իւր Աստուածային փառքը: Իւր չարչարանքից միջանի օր առաջ, Նա

Իւր հետ վերցրեց երեք աշակերտներին՝ Պետրոսին, Յակոբին եւ Յովհաննէսին եւ նոցա հետ միասին բարձրացաւ Թափօր լեռու: Լեռան գլուխը հասնելով, Նա սկսեց աղօթք անել, իսկ Նորա աշակերտները յոգնածութիւնից քնեցան: Յանկարծ սաստիկ լոյսը զարթեցրեց նոցա եւ նոքա տեսան, որ Յիսուս Քրիստոսի երեսը փայլում է արեգակի պէս, իսկ հագուստը սպիտակացել էր ձիւնի նման: Նոցա երեւեցան Մովսէս եւ Եղիա մարգարէները: Յիսուս խօսում էր նոցա հետ Իւր առաջիկայ չարչարանաց եւ մահուան մասին: Երբ որ Մովսէսը եւ Եղիան հեռանում էին այնտեղից, Պետրոս առաքեալն ասաց. «Վարդապետ, մեզ այստեղ լաւ է, եթէ կամիս, այստեղ երեք վրան կըշինենք, մէկը Քեզ, մէկը Մովսէսին եւ մէկն էլ Եղիային»: Երբ որ նա այս ասում էր, մի լուսաւոր ամպ իջաւ երկնքից եւ ծածկեց նոցա: Երկնքից ձայն լսուեցաւ. «Դա է Իմ սիրելի Որդին, Որին ես հաւանեցայ, Դորան լսեցէք»: Աշակերտները վախեցան եւ գետինն ընկան: Յիսուս Քրիստոսը մօտեցաւ նոցա եւ ասաց. «Վեր կացէք եւ մի վախենաք»: Նոքա վերկացան եւ Յիսուսին առաջուկայ կերպարանքովը տեսան:

Ժ ա մ ա մ ու տ վ ա ր դ ա վ ա ու ի.

Երեւ Տէրդ այսօր աշակերտացդ 'ի Թափօրական լեռինն եւ աշակերտացդ զարհուրեալ աղաղակէին, ասելով. առասցուք երիս տաղա-

Դու՛ Տէր, այսօր Թափօր լեռան վրայ երեւեցար աշակերտներիդ, որոնք զարհուրած աղաղակում էին եւ ասում. «Երեք վրան շինենք այս

ւարս՝ մի Տեառնդ, եւ տեղ՝ մէկը Քեզ, մէկը մի Մովսէսի եւ մի Եղիայի: Արդ եւ մեր բա՛նաւոր հօտքս երգեմք ընդ Քո ճշմարիտ վկայիցդ. առաքեա՛ 'ի մեզ զլոյս Քո շնորհացդ 'ի Քո միւս անգամ գալըս տեանդ եւ կեցո՛:

տեղ՝ մէկը Քեզ, մէկը Մովսէսին եւ մէկը Եղիային»: Արդ մենք եւս, Քո բանաւոր հօտք, ճշմարիտ վկաներիդ հետ երգում ենք՝ Քո երկրորդ գալստեանն օրը ուղարկիր դէպ 'ի մեզ լուսոյդ շնորհը եւ ապրեցրո՛ւ:

73. ՔՐԻՍՏՈՍԻ ԹՇՆԱՄԻՆԵՐԸ ԵՒ ՂԱԶԱՐՈՍԻ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԸ.

Յով. ձԱ. 17—57.

Հպարտ փարիսեցիք Քրիստոսի քարոզութեանը չէին հաւանում. այս պատճառով ատում էին Նորան եւ արհամարհելով մեղաւորների բարեկամ էին անհաւանում եւ ասում էին, թէ նա Աստուծուց ուղարկուած չէ, որովհետեւ շաբաթ օրը սուրբ չէ պահում: Իսկ Նորա հրաշալի գործերի համար ասում էին, իբր թէ սատանայի զօրութեամբ է աշուճ: Բայց Ժողովուրդը նոցա չարախօսութիւններին չստելով՝ բազմութեամբ Քրիստոսին հետեւում էր: Այն Ժամանակ փարիսեցիք խորհուրդ արին, որ Քրիստոսին սպանեն:

Հատկի տօնից քանի մի օր առաջ՝ Քրիստոսը Երուսաղէմի մօտ գտնուած Բեթանիա գիւղը գնաց, ուր բնակվում էր Նորա բարեկամ Ղազարոսը իւր Մարթա եւ Մարիամ երկու քոյրերի հետ: Ղազարոսը մեռած եւ չորս օրից առաջ

Թաղուած էր, երբ Քրիստոսը Բեթանիա գիւղն եկաւ: Քրիստոսը նորա գերեզմանը գնաց, հրամայեց որ քարը վերցնեն եւ բարձր ձայնով գոչեց. «Ղաղարէ՛, արի՛, եկ արտաքո՛ս»: Մեռեալը իսկոյն դուրս եկաւ գերեզմանից: Այս հրաշքի վրայ ժողովուրդը զարմացաւ եւ նոցանից շատերը Քրիստոսին հաւատացին: Երբոր Հրէից ծերերը Երուսաղէմի մէջ լսեցին այս բանս, իսկոյն հաւաքուեցան, եւ սկսան մտածել,

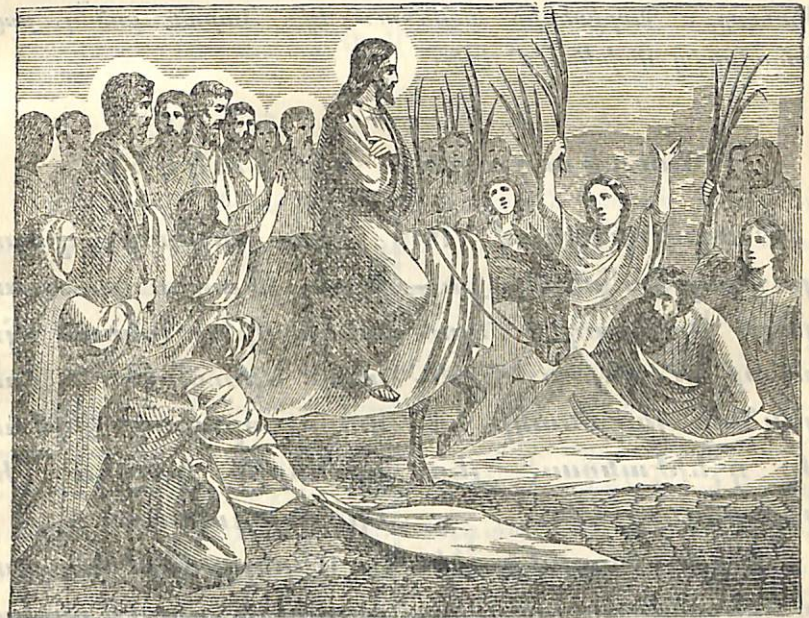
Թէ ինչ անեն Քրիստոսին, եւ ատենի մէջ ասում էին. «Այս մարդը շատ հրաշքներ է գործում, եթէ թողենք, ամենքը կը հաւատան Նորան. Հռովմայեցիք եւս կը գան եւ մեզ կը քնջեն»: Դատարանի նախագահն էր Նայիախայ քահանայապետը, որ խորհուրդ տուաւ թէ՛ «աւելի լաւ է, որ մէկը մեռնի ժողովուրդեան համար, քան թէ ամբողջ ազգը կորչի»: Նորա այս խորհրդին լսեցին եւ վճռեցին սպանել Քրիստոսը:

սին: Իսկոյն հրաման հանեցին թէ՛ «ով որ իմանայ Քրիստոսի ուր լինելը, թող մեզ յայտնէ, որ սպանենք Նորան»: Քրիստոսը հեռաւոր անապատը քաշուեցաւ:

74. ՔՐԻՍՏՈՍԻ ՅԱՂԹԱԿԱՆ ՄՈՒՏԲԸ ԵՐՈՒՍԱՂԵՄ.

Մատ. ԻԱ. 1—11.

Չատիկից վեց օր առաջ՝ Քրիստոսը Բեթանիա եկաւ, եւ այնտեղից դէպի Երուսաղէմ ճանապարհ ընկաւ: Նորա յետեւից գնում էր ժողովուրդեան խումբն բազմութիւն: Քրիստոսը

տոսը երբ Զիթենեաց լեռը հասաւ, հրամայեց աշակերտներին, որ մերձակայ գիւղից մի աւանակ բերեն: Աշակերտներն աւանակի վրայ գցեցին իրանց հագուստը եւ Քրիստոսին

նորա վրայ նստեցրին: Նստերը հաւատացին, որ Քրիստոսը Դաւթի ցեղից խոստացեալ Փրկիչն է եւ սկսան պատուել Նորան: Ամանք արմաւենու ճիւղեր էին կտրում եւ ճանապարհի վրայ ձգում, ոմանք եւս իրանց հագուստներն աւանակի ոտքերի տակն էին տարածում եւ այս փառաբանական երգը երգում: «Ովսաննա (փրկութիւն) Որդւոյ Դաւթի. օրհնեալ եկեալ յանուն Տեառն. Ովսաննա ի բարձունս»: Քաղաք մտնելու ժամանակ ժողովրդեան նոր բազմութիւն եւս Քրիստոսի առաջ դուրս եկաւ. եւ ով որ Նորան չէր տեսած, հարցնում էր թէ՛ ով է սա: Ժողովուրդը Ղազարոսի հրաշալի յարութիւնը պատմելով, պատասխանում էր. «Սա է Դաւիթիայի Նազարէթ քաղաքից եկած մարգարէն Յիսուսը»: Փարիսեցիք կամենում էին Նորան բռնել, բայց ժողովրդից վախենում էին:

Ծ ա ղ կ ա զ ա Ր Ղ Ի Կ Ի Լ ր ա Կ Է Ի ն.

Թագաւոր գոյով Քո յաշխարհ՝ մտեր ՚ի քաղաքն Երուսաղէմ. նըստեալ ՚ի վերայ հողեղէննոր յաւանակի, կոչել զհեթանոսս, յերկրպագութիւն:

Ծերբն ոստովք ձիթենեօք եւ տղայքն ոստովք արմաւենեօք, եւ երամ երամ դասութիւն աղաղակէին. «Ովսաննա

Դու աշխարհ գալով իբրեւ Թագաւոր, աւանակի վրայ նստած մըտար Երուսաղէմ քաղաքը, որպէսզի հեթանոսներին կանչես Քեզ երկրպագանելու:

Ծերերը ձիթենու ոստերով եւ տղայք արմաւենու ճիւղերով խումբ-խումբ ընթանալով, աղաղակում էին. «Ովսաննա

օրհնեալ եկեալ ՚ի յաշխարհն Տեառն»: նա, օրհնեալ ես Դու, որ գալիս ես Տիրոջ անունով:

Յընծացաւ սուրբ սիօն, բերկրեցան սուրբ եկեղեցիք. եւ խնդութեամբ բազմաւ ելին դուրս գալու առաջ. օրհնէին իով Փրկիչի առաջ, օրհնում էին Քո աշխարհ գալը:

75. ՅՈՒԿԱՅԻ ՄԱՏՆՈՒԹԻԻՆԸ.

Մատ. ԻԶ. 3—5. 14—16. ԻԷ. 3—5.

Քրիստոսի թշնամիները չկարողացան Նորան բռնել ոչ երկուշաբթի եւ ոչ երեքշաբթի օրը, որովհետեւ Նա միշտ շրջապատուած էր լինում ժողովրդեան բազմութեամբ. այս պատճառով փարիսեցիք եւ դպիրները վճռեցին որ տօնից յետոյ բռնեն Նորան, երբոր ժողովուրդը Երուսաղէմից կը հեռանայ *): Քրիստոսի աշակերտներից մէկը, Յուդա Իսկարիօտացի, Հրէից իշխանների մօտ գնաց եւ խոստացաւ, որ երեսուն արծաթով (25 մանէթ 80 կոպէկ) նոցա ձեռքը կըմտնէ իւր վարդապետին: Յուդան, արծաթսիրութեամբ կուրացած, այն ամբօթալի գործը յանձն առաւ, բայց հարբստացաւ: Երբ Քրիստոսին ՚ի մահ դատապարտեցին, խղճմբանքն սկսաւ տանջել Նորան, որ այն արդար մարդուն մատ-

*) Բայց մէկ անակնկալ հանգամանք օգնեց Նորանց չորեքշաբթի օրը:

հեց: Նա գնաց քահանայապետների մօտ, ձգեց արծաթը
նոցա առաջ, յուսահատութիւնից ինքնիրան կախեց:

76. ՅԻՍՈՒՍԻ ՄԱՏՆՈՒԹԵԱՆ ԳԻՇԵՐԸ.

Յով. ԺԳ. 21—30 Մատ. ԻԶ. 17—30. Մատ. ԺԳ. 12—26.

Հինգշաբթի երեկոյին Քրիստոսը տաճարի տաճարէն աշակերտ-
ների հետ Երուսաղէմ գնաց, ուր մէկ տան մէջ նորա հա-
մար մի վերնատուն էր պատրաստուած Զատիկի տօնը կատա-
րելու:

Քրիստոսը այն վերնատունը մտաւ, աշակերտների ոտ-
քերը լուաց, յետոյ նոցա հետ սեղան նստաւ զատկական
գառն ուտելու, որով աշակերտների հետ Իւր վերջին ընթրի-
քն արաւ: Խօսակցութեան ժամանակ Քրիստոսն ասաց նո-

ցա. «Չմարիտն եմ ասում ձեզ, որ տաճարի տաճարէն մէկը,
որ իւր պատառը Իմ ամանիս մէջ թաթախում է, Ինձ պի-
տի մատնէ»: Աշակերտները սարսափած մէկը միւսի յետեւից
ասում էին. «Մի՞թէ ես եմ»: «Այո, դու ես», ասաց Քրիս-
տոսը Յուդային, բայց այնպէս կամաց, որ ոչ ոք չլսեց. յե-
տոյ մի պատառ ամանի մէջ թաթախելով նորան տուաւ:
Այն պատառի հետ սատանան մտաւ Յուդայի սրտի մէջ,
որով նորա խղճմտանքը նեղւում էր եւ չէր թողում որ
սուրբ աշակերտների հետ մնայ: Քրիստոսն ասաց նորան.
«Ի՜նչ անելու ես, գնա՛, շուտով արա՛»: Յուդան իսկոյն դուրս
եկաւ. իմացաւ թէ Քրիստոսը ուր պիտի անցկացնէր այն
գիշերը եւ գնաց խոստացեալ արծաթն ստանալու: Յուդայի
դուրս գալու վրայ աշակերտներն ուշադրութիւն չդարձրին:
Որովհետեւ Յուդան գանձապետ եւ ծախսարար էր, ուստի
կարծեցին, թէ կարելի է Քրիստոսը հրամայել է նորան մի
բան գնել կամ ողորմութիւն բաժանել, Զատիկի գառն ու-
տելուց յետոյ՝ Քրիստոսը բազարջ հացն առաւ, օրհնեց, կը-
տրտեց եւ աշակերտներին բաժանելով ասաց. «Առէ՛ք, կե-
րէ՛ք, այս է Իմ մարմինս, որ ձեր եւ մարդկանց մեղքի թողու-
թեան համար բաշխւում է»: Այսպէս ահա աշակերտները
հացի տեսակով իրանց Ուսուցչի եւ Տիրոջ մարմինը ճաշակե-
ցին: Յետոյ բաժակն առաւ եւ աշակերտներին տալով, աս-
աց. «Խմեցէ՛ք այս տեղից ամենքդ, այս է Իմ նոր ուխտի
արիւնը, որ ձեր եւ շատերի մեղքի համար է թափւում»: Աշակերտները
գինու տեսակով Քրիստոսի արիւնը ճաշակեցին:
Յետոյ ասաց. «Այս կատարեցէ՛ք իմ յիշատակիս համար»: Այսպէս՝
Քրիստոսը հաստատեց Հաղորդութեան խորհուրդը: Այնուհետեւ
Իւր վերջին ողջոյնը տուաւ աշակերտներին եւ յիշեցրեց
նոցա Իւր գլխաւոր պատուէրը, ասելով. «Միւրե-
ցէ՛ք միմեանց այնպէս, ինչպէս ես ձեզ սիրեցի: Եթէ դուք
միմեանց սիրէ՛ք, ամենքը կիմանան, թէ դուք Իմ աշակերտ-

ներս էք: Ընթրիքը վերջանալուց յետոյ Զիթենեաց լեռան Գեթսեմանի պարտէզը գնաց:

Աւագ Հինգշաբթի օրը, երեկոյեան ժամին, Հայաստանեայց եղեղեցին կատարում է ոտնալուայի կարգը: Եպիսկոպոսը կամ պատուաւոր քահանաներից մէկը զգեստաւորուելով վերցնում է ղենջակը (փէշտմալ) եւ ծռնիկ իջեալ (չոքած) լուանում է ամենքի ոտները՝ մեծերից սկսեալ մինչեւ փոքրերը: Բայց երբոր զգեստաւորուած եպիսկոպոսը կամ քահանան հանդիսով դուրս է գալիս խորանից, այդ միջոցին զպիւրները երգում են հետեւեալ շարականը.

Այսօր կանգնեցաւ աւագան մկրտութեան 'ի թողութիւն մեզաց մերոց:

Այսօր Տէրն մեր լուանայր զոտա աշակերտացն եւ պատուիրէր զայս՝ ասելով.

Մի ոմն 'ի ձէնջ, եղբարք, մատնելոց է զիս 'ի մահ եւ որոշի յաշակերտացդ:

Այսօր կանգնեցաւ (հաստատուեցաւ) լուացման աւագան մեր մեղքերի թողութեան համար:

Այսօր մեր Տէրը լուանում էր աշակերտների ոտները եւ նոյնը պատուիրելով՝ ասում էր.

«Եղբարք, ձեզանից մէկը մահի է մատնելու Ինձ եւ ահա նա բաժանվում է աշակերտներիցդ»:

Զայն լուեալ Պետրոսի ախարկէր առ Յովհաննէս՝ հարցանել թէ ով իցէ:

Բանն, զոր ասաց Յիսուս, տրամեցոյց զԻւր զաշակերտսն եւ խոսվեցան ամենեքեան:

Երբ այդ լսեց Պետրոսը, աչքով արաւ Յովհաննէսին, որ հարցընէ, թէ ով է:

Յիսուսի ասած խօսքը տրամեցրեց Նորա աշակերտներին եւ նոքա ամենքը շփոթուեցան:

77. ԲՐԻՍՏՈՍԻՆ ՏԱՆՈՒՄ ԵՆ ՔԱՀԱՆԱՅԱՊԵՏՆԵՐԻ ԱՏԵԱՆԸ ԴԱՏՈՒԵԼՈՒ:

Մատ. ԻԶ. 47—68 ԻԵ. 1. Ղուկ. ԻԲ. 66. ԻԳ. 1.

Յուդայ Իսկարիոտացին գիշերը քահանայապետների ծառաներին Գեթսեմանի պարտէզը տարաւ. եւ այնտեղ Քրիստոսին մօտենալով, համբուրեց եւ ասաց. «Ողջ լիւր, Վարդապետ». որով ցոյց տուաւ ծառաներին, թէ ում պէտք է բռնեն: Երբոր ծառաներն սկսան Քրիստոսին կապել, Պետրոսը կամեցաւ իւր վարդապետին պաշտպանել, հանեց սուրը եւ կտրեց քահանայապետի ծառայի ախանջը: Յիսուսն ասաց նորան. «Թուրդ պատենի մէջ գիր. ով որ սուր վերցնէ, սրով կըմեռնի: Միթէ կարծում ես, թէ ես չեմ կարող Հօրիցս խնդրել, որ տաաներիւ գնդից աւելի հրեշտակ ուղարկէ»: Յետոյ մօտեցաւ Մաղքոսին եւ առողջացրեց նորա ախանջը: Ծառաները կապեցին Քրիստոսին եւ կայիափայ քահանայապետի տունը տարան: Այնտեղ ժողով կազմեցին Հրէից ծերերը, որ ըստ տեղւոյն եւ ըստ ժամանակին հակառակ էր օրինաց (որովհետեւ ժողովը պիտի կազմուէր ցերեկ ժամանակ տաճարի մէջ): Քրիստոսի դէմ դուրս ե-

կան շատ սուտ վկաներ, բայց նոքա չկարողացան մի այնպիսի բան ասել, որով կարելի լինէր Քրիստոսին 'ի մահ դատապարտել: Այն ժամանակ Կայիափան հարցրեց Նորան թէ՝ «Երգուեցնում եմ՝ Քեզ կենդանի Աստուծոյ անուամբ, ասա մեզ, Դո՛ւ ես Աստուծոյ Որդի Քրիստոսը»: Քրիստոսը պատասխանեց. «Այո՛, ես եմ, եւ ասում եմ ձեզ, թէ այ-

սուհետեւ պիտի տեսնէք Մարգու Որդուն նստած Հօր աջ կողմը, որ պիտի գայ երկնքի ամպերի վրայից»: Կայիափան պատառեց իւր հանգերձը եւ աղաղակեց. «Այլ եւս վկաներ ինչ հարկաւոր են մեզ. արդէն լսեցինք Նորա հայհոյութիւնը. ինչ կասէք»: Ծերերի ժողովը, լի դժոխային չարութեամբ, աղաղակեց՝ «մահու արժանի է»: Յետոյ Կայիափայից հեռացան, իսկ Քրիստոսը դուրսը մնաց քահանայապետների ծառաների մէջ: Ծառաներն սկսան Նորան ծաղրել, յետոյ այն ծաղրը գանահարութեան փոխեցին: Ոմանք ապտակ էին

խփում Քրիստոսին եւ երեսին թքում: շատերն եւս փակում էին Նորա աչքերը եւ երեսին խփելով ասում էին. «Իմացիր, Քրիստոս մարգարէ, ո՞վ էր Քեզ խփողը»: Իսկ Քրիստոսը համբերութեամբ լռում էր:

Որեւիցէ յանցաւորի վերջնական վճիռը տալու համար, ըստ օրինի, ծերերի ժողովը երեք օրից յետոյ երկրորդ անգամ պիտի հաւաքուէր, բայց այս անգամ երեք չորս ժամ միայն սպասեցին, եւ առաւօտը նորից Կայիափայի մօտ հաւաքուեցան եւ Քրիստոսին եւս այնտեղ բերին: Կայիափան հարցրեց Նորանից. «Դո՛ւ ես Աստուծոյ Որդին»: Քրիստոսը պատասխանեց. — Այո՛: Այն ժամանակ Նորան մահուան արժանի դատապարտեցին այն պատճառով միայն, որ Նա Ինքնիրան անուանեց Աստուծոյ որդի:

78. ՔՐԻՍՏՈՍԸ ՊՈՆՏԱՅԻ ՊԻՂԱՏՈՍԻ ԱՌԱՋ.

Յով. ԺԸ. 28—40. ԺԹ. 1—16. Մատ. ԻԷ. 1—31.

Քրիստոսի ժամանակ Հրէայք Հռովմայեցոյ իշխանութեան տակն էին, եւ կառավարւում էին Պոնտացի Պիղատոսի ձեռքով, որ Հրէից դատաւոր էր համարւում: այս պատճառով ծերերը չէին կարող Քրիստոսին մեռցնել: այլ պարտական էին Պիղատոսի մօտ տանել Նորան: Ուրբաթ օրը, վաղ առաւօտեան, նոքա Քրիստոսին դատաւորի մօտ տարան: Երբ դատաւորը հարցրեց թէ՝ ինչու էք դատապարտում այս մարդուն, նոքա պատասխանեցին. «Սա մուրեցնում է ժողովրդին եւ արգելում է կայսեր հարկ տալ, եւ Ինքնիրան թագաւոր է անուանում»: Պիղատոսը առանձին հարցուփորձ անելով Քրիստոսին, դուրս եկաւ եւ ասաց. «Ես այս մարդու վրայ յանցանք չեմ գտնում»: Ծերերն աւելի չարախօսիչ սկսան Քրիստոսի վրայ: Պիղատոսը չգիտէր, թէ ինչ անէ:

Հրէից մէջ սովորութիւն կար, որ Զատիկի տօնին ազատուած էին որեւիցէ մահապարտի: Այս պատճառով Պիղատոսը Հարցբեց ժողովրդեան. «Ո՞ւր էք կամենում, որ արձակեմ, Բարբաբային, թէ Յիսուսին, որ Քրիստոս է կոչուում»: Բարբաբային, թան աւազակ էր: Ժողովուրդը, ծերերից դոգուած լինելով ազազակեց. «Արձակիր Բարբաբային»: Պիղատոսը Հարցբեց. «Հապա ի՞նչ անեմ այս մարդուն, որին դուք Հրէից թագաւոր էք անուանում»: Ժողովրդեան միջից ազազակեցին. «Խաչ հանիր Դորան»: Պիղատոսն ասաց. «Ես մահուան արժանի ոչինչ չեմ գտնում Նորանում, ծեծելով կըխրատեմ եւ կարձակեմ»: Պիղատոսի հրամանով Քրիստոսին գանեցին: Հռովմայեցոց զինուորները՝ Քրիստոսին մտրակով ծեծելուց յետոյ, սկսան ծաղրել Նորան: Ծիրանի պատմութեանը ձգեցին վրան (կարմրագոյն կարճ հանդերձ), գլխին փշեայ պլակ գրին, եւ թագաւորական գաւազանի տեղ ձեռքը մի եղեգ տուին. յետոյ ծունր դնելով Նորա առաջեւ ասում էին. «Ո՞ւր լեր, արքայդ Հրէից»: Երեսին թքում էին եւ եղեգեայ գաւազանովը գլխին խփում: Պիղատոսն այս կերպով Քրիստոսին ժողովրդի առաջ դուրս բերաւ, կարծելով թէ Հրէայք կըխղճան Նորա վրայ, որ անմեղ տեղը չարչարուած էր. բայց քարասիրտ ժողովուրդը կրկին ազազակեց. «Խաչիր Դորան: Իսկ եթէ թող կըտաս, կայսեր բարեկամ չես»: Պիղատոսը տեսնելով, որ ոչ մէկ բան օգուտ չունի եւ ժողովրդեան մէջ խռովութիւնն առաւել սաստկանում է, ջուր առաւ եւ ձեռքերը լուանալով ասաց. «Ես այդ արդար մարդու արիւնից քաւեալ եմ»: Ժողովուրդն ազազակեց. «Դորա արիւնը մեզ վրայ եւ մեր որդոց վրայ թող լինի»: Այն ժամանակ Պիղատոսը զիջաւ Հրէից պահանջման, եւ դատապարտելով Քրիստոսին՝ նոցա ձեռքը տուաւ, որ խաչեն:

79. ՔՐԻՍՏՈՍԻ ԽԱՉԻ ՎՐԱՅ ԶԱՐԶԱՐՈՒԻԼԸ ԵՒ ՄԱՀԸ.

Մատ. ԻԷ. 31—54. Ղուկ. ԻԳ. 26—48. Յով. ԺԹ. 16—30.

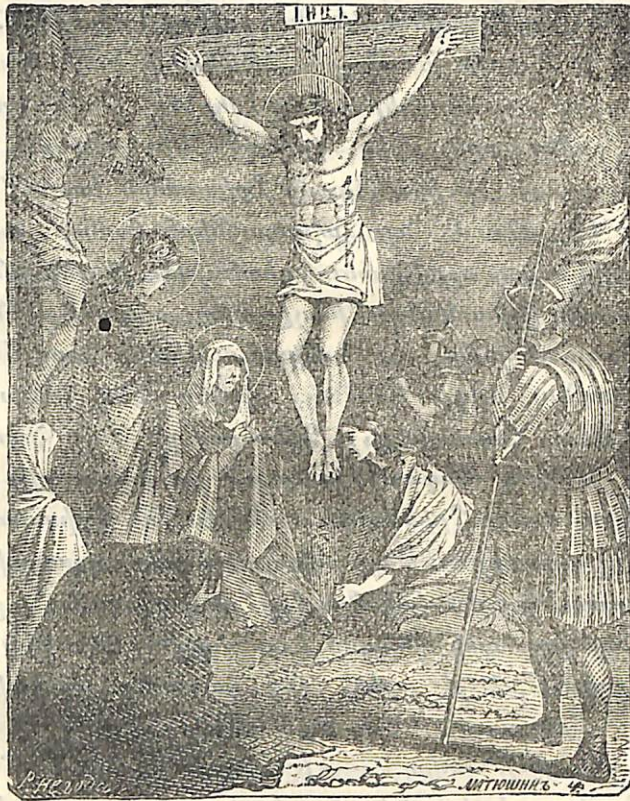
Զինուորները Քրիստոսին կառափելու՝ այսինքն՝ գլխատման տեղը տարան, որ Եբրայեցերէն Դողգոթայ էր ասում. այնտեղ խաչեցին Նորան եւ Նորա աջակողմը եւ ձախակողմը խաչեցին երկու աւազակներ: Գլխի վերեւը խաչի վրայ մի տախտակ գրին, որի վրայ գրուած էր. «Յիսուս Նազորեցի թագաւոր Հրէից»: Երբոր Քրիստոսին խաչում էին, Նա աղօթք էր անում Իւր չարչարողների համար, ասելով. «Հայր, ներիր սոցա, որովհետեւ չգիտեն, թէ ի՞նչ են անում»:

Քրիստոսի թշնամիները խաչի վրայ անգամ հանգիստ չէին թողնում Նորան. այլ ծաղրածութեամբ ասում էին. «Եթէ Աստուծոյ Որդի ես Դու, փրկիր Քեզ եւ խաչիցդ իջիր, որ Քեզ հաւատանք»: Զինուորներն եւս հետեւում էին նոցա: Մինչեւ անգամ խաչուած աւազակներից մէկն եւս ծաղրելով ասաց Քրիստոսին. «Եթէ Դու Քրիստոսն ես, Քեզ եւ մեզ ազատիր»: Բայց միւս աւազակը պատասխանեց նորան. «Աստուծոց չեմ վախենում. չէ որ դու եւս նոյն պատժի մէջ ես: Մենք իրաւացի կերպով դատապարտուած ենք, բայց Սա ոչինչ չարութիւն չէ արել»: Այս ասելով, աղօթքով դարձաւ դէպի Քրիստոսը եւ ասաց. «Տէր, յիշիր ինձ, երբոր գաս Քո արքայութեամբը»:— «Ծշմարիտն եմ ասում քեզ, այսօր Ինձ հետ պիտի լինիս դրախտի մէջ», պատասխանեց Քրիստոսը:

Յերեկուան վեցերորդ (մեր հաշուով երկուտասներորդ) ժամին երկրիս երեսը խաւար պատեց, այնպէս որ աստղեր երեւեցան: Ծաղրածութիւնները դադարեցան, եւ շատերը վախենալով խաչելութեան տեղից հեռացան: Քրիստոսի խաչի

մօտ մնացին Տիրամայրը, Յովհաննէս առաքեալը եւ քանի մի Գալիլիացի կանայք:

Քրիստոսը տեսաւ իւր մօրը եւ Յովհաննէսի վրայ ցոյց տալով ասաց. «Ահա Քո որդին». յետոյ նայեց իւր սիրելի աշակերտին եւ ասաց նորան. «Ահա քո մայրը»: Ինն ժամի

մօտ (մեր հաշուով երրորդ ժամին զինի ճաշու) Քրիստոսն աղաղակեց. «Աստուած Իմ, Աստուած Իմ, ընդէր թողէր զիս»: Քանի մի բողոքեց յետոյ ասաց. «Ծարաւի եմ»: Զին-ւորներից մէկը սպուռեց թաթախեց բացախի մէջ, եղեգի ծայրն անցկացրեց եւ Նորա բերանին մօտեցրեց: Քրիստոսը

քացախն ընդունելով ասաց. «Ամենայն ինչ կատարեալ է, Հայր, Իմ հոգիս Քո ձեռքդ եմ աւանդում»: Յետոյ գլուխը խոնարհեցրեց եւ հոգին աւանդեց: Այսպէս ահա Փրկիչը իւր անձը զոհելով մարդկանց մեղքի համար, մեզ հաշտեցրեց Աստուծոյ հետ: Այն ժամանակ արեգակը խաւարեցաւ, վարագոյրը, որով Սրբութիւն Սրբոցը բաժանվում էր տաճարի միւս մասնից, երկու կտոր պատառուեցաւ, գետինն այնպէս շարժուեցաւ, որ քարերը պատառուեցան եւ շատ մեռեալներ յարութիւն առան եւ գերեզմաններից դուրս եկան: Այն հարիւրապետը, որ խաչի մօտ կանգնած էր, ասաց. «Յիրաւի այս մարդն Աստուծոյ Որդի եւ արդար էր»: Ժողովուրդը զարհուրելով եւ կուրծքը բաղխելով խաչի մօտից հեռացաւ:

Խաչի քո Քրիստոս երկիրպագանեմք. և զսուրբ խաչելութիւնդ քո մեծացուցանեմք և զսուրբ թաղումնդ քո փառաւորեմք: Եկայք, հաւատացեալք, երկրպագեսցուք Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ. վասն զի եկն ՚ի ձեռն խաչին իւրոյ շնորհեաց պարգևս աշխարհի: Սուրբ Աստուած, սուրբ և հզօր, սուրբ և անմահ, որ խաչեցար վասն մեր, ողորմեա մեզ:

80. ՔՐԻՍՏՈՍԻ ԹԱՂՈՒՄՆ ՈՒ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԸ.

Յով. ԺԺ. 31—42. Մատ. ԻԷ. 57—61. Ղուկ. ԻԳ. 50—56.

Մատ. ԻԸ. 1—15. Մարկ. ԺԶ. 1—8. Ղուկ. ԻԳ. 1—8.

Յով. Ի. 1—2.

Ուրբաթ երեկոյեան Պիղատոսի մօտ եկաւ Յովսէփ Արեմաթացին՝ Յիսուսի ծածուկ աշակերտը, եւ խնդրեց որ թող տայ Յիսուսին խաչից իջեցնելու եւ թաղելու. Պիղատոսը,

խմանալով որ Յիսուսն արդարեւ մեռել է, թող տուեց: Գող-գոթայ եկաւ նաեւ Նիկողիմոս՝ նոյնպէս Յիսուսի ծածուկ աշակերտը: Յովսէփը պատրաստեց մաքուր կտաւ, իսկ Նիկողիմոսը բերեց հարիւր լիտրի չափ անուշահոտ իւղ: Գող-գոթայի մօտ Յովսէփը մի պարտէզ ունէր: Պարտէզի մէջ կար մի այր: Յովսէփը եւ Նիկողիմոսը Յիսուսի մարմինն

իջեցրին խաչից, օծեցին անուշահոտ իւղով, պատեցին կրտաւով եւ դրեցին այրի մէջ. իսկ գերեզմանի գռանը դրեցին մի մեծ քար:

Նաբաթ առաւօտեան Հրէից իշխանները հաւաքուեցան

Պիղատոսի մօտ եւ ասացին. «Տէր, մեր միտն եկաւ, որ Յիսուսը, մինչ կենդանի էր, ասում էր. «Նրեք օրից յետոյ յարութիւն կառնեմ»: Հրամայիր գերեզմանը պահպանել, մինչեւ երրորդ օրը, թէ չէ աշակերտները կը գողանան Նորա մարմինը եւ ժողովուրդին կասեն, թէ Նա յարեալ ի մեռելոց»: Պիղատոսն ասաց. «Ունիք զինուորներ, ինքներդ պահպաններ դրէք եւ հսկեցէք գերեզմանին»: Նոքա գընացին, կնքեցին գերեզմանի քարը եւ պահպաններ դրին:

Անցկացաւ շաբաթը. վրայ հասաւ գիշերը. վաղ առաւօտեան Քրիստոսի գերեզմանի մօտ մի մեծ շարժ եղաւ: Տիրոջ հրեշտակն իջաւ երկնքից, գերեզմանի քարը գլորեց եւ նստաւ Նորա վրայ: Նորա կերպարանքն փայլակի նման էր, շորերը ձիւնի նման: Յիսուս Քրիստոսը յարեալ ի մեռելոց: Պահպանները երկիւղից գետինն ընկան ինչպէս մեռեալներ: Նրբոր ուշքի եկան, նոքա շտապեցին դէպի քաղաքը: Նոքա այնտեղ Հրէից իշխաններին պատմեցին բոլորը, ինչ որ պատահել էր: Իշխանները հաւաքուեցան եւ միաբան խորհրդով՝ շատ փող տուին պահպաններին եւ ասացին նոցա. «Ամենքին ասացէք, որ դուք յոգնածութիւնից քնեցաք, իսկ Յիսուսի աշակերտները գիշերով եկան, եւ գողացան Նորա մարմինը»: Բայց եթէ իրանց անհոգութեան համար Պիղատոսը պատժելու կըլինի, նոքա կը պաշտպանեն Նոցա: Պահպաններն այնպէս վարուեցան, ինչպէս խրատեցին իշխանները: Եւ այս սուտ համբաւը տարածուեցաւ Հրէից մէջ մինչեւ այսօր:

Մեր հաւատը առ այն, թէ Քրիստոսը մեր մեղաց համար չարչարուեցաւ եւ թաղուեցաւ, մենք յայտնում ենք այսպէս.

Չարչարեալ, խաչեալ, թաղեալ:

Քրիստոսի յարութեան օրը մենք աւելի շքեղութեամբ ենք տօնում քան թէ միւս օրերը, որովհետեւ Քրիստոսը իւր յարութիւնով շատ պարզ ցոյց տուեց իւր Աստուածութիւնը եւ հաւաստի արեց մեզ, որ մենք եւս յարութիւն կառնենք: Այս տօնը մենք անուանում ենք Բարձրաւորման օրը: Սա կոչւում է Զատիկ կամ Պասէք, որովհետեւ օրինակ է Հրէական Պասէքի: Բացի սորանից Քրիստոսի յարութեան յիշատակին մենք նուիրում ենք ամեն եօթնեկի առաջին օրը զկնի շաբաթու, որին ասում ենք Կէ-րակէ:

Քրիստոսի յարութեան վրայ «նշան» մեր հաւատքը յայտնում է նաեւ այսպէս.

Յերրորդ աւուր յարուցեալ:

Ինչ մեր հաւատքը հետեւեալներն յարութեան հասին մենք յայտնում ենք այսպէս.

Հաւատամք 'ի յարութիւն մեռելոց:

Յարութեան Ժամանակ.

Քրիստոս յարեալ 'ի մեռելոց, մահուամբ զմահ կոխեաց և յարութեամբն իւրով մեզ զկեանս պարգևեաց, նմա փառք յաւիտեանս. ամէն:

81. ԵՐԵՒՈՒՄՆ ՔՐԻՍՏՈՍԻ.

Ղուկ. ԻԳ. 8—48. Յով. Ի. ԻԱ. Մատ. ԻԸ. 16—20.

Լոյս կիւրակէ Քրիստոսը Յովսէփի պարտիզի մէջ Մարիամ Մագդաղենացուն երեւեցաւ: Յետոյ իւր երկու աշակերտներին ճանապարհորդակից եղաւ մինչեւ Եմմաուս գիւղը. իսկ երեկոյն Երուսաղէմի մէջ երեւեցաւ բոլոր աշակերտներին Թովմասից զատ, որ այնտեղ չէր: Բայց մէկ շաբաթ յետոյ, երբ Թովմասը եւս աշակերտների հետ էր, դարձեալ երեւեցաւ: Զատիկի տօնից յետոյ Քրիստոսի աշակերտները Երուսաղէմից Գալիլիայ գնացին, եւ այնտեղ Գա-

լիլիացոց ծովի եզերքի մօտ իրանց Վարդապետին տեսան: Գալիլիայի լեռներից մէկի վրայ հինգ հարիւրից աւելի մարդկանց երեւեցաւ: Բացի սորանից երեւեցաւ նաեւ Պետրոսին եւ Յակովբոսին:

Այսպէս ահա քառասուն օրուայ մէջ աշակերտները քանի մի անգամ տեսան յարուցեալ Քրիստոսին: Այն ժամանակ Քրիստոսը հաւատացրեց նոցա, թէ Ինքն իսկապէս յարութիւն առաւ մեռելներից. ցոյց էր տալիս նոցա Իւր վերքերը եւ նոցա հետ կերակուր էր ուտում: Բայց աշակերտները նկատում էին, որ Նորա մարմինն առաջուան նման չէր, որովհետեւ դռները փակ ժամանակ եւս երեւում էր իրանց: Աշակերտները տարակուսած էին Նորա չարչարանքի եւ մահուան վրայ: Այս պատճառով Քրիստոսը Իւր աշակերտներին երեւում էր Իւր յարութիւնից յետոյ, յիշեցնում էր նոցա, թէ այն մարգարէութիւնների համեմատ պիտի չարչարուէր Նա եւ Իւր փառքը պիտի մտնէր:

82. ՔՐԻՍՏՈՍԻ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄՆ.

Ղուկ. ԻՆ. 49—53. Գրծ. ա. 4—14.

Քրիստոսի յարութիւնից քառասուն օր յետոյ աշակերտները մի տան մէջ հաւաքուեցան: Քրիստոսն այնտեղ երեւեցաւ նոցա եւ ասաց. «Ես կ'ուղարկեմ ձեզ Իմ Հօրս խոստացած Սուրբ Հոգին. իսկ դուք երուսաղէմի մէջ մնացէք, մինչեւ որ 'ի վերուստ զօրութիւն առնուք: Յովհաննէսը ջրով էր մկրտում, իսկ քանի մի օրից յետոյ Հոգով Սրբով պիտի մկրտուիք»: Աշակերտներն ուրախացան եւ ասացին Քրիստոսին. «Տէր, նոյն ժամանակին պիտի նորոգես Իսրայէլացոց թագաւորութիւնը»: Քրիստոսը պատասխանեց թէ՛ «Զեզ հարկաւոր չէ գիտենալ այն ժամանակները, որ Հայր Աստուած սահմանել է: Բայց դուք զօրութիւն կ'առնուք, երբոր Հոգին Սուրբ ձեզ վրայ կ'իջնէ, եւ բոլոր աշխարհիս երեսին դուք Ինձ համար վկայ կ'ըլլինք»: Յետոյ Քրիստոսը նոցա հետ Բեթանիա գիւղը գնաց եւ Զիթենեաց լերան

վրայ կանգնելով, օրհնեց նորանց, եւ նոցա աչքերի առաջ երկինք համբարձաւ եւ Հօր Աստուծոյ աջ կողմը նստաւ (այսինքն Իւր Ժառիւս-Ըեմսքն Լա Աստուածային փառք եւ պատիւ):

Աշակերտներն ապշած դէպի երկինք էին նայում, մինչեւ որ տեսան երկու հրեշտակ, որոնք նոցա ասացին. «Ի՞նչ էք կանգնել եւ դէպի երկինք էք նայում: Այս Յիսուսը, որ համբարձաւ, դարձեալ պիտի գայ այնպէս, ինչպէս տեսաք Նորա համբառնալը դէպի երկինք»: Առաքեալք մեծ ուրախութեամբ լցուած, երուսաղէմ դարձան:

Մէր հաւասար Քրիստոսի համբարձման և նորա երկրային գալարեան մասին մենք յայտնում ենք այսպէս.

Ելեալ յերկինս նովին մարմնովն՝ նստաւ ընդ աջմէ Հօր: Գալոց է նովին մարմնովն և փառօք Հօր՝ ի դատել զկենդանիս և զմեռեալս, որոյ թագաւորութեանն ոչ գոյ վախճան:

83. ԱՌԱՔԵԱԼՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ.

Մատ. Ժ. 1—8. Իւ. 18—20. Մրկ. Զ. 12—13. Ղուկ. Ե. 13—16. Յով. Ի. 21—23.

Քրիստոսը, համբառնալուց յետոյ, աշխարհիս մէջ թողեց Իւր աշակերտներին, որոց անուանեց առաքելք, որ կը նշանակէ ուղարկուած: Սոքա տասներկու հոգի ընտրուած էին, բայց մինը, Յուդա Իսկարիովտացին, Քրիստոսի մատնիչն եղաւ:

Քրիստոսը դեռ աշխարհիս վրայ եղած ժամանակ քարոզելու ուղարկեց նորանց, եւ իշխանութիւն տուաւ նոցա, որ Իւր անունով բժշկութիւններ անեն: Այն ժամանակ շատ տկարներին իւզով էին օծում եւ նոքա բժշկւում էին: Քրիստոսը Իւր համբառնալուց առաջ նոցա երեւալով, ասաց. «Գնացէ՛ք բոլոր աշխարհ, քարոզեցէ՛ք աւետարանը ամենայն արարածոց, մկրտեցէ՛ք նորանց յանուն Հօր եւ Որդւոյ եւ Հոգւոյն Սրբոյ. ուսուցէ՛ք նոցա պահել այն ամեն բաները, ինչ որ ես ձեզ պատուիրեցի: Ո՛վ որ կը հաւատայ եւ կը մկրտուի, փրկութեան կը հասնի. իսկ ո՛վ որ չի հաւատալ, կը դատապարտուի: Եւ ահա ես ձեզ հետ եմ մինչեւ աշխարհիս վերջը: Առէ՛ք Հոգին Սուրբը. որոնց մեղքերը որ ներէ՛ք,

ներուած լինի նոցա, եւ որոնց որ չներէ՛ք՝ նոքա իրանց մեղքի մէջ մնան»: Այսպէս ահա Քրիստոսն իրաւունք տուաւ առաքեալներին որ քարոզեն, մկրտեն, մեղքերի թողութիւն ան, եւ հիւանդներ բժշկեն, նոյնպէս հրամայեց նոցա, որ արթուն կենան, որ Իրան հաւատացողները ճշդիւ կատարեն Իւր պատուիրանները:

84. ԳԱԼՈՒՍՏ ՀՈԳԻՈՅՆ ՍՐԲՈՅ ԱՌԱՔԵԱԼՆԵՐԻ ՎՐԱՑ.

Գրծ. Բ. 1—41.

Քրիստոսի համբառնալուց յետոյ աշակերտները երուսաղէմում մնացին, ուր վերնատան մէջ հաւաքուեցան եւ

ժամանակը անց էին կացնում աղօթքով, Սուրբ Հաղորդութեան խորհուրդը կատարելով եւ անդադար մխիթարիչ Սուրբ Հոգւոյն սպասելով: Պէնտէկոստէի օրը հասաւ. բոլոր հաւատացեալները մի տան մէջ հաւաքուեցան: Յերեկուան երրորդ

Ժամին (ըստ մեր հաշույն առաւօտեան ինն ժամին) յանկարծ մի մեծ շարժում եղաւ, որ սաստիկ հողմոյ յուղման էր նմանում: Հաւատացեալների սիրտը գերբնական ուրախութեամբ լցուեցաւ: Իւրաքանչիւրի գլխի վրայ հրեղէն լեզուներ երեւեցան. այն Հոգին Սուրբն էր, որ իջաւ նոցա վրայ եւ Աստուածային զօրութեամբ հաստատեց նորանց:

Ժողովուրդը այն աղմուկը լսելով, խուռն բազմութեամբ հաւաքուեցան վերնատան մօտ: Հաւատացեալներն սկսան խօսել զանազան լեզուներով, որի վրայ ամենքը զարմանում էին: Այն ժամանակ Պետրոսն ասաց ժողովրդեան. «Քրիստոսը, որին Հրէայք խաչեցին՝ յարութիւն առաւ մեռեալներէց եւ Իւր Սուրբ Հոգին մեր վրայ ուղարկեց»: Պետրոսի քարոզութիւնից յետոյ երեք հազար մարդ հաւատացին Քրիստոսին եւ մկրտուեցան: Այսպէս ահա հաստատուեցաւ երկրիս վրայ Աստուծոյ արքայութիւնը, այսինքն՝ Քրիստոսի Սուրբ Եկեղեցին:

Մէջ հասարակ ժողովի մեծահոգիները երբեք չեն հաշտուիլ, այն է ժողովի Սուրբ Հոգին, Բնի յայտնած էնի յայտնաւ:

Հաւատամբ եւ 'ի Սուրբ Հոգին՝ յանեղն եւ 'ի կատարեալն, որ խօսեցաւ յօրէնս եւ ի մարգարէս եւ յաւետարանս: Որ էջն 'ի Յորդանան, քարոզեաց զառաքեալն եւ բնակեցաւ 'ի սուրբն:

Աղօթք 'ի դէմս սուրբ Հոգւոյն.

Հոգի Աստուծոյ Աստուծոյ Հոգի ճրշտութեամբ ճշմարիտ՝ որ իմարիտ Աստուած, որ ջեր 'ի Յորդանան եւ 'ի իջար Յորդանան եւ վեր-

վերնատունն եւ լուսաւորեցեր զիս մկրտութեամբ սուրբ աւազանն. մեղայ յերկինս եւ առաջի քո, մաքրեալ զիս վերստին Աստուածային հրով քով որպէս հրեղէն լեզուօք զառաքեալն եւ ողորմեալ քո արարածոց եւ ինձ բազմամեղիս:

նատունը եւ ինձ մկրտութեան սուրբ աւազանով լուսաւորեցիր, մեղանչեցի երկնքի դէմ եւ Քո առաջ. նորէն Քո Աստուածային կրակով մաքրիր ինձ, ինչպէս մաքրեցիր առաքեալներին կրակէ լեզուներով եւ ողորմիր Քո արարածերին եւ ինձ բազմամեղիս:

85. ԱՍՏՈՒԱԾԱՄՈՐ ՎԵՐԱՓՈԽՈՒՄՆ.

Քրիստոսի երկինք համբառնալուց յետոյ, Աստուածամօր կեանքը երկար չտեւեց: Գաբրիէլ հրեշտակապետը յայտնեց, թէ մօտեցել է նորա մահուան ժամանակը եւ նա մեծ ուրախութեամբ պատրաստւում էր դէպի մահը:—Մեռնելուց առաջ նա կամեցաւ տեսնել առաքեալներին, որոնք ցրուած էին զանազան երկիրներում՝ Քրիստոսի խօսքը քարոզելու: Տէր Աստուածը կարգադրեց այնպէս, ինչպէս նորա կամքն էր՝ նորա մահուան օրը զանազան երկիրներից հաւաքուեցան բոլոր առաքեալները, բացի Բարթոլոմէոսից, նոքա տեսան նորա երանական վախճանը. տեսան, թէ ինչպէս երեւեցաւ Քրիստոսը, հրեշտակներով շրջապատուած, վեր առաւ նորա ամենամաքուր հոգին եւ երկինք վերացրեց նորան: Վառուած լապտերներով եւ սաղմոսերգութեամբ առաքեալները Աստուածամօր մարմինը տարան Գեթսեմանիա

եւ այնտեղ մէկ այրի մէջ ամփոփեցին: Նորա թաղման երբորդ օրը Երուսաղէմ եկաւ Բարթողիմէոս առաքեալը: Սորա խնդրանքով առաքեալները բաց արին այրը, որի մէջ ամփոփած էր Աստուածամայրը եւ ոչինչ չգտան այնտեղ, բացի նորա զգեստից. առաքեալները մնացին տարակուսած: Այն ժամանակ երկնային լուսով երեւեցաւ նոցա ամենասուրբ Կոյսը եւ յայտնեց, թէ Աստուած յարութիւն տուեց Նորան մեռածներէից:

Սուրբ Աստուածածնի Վերափոխման յիշատակը միշտ տօնում ենք օգոստոս ամսի 15-ին մօտիկ Հանդիպող կիւրակէ օրը. եւ այս տօնախմբութիւնը մեր եկեղեցին կատարում է ինն օր:

86. ԳԻԻՏ ԽԱՉԻ ԵՒ ԽԱՉՎԵՐԱՅ

1. Այս բոլոր քրիստոնեաների համար, ուրախալի անցքը կատարուեցաւ Քրիստոսի Համբարձումից երեք դար յետոյ մեծն Կոստանդիանոսի մօր—Հեղինէ թագուհւոյ աշխատանքով: Երբոր բարեպաշտ թագուհին 326 թուին այցելեց այն տեղերը, որոնք սրբագործուած էին Աստուածորդւոյ կեանքով եւ չարչարանքով, Սուրբ Հոգին ներշնչեց նորանում ցանկութիւն Փրկչի խաչը գտնելու: Քրիստոնէաների գէմ յարուցած հալածանքների պատճառով սուրբ խաչափայտը անցայտացած էր. թագուհու համար շատ դժուար էր նորան ՚ի յայտ ածելը, որովհետեւ Հրէայք եւ հիթանոսները չկարողանալով տանել Խաչուածին մատուցած երկրպագութիւնը, աշխատում էին նորա կեանքի բոլոր հետքերը անհետացնել: Փրկչի խաչը աւազակների խաչերի հետ թաղուած էր հողի տակ Գողգոթայ սարի վրայ եւ վրէժն Հռովմայեցիք առանձինն կռատուն էին կառուցել: Բայց թագուհւոյ ջերմեռանդութիւնը յաղթեց բոլոր դժուարութիւններին: Խաչա-

փայտի տեղը, ըստ ցուցման Յուդա անունով մի ծերունի Հրէայի, գտնուեցաւ եւ կռատունը քանդուեցաւ: Երբոր սկսեցին հողը փորել, այն տեղը մի սքանչելի անուշահոտութեան բուրմունքով լցուեցաւ, յետոյ երեւեցան երեք խաչեր ու Պիղատոսից գրել տրուած տախտակը: Որովհետեւ յայտնի չէր, թէ որն է Փրկչական խաչը, այն ժամանակուայ Երուսաղէմի Պատրիարք Մակարիոսը գործ դրեց մի այնպիսի միջոց, որը կարող էր ներշնչել միայն կենդանի հաւատը: Նրա հրամանով բերուեցաւ մերձ ՚ի մահ եղած հիւանդը. Սրբազանը դիպցրեց հիւանդին նախ մէկ խաչը, յետոյ երկրորդը, բայց երբոր մօտեցրեց երրորդը, հիւանդը իսկոյն առողջացաւ: Յետոյ խաչերը մէկը միւսի ետեւից դրին մէկ մեռեալի վրայ. երկուսը ոչինչ ներգործութիւն չունեցան, իսկ երբոր դրուեցաւ երրորդը—մեռեալը կենդանացաւ:

Այս հրաշքները ամենքին համոզեցին, որ երբորդ խաչը պատկանում է Նորան, որ ասաց, թէ—«ես իսկ եմ յարութիւն եւ կեանք»: Այս կերպով գտնուած խաչը մեծ հանդիսով դրուեցաւ Երուսաղէմայ տաճարում. եւ այն տեղ պատրիարքը բէմի վրայ կանգնած բարձրացրեց կամ վերացրեց ՚ի տեսահազին բազմութեան: Ժողովուրդը զգացուած այս Աստուածային հրաշքով ՚ի ծունկ իջաւ Փրկչական խաչի առաջ եւ սկսեց երկրպագութիւն մատուցանել նորան:

2. Քրիստոսի խաչը գտնում էր Երուսաղէմի սուրբ Յարութեան տաճարում, որը կառուցած էր Գողգոթայ լեռան վրայ: Պարսից Խոսրով թագաւորը 614 թուին յարձակուեցաւ Երուսաղէմ քաղաքի վրայ, կողոպտեց նորան, այրեց Յարութեան տաճարը եւ ուրիշ շատ գերիների հետ Պարսկաստան տարաւ եւ Քրիստոսի խաչափայտը: Յունաց Հերակլէս թագաւորը յաջող պատերազմ ունեցաւ Պարսիկների դէմ եւ 628 թուին ձեռնտու պայմաններով, խաղաղութեան դաշն

կապեց, որի հիման վրայ Պարսիկները յետ դարձրին Յոյներին Փրկչի խաչը: Հերակլէս թագաւորը սուրբ խաչափայտը անձամբ բերում է Երուսաղէմ: Իւր վրայից հանում է արքայական զգեստը, խաչը դնում է ուսերի վրայ եւ բոկոտն տանում է Գողգոթայ լեռը: Այստեղ Փրկչական խաչը վերստին մեծ հանդիսով բազմեցնում են իւր առաջուայ տեղը:

Խաչվերացը տօնում է Հայոց եկեղեցին սեպտեմբերի 14-ին մօտիկ հանդիպող կիրակիէ օրը. իսկ խաչ գիւտը — խաչի տօնից յետոյ եօթներորդ կիրակիէին, որ լինում է հոկտեմբեր ամսին:

87. ԵՐԵՒՈՄՆ ՍՈՒՐԲ ԽԱՉԻ.

351 թուի մայիսի 7-ին Պենտեկոստէի օրը Երուսաղէմ քաղաքում Քրիստոսի պատուական եւ կենդանարար Խաչը երեւում է լուսաւոր տեսեամբ. մի անսովոր խաչաձեւ լոյս երկնից իջած, Գողգոթայ սարի վրայից տարածւում է մինչեւ Զիթենեաց լեռը: Այս հրաշալի երեւոյթը, որ բաւական ժամանակ է տեւում, տեսնում են Երուսաղէմի Կիւրեղ եպիսկոպոսը եւ քաղաքի բնակիչները: Քրիստոնէայք զմայլուած այս Աստուածային շնորհքովը — արք եւ կանայք, ծերք եւ երիտասարդք խուռն բազմութեամբ դիմում են եկեղեցի, միաբերան օրհնելով եւ փառաւորելով Փրկչի անունը: Կիւրեղ Երուսաղէմացին իսկոյն առանձինն թղթով այս հրաշքի մասին տեղեկութիւն է տալիս Հռովմայեցւոյ Կոստանդ կայսերը ի պարծանս քրիստոնէութեան: Հայաստանեայց եկեղեցին այս անցքի տօնը կատարում է Յարութիւնից յետոյ հինգերորդ կիրակիէին: Առաւօտեան ժամին կարգացւում է եւ Կիւրեղ եպիսկոպոսի թուղթը:

88. ՎԱՐԱԳԱՅ ՍՈՒՐԲ ԽԱՉԻ.

Սուրբ Հռիփսիմեան կուսանք 300 թուին Հռովմայեցւոյ Դիոկղետիանոս կայսեր հալածանքից փախչում են դէպի Հայաստան մի քանի բարեպաշտ քահանաների հետ: Առ ժամանակ մի հանգիստ առնելով Տոսբայ գաւառի Վարագայ լեռան վրայ, այստեղ Հռիփսիմէ կոյսը իւր մօտ ունեցած սուրբ խաչի մասը յանձնում է քահանայից հսկողութեանը, ամփոփելով քարակոյտի մէջ, որպէս զի քրիստոնէական սրբութիւնը չենթարկուի անպատուութեան անհաւատների կողմից: Իսկ ինքը իւր ընկերների հետ ուղեւորւում է դէպի Վաղարշապատ: Քահանաների մահուանից յետոյ սուրբ խաչի մասը մնում է անյայտ: 653 թուականին Թողիկ ճրգնաւորը, որ առանձնացած էր Վարագայ լեռան վրայ կուսանաց վանքի մօտ, գիշերով տեսնում է տառներով լուսեղէն սիւն եւ լսում է հրեշտակաց օրհներգութեան ձայնը. ապա մի լուսեղէն խաչ վերանալով այնտեղից մտնում է եկեղեցի եւ կանգնում սեղանի առաջ: Ճգնաւորը երկիւղածութեամբ մտնում է եկեղեցի եւ տեսնելով խաչափայտի մասը, երկրպագութիւն է անում նրան: Իմանալով այս ներսէս Գ. կաթողիկոսը եւ քննութեամբ վերահասու լինելով հրաշքի ստուգութեանը, կարգում է խաչի առանձին տօն, որ կոչւում է տօն յայտնութեան Վարագայ խաչի:

Վարագայ խաչի յիշատակը Հայոց եկեղեցին տօնում է Խաչվերացի տօնից յետոյ Գ. կիրակիէին:

89. ԾԱՆՈԹՈՒԹԻՒՆ ՔՐԻՍՏՈՆԷԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑՈՒ ԵՒ
ՆՈՐԱ ԽՈՐՀՐԴՆԵՐԻ ՎՐԱՅ.

Սուրբ Հոգու իջնելուց յետոյ առաքեալներն իսկոյն ըս-
կըսեցին աւետարանի քարոզութիւնը եւ շատերն ընդու-
նեցին նորան: Քրիստոսի հաւատացեալներից կաղմուեցաւ մի
Ժողով (հասարակութիւն), որի մէջ ամենքը սիրում էին
մէկմէկու եւ միակերպ հաւատում էին: Այս Ժողովն աս-
վում էր Քրիստոնէական սուրբ եկեղեցի, իսկ նորան պատ-
կանող մարդիկ՝ Քրիստոնեայք: Քրիստոսի եկեղեցին թէ, որով-
հետեւ ունի մի գլուխ—Քրիստոսը, մի հաւատ, մի օրէնք
եւ բոլոր քրիստոնեաները, խորհուրդների միջնորդութեամբ,
ստանում են Սուրբ Հոգու շնորհքը: Մահն անգամ չէ բա-
ժանում քրիստոնեաներին: Մեռեալ արգարները, իրանց՝
Աստուծուն ուղղած աղօթքով, օգնում են երկրիս վրայ ապ-
րող մարդիկներին. եւ սոքա եւս աղօթք են մատուցանում
մեռած մարդկանց համար: Եկեղեցին «—բն է, որովհետեւ
քրիստոնեաները մաքրուած են Քրիստոսի արիւնքով, եւ խոր-
հուրդների միջնորդութեամբ Սուրբ Հոգու շնորհքով սրբա-
գործվում են: Ընդհանրական է, որովհետեւ նորան պատկա-
նում են բոլոր հաւատացեալները, ուր եւ լինին նոքա: Առա-
քեալական է, որովհետեւ նա պահպանում է առաքեալներից
աւանդուած ուսումը եւ կառավարվում է առաքեալներից
հաստատուած հովիւներով:

Խորհուրդ ասվում են այնպիսի սրբարար գործողու-
թիւններ, որոնցով հաւատացեալներին գաղտնի, անտեսանելի
կերպով մատակարարվում է Հոգւոյն Սրբոյ շնորհքը: Այս
իսկ շնորհքն է այն Աստուծային զօրութիւնը, որը միա-
ւորում է քրիստոնեաներին ի Ժողով եւ սրբագործում է
նրանց: Հայաստանեայց ուղղափառ եկեղեցին առաքեալներից

հետեւեալ խորհուրդներն ընդունեց. Մկրտութիւն, Դրոշմ,
Ապաշխարութիւն, Հաղորդութիւն, Ամուսնութիւն, Կարգ-
քահանայութեան եւ Օծումն հիւանդաց: Մկրտութեամբ
ընդունում է հաւատացեալը Հոգւոյն Սրբոյ շնորհքը, ստա-
նալով նոր կեանք: Դրոշմով ընդունում է շնորհք—նոր,
քրիստոնէական կեանքի մէջ հաստատ մնալու համար: Ապաշ-
խարութեամբ ստանում է շնորհք, որով թողութիւն է տըր-
վում նորա մեղքերին: Հաղորդութեամբ քրիստոնեայն գաղտ-
նի կերպով միանում է Քրիստոսի հետ: Ամուսնութեամբ
օրհնվում է առն եւ կնոջ միաւորութիւնը: Զեռնագրութեամբ
տրվում է Հոգւոյն Սրբոյ շնորհքը, որով ընտրեալն սրբա-
գործուելով, մատչում է եկեղեցուն ծառայելու: Հիւանդների
օծմամբը—տրվում է շնորհք, որով մարդ առողջութիւն է
գտնում ծանր հիւանդութիւնից:

Հասարակ, «բնական» դէպքի եկեղեցին եւ դէպքի միջոցով—
շնորհքով: զօրութիւնը, այսպէս էն յայտնաբերւած:

Հաւատամբ 'ի մի միայն ընդհանրական եւ
առաքելական սուրբ եկեղեցի, 'ի մի մկրտու-
թիւն, յապաշխարութիւն, 'ի քաւութիւն եւ 'ի
թողութիւն մեղաց:

90. ՄԿՐՏՈՒԹԻՒՆ.

Մկրտութեան խորհրդով ընդունում է մարդ Հոգւոյն
Սրբոյ շնորհքը, որով վերածնում է, այսինքն ստանում է
նոր կեանք: Այս խորհուրդը կատարվում է մկրտողին ե-
րեք անգամ ջրի մէջ ընկղմելով, որի հետ արտասանվում

են այս խօսքերը. «Մկրտվում է ծառայն Աստուծոյ (այս անուն) յանուն Հօր եւ Որդւոյ եւ Հոգւոյն Սրբոյ»: Մկրտուողն աւագան մտնելով մեղաւոր, դուրս է գալիս այնտեղից՝ Հոգւոյն Սրբոյ շնորհիւ, արդարացած իբրեւ մարդ Աստուծոյ:

Մկրտութիւն ընդունող մարդուց պահանջվում է, որ նա հրաժարուի իւր առաջնայ վատաբարոյ կենցաղավարութիւնից, սատանայից եւ ամեն չարութիւնից. յայտնէ իւր փափագը Քրիստոսի հետ միաւորուելու եւ դաւանէ դէպի Քրիստոսն ունեցած հաւատը: Մկրտութիւնից յետոյ նորան հազցնում են սպիտակ շոր, ի նշան նորա մաքրութեան: Մկրտութեան խորհուրդն անկրկնելի է:

Մկրտուածին նոր կեանքի մէջ դաստիարակելու համար տրվում է կնքահայր, որ ընդունելով նորան աւագանից, նորա երաշխաւորն է դառնում: Երեխայի մկրտութեան ժամանակ կնքահայրը նորա տեղ յայտնում է սատանայից հրաժարուիլը եւ հաւատոյ դաւանութիւնը: Նա պիտի հոգայ, որ երեխան դաստիարակուի քրիստոնէական հաւատի մէջ:

91. ԴՐՈՇՄ.

Դրոշմի խորհրդով նոր մկրտուածն ընդունում է Սուրբ Հոգու շնորբը, որով հաստատվում է քրիստոնէական կեանքի մէջ: Դրոշմը կատարվում է իսկոյն մկրտութիւնից յետոյ: Քահանան սուրբ մեռնով օծում է մկրտեալի ճակատը, աչքերը, հոտոտելիքը, բերանը, ականջները, ձեռքերը եւ ոտները, արտասանելով այս խօսքերը. «ԿՆԻՔ ՏԵԱՌՆ ՄԵՐՈՅ ՅԻՍՈՒՍԻ ՔՐԻՍՏՈՍԻ»: Մարմնի զանազան անդամներն օծվում են ի նշան նորա, որ Հոգին Սուրբ սրբագործում է եւ զօրացնում մարդու ամեն զգայարանները եւ գործերը:

Մեռնն է իւղ կաղմած զանազան անուշահոտ ծաղիկներից եւ խոտերից, որոնց մէջ գլխաւոր մասը կաղմում է

ձիթենու իւղը եւ աղնիւ բալասանը, եւ օրհնվում է Սուրբ Էջմիածնում մեծ հանդիսով ամենայն Հայոց Վեհափառ Կաթողիկոսից, եւ այնտեղից բաժանվում է Հայաստանեայց ամենայն եկեղեցիների մէջ:

92. ԱՊԱՇԽԱՐՈՒԹԻՒՆ.

Ապաշխարութեան խորհրդով քրիստոնեան ստանում է Սուրբ Հոգու շնորհքը, որով սրբվում է նա մկրտութիւնից յետոյ գործած մեղքերից:

Ապաշխարութեան մատչողից պահանջվում է մեղքերի զղջումն եւ վարքն ուղղելու դիտաւորութիւն: Որպէս զի քրիստոնեայք միշտ ունենան իրանց մէջ զղջման զգացմունքն արժարժելու, եկեղեցին նշանակում է ապաշխարութիւն՝ այսինքն պահք, աղօթք եւ առանձնութիւն: Իսկ վարքն ուղղելու դիտաւորութիւնն աւելի հաստատ պահելու համար ապաշխարողին սահմանվում է ապաշխարանքը, որի կատարումն պիտի յիշեցնէ նորան իւր միտումը դէպի չարը եւ օգնէ նորանից հեռանալու: Քրիստոնեան իւր զղջումը յայտնում է քահանայի առաջ, որ դառնում է նորա հոգեւոր հայր, բժիշկ նորա հոգու եւ դատաւոր խղճի: Զղջման այսպիսի արտայայտութիւնը կոչվում է խոստովանութիւն:

93. ՀԱՂՈՐԴՈՒԹԻՒՆ.

Հաղորդութեան խորհրդի մէջ քրիստոնեան հացի տեսակով ճաշակում է Քրիստոսի մարմինը եւ գինու տեսակով ընդունում է նորա արիւնը, որով եւ միանում է Քրիստոսի հետ:

Պաշտօնը, որով կատարվում է Հաղորդութեան խորհուրդը, կոչվում է պատարագ, որ ասել է զոհ կամ նուէր:

Նա կատարվում է սովորաբար ճաշու ժամին, այսինքն կէս օրից առաջ, շատ անգամ առաւօտեան ժամից յետոյ, եւ երկու ճրագալուցի օրերում երեկոյեան ժամից յետոյ:

Պատարագ մատուցանելիս քրիստոնեայք յիշում են իրանց Փրկչի ծնունդը, քարոզութիւնները, չարչարանքը, մահը, յարութիւնը եւ համբարձումն: Որոնք արժանի են Քրիստոսի հետ միաւորուելու, հաղորդվում են. իսկ անպատրաստները սուրբ սեղանի փշրանքն (մասը, նշխարք) են ճաշակում: Իւրաքանչիւր քրիստոնեայ, եկեղեցու կանոնների համեմատ, պարտաւոր է հաղորդուել տարին հինգ անգամ՝ հինգ տաղաւարաց օրերում, կամ գոնէ մէկ անգամ՝ անպատճառ:

94. ՍՈՒՐԲ ՊԱՏԱՐԱԳԻ ԽՈՐՀՐԴՈՅ ՀԱՄԱՌՈՑ ԲԱՅԱՏՐՈՒԹԻՒՆԸ (*)

Ն ա խ ա գ ի տ ե լ ի թ.

Պատարագի նշանակումը:—Պատարագը անարիւն զոհ է Մարմնոյ եւ Արեան Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, որը հացի եւ գինու տեսակով քահանաների ձեռքով մատուցանում են Աստուծոյ ինքնին Տէրն մեր Քրիստոս եւ Նորա հաւատացեալները՝ ի յիշատակ չարչարանաց եւ մահուան Քրիստոսի:

Մատուցող պատարագի:—Պատարագը կարող են մատուցանել միայն քահանայական կարգ ունեցողները, այսինքն՝ եպիսկոպոսներ, վարդապետներ եւ քահանաներ, որ եւ նոյն օրը ժամարար են կոչվում, որովհետեւ առանց նոցա ներկայութեան չէ կարող ժամերգութիւնը սկսուիլ:

(*) Սոյն բացատրութիւնը կազմելիս հետեւել եմ արժանայիշատակ Գաբրիէլ Արքեպիսկոպոս Այվազեանի յօրինած՝ «Մեկնութիւն խորհրդոյ և արարողութեանց սրբոյ պատարագի» գասատետրին:

Հասարակ-Ընդ-խառնութիւն:—Պատարագի խորհուրդը հաստատեց Քրիստոս իւր չարչարանաց նախնիքաց օրը, յորում հացն ու բաժակը առաւ եւ ասաց. «Այս է Մարմին իմ, որ վասն ձեր եւ բազմաց բաշխի»:—Այս է Արիւն իմ, որ յաղագս ձեր եւ բազմաց հեղանի: Ձայս արարէք առ իմոյ յիշատակի»:

Նպատակ:—Պատարագի մատուցման նպատակն է՝ 1) Աստուծոյ վառաբանութիւնը. 2) մեղքերի թողութիւն ստանալը. 3) մեր շնորհակալութիւնը առ Աստուծո, եւ 4) Աստուծոյ շնորհաց եւ ողորմութեան ակնկալութիւնը:

Տեղը:—Պատարագը մատուցանվում է ամեն մարդոց համար, թէ կենդանիների եւ թէ մեռեալների համար: Իսկ տեղը միշտ յատկացնվում է եկեղեցիների եւ օրհնեալ մատուռների մէջ օծեալ վէմ ունեցող սեղանի վրայ:

Ժամանակ ճարտարագիտ:—Պատարագը թէ եւ կարելի է ամեն օր մատուցանել, բայց մեր եկեղեցւոյ ընդհանուր սովորութիւնն է աղուհացից մէջ (մեծ պատի լի օրերը) նաեւ բոլոր առաջաւորաց շաբաթը չպատարագել: Իսկ ժամը սովորաբար ճաշից առաջ է յատկացնվում, թէեւ կարելի է իրիկուններն էլ պատարագ մատուցանել, երբոր ստիպողական հարկն է պահանջում, զօր. հարկաւոր է վտանգաւոր. հիւանդին հաղորդութիւն տալ եւ պատրաստ մասը չէ գտնվում, եւ Ձատկի ու Ծննդեան ճրագալուցի օրերը, ինչպէս որ մեր եկեղեցւոյ առաքելական սովորութիւնն է:

Ընդհանուր կարգ և աղօթք պատարագի.

Բախանման պատարագի:—Պատարագը երկու գլխաւոր մասնի է բաժանվում՝ ա. պատարագ Երախայից եւ բ. պատարագ Հաւատացելոց: Պատարագ երախայից այն մասն է, որ երեխայք, այսինքն չմկրտուած անձինք, եւս եւ ապաշխարողք

կամ թերահաւատք կարող էին տեսնել, որպէս զի այն միջոցին կարգացուած եւ տրուած խրատները լսեն, եւ այս մասն է պատարագի սկզբից մինչեւ վերաբերումն:

Պատարագ հաւատացելոց է երկրորդ մասն պատարագի, որ վերաբերումից է սկսվում, որովհետեւ հին ժամանակներում սովորութիւն կար նոյն միջոցին—չմկրտուածներին անհաւատներին եւ ապաշխարողներին եկեղեցուց դուրս հանել եւ ներսը կարող էին մնալ միայն հաւատացեալները—Սուրբ խորհուրդը տեսնելու եւ հաղորդուելու:

Զգեստաւորութիւն:—Պատարագից քահանան մտնում է խորանը զգեստաւորուելու եւ այդ միջոցին դպիւնները երգում են «Խորհուրդ խորին» շարականը, որի առաջին տան մէջ յիշվում է հրեշտակաց ստեղծագործութիւնը, երկրորդում Ազամայ ստեղծուելը, երրորդում Քրիստոսի չարչարանքով եղած փրկագործութիւնը, չորրորդում—Հոգւոյն սրբոյ առաքելոց վրայ իջնելը եւ ապա քահանայական զգեստների յիշատակութիւնը եւ խորհուրդը: Այս շարականի վերջին տունը, որ առնուած է ծաղկազարդի կանոնից, այս է—«Թագաւոր երկնաւոր, զեկեղեցի քո անշարժ պահեա, եւ զերկրպագուս անուանդ Քում» պահեա 'ի խաղաղութեան»:

Պատարագից քահանայի զգեստները սոքա են.

1. Սպասարար:—Քահանայի գլխանոցն է, որ նշանակում է Յիսուսի յաղթութիւնը ընդդէմ չարին:

2. Շապիկ:—Յիշեցնում է օպիտակ հանգերձը հրեշտակի, որ նստած էր Քրիստոսի գերեզմանի վրայ եւ այն օպիտակ հանգերձը եւս, որ Հերովդէս ծածկեց Յիսուսի վրայ, եւ նշանակում է սրբազան կարգի սրբութիւնը եւ անարատութիւնը:

3. Փոքր-բար:—Քահանան ձգում է երկու ուսոց վրայ եւ նրանով ծածկում է կուրծքը մինչեւ վերջ. փորութարը նշանակ է Քրիստոսի լծոյն, այսինքն՝ խոնարհութեան եւ հեղու-

թեան, եւս եւ արդարութեան, որով քահանան պէտք է զարդարէ իւր սիրտը եւ պարանոցը:

4. Գօթի:—Գօթիով պնդվում է պատարագչի շապիկը եւ նշանակում է, որ Աստուած ամրապնդում է նորան իր զօրութեամբ, անհետացնելով նորանից անմաքուր խորհուրդներ:

5. Բալախ:—Նշանակում է պատրաստականութիւն տէրունական սեղանին զգուշութեամբ սպասաւորելու, յիշեցնելով միանգամայն, որ եկեղեցւոյ սպասաւորը յոյս պէտք է դնի ոչ թէ իւր անձնական ուժի վրայ, այլ պիտի ապաւինի Աստուծոյ օգնութեանը:

6. Վախ:—Քահանայի ուսնոցն է, որ հին օրինաց եփուդի տեղն է բռնում եւ, ուսի վրայ դնելիս՝ այնպէս է երեւում, իբր թէ կցուած լինի շուրջառի հետ. վակասը քահանայի արդարութեան նշանակն է:

7. Շաւրջ:—Փիլոնաձեւ զգեստն է, որ նափորտ եւս է կոչվում.—նշանակ է հոգեւոր զրահի, որով պատասպարվում է քահանան ընդդէմ ներգործութեանց չարին: «Խորհուրդ խորին» շարականի յօրինող արեւելցի Խաչատուր վարդապետն ընծայում է նափորտին կատարեալ Աստուածսիրութեան նշանակը, որով պէտք է քահանան զարդարէ իւր անձը պայծառ զգեստից աւելի:

Պատարագի սկզբնաւորութիւնը.

Զգեստաւորուած քահանան սարկաւագի հետ դուրս են գալիս խորանից, բեմի առաջ քահանան ձեռքերը լուանում է յօրինակ ներքին մաքրութեան եւ ապա սուրբ Աստուածածնի բարեխօսութիւնը խնդրելով՝ հրապարակական խոստովանութիւն է անում իւր մեղքերի եւ թողութիւն ստանալով, սաղմոս ասելով բարձրանում է բեմը. ապա վարա-

կամ թերահաւատք կարող էին տեսնել, որպէս զի այն միջոցին կարգացուած եւ տրուած խրատները լսեն, եւ այս մասն է պատարագի սկզբից մինչեւ վերաբերումն:

Պատարագ հաւատացելոց է երկրորդ մասն պատարագի, որ վերաբերումից է սկսվում, որովհետեւ հին ժամանակներում սովորութիւն կար նոյն միջոցին—չմկրտուածներին անհաւատներին եւ ապաշխարողներին եկեղեցուց դուրս հանել եւ ներսը կարող էին մնալ միայն հաւատացեալները—Սուրբ խորհուրդը տեսնելու եւ հաղորդուելու:

Զգեալս:—Պատարագից քահանան մտնում է խորանը զգեստաւորուելու եւ այդ միջոցին դպիրները երգում են «Խորհուրդ խորին» շարականը, որի առաջին տան մէջ յիշվում է հրեշտակաց ստեղծագործութիւնը, երկրորդում Ազամայ ստեղծուիլը, երրորդում Քրիստոսի չարչարանքով եղած փրկագործութիւնը, չորրորդում—Հոգւոյն սրբոյ առաքելոց վրայ իջնելը եւ ապա քահանայական զգեստների յիշատակութիւնը եւ խորհուրդը: Այս շարականի վերջին տունը, որ առնուած է ծաղկազարդի կանոնից, այս է—«Թագաւոր երկնաւոր, զեկեղեցի քո անշարժ պահեա՛, եւ զերկրպագուս անուանդ Քում՝ պահեա՛ ի խաղաղութեան»:

Պատարագից քահանայի զգեստները սորա են.

1. Սաղաւարտ:—Քահանայի գլխանոցն է, որ նշանակում է Յիսուսի յաղթութիւնը ընդդէմ չարին:

2. Շապիկ:—Յիշեցնում է սպիտակ հանդերձը հրեշտակի, որ նստած էր Քրիստոսի գերեզմանի վրայ եւ այն սպիտակ հանդերձը եւս, որ Հերովդէս ծածկեց Յիսուսի վրայ, եւ նշանակում է սրբազան կարգի սրբութիւնը եւ անարատութիւնը:

3. Փոքր-բար:—Քահանան ձգում է երկու ուսոց վրայ եւ նրանով ծածկում է կուրծքը մինչեւ վերջ. փորութեամբը նշանակ է Քրիստոսի լծոյն, այսինքն՝ խոնարհութեան եւ հեղու-

թեան, եւս եւ արդարութեան, որով քահանան պէտք է զարդարէ իւր սիրտը եւ պարանոցը:

4. Գօթի:—Գօտիով պնդվում է պատարագի շապիկը եւ նշանակում է, որ Աստուած ամրապնդում է նորան իր զօրութեամբ, անհետացնելով նորանից անմաքուր խորհուրդներ:

5. Բալդախ:—Նշանակում է պատրաստականութիւն տէրունական սեղանին զգուշութեամբ սպասաւորելու, յիշեցնելով միանգամայն, որ եկեղեցւոյ սպասաւորը յոյս պէտք է դնի ոչ թէ իւր անձնական ուժի վրայ, այլ պիտի ապաւինի Աստուծոյ օգնութեանը:

6. Վախ:—Քահանայի ուսնոցն է, որ հին օրինաց եփուրդի տեղն է բռնում եւ, ուսի վրայ դնելիս՝ այնպէս է երեւում, իբր թէ կցուած լինի շուրջառի հետ. վակասը քահանայի արդարութեան նշանակն է:

7. Շաւրջ:—Փիլոնաձեւ զգեստն է, որ նախորտ եւս է կոչվում.—նշանակ է հոգեւոր գրահի, որով պատասպարվում է քահանան ընդդէմ ներգործութեանց չարին: «Խորհուրդ խորին» շարական յօրինող արեւելցի Խաչատուր վարդապետն ընծայում է նախորտին կատարեալ Աստուածսիրութեան նշանակը, որով պէտք է քահանան զարդարէ իւր անձը պայծառ զգեստից աւելի:

Պատարագի սկզբնաւորութիւնը.

Զգեստաւորուած քահանան սարկաւագի հետ դուրս են գալիս խորանից, բեմի առաջ քահանան ձեռքերը լուանում է յօրինակ ներքին մաքրութեան եւ ապա սուրբ Աստուածածնի բարեխօսութիւնը խնդրելով՝ հրապարակական խոստովանութիւն է անում իւր մեղքերի եւ թողութիւն ստանալով, սաղմոս ասելով բարձրանում է բեմը. ապա վարա-

գոյրը քաշվում է եւ ընծայարանի մօտ գնալով սպաս է դնում այսպէս՝ սարկաւազի ձեռքից առնում է նշխարը (անխմոր, այսինքն բաղարջ հաց) եւ խաչակնքելով դնում է մաղզմայի վրայ եւ ասում՝ «Յիշատակ Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի»։ յետոյ գինին (անապակ, այսինքն անջուր) է առնում եւ խաչաձեւ ածում է սկզւոյ մէջ, ասելով՝ «Յաղագս յիշատակի փրկագործ տնօրէնութեան Տեառն Աստուծոյ եւ Փրկչին մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի»։ Սկիհը ծածկում է քօղով, խաչակնքում է եւ ասում այս խորհրդաւոր խօսքերը։— «Հոգին սուրբ եկեսցէ 'ի Քեզ եւ զօրութիւն բարձրելոյն հովանի լիցի 'ի վերայ Քո»։ եւ ապա խնկարկութեամբ շրջագայելով ժողովրդի մէջ՝ նորէն բարձրանում է բեմը։ Այս շրջագայութեան միջոցին դպիրները երգում են «Յայս յարկ» շարականը, որը վերջանում է հետեւեալ մաղթանքով՝ «Բարեխօսութեամբ վերին քո զօրաց միշտ անշարժ պահեա՛ն զաթոռ Հայկազնեայց»։

Բուն պատարագը սկսվում է քահանայի այս խօսքերով՝ «Օրհնեալ թագաւորութիւն Հօր եւ Որդւոյ եւ Հոգւոյն Սրբոյ, այժմ եւ միշտ եւ յաւիտեանս յաւիտենից, ամէն»։ յետոյ ասվում է օրուայ պատշաճ ժամամուտը եւ ապա ըսկսվում է

Երեքսրբեան փառաբանութիւնը.

Երեքսրբեան փառաբանութեան հանդէսը այսպէս է կատարվում՝ նախ քահանան առանձնական աղօթքով խընդրում է Աստուծուց, որ սուրբ հրեշտակներն եւս փառաբանակից լինին մեզ, ապա սարկաւազը ասում է՝ «Պառսխում է» յունական բառը, որ նշանակում է ուշ դնենք եւ ապա ասվում է երեքսրբեան փառաբանութիւնը, որ է՝ սուրբ Աստուած, սուրբ եւ հզօր, սուրբ եւ անմահ, որ խաչեցար

(կամ յարեար եւայն) վասն մեր, ողորմեա՛ն մեզ» — երեք անգամ։ այս միջոցին սարկաւազը ժամարարից առնում է սուրբ աւետարանը եւ բարձրացնելով՝ բերում է ժողովրդի առաջ եւ համբուրել է տալիս, որպէս զի դորանով զարթեցնէ նոցա հաւատը եւ գրաւէ նոցա ուշադրութիւնը դէպի Աստուածային խօսքը, յետոյ սկսվում է մարգարէական եւ առաքելական ընթերցմունքը, որ նշանակում է, թէ մարգարէից գուշակութիւնը եւ առաքելոց քարոզութիւնը ի միասին Քրիստոսի տնօրէնութիւնն են ծանուցանում։ Աւետարանից յետոյ ասվում է «հաւատամքը», որպէս զի ժողովուրդը հաստատուի իւր հաւատքի մէջ, որ ունի աւետարանի խօսքերին եւ պատարագի սուրբ խորհրդոյն։ Հաւատամքից յետոյ խօսոյն ժամարարը ասում է Գրիգոր Լուսաւորչից աւելացրած փառաբանական խօսքերը՝ «Իսկ մեք փառաւորեսցուք որ յառաջ քան զյաւիտեանս, երկրպագանելով սրբոյ Երրորդութեան եւ միոյ Աստուածութեան՝ Հօր եւ Որդւոյ եւ Հոգւոյն սրբոյ այժմ եւ միշտ եւ յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն»։

Սորանից յետոյ սկսվում է պատարագ հասարակաց։ Քահանան օրհնում է ժողովրդոց, ասելով՝ «Տէր Աստուած օրհնեսցէ զամենեւեան»։ — Սարկաւազը, վերցնելով քահանայի սաղաւարտը, ասում է՝ «Մի՛ որ յերախայից (չմկրտուածներից), մի՛ որ 'ի թերահաւատից եւ մի՛ որ յապաշխարողաց եւ յանմաքրից մերձեցի (մօտենայ) յայս խորհուրդ»։ Դպիրները հետեւեալ երգով յայտնում են պատճառը, թէ ինչո՞ւ չմկրտուածները կամ թերահաւատները կամ ապաշխարողները պիտի չմօտենան այս խորհրդին, որովհետեւ՝ «Մարմին Տէրունական եւ Արիւն Փրկչական կայ առաջի, երկնային զօրութիւնը յաներեւոյթս երգեն եւ ասեն անհանգիստ (անդադար) բարբառով Սուրբ, Սուրբ, Սուրբ Տէր զօրութեանց»։ — Դպիրները երգում են օրուայ պատշաճ սրբասացութիւնը։

Վերաբերումն.

Հին ժամանակներում բոլոր ժողովուրդը, այսինքն եկեղեցականք եւ աշխարհականք, արք եւ կանայք այս միջոցիս թափօրով բերում էին հաց եւ գինին եւ դնում էին ընծայարան ասուած սեղանի վրայ. քահանան ընդունում էր այն ընծայքը, յետոյ նոցա մէկ կտորը տանում էր սուրբ սեղան, սրբագործում էր 'ի Մարմին եւ յԱրին Տեառն, որից հաղորդվում էին արժանաւորները, իսկ չհաղորդուողներին պատարագի վերջը բաժանվում էր այն ընծայից մընացած մասը, որպէս զի նոքա եւս մի կերպով սուրբ սեղանին մասնակից համարուին: Յետոյ եկեղեցին ամենայն տեղ այս արարողութիւնը թեթեւացրեց եւ մեր ազգի մէջ սովորութիւն եղաւ միայն սրբագործելի նշխարն ու գինին թափօրապէս ժողովրդեան միջից անցնելով կամ սեղանի ետեւից պտըտելով վերաբերել պատուով ու տանել տալ քահանային, որը խնկարկութեամբ ընդունելով դնում է սեղանի վրայ: Այս արարողութիւնը երբեմն հանդիսով է կատարվում եւ երբեմն համառօտ: Վերաբերումը մասնաւորապէս օրինակ է գալստեան Քրիստոսի յաշխարհ մարդեղութեամբ եւ գալստեան Նորա 'ի սուրբ սեղանն հաղորդութեան խորհրդով:

Ողջոյն.

Վերաբերումից յետոյ լինում է ողջունի արարողութիւնը, որի խորհուրդը կայանում է հետեւեալում. եկեղեցին չի մոռանում Քրիստոսի Տեառն մերոյ այն պատուէրը, որ ասում է՝ «Թէ որ սեղանի վրայ մատուցանես քո ընծագ եւ այն տեղ միտքդ գայ, որ եղբայրդ սրտի մէջ քո գէմ ունի որ եւ իցէ անբաւականութիւն, թող քո ընծագ սեղա-

նի առաջեւ, գնա, առաջ հաշտուիր եղբորդ հետ եւ յետոյ արի ու ընծայիր պատարագը»: Ուրեմն պատարագ մատուցանողները հաշտ պիտի լինին իրար հետ, իսկ չունենան մէկ մէկու դէմ եւ 'ի նշան նորա՝ սուրբ սիրով ողջոյն տան իրար: Սորա համար էլ սարկաւազն ասում է. «Ողջոյն տուք (տուէք) միմեանց 'ի համբոյր սրբութեան եւ որ ոչ էք կարող հաղորդել (մասնակցի) Աստուածային խորհրդոյս, առ դրունս եւ էք (դուրս գնացէք) եւ աղօթեցէք»:

Իսկ զպիրները երգում են՝

Քրիստոս 'ի մէջ մեր
յայտնեցաւ, Որէնն Աս-
տուած աստ բազմեցաւ,
խաղաղութեան ձայն
հնչեցաւ, սուրբ ողջու-
նիս հրաման տուաւ. ե-
կեղեցիս մի անձն եղեւ.
համբոյրս յօդ լրման
տուաւ, թշնամութիւնն
հեռացաւ, սէրն յընդ-
հանուրս սիրեցաւ: Արդ,
պաշտօնեայք, բարձեալ
զձայն, տուք օրհնու-
թիւն 'ի մի բերան միաս-

Քրիստոս մեր մէջ
յայտնուեցաւ, Որէնն
Աստուած այստեղ բազ-
մեցաւ, խաղաղութեան
ձայն լսուեցաւ, սուրբ
ողջունիս հրաման տը-
րուեցաւ. եկեղեցիս մի
անձն եղաւ (հաւատա-
ցեալները իբրեւ մէկ
անձն եղան): Այս համ-
բոյրը իբրեւ միութեան
կապ տրուեցաւ, թըշ-
նամութիւնը հեռացաւ,
սէրը ամէնքի մէջ տա-
րածուեցաւ: Արդ, պաշ-
տօնեայք, ձայներնիդ
բարձրացնելով միաբե-

նական Աստուածու-
թեանն, որում սրով-
բէքն են սրբաբան։
րան օրհնեցէք միաս-
նական Աստուածու-
թիւնը, որին սրովբէքն
են օրհնաբանում։

Սրբագործութիւն և փոխարկութիւն կամ կանոն պատարագի.

Ողջունից յետոյ սկսվում է սրբագործութեան արարողութիւնը։ Առաջ սարկաւագը քարոզում է ժողովրդեան, որ ահիւ եւ դողութեամբ կենան, ուշագործեամբ նայեն սուրբ պատարագի կատարման վրայ.

«Ահիւ կացցուք, երկիւղիւ կացցուք, բարեք կացցուք եւ նայեցարուք զգուշութեամբ»։

Ժողովուրդը պատասխանում է, թէ մեր ուշագործութիւնը առ Քեզ է, Տէր Աստուած. «Առ Քեզ Աստուած»։ Սարկաւագը շարունակում է՝ «Պատարագ Քրիստոս մատչի գառն Աստուծոյ». այսինքն գիտացէք, որ Քրիստոս, գառն Աստուծոյ, պատարագ է բերվում սեղանի վրայ։ Ժողովուրդն էլ յայտնում է իւր հաւատը եւ յոյսը, ասելով՝ «Ողորմութիւն եւ խաղաղութիւն եւ պատարագ օրհնութեան». այսինքն հաւատում ենք, որ այս պատարագի զօրութեամբ ընդունում ենք Աստուծոյ ողորմութիւնը եւ խաղաղութիւնը. Յետոյ դպիրները երգում են հրեշտակային երգը, որ է՝— «Սուրբ, Սուրբ, Սուրբ Տէր զօրութեանց. լի են երկինք եւ երկիր փառք Քո, օրհնութիւն 'ի բարձունս. օրհնեալ որ եկիր եւ գալոց ես անուամբ Տեառն. ովսանայ 'ի բարձունս»։

«Սուրբ սուրբից» յետոյ սկսվում է կանոն պատարագի, որովհետեւ գլխաւոր մասն է սրբագործութեան. քահանան ասում է աղօթքը, որի վերջին խօսքերը սոքա են. «Առաւ

հացը իւր Աստուածային սուրբ ձեռքը, օրհնեց, գոհացաւ, մանրեց ու տուաւ իւր աշակերտներին, այս խօսքերն ասե-
ով. «Առէք, կերէք, այս է Մարմին Իմ, որ վասն ձեր եւ բազմաց բաշխի 'ի քաւութիւն եւ 'ի թողութիւն մեղաց»։ Դիւնոյն վրայ՝

«Արեւք 'ի սմանէ ամենեքեան, այս է Արիւն Իմ նորոյ ուխտի, որ յաղագս ձեր եւ բազմաց հեղանի 'ի քաւութիւն եւ 'ի թողութիւն մեղաց»։ Դպիրները երգում են՝ «Հայր երկնաւոր», «Յամենայնի օրհնեալ ես Տէր». իսկ երբ որ երգում են՝ «Որդի Աստուծոյ» երգը, այն ժամանակ քահանան վերցնում է քօղը սկզւոյ վրայից եւ երեք անգամ խաչակնքելով հացը, ասում է՝

«Որով զհացս օրհնեալ մարմին ճշմարտապէս արասցես Տեառն մերոյ եւ Փրկչին Յիսուսի Քրիստոսի»։

Յետոյ սկիհը խաչակնքելով, ասում է՝

«Եւ զբաժակս օրհնեալ Արիւն ստուգապէս (խկապէս) արասցես Տեառն մերոյ եւ Փրկչին Յիսուսի Քրիստոսի»։

Յետոյ հացը մաղձմայով զնելով սկզւոյ վրայ միասին խաչակնքում է եւ ասում է երեք անգամ.

«Որով զհացս եւ զգինիս օրհնեալ Մարմին եւ Արիւն ճշմարտապէս արասցես Տեառն մերոյ եւ Փրկչին Յիսուսի Քրիստոսի, փոխարկելով Հոգւովդ Քով սրբով»։ Այս միջոցիս Աստուծոյ զօրութեամբ հացը եւ գինին փոխարկվում են 'ի Մարմին եւ յԱրիւն Քրիստոսի։

Ճաշակումն և գոհութիւն.

Սրբագործութեան արարողութիւնից յետոյ սկսվում է սուրբերի յիշատակութիւնը սեղանի աջ կողմում. յետոյ մատուցանվում է գոհութիւն սուրբ եւ անմահ պատարագի համար։ Սորանից յետոյ քահանան աղօթում է, որ Աստուած

արժանի անէ մեզ համարձակ կերպով առ Նա, իբրեւ առ Հայրն, դառնալու Տէրունական աղօթքի խօսքերով. դպիրները երգում են «Հայր մեր» աղօթքը: Ապա սարկաւագը «Պաշտօնումէ» ասելով հրաւիրում է ժողովուրդի ուշադրութիւնը առաջիկայ սրբութեան վրայ. քահանան նշխարքը բարձրացնելով, ասում է՝ «'ի Սրբութիւն Սրբոց», այսինքն այս սուրբ ընծային կարող են արժանանալ միայն սուրբերը: Ժողովուրդը, զգալով իւր անարժանութիւնը, ասում է՝ «միայն սուրբ, միայն Տէր Յիսուս Քրիստոս 'ի փառս Աստուծոյ Հօր»: Յետոյ քահանան դառնում է առ ժողովուրդ սկիհը ձեռքին եւ ասում է՝ «'ի սուրբ 'ի սուրբ պատուական Մարմնոյ եւ յԱրեւել Տեառն մերոյ եւ Փրկչին Յիսուսի Քրիստոսի ճաշակեցուք սրբութեամբ, որ իջեալ 'ի յերկնից՝ բաշխի 'ի միջի մերում: Սա է կեանք, յոյս, յարութիւն, քաւութիւն եւ թողութիւն մեզաց: Սաղմոս ասացէք Տեառն Աստուծոյ մերոյ. Սաղմոս ասացէք երկնաւոր թագաւորիս մերում անմահի, որ նստի 'ի կառս (աթոռ) քերուրէականս»: Այս տեղ վարագոյրը քաշվում է եւ պատարագիչը չորս կտոր է անում մասը եւ բաժակի մէջ ձգելով ասում է՝ «լրումն Հոգւոյն սրբոյ». այսինքն թէ խորհուրդը կատարվում է ներգործութեամբ սուրբ Հոգւոյն:

Պատարագիչը ահիւ եւ դողութեամբ ճաշակում է սուրբ Մարմինը (չորս մասնից միայն մինը) եւ սուրբ Արիւնը, ասելով այս դաւանական աղօթքը.

«Հաւատով հաւատամ յամենասուրբ Երրորդութիւնդ՝ 'ի Հայր եւ յՈրդի եւ 'ի Հոգիդ Սուրբ»:

«Հաւատով ճաշակեմ զսուրբ, զկենդանարար եւ զփրկկագործ Մարմինս Քո, Քրիստոս Աստուած իմ Յիսուս, 'ի թողութիւն մեզաց իմոց»:

«Հաւատով ըմպեմ զսրբարար եւ զմաքրիչ Արիւնս Քո, Քրիստոս Աստուած իմ Յիսուս, 'ի թողութիւն մեզաց իմոց»:

«Մարմին Քո անապական լիցի ինձ 'ի կեանս, եւ սուրբ Արիւն Քո 'ի քաւութիւն եւ 'ի թողութիւն մեզաց»:

Սորանից յետոյ կրկին բացվում է վարագոյրը եւ սարկաւագը բացազանչում է՝ «Երկիւղիւ եւ հաւատով յառաջ մատիք (առաջ եկէք) եւ սրբութեամբ հաղորդեցարուք» (հաղորդուեցէք): Եթէ հաղորդուողներ կան, ակնածութեամբ առաջ են գալիս եւ հաղորդվում են. իսկ անպատրաստները սուրբ սեղանի փշրանքն (մասը, նշխարը) են ճաշակում:

Պատարագիչը սուրբ սկիհը ձեռքին օրհնում է ժողովուրդին: ապա նորէն քաշվում է վարագոյրը եւ պատարագիչը գոհացողական աղօթք ասելով յանուն ամենասուրբ Երրորդութեան, ճաշակում է եւ մնացեալ մասերը:

Երկրպագանելով Քրիստոսին, որ վերջին անգամ երեւեցաւ իւր սուրբ խորհրդով, դպիրները երգում են հետեւեալ գոհացողական երգը՝

«Գոհանամք զՔէն, Տէր (շնորհակալ ենք Քեզանից, Տէր), որ կերակրեցեր զմեզ յանմահական սեղանոյ Քո, բաշխելով (տալով կամ շնորհելով) զՄարմինդ և զԱրիւնդ 'ի փրկութիւն աշխարհի և կեանք անձանց մերոց»:

95. ԱՄՈՒՄՆՈՒԹԻՒՆ.

Ամուսնութեան խորհրդով Քրիստոսի եկեղեցին օրհնում է ամուսնական միաւորութիւնը եւ խնդրում է Աստուծուց այր եւ կնոջ համար այնպիսի կատարեալ սիրոյ շնորհք, որով միաւորուած է Քրիստոսը Իւր եկեղեցու հետ: Այսպիսի շնորհք

նորհրդը խնդրվում է՝ զաւակ ծնանելու եւ նորանց քրիստոնէականել կերպով մեծացնելու համար:

Ամուսնութեան խորհուրդը նորա միայն կարող են ընդունել, որոնք սորա համար սահմանեալ տարիքն ունին, երբ կայ ամուսնացողների մէջ փոխադարձ համաձայնութիւն եւ պսակի դէմ սահմանուած արգելքներ չունին:

96. ԿԱՐԳ ԿԱՄ ԶԵՌՆԱԴՐՈՒԹԻՒՆ.

Կարգի խորհրդով ձեռնադրուողին տրվում է շնորհք եւ իշխանութիւն՝ ժողովուրդը հովուելու եւ Եկեղեցու սուրբ խորհուրդները կատարելու:

Կարգը եօթն բաժանումն ունի՝ առաջին երեքը մեծ, այսինքն՝ քահանայութիւնը, սարկաւազութիւնը եւ կիսասարկաւազութիւնը յատկապէս Կարգ են կոչվում: Իսկ վերջին չորսը փոքր, այսինքն՝ քահանայութիւն, երգմանցուցչութիւն, ընթերցողութիւն եւ դռնապանութիւն յատկապէս աստիճանք են կոչվում: Եպիսկոպոսութիւնը նոր կարգ չէ, այլ գերագոյն իշխանութիւն է՝ աստիճանները եւ միւս կարգերը տալու:

97. ՕԾՈՒՄՆ ՀԻՒԱՆԴԱՅ.

Հիւանդաց օծման խորհրդով տրվում է Հոգոյն սրբոյ շնորհքը, որով հիւանդն ընդունում է Աստուծոց մարմնի առողջութիւն եւ ներելի մեղքերի թողութիւն:

Այս խորհուրդը կատարում է քահանան այնպէս՝ որ ձեռը դնելով եւ իւղով օծելով, աղօթք է անում հիւանդի վրայ:

Թէեւ Յակոբոս առաքեալից կանոնադրուած է աղօթքը եւ օծումը միանգամայն կատարել, բայց որովհետեւ խորհրդի

գլխաւոր մասն այն աղօթքն է, որ գիշերաժամ եղք անուանում, այս պատճառով Հայաստանեայց ուղղափառ եկեղեցին սովորութիւն է արել՝ առանց օծման կատարել այս խորհուրդը:

98. ՔՐԻՍՏՈՆԵԱԿԱՆ ՀԱՒԱՏԻ ՏԱՐԱԾՈՒՄՆ.

Սկզբում քրիստոնէութիւնը շատ թշնամիների հանդէպեցաւ: Ամեն տեղ քրիստոնեաներին հալածում էին՝ արգելում էին բանտերի մէջ, տանջում էին եւ սպանում: Քրիստոնէական հաւատի համար առաջին նահատակ եղաւ Ստեփանոս նախասարկաւազը՝ նորան քարկոծեցին: Բոլոր առաքեալները, բացի սուրբ Յովհաննէսից, կատարեցան մարտիրոսական մահուամբ: Սուրբ Պետրոս եւ Անդրէաս խաչուեցան, իսկ սուրբ Պօղոս գլխատուեցաւ: Սոքա երկուսն էլ, այսինքն Պետրոս եւ Պօղոս առաքեալները, Հռոմումը նահատակուեցան մի օրուայ մէջ, ինչպէս ասում է աւանդութիւնը: Թագէոս եւ Բարթողիմէոսը նահատակուեցան Հայաստանի մէջ Հայոց Սանատրուկ թագաւորի իշխանութեան ժամանակ: Բայց Քրիստոսի վարդապետութիւնը՝ չնայելով բոլոր հալածանքներին, աւելի եւ աւելի տարածվում էր երկրիս վրայ: Այս քաջած տառապանքներից Քրիստոնէութեան քարոզիչներն ամենեւին չյուսահատուեցան եւ որքան աւելի չարչարվում էին, այնքան աւելի ուրախանում էին, հաւատատ համոզուած լինելով՝ որ կարճատեւ տանջանքից յետոյ սպասում է նոցա արդարութեան պսակը երկնային թագաւորութեան մէջ: Հալածուելով մի տեղից, նորա անցնում էին միւս տեղերը, ուր եւ գտնում էին իրանց հետեւողներ:

99. ՔՐԻՍՏՈՆԵՈՒԹԵԱՆ ՍԿԲՆԱԻՈՐՈՒԹԻՒՆԸ
ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ.

Մինչդեռ քրիստոնէութիւնը հալածւում էր ամենուրեք, հեթանոսական Հայաստանը նորան պաշտպան հանդիսացաւ: Արքար Հայոց թագաւորը Քրիստոսի քարոզութիւնների եւ հրաշագործութիւնների մխիթարական լուրն առնելով եւ ինքը վարակուած լինելով անբուժելի հիւանդութեամբ (բորոտութեամբ), դեսպաններ ուղարկեց Յիսուսի մօտ նամակով եւ խնդրեց որ գայ Եդեսիա քաղաքը, բժշկէ նորան հիւանդութիւնից եւ այնտեղ խաղաղական կեանք վարէ, հեռու թըշնամիներից: Յիսուսը հրամայեց Թովմաս առաքելին՝ գրել նամակի պատասխանը, որի մէջ խոստացաւ Իւր համբարձմանից յետոյ Իւր աշակերտներից մէկին ուղարկել, որպէս զի բժշկէ թագաւորին հիւանդութիւնից եւ միանգամայն մխիթարէ նորան երկնաւոր մխիթարութեամբ:

Արդարեւ Քրիստոսի համբառնալուց յետոյ, Թադէոսը, որ նորա եօթանասուն աշակերտներից մէկն էր, մտաւ Եդեսիա քաղաքը եւ իւր առաքելական քարոզութիւնն սկսեց նոյնիսկ թագաւորական պալատից: Արքարը հաւատաց եւ բժշկուելով հիւանդութիւնից մկրտուեց ինքը եւ իւր գերդաստանը եւ նոցա հետ միասին Եդեսիայի բնակիչները: Շուտով փակուեցան կռատունները եւ նոցա տեղ փայլեց Քրիստոսի սուրբ Խաչը: Թադէոսը հիմնելով եկեղեցիք, ձեռնադրելով իւր տեղ Ադդէ եպիսկոպոսին եւ կարգելով քահանաներ, ինքը գնաց Հայաստանի միւս աշխարհները աւետարանը քարոզելու:

Արքարի հօրաքեռ որդին Սանատրուկ, որ իշխում էր Հայաստանի Շաւարշան կամ Արտազ գաւառում, իւր Սանդուխտ գետեր հետ թէեւ առաջ ընդունեց քրիստոնէութիւն,

բայց յետոյ ուրանալով նահատակեց Թադէոս առաքելին եւ իւր դուստր Սանդուխտին:

Թադէոսից յետոյ 65 թուականին գալիս է Հայաստան Բարթուղիմէոս առաքելը, բերելով իւր հետ Աստուածածնի պատկերը, շատացնում է հաւատացեալների թիւը, հաստատում է եկեղեցիք եւ ապա նա եւս նահատակւում է Սանատրուկից: Այսպէս ուրեմն Հայաստանեայց եկեղեցին կարող է բացարձակ կոչուիլ՝ Առաջին Քրիստոնէական եկեղեցի:

Թէեւ Արքարի յաջորդներն ընդդիմացան քրիստոնէութեան տարածմանը, բայց Թադէոսի եւ Բարթուղիմէոսի առաքելական քարոզութիւնը եւ թափած արիւնն անօգուտ չանցան Հայաստանի մէջ, այնպէս որ մինչեւ Գրիգոր Լուսաւորչի օրերը (302 թ.) ոչ հովիւները պակասեցան եւ ոչ նահատակները:

100. ՔՐԻՍՏՈՆԵՈՒԹԵԱՆ ՅԱՂԹԱԿԱՆ ՏԱՐԱԾՈՒՄԸ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԵՋ. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՎՈՐԻՉԸ.

Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորչի, որ հեթանոս Անակ Պահլաւունու որդին էր, ծնուեցաւ Վաղարշապատ քաղաքում 257 թ.: Եւ երբ նորա հայրը՝ Խոսրով թագաւորին սպանելուց յետոյ, չկարողանալով փախստեամբ ազատուել, խեղդուեցաւ Երասխ գետի մէջ, իսկ նորա ընտանիքը սրով կոտորուեցան, այս կոտորածից ազատ մնաց երեք տարեկան մանուկը: Սուրան իւր դայեակ Սոփիա անունով կինը, որ հաւատով քրիստոնեայ էր, տանում է Կեսարիա, եւ այնտեղ մկրտել տալով՝ անունը դնում են Գրիգոր: Նա Կեսարիայում սնաւքրիստոնէական բարեպաշտութեամբ եւ 18 տարեկան հասակում ամուսնանալով ունեցաւ երկու որդի՝ Վրթանէս եւ Արիստակէս:

Գրիգորը՝ բաժանուելով իւր կին Մարիամից, գնաց Հռովմ, ուր այն ժամանակ գտնւում էր Խոսրով Թագաւորի որդի Տրդատը, որի մօտ նա ծառայ մտաւ, որպէսզի իւր հօր յանցանքը քաւի։ Գրիգորը մնաց Տրդատի մօտ մինչեւ որ նա Թագաւոր եղաւ ու Հռովմից վերադարձաւ Հայաստան 286 թ.։ Երբ նոքա հասնում են Եկեղեաց գաւառի Երէզ աւանը, Տրդատը շնորհակալութեան զոհ է մատուցանում Անահիտ դիցուհուն եւ Գրիգորին պատուիրում է, որ ծաղկէ պսակ դնէ կուռքի գլխին. բայց նա չկատարելով Թագաւորի հրամանը, յայտնի ցոյց է տալիս իւր քրիստոնէութիւնը, որ մինչեւ այն ժամանակ ծածուկ էր պահում։ Ուստի Տրդատը սարսափելի տանջանքներ է հասցնում նորան. եւ իմանալով, որ Գրիգորը իւր հօրն սպանող Անակի որդին է, հրամայում է ձգել Արտաշատ քաղաքի խորվիրապի մէջ, ուր միայն մահապարտներին էին ձգում։ Գրիգորը մնում է նորա մէջ 14 տարի, կերակրուելով մի բարեպաշտ կնոջ ձեռքով։

Այս միջոցին (301 թ.) Տրդատի հրամանով կատարւում է Հռիփսիմեանց Սուրբ կոյսերի նահատակութիւնը. Աստուածային պատիժն էլ իսկոյն հասնում է Թագաւորի, նորա ընտանիքի եւ նախարարների վրայ։ Տրդատ կորցնում է բանականութիւնը եւ կատաղած դիմում է անմարդաբնակ տեղերը։ Յետոյ խորվիրապից հանում են Սուրբ Գրիգորին, որի աղօթքով բժշկւում է Թագաւորը եւ բոլոր այսահարները եւ կրկին նորոգւում է քրիստոնէութիւնը Հայոց աշխարհում։

Այնուհետեւ նախարարներ, իշխաններ եւ հաւատացեալների բազմութիւնը հաւաքուելով Տրդատ Թագաւորի մօտ՝ համակամ խորհրդով եւ հաւանութեամբ ընտրում են Սուրբ Գրիգորին իրանց հովիւ եւ առաջնորդ եւ մեծ պատուով Վաղարշապատ քաղաքից տանում են Փոքր-Հայաստանի Կե-

սարիա քաղաքը, ուր Ղեւոնդիոս հայրապետից, որ Թադէոս առաքեալի յաջորդն էր, ձեռնադրւում է Հայրապետ բովանդակ Հայաստանի՝ 302 թուականին Փրկչի։

Սուրբ Գրիգորը վերադառնալով Կեսարիայից Հայաստան, իւր քարոզութեամբ պատրաստում է բոլոր Ժողովուրդին մկրտութիւնն ընդունելու համար. պատուիրում է աղօթել եւ պահք պահել եւ ապա Եփրատ գետի մէջ մկրտում է Թագաւորին, Սշխէն Թագուհուն, Խոսրովիդիսին եւ բոլոր բազմութեանը. պատարագ է մատուցանում եւ ամենքը հաղորդւում են։ Այնտեղից Թագաւորի հետ գալիս է Վաղարշապատ քաղաքը եւ 303 թուին սկսում է Էջմիածնի հոյակապ եկեղեցու շինութիւնը։

Յետոյ Սուրբ Լուսաւորիչը շրջելով Տրդատի հետ Հայաստանի ամեն կողմերը, մկրտում է ամենքին, բաց է անում դալրոցներ, կարգում է ուսուցիչներ, ձեռնադրում է եպիսկոպոսներ եւ քահանաներ, շինում է շատ եկեղեցիք, վանօրայք, կուսանոցներ եւ հիւրանոցներ, թահմանում է տօներ։

Եւ այսպէս Հայաստան աշխարհը քրիստոնէական լուսով լուսաւորելուց յետոյ՝ Սուրբ Գրիգոր 331 թուականին առանձնանում է Սեպուհ սարի վրայ Մանիայ այրը, ուր եւ կնքում է իւր բազմարդիւն կեանքը։

Ժ ա մ ա մ ու տ 'ի տ օ ն ի ս ր բ ոյ Գ ր ի գ ո Ր ի
Լ ու ս աւ ո Ր չ ի մ ե Ր ոյ .

Գրիգոր սուրբ քահանայապետ, որ զհաւատս ուսուցեր և ըզբանակս դիւացն հալա-	Գրիգոր սուրբ քահանայապետ, որ հաւատը սորվեցրիր և դեերի բանակը ցրուեցիր. մար-
---	---

ծեցեր. մարդկան ու զիկներին սորվեցրիր սուցեր քարոզել զեր-դաւանել սուրբ Երրոր-րորդութիւնն, պսակե-ցար յարքայութեան. արդ բարեխօս լեր առ Տէր վասն մեր:

զիկներին սորվեցրիր զաւանել սուրբ Երրոր-դութիւնը, պսակ ստա-ցար արքայութեան մէջ. արդ բարեխօսութիւն արա՛ մեզ համար Աս-տուծոյ առաջ:

Ի պատիւ սրբոյ հօրն մերոյ Գրիգորի Լուսաւորչի Հայոց եկեղեցին սահմանած ունի երեք տօն.

ա. Մեծի պահոց հինգերորդ. եօթնեկի շաբաթ օրը կատարվում է տօն ՚ի յիշատակ չարչարանաց սրբոյն Գրի-գորի Լուսաւորչի եւ մօին ՚ի վիրապն:

բ. Ելն նորա ՚ի վիրապէն: Սա լինում է ամառը, յու-նիս ամսին, շաբաթ օրը: Իսկ միւս օրը, որ է կիւրակէն, միշտ կատարվում է տօն Կաթուղիկէ Եկեղեցւոյ սրբոյ Եջ-միածնի:

գ. Գիւտ նշխարաց սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչին մերոյ. սա եւս լինում է ամառը յունիս կամ յուլիս ամիսներին՝ դարձեալ շաբաթ օրը:

Կ ա ն ո ն ս ր բ ոյ ն Գ ր ի գ ո Ր Ի Լ ու ս աւ օ Ր չ ի .

Հրաշափառ Աստուած շրաշապէս փառաւո-ւ միշտ բարեխնամող, որ յառաջգիտութեամբ չափազանց հոգալով՝ սկիզ-

տանեայց սկզբնաւորեալ ՚ի պարթեւական մեղա-պարտ ազգէն լուսա-ւորիչ մեզ շնորհեցեր. վասնորոյ բարեխօսու-թեամբ սորա, Փրկիչ, կեցո՛ զմեզ, այժմ և ՚ի Քո ահաւոր գալըս-տեանդ:

Հրաշալի զարմաց-մամբ երանելին սուրբ Գրիգոր զանտանելի ըզ-չարչարանս ՚ի յանձն էառ երեք հնգօր ա-մօր ՚ի մէջ թունաւո-րացն բնակէր անդնդա-յին տանջանօքն ՚ի վի-րապին, վասնորոյ . . .

Հրաշագործ Քո բա-նիւդ և մեծ ողորմու-թեամբ ելեալ բժշկէր զհարուածեալսն ՚ի դի-ւարախ սաստիցն, եր-կրրպագուս առնելով զամենեսեան սուրբ Եր-րորդութեանդ, վասն...

բն զրիր Հայաստանի փրկութեանը և պար-թեւական յանցաւոր ցեղից մեզ լուսաւորիչ տուեցիր. ուստի նո-րա բարեխօսութեամբ պահպանիր մեզ, Փր-կիչ, այժմ և Քո ահա-ւոր գալստեան օրը:

Երանելի սուրբ Գրի-գորը զարմանալի հրաշ-քով դիմացաւ դժոխա-յին անտանելի տան-ջանքներին և տասնու-հինգ տարի խոր վի-րապում թունաւորնե-րի (սողունների) մէջ բնակուեցաւ, ուստի...

Քո հրաշալի խօսքովը և մեծ ողորմութեամբդ նա, դուրս գալով վի-րապից, սկսեց բժշկել դիւահարներին, դարձ-նելով նրանց ամենքին սուրբ Երրորդութեան երկրպագողներ. ուստի...

101. ՍՐԲՈՅ ՀՈՒՓՍԻՄԵԱՆՅ ԵՒ ԳԱՅԻԱՆԵԱՆՅ
ԿՈՒՍԱՆԱՅ ՆԱՀԱՏԱԿՈՒԹԻՒՆԸ.

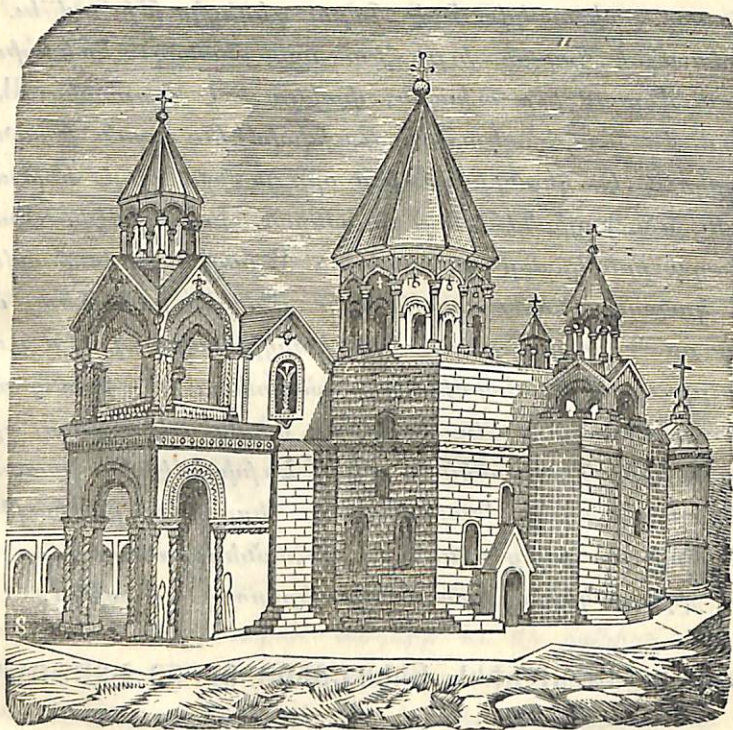
Քրիստոնէական հաւատը 'Հռովմայեցւոց կայսերութեան' մէջ, իւր երեւալու իսկ օրից, ենթարկուեցաւ սաստիկ հաւածանքի: Չնայելով սորան, երբեմն Հռովմայ գահի վրայ բարձրանում էին այնպիսի առաքինաւոր անձինք, որոնք ազատութիւն էին տալիս քրիստոնէութիւնը դաւանելու: Այսպէս, երրորդ դարու վերջերում Հռովմում գոյութիւն է ունենում կուսանոց, որի մայրապետն էր սուրբ Գայիանէն: 'Ի մէջի այլոց մտնում է այս կուսանոցը Հռիփսիմէ անունով մի հրաշագեղ կոյս թագաւորական տոհմից, դաստիարակւում է քրիստոնէական հոգւով եւ ուխտ է դնում Աստուծոյ առաջ իւր կեանքը կուսութեամբ անցուցանելու: Դիոկղետիանոս կայսրը, 285 թուին բարձրանալով գահը, հալածանք է յարուցանում քրիստոնէաների դէմ: Սա, տեղեկանալով Հռիփսիմէի գեղեցկութեան մասին, կամենում է ամուսնանալ նորա հետ. բայց կոյսերը մի քանի քահանաների ուղեկցութեամբ եւ սուրբ Գայիանէի հսկողութեամբ 70 հոգւով փախչում են Հռովմից, գնում են Պաղեստին, այցելում են տնօրինական տեղերը եւ մի քանիսը մնում են այնտեղ. իսկ Հռիփսիմէն եւ Գայիանէն իրանց ընկերուհիներով երեք քահանաների հետ գալիս են Հայաստանի Վասպուրական աշխարհը եւ իջեւանում են Վարագայ լեռան վրայ: Այստեղ ս. Հռիփսիմէն թողնում է իւր կրած խաչը, որ այժմ յայտնի է Վարագայ սուրբ խաչ անունով եւ ապա 37 հոգւով անցնում են Արարատեան աշխարհ եւ բնակութիւն են հաստատում Վաղարշապատի մի հնձանում: Սոքա օրական ապրուստը ճարում են ձեռագործով, ուլունքներ վաճառելով: 301 թուին Տրդատ Հայոց թագաւորը նամակ

է ստանում Դիոկղետիանոս կայսրից, որը յայտնում է Հռիփսիմեանց փախուստը եւ նկարագրելով Հռիփսիմէի գեղեցկութիւնը, առաջարկում է որ կամ յետ դարձնէ նորան եւ կամ ինքը ամուսնանայ նորա հետ, եթէ կամենում է: Տրդատի խնդրակները գտնում են սուրբ կոյսերին հնձանում: Հռիփսիմէին մեծ շքով բերում են արքունական պալատը. թագաւորը յափշտակւում է նորա գեղեցկութիւնով եւ առաջարկում է նորան իւր հետ ամուսնանալ: Հռիփսիմէն հաստատ մնալով իւր ուխտին, փախչում է պալատից: Ապա հասնում է դահճապետը եւ Հռիփսիմէին դառն տանջանքով զրկում է կեանքից: Միւս օրը տանջանքի է ենթարկւում եւ ս. Գայիանէն, որ չկամեցաւ Հռիփսիմէին համոզել թագաւորի կամքը կատարելու: Այսպէս նահատակւում են 37 կուսանք. նոցա մարմինները մնացին բացօթեայ մինչեւ սուրբ Գրիգոր Լուսաւորչի խորվիրապից դուրս գալը: Սա սուրբ կոյսերի մարմինները ամփոփում է իրանց բնակութեան հնձանում եւ քանի մի ժամանակից յետոյ շինել է տալիս երեք վկայարաններ՝ մէկը Հռիփսիմէի նահատակութեան տեղը, միւսը Գայիանէի եւ երրորդը բնակութեան հնձանի տեղը: Հայոց եկեղեցին սահմանեց տօնել սուրբ կուսանաց յիշատակը հոգեգալստեան երկրորդ շաբաթը:

102. ՏՕՆ ԿԱԹՈՒՂԻԿԷ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՍՐԲՈՅ ԷՋՄԻԱԾՆԻ.

Երբ որ Գրիգոր Լուսաւորչին հանեցին խորվիրապից, նորա առաջ դուրս եկան Տրդատը եւ նորա հետ բոլոր մոլեգնեալ իշխանները: Գրիգորի աղօթքով Տրդատը փոքր ինչ զգաստանում է եւ ընկնելով սուրբի առաջ իւր մեղքերին թողութիւն է խնդրում: Սուրբ Գրիգոր, խոստանալով թագաւորին Աստուծուց հայցել նրա մեղքերի թողութիւնը, հարցնում է՝ «Ո՞ր են Աստուծոյ գառները»: Նորան ցոյց են տալիս սուրբ

կոյսերի մարմինները, որոց ամբողջութեամբ է իրանց բնական տեղումը եւ ամբողջ գիշեր աղօթքով անց է կացնում նոցա գերեզմանի վրայ: Այն ժամանակ նա տեսնում է երկնքից իջնող լոյս եւ նորա առաջ հրեշտակների գունդը: Նոցա ետեւից երեւում էր մարդու կերպարանքը ոսկե-ուռը ձեռքին: Այս երեւոյթը ընթանում էր դէպի Վաղարշապատ:

Սորանից յետոյ ուռը բաղխում է գետինն. գետինը դղրդում է, լեռները շարժվում են եւ անդունդի խորքից լսվում է սանդարամետի ողբագին ձայնը: Ապա թագաւորական պալատից բարձրանում է ոսկեայ խարիսխը (պատուանդան) զոհագործութեան սեղանի նման, որից ծագում էր հրեղէն սիւնը ամպեայ թակաղաղով (ծածկոցաձեւ զարդարանք) եւ որի վրայ փայլում էր խաչը: Սեղանի տակից բղխում էր

կենդանի ջրոյ աղբիւրը եւ ոռոգում էր երկրի մեծ տարածութիւն: Այս ամբողջ շինուածը շրջապատած էր չորս սիւնով, որոնցից երեքը բարձրանում էին նահատակուած կոյսերի նշխարների վրայ: Այդ ամենը միանում էր կամարով, որի վրայ դրած էր հրեղէն աթոռը եւ աթոռի վրայ տէրունական խաչը: Հրեշտակը այսպէս բացատրեց սուրբ Գրիգորին այդ տեսիլքը՝ «Մարդու կերպարանքը—նոյն ինքն Տէրն մեր Յիսուս Քրիստոս Աստուծոյ միածին Որդին է, ասաց նա. խաչով պսակուած շինութիւնը—նշանակում է ընդհանրական եկեղեցի Քրիստոսի, որ խաչի հովանաւորութեան ներքոյ է գտնվում, որովհետեւ խաչի վրայ մեռաւ Աստուծոյ Որդին: Այդ տեղը աղօթքի տեղ պիտի դառնայ: Հրեղէն սիւնը եւ աղբիւրը նշանակն է Աստուծային մկրտութեան, որ բղխում է ընդհանրական եկեղեցուց մարդկութեան վերածնութեան համար: Խոնարհիր, աւելացրեց հրեշտակը, այն շնորհքի առաջ, որ ցոյց տուեց քեզ Աստուած եւ եկեղեցի շինիր այստեղ»: Այնտեղը, ուր սուրբ Գրիգորն արժանացաւ այդ տեսլեան, Շողակաթ կոչուեցաւ, որ նշանակում է լուսոյ կաթիլ: Սուրբ Գրիգոր այն տեղը որմով պատում է եւ կանգնեցնում փրկչական խաչի նշանը, որպէսզի ամենքը երկրպագութիւն տան այդ սրբալայրում իրանց Արարչին: Իսկ երբ սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչը ձեռնադրուեցաւ ընդհանուր ազգի հայրապետ եւ վերագարձաւ Վաղարշապատ, իւր տեսլեան համեմատ ՚ի պատիւ իջման Միածնի 303 թուին շինում է այն տաճարը, որ կոչվում է Էջմիածին, որ դարձաւ ամենայն Հայոց հայրապետութեան Մայր Աթոռ: Սուրբ Էջմիածինը Հայերի հոգեւոր միութեան կեդրոնն է: Այստեղ Վեհափառ Պաթուղիկոսը պաշտօնակցութեամբ ազգի եպիսկոպոսաց օրհնում է սրբալոյս մեռունը, որը եւ այստեղից մասնատրվում է Հայոց բոլոր եկեղեցիներին: Այստեղ է կատարվում կաթողիկոսների եւ եպիսկոպոսների ձեռնադրու-

Թիւնը եւ օծումը: Այստեղ են գտնուում եւ մեծ պատուով պահպանուում աղգային սրբութիւնները, ինչպէս՝—սուրբ գեղարդը, որ բերեց Հայաստան սրբազան Թադէոս առաքեալը, սուրբ Գրիգոր Լուսաւորչի աջը, Մատթէոս աւետարանչի եւ Պետրոս առաքեալի մասունքը, Թոմա առաքեալի աջը, ճաճանչաձեւ մեծ խաչը, որի մէջ ամփոփուած է սուրբ կենաց փայտը, եւայլն: Սուրբ Էջմիածնի տօնը կատարուում է Հոգեգալստեան երկրորդ կիրակէին:

Բաց յայտմանէ սուրբ Աստուածածնի պահոց եօթնեկին— շաբաթ օրը լինում է տօն Շողակաթին սրբոյ Էջմիածնի ըստ տեսլեան սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչին մերոյ: Ինչպէս Էջմիածնայ տօնի, նմանապէս եւ սոյն օրը առաւօտեան ժամին հոգեւորականաց դասը, ի միջի այլոց, երգում է եւ հետեւեալ շարականը.

Էջ Միածինն ի Հօրէ և լոյս փառաց ընդ նմա, ձայնք հնչեցին սանդարամետք անդնդոց:

Տեսեալ զլոյս մեծ հայրապետին Գրիգորի, պատմէր ցնծութեամբ հաւատացեալ արքային:

Միածին Որդին ի ջաւ Հօրից և Նորահետ փառաց լոյս՝ անդունդի խորքերը ձայներ հանեցին:

Գրիգոր Հայրապետը մեծ լոյսը տեսնելով, ուրախութեամբ պատմեց հաւատացեալ թագաւորին (Տրդատին):

Եկայք շինեսցուք սուրբ զխորանն լուսոյ, քանզի ՚ի սմա ծագեաց մեզ լոյս ՚ի Հայաստան աշխարհի:

Եկէք շինենք լուսոյ սուրբ խորանը (եկեղեցին), որովհետեւ այստեղ, Հայաստան աշխարհում, մեզ լոյս ծագեցաւ:

103. ՄԵԾՆ ՆԵՐՍԷՍ.

Ներսէս Ա. սուրբ Գրիգոր Լուսաւորչի Յուսիկ թռւան թոռն էր, Աթանագինէի որդին: Սա իւր ուսումը ստացաւ նախ Բիւզանդիոնում, ապա Կեսարիայում եւ մտնելով զինուորական ծառայութեան մէջ, Արշակ Բ-ի թագաւորութեան ժամանակ համարւում էր իբրեւ սենեկապետ եւ զինակիր թագաւորի: Ներսիսի համեստ վարքը, քաղցր բարքը եւ մանաւանդ Սուրբ Գրոց հմտութիւնը ՚ի նկատի ունենալով, Փառներսէհ կաթողիկոսի մահից յետոյ, ամբողջ ազգը, Արշակ Բ-ի հաւանութեամբ, հայրապետ է ընտրում նորան: Թագաւորի հրովարտակով եւ նախարարների ուղեկցութեամբ Ներսէս 364 թուին գնում է Կեսարիայ եւ հայրապետ ձեռնադրուելով, դառնում է Հայաստան, եւ իսկոյն սկսում է եկեղեցու բարեկարգութեան եւ ժողովրդի բարեկեցութեան համար հոգալ: Այդ միջոցին ազգը նեղուած էր, թէ արտաքին թշնամիներից—Յոյներից եւ Պարսիկներից, եւ թէ ներքին երկպառակութիւններից եւ մանաւանդ քրիստոնէական կրօնի զեղծմունքներից:—Ուստի Ներսէս իւր մարդասիրական արարքներով հանդիսանում է իբրեւ հայր հայրենեաց եւ խաղաղասիրական ընթացքով—իբրեւ պաշտպան հայրենեաց: Իւր հայրապետութեան սկզբին, այն է 365 թուին, ժողով գումարելով Տարօնոյ գաւառի Աշտիշատ

աւանում կանոնական սահմանադրութեամբ կարգադրում է՝
Հայոց կոշտ կեանքի մէջ մտցնել քրիստոնէական մարդասիր-
ութեան գործադրութիւնը: Նորա հրամանով բացւում են
աղքատանոցներ, հիւանդանոցներ, պատսպարաններ բորոտ-
ների համար, դպրոցներ եւայլն, այնպէս որ Ներսիսի Աստուա-
ծահաճոյ հաստատութեանց թիւը հասնում է երկու հազարի:
Քրիստոնէական զեղծումները եւ հեթանոսական սովորութիւն-
ներն արմատախիլ անելու համար արգելում է մերձաւոր
ազգականների ամուսնութիւնը, մեռեալների վրայ յուսահա-
տական լաց ու կոծը եւ սգաւորների սեւազգեստիլը, եւայլն:
Ներսէս, իբրեւ հայր գորովագութ, շրջում էր քաղաքէ քա-
ղաք, գիւղէ գիւղ եւ իւր հայրապետական խնամքը հաւա-
սարայէս տարածում էր ամենի վրայ: Ազգը եւս Ներսիսի
մեծագործութիւնները տեսնելով 366 թուին ժողովով սահ-
մանում է Հայոց կաթողիկոսին Պատրիարք կոչումն տալ եւ
ձեռնադրութիւնը այնուհետեւ ընդունել իրանց եպիսկոպոս-
ներից եւ ոչ Կեսարիայից: Իւր հայրենիքի բարօրութեան հա-
մար երկու անգամ անձամբ ուղեւորուեց Կոստանդնուպօլիս,
մեծն Վաղենտինոս կայսեր մօտ միջնորդ լինելով հաշտե-
տեցրեց նորան Արշակ թագաւորի հետ. իսկ միւս անգամ
Վաղէսի մօտ, որը խոստացաւ օգնութիւն տալ, եթէ կըն-
դունի արիոսականութիւնը: Ներսէս իւր անուան ստորութիւն
համարելով այդ առաջարկութիւնը, մերժեց բոլորովին, որի
համար էլ աքսորուեցաւ մի անմարդաբնակ կղզի: Վաղէսի
մահից յետոյ Թէոդոս մեծի հրամանով դարձաւ Կոստանդ-
նուպօլիս, ուր եւ 381 թուին մասնակցելով երկրորդ տիե-
զերական ժողովին, պատուով վերադարձաւ Հայաստան: Բայց
այստեղ ցաւով սրտի իմանում է Արշակի կատարած անկարգ
եւ անխոհեմ գործերը եւ թագաւորի ու նախարարների մէջ
ծագած գիւտութիւնները, որի համար նախարարները ապստամ-
բուելով, Պարսից Շապուհ թագաւորից խնդրում են ջնջել

Արշակունի հարստութիւնը:—Արշակը, չկարողանալով դիմա-
դրել Պարսից զօրութեանը, անձնատուր եղաւ եւ մեռաւ
Անյուշ բերդում: Ներսէս, տեսնելով Հայաստանի ցաւերը,
Շապուհի անգթութիւնները եւ Մերութանի ուրացութեամբ
հայրենիքին հասցրած վնասները, Թէոդոսի օգնութեամբ
Պապին թագաւորացնում է Հայաստանի վրայ: Նպատ լերան
մօտ Զիրաւ գաշտի վրայ եղած պատերազմում, ուր ներկայ
էր եւ Ներսէսը, Հայերը յաղթում են Պարսիկներին. ուրա-
ցող Մերութանը, որ Հայաստանի թագաւոր էր ուղում լի-
նել, եռացեալ շամփուրով պսակվում է Բագրատունի Սմբատ
ասպետից:—Ներսէս այնուհետեւ խրատում է Պապ թագա-
ւորին եւ նախարարներին, որ սիրով լինին միմեանց հետ:
Պապը սկզբում թէեւ փոքր ինչ ուղղում է, բայց շուտով
անձնատուր է լինում մոլութեանց եւ կամենալով ազատուել
Ներսիսի հայրական յանդիմանութիւններից, Եկեղեաց գաւա-
ռի Խախ գիւղում թոնաւորում է իւր բարերարին: Այս-
պէս հանգաւ Հայաստանի լուսատու ճրագը երեսուն երեք
տարի վարելով հայրապետական աթոռը: Անաչառ պատմու-
թիւնն ընծայեց նորան «Մեծ» անունը:

104. ՍՈՒՐԲ ՍԱՀԱԿ ՊԱՐԹԵՒ

Սահակ Մեծն Ներսիսի որդին էր. իւր ուսումը ստա-
նալով Կեսարիայում եւ Կոստանդնուպօլսում, հմուտ էր Յու-
նաց լեզուի եւ Աստուածաբանական գիտելեաց եւ միեւնոյն
ժամանակ համարվում էր քաջ հայկաբան: 390 թուին աղ-
գի եւ Խոսրով Գ. թագաւորի հաւանութեամբ ընտրվում է
Հայոց կաթողիկոս, բայց այդ ընտրութիւնը հաւանութիւն
չէ գտնում Պարսից Շապուհ թագաւորի կողմից, որովհետեւ
Սահակի ազգասիրական եռանդը կարող էր արգելք լինել
Պարսից մտադրութեան իրագործմանը, այն է Հայաստանի

մէջ մոգակրօնութիւն մտցնելու. ուստի երբ Շապուհի պահանջման հակառակ Խոսրով Գ-ը եւ կաթողիկոսը ընդդիմանում են Պարսից դուռը գնալու, Շապուհը մեծամեծ վնասներ է հասցնում հայերին, Սահակին գահընկեց է անում կաթողիկոսութիւնից, իսկ Խոսրովին կալանաւորում է Անյուշ բերդում, նորա տեղը թագաւորեցնելով նորա եղբօր Վռամշապուհին:—Սա իր խաղաղասիրական եւ խոհեմ կառավարութիւնով մեր աշխարհի համար շատ բարեաց պատճառ է լինում: Սորա խորհրդով Սահակ Պարթեւը Շապուհի մահից յետոյ գնալով Պարսից դուռը մեծ պատուով է ընդունվում Արտաշիր թագաւորից եւ կրկին ստանալով կաթողիկոսական աթոռը, դառնում է Հայաստան, իսկոյն նորոգել է տալիս Հռիփսիմեանց տաճարը, որ քանդել էր Շապուհը եւ խնամք է տանում եկեղեցին բարեկարգելու: Այս միջոցին, այն է 406 թուին, աշխատութեամբ Մեսրոպի, գործակցութեամբ Վռամշապուհ թագաւորի եւ Սահակ կաթողիկոսի կատարվում է Հայոց գրերի գիւտը:

Սորանից յետոյ Սահակ Պարթեւը աշխատում է Մեսրոպ վարդապետի հետ թարգմանել Սուրբ Գիրքը, հրամայում է բաց անել դպրոցներ եւ ազգի մատաղ սերունդը դաստիարակել Հայոց գրով եւ լեզուով, ներշնչելով նորա սրտի մէջ կրօնական-բարոյական զգացմունքներ:

Ապագայի համար եւս արժանաւոր հովիւներ եւ դաստիարակներ պատրաստելու մտքով, Հայաստանից ուղարկվում են Աթէնք, Բիւզանդիայ, Աղեքսանդրիայ եւ այլ տեղեր վաթառնի չափ ընդունակ աշակերտներ ուսման մէջ աւելի եւս կատարելագործուելու համար: Սոքա մեծ եռանդով ուսում են առնում օտարութեան մէջ եւ ապա Աստուածաշունչի Յունական մի ընտիր օրինակ բերում են հայրենիքը եւ մատուցանում են երանելի վարդապետներին: Սահակ եւ Մեսրոպ Աստուածաշունչի նոր օրինակն ընդունելով, սկսում են

նորից թարգմանել մի անգամ թարգմանածը: Չնայելով նորան, որ Ս. Սահակը իւր բոլոր ջանքը չէր խնայում ազգի բարօրութեան եւ լուսաւորութեան համար, Հայոց նախարարների ամբաստանութեամբ իւր ծերութեան վերջին օրերը Վռամշապուհի որդի Արտաշէս թագաւորի հետ անց է կացնում Պարսկաստանի բանտում: Ի վերջոյ Հայոց նախարարները, զգալով իրանց սխալը, թէ եւ աղաչեցին Ս. Սահակին, երբ որ օա բանտից ազատուելով վերադարձել էր Հայաստան, որ վերստին բարձրանայ կաթողիկոսական գահը, բայց նա հրաժարուեցաւ այդ առաջարկութիւնից եւ փոքր ժամանակից յետոյ սուրբ մահուամբ կնքեց իւր բազմաչափ եւ բազմալատակ կեանքը Բագրեւանդայ Բլուր գիւղում 440 թուին, 51 տարի կառավարելով կաթողիկոսական աթոռը: Նորա պատուական մարմինը մեծ պատուով թաղվում է Տաճրօնոյ Սշտիշատ աւանում:

105. ՍՈՒՐԲ ՄԵՍՐՈՊ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ԵՒ ՀԱՅՈՅ ԳՐԵՐԻ ԳԻՒՏԸ.

Սուրբն Մեսրոպ Տաճրօնոյ գաւառի Հացիկաց գիւղիցն էր Վարդան անունով մէկ բարեպաշտ մարդու որդի: Աշակերտելով Մեծն Ներսիսի մօտ, ուսած էր Յունաց, Պարսից եւ Ասորոց լեզուները: Ներսիսի կենդանութեան ժամանակ կաթողիկոսի գործաւար էր, իսկ նորա մահից յետոյ արքունի պալատի ատենադպիր եղաւ: Հմուտ էր նաեւ աշխարհական կարգերի եւ վարժուած էր զինուորական արհեստի մէջ: Աշխարհական վայելչութիւնները չկարողացան հրապուրել Մեսրոպին. ուստի թողեց աշխարհը եւ արեղայ ձեռնադրուելով առանձնացաւ Գողթան գաւառը. մօտաւ վաճք եւ կրօնական կեանք էր վարում եւ աշակերտներ հաւաքելով՝ կրթում էր նրանց բարոյականութեան եւ Սուրբ Գրոց ուսման մէջ:

Մեսրոպի լայնածաւալ գիտութիւնը, ժողովրդին տգիտութեան խաւարից հանելու եռանդը չեն թողնում նրան վանական շրջանում մնալու: Նա իւր կենդանի խօսքով, ազդու քարոզներով ելնում է կենսական ասպարէզը: Սկսում է քարոզել նախ Գողթան գաւառում, ապա Սիւնեաց աշխարհում տեղական վայրենաբարոյ ժողովուրդը բրիտանական բարոյականութեան մէջ կրթելու նպատակով: Բայց հանդիպում է մեծամեծ դժուարութեանց, որովհետեւ նոյն ժողովուրդը եկեղեցական առօրեայ ժամերգութեանց միջոցին օտար լեզուով կարդացած Սուրբ Գրքի իմաստը չհասկանալով, չէ կարողանում արմատացնել իւր մէջ թուողիկ խօսքերով լսածը: Հայկական գրեր չը լինելով այն ժամանակ Սուրբ Գիրքը մեր եկեղեցիներում կարդացվում էր Յունաց եւ Ասորոց լեզուներով: Ահա այստեղ Մեսրոպի մէջ ծնվում է ցանկութիւն հայկական նշանագրերը գտնելու: Այդ մտքով նա գալիս է Վաղարշապատ Սուրբ Սահակ կաթողիկոսի մօտ: Սուրբ Սահակ, որ ինքը եւս յղացած էր իւր մէջ նոյն միտքը, շատ ուրախացաւ Մեսրոպի այս ցանկութեան վրայ: 402 թուին կաթողիկոսը Վաղարշապատում ժողով է գումարում հայկական նշանագրերը պատրաստելու համար, որպէս զի ազգային գրագիտութիւնը զարգանայ եւ ծաղկի Հայաստանի մէջ:

Ուսումնասէր Վաղարշապուհ թագաւորն եւս բարեհաճում է ժողովին մասնակցելու: Նա պատմում է, թէ Հաբէլ անունով քահանայից լսել է, որ Միջագետքում Ասորոց Դանիէլ եպիսկոպոսի մօտ Հայոց հին նշանագրեր են գտնվում: Ուստի Վահրիճ անունով մէկ իմաստուն մարդու ձեռքով թագաւորը բերել է տալիս Դանիէլեան քսան երկու նշանագրերը: Սուրբ Սահակ եւ Մեսրոպ փորձով համոզվում են, որ այդ գրերը հայկական հնչման չեն յարմարվում: Ուստի Մեսրոպ քանի մի աշակերտներով անձամբ ուղեւորվում

է դէպի Միջագետք Դանիէլ եպիսկոպոսի մօտ: Բաւական ժամանակ մնալով այնտեղ եւ սպասած օգուտը չըկարողանալով քաղել, սաստիկ մտատանջութեամբ տրտմում է. ապա դիմում է եւ ուրիշներին, բայց դարձեալ անօգուտ:

Մեսրոպ այնուհետեւ մարդկային հնարագիտութիւնից յոյսը կտրելով, դիմում է Աստուածային օգնութեան. երկիւղած հոգով խոր մտածմանց մէջ է ընկնում: յափշտակվում է տեսիլքով եւ իւր առաջ մի քար է տեսնում, որի վրայ աներեւոյթ ձեռքը այլ եւ այլ տառեր էր գրում: Այս տառերի ձեւերը տպաւորվում են նորա մտքում եւ ձեւակերպվում են Հռոմիանոս փիլիսոփայի ձեռքով: Այսպէս նորագիտ տառերի օգնութեամբ Մեսրոպը Աստուածաշունչից Սողոմոնի առակաց գիրքը եւ Աւետարանը թարգմանելով, ուղեւորվում է դէպի Հայաստան: Վաղարշապուհ թագաւորը եւ Սահակ կաթողիկոսը երբոր լսեցին նորա գալը, դուրս եկան նորա առաջ նախարարներով եւ ժողովրդի բազմութեամբ եւ մեծ հանդիսով ընդունեցին եւ այն օրը ուրախութեան տօն կատարեցին: Այնուհետեւ բացվում են դպրոցներ եւ ծաղկում է հայերէն գպրութիւնը:

Ապա Մեսրոպ հնարում է Վրաց եւ Աղուանից գրերը: Յետոյ Սուրբ Սահակի հետ գնում է Հայաստանի արեւմտեան երկիրը, որ Յունաց բաժնումն էր, որպէս զի այնտեղ եւս բաց անի դպրոցներ, բայց Յունաց տեղական կառավարութիւնից արգելքի հանդիպելով, սուրբ հայրապետի յանձարարութեամբ ուղեւորվում է Կոստանդնուպօլիս Թէոդոս կայսեր մօտ, որը սիրով կատարելով հայրապետի խնդիրը դըպրոցների բացման մասին, Մեսրոպին եւս իւր մեծ գիտութեան համար պատվում է «Աքիմեթէոս» կամ «Ակումիտ» գիտնական կոչմամբ, որ նշանակում է առաջին եւ գերագոյն վարդապետ: Սա Սուրբ Սահակի մահից յետոյ կառավարում է հայրապետական նիստը վեց ամիս եւ վախճանվում է

441 Թուին: Նորա սուրբ մարմինը Վահան Ամատունի իշխանը յուղարկաւորութեան մեծ հանդիսով թաղում է Օշական գիւղում:

106. ՍՐԲՈՅ ԱՏՈՎՄԵԱՆՅ ԵՒ ՎԱՐԴԱՆԱՆՅ
ՆԱՀԱՏԱԿՈՒԹԻՒՆԸ.

1. Արշակունեաց թագաւորական հարստութիւնը վերջանալուց յետոյ Հայաստանի քաղաքական ոյժը տկարանում է: Երկու դրացի պետութիւնք՝ Յունաստան եւ Պարսկաստան ձգտում են Հայաստանին տիրելու եւ վերջինս, ի հարկէ, աւելի ուժեղին պիտի մնար: Պարսկաստանը ի վաղուց հետեցանկանում էր իւր հպատակ քրիստոնեայ ազգերի մէջ մոգակրօնութիւնը մտցնել. բայց ակնածելով քրիստոնեայ Յունաստանից, չէ վստահանում վճռողական քայլ անելու: Վերջապէս բացվում է յարմար դէպքը: Պարսիկները յաղթում են Յոյներին եւ պատերազմական մեծ տուգանք առնելով, խաղաղութեան դաշն են կապում նրանց հետ: Հեռացնելով այսպէս մի մեծ արգելք, Պարսից Յազկերտ թագաւորը մոգերի եւ Միհրներսէս հազարապետի խորհրդով աներկիւզ գործադրում է իւր վաղուցուայ մտադրութիւնը — քրիստոնէութիւնը ջնջելու: Գործը սկսվում է Հայերից, յուսալով թէ Վրացիք եւ Աղուանք եւս կը հետեւեն նոցա օրինակին: Մտադրութեան իրագործման համար հարկաւոր է հողը պատրաստել, նախ՝ նոյն իսկ երկրի մէջ գտնել մի ազգեցեալութիւն ունեցող անձն իրանց կամակից եւ գործակից (այգպիսի մարդկային արժանաւորութեան ստորացնող պարտաւորութիւնը յանձն է առնում երկրի մարդպան — գաւառակալ Վասակ-Սիւնեաց իշխանը), եւ ապա նիւթապէս եւս տկարացնելով Հայերին, խլել նոցանից դիմադրելու կարողութիւնը: Սորա համար Պարսիկները պատերազմն են սկսում Քուշանաց կամ

Հոնաց դէմ, որին մասնակցում են տէրութեան հպատակ բոլոր ազգերը՝ իւրաքանչիւրն իւր այրուծիով, նախարարներով եւ իշխաններով դիմում են Ապար աշխարհ եւ այնտեղից արշաւում են Քուշանաց վրայ: Եօթը տարուայ պատերազմից յետոյ Պարսիկները յաղթութիւն են տանում, վերագրելով այն իրանց աստուածների օգնութեանը. ուստի հրաման է ուղարկվում Պարսկական տէրութեան բոլոր ազգերին, որ միմիայն արեգակը պաշտեն, կրակին երկրպագանեն եւ մոգութիւնը ընդունեն: Պատերազմում գտնուող քրիստոնեաներին մահուան սպառնալիքով արգելվում է հայրենիքը վերադառնալ: Միայն Ատոմ Գնունի եւ Մանածիհր Ռշտունի իշխանները, լիտանգը արհամարհելով, իրանց զօրքով շտապում են Հայաստան փախչելու, բայց Պարսից զօրքը համնելով, ամենին նահատակում են: Սոցա յիշատակը Հայաստանեայց եկեղեցին տօնում է՝ «Ատովմեանց զօրավարաց» անունով:

2. Այնուհետեւ Միհրներսէս հազարապետը հրովարտակ է ուղարկում Հայերին, որի մէջ մոգակրօնութիւնը գոյում է, իսկ քրիստոնէութիւնը պախարակում: Ուստի եւ առաջարկում է՝ հրաժարուիլ քրիստոնէական, ըստ նոցա կարծեաց, մոլորութիւնից եւ ընդունել ճշմարտաքարող մոգակրօնութիւնը: Հրովարտակը վերջանում է հետեւեալ խօսքերով — «կամ պատասխանել նամակին բան առ բան եւ կամ Պարսից դուռն գնալով, ներկայանալ թագաւորական բարձրագոյն ատենին»: Սոյն հրովարտակը գրաւում է ամբողջ ազգի ուշադրութիւնը: Արտաշատ թագաւորանիստ քաղաքում 450 թուին գումարվում է ազգային ժողովը նախագահութեամբ Յովսէփ կաթողիկոսի եւ մասնակցութեամբ ազգի հոգեւորական ու քաղաքական ներկայացուցիչների: Գրվում է ազգուպատասխանը, որով ջրվում է զրադաշտական մոլոր վարդապետութիւնը եւ հաստատվում է քրիստոնէութեան

ճշմարտութիւնը: Պատասխանը վերջանում է հետեւեալ խօսքերով՝ «այս հաւատից ոչ ոք կարող է մեզ խախտել, ոչ հրեշտակներ եւ ոչ մարդիկ, ոչ սուր եւ ոչ հուր եւ ոչինչ աշխարհային ամենաժանր տանջանք»: Այս համարձակ պատասխանի վրայ սաստիկ զայրանում է Յազկերտ թագաւորը եւ սպառնալից հրովարտակով պատուիրում է Պարսկաստան ուղեւորուելու՝ Վասակ մարգպանին, Վարդան սպարապետին եւ ուրիշ նախարարներին. նոյնպիսի հրովարտակ ստանում են նաեւ Աղուաններ ու Վրացիք: Այս երեք ազգերը պատգամաւորութեամբ իրարու հետ ուխտ են դնում հաստատուն դաշնաւորութեան մէջ մնալու: Ս. Յովսէփ կաթողիկոսը օրհնում է գնացողների ուղեւորութիւնը: Նախարարները գալով Պարսից դուռը եւ յայտնելով իրանց քրիստոնէական հաւատի մէջ հաստատ մնալու անդրդուելի դիտաւորութիւնը, ձգվում են բանտը եւ թագաւորի առանձնական խորհրդում վճռվում է, որ բոլոր նախարարներին կապեն ու աքսորեն շատ հեռու տեղեր, իսկ իրանք մոնեն Հայաստան եւ իրանց հաւատն ու օրէնքները տարածեն: Խորհրդականներից մինը, ծածուկ քրիստոնեայն, այս վճիռը յայտնելով նախարարներին, խորհուրդ տուեց, որ առերես միայն ուրանան քրիստոնէութիւնը, որպէս զի ազատութիւն ստանալով կարողանան վերադառնալ իրանց երկիրը եւ միաբան ուժով պաշտպանեն հաւատն ու հայրենիքը: Նախարարները համաձայնուեցան նորա խորհուրդը ընդունելու: Յազկերտը երբոր այս իմացաւ, յանգափս ուրախացաւ, առատ պարգեւներ բաժանեց նախարարներին եւ 700 մոգերով ուղեւորեց նրանց գէպի իրանց երկրները, պատուիրելով, հասնելուն պէս, իսկոյն մոգութեան կրօնին աշակերտել Հայերին, Վրացիներին ու Աղուաններին եւ ուրիշ քրիստոնեայ ազգերին:

3. Նախարարների ուրացութեան լուրը եւ մոգերով գէպի հայրենիք ուղեւորուիլը կայծակի արագութեամբ հասնում է Հայաստան. ամբողջ ազգը ոտի է կանգնում, — ամենքը ուխտ են դնում Աստուծոյ առաջ՝ հաստատ մնալ քրիստոնէական հաւատին եւ կեանքը չխնայել եկեղեցւոյ եւ հայրենիքի ազատութեան համար: Հոգեւորական դասը սիրով է զանազան գաւառներ ժողովուրդը աներկիւղ դիմադրութեան պատրաստելու: Այս միջոցին նախարարները Պարսից զօրքով եւ մոգերով մոնում են Հայաստան եւ բանակ են դնում Ծաղկոտն գաւառի Անգղ գիւղաքաղաքում: Մէկ կիւրակէ օր, ժամերգութեան միջոցին, մոգպետը իւր մոգերով եկեղեցի է մոնում եւ կամենում է գրաւել այն. Ղեւոնդ երէցը, որ ուրիշ քահանաների հետ պաշտօն էր մատուցանում, հակառակ է մոգական խմբին, ժողովուրդն էլ միացած հոգեւորականների հետ բրածեծ եւ գլխաւատառ դուրս են ձգում ամենքին: Մոգպետը տեսնելով Հայերի հաստատամտութիւնը եւ աներկիւղ դիմադրութիւնը, կամենում է թագաւորին նամակով խորհուրդ տալ, որ յետ կենայ այսպիսի վնասակար առաջարկութիւնից, բայց Վասակ Սիւնին յետ է կանգնեցնում, խոստանալով շուտով համոզելու Հայերին: Պարսկաստանից եկած Հայ նախարարները, Վարդանի հետ՝ իմիասին, իրանց առ երեսու ուրացութիւնը յայտնելով եպիսկոպոսներին, Շահապիւմանում ժողով կազմեցին եւ խաչով ու աւետարանով երգուեցան քրիստոնէական կրօնը պաշտպանելու: Ուխտապահ՝ նախարարները կալանաւորում են ուրացող Վասակին, բայց սա եպիսկոպոսների առաջ զըղջալով իւր յանցանքը ներողութիւն է ստանում: Այնուհետեւ Հայերը յարձակվում են մոգերի եւ Պարսից զօրքի վրայ, ահագին հարուած են հասցնում, գրաւած բերդերը ետ են խլում. այսպէս սրբեցին հայրենիքը կռապաշտութիւնից եւ մոգութեան զօրութիւնը խորտակեցին: Մինչ Հայերը տօնում

են իրանց յաղթութիւնը, ահա Աղուանից աշխարհի եպիսկոպոսը եւ հաղարապետը Հայերից օգնութիւն են խնդրում, յայտնելով, որ Պարսից զօրքը մտել է Աղուանք եւ ստիպում են մոգութիւնն ընդունելու: Հայերը այս միջոցին օգնութիւն են խնդրում Յոյներից, բայց բացասական պատասխան ստանալով, չեն վհատում, այլ յոյսը անձնական ուժի վրայ դնելով, զօրքը երեք գունդ են բաժանում: Վարդանը ուղեւորվում է դէպի Աղուանից աշխարհ, Վասակը մնում է Արարատեան գաւառում, իսկ ներշնչուհի Արծրունի իշխանը յանձն է առնում Պարսից սահմանագլուխը պաշտպանելու: Վարդանը մտնում է Աղուանից աշխարհ, Պարսից գրաւած բերդերը ետ է առնում, հրամայում է կռատունները կործանել եւ մոգերին կոտորել: Մինչ Վարդան շարունակում էր իւր յաղթութիւնները, յանկարծ Հայաստանից բոթաբեր է հասնում նորան եւ յայտնում է, որ Վասակը, ժխտելով երդումը, այրում է Հայոց գիւղերը, կործանում է բերդերը եւ սրի կերակուր է անում իւր եղբայրակիցներին: Վարդանը, մեծ աւար վեր առած Պարսիկներից, անսպասելի արագութեամբ հասնում է Հայաստան Վասակի աւերիչ ընթացքին վերջ տալու համար. վերջինս, երկիւղ կրելով Վարդանից, փախչում է իւր գաւառը: Վարդան սպարապետը իւր նիզակակիցներով խաղաղացնում է աշխարհը եւ որովհետեւ ձմեռը վրայ էր հասել, զօրքը մի քանի մասն բաժանեց եւ ապահով տեղեր ուղարկեց ձմեռելու:

4. Այն ինչ Հայերը ուրախութեամբ տօնում էին զատկական օրերը, յանկարծ լուր հասաւ, որ Պարսից ահագին գունդը Հեր եւ Ջարեւանդ գաւառներից անցնելով, բանակ է դրել Արտազ գաւառի Աւարայր դաշտում, Տղմուտ գետի ափերի վրայ: Հայոց նախարարները իրանց զօրքերով հաւաքուեցան Արտաշատ քաղաքում, որոց թիւը 66,000-ի էր հասնում, եւ այն տեղից ամբողջ զօրախումբը դիմեց դէպի

Աւարայրի դաշտը եւ ամրացաւ Տղմուտ գետի այս կողմը: Նոյն տեղը եկել էին Յովսէփի կաթողիկոսը եւ Ղեւոնդ երէցը ուրիշ եպիսկոպոսներով եւ քահանաներով պատերազմին մասնակցելու: Վարդան սպարապետը զօրքի առաջ կարդում է Մակաբայեցւոց գիրքը, ազգու ճառով քաջալերում է նրանց դէպի անվեհերութիւն, երկիւղը թերահաւատութեան նշան համարելով: Ոգեւորիչ ճառ է խօսում նա եւ Ղեւոնդ երէցը: Ապա սեղան է կազմվում, Հոգեգալստեան եօթներորդ օրը մատուցանվում է սուրբ պատարագը եւ հաղորդվում են թէ զօրքը եւ թէ զօրավարները եւ իրանց անձը յանձնելով Աստուծոյ խնամքին խնդրում են, որ Աստուած իւր եկեղեցին չտայ հեթանոսաց ձեռքը: Պարսիկները արդէն պատրաստ էին: Հայերը անցնում են Տղմուտ գետից, յարձակվում են Պարսիկների վրայ եւ ցրվում են նրանց զօրքը. եւ մինչ յաղթութիւնը Հայոց կողմն էր երեւում, Պարսիկները վերջին ճիգը թափելով շրջապատում են Վարդանին իւր նիզակակիցներով: Այստեղ Վարդանը քաջութեան հրաշքներ է գործում, ահագին վնասներ է հասցնում թշնամուն, բայց մահաբեր վէրք ստանալով նահատակվում է թէ ինքը եւ թէ իւր քաջ նիզակակիցները: 451 թուի յունիսի 2-ին վերջանում է այս ահռելի պատերազմը, որի մէջ Պարսիկների եւ Վասակի գնդից մեռնում են 3544 մարդ, իսկ Հայոց նահատակների թիւը լինում է 1036: Այսպէս քրիստոնէական հաւատի եւ ազգային եկեղեցւոյ ազատութեան համար զոհեցին իրանց անձը այն ընտիր նահատակները, համար անմահ յիշատակը տօնում է Հայոց եկեղեցին «Վարդաորոց անմահ յիշատակը տօնում է Հայոց եկեղեցին «Վարդանանց զօրավարաց» անունով ամեն տարի բուն բարեկենդանի հինգշաբթի օրը: Իսկ Վասակ, իւր ազգակիցներից ժառանգելով դաւաճանի անարգ անունը, Պարսիկներից եւս զրկուեցաւ պատուից եւ դառն ցաւերով մեռաւ բանտում:

Շ ա ր ա կ ա ն ս ր բ ո ց Վ ա ր դ ա ն ա ն ց .

Նորահայն պատկառու
և զօրագլուխ առաքի-
նեաց, վառեցար զինու-
հոգւոյն՝ արիաբար ընդ-
դէմ մահու— Վարդան
քաջնաստակ, որ վա-
նեցեր զթշնամին, վար-
դագոյն արեամբդ քո՝
պսակեցեր զեկեղեցի:

Երկնաւոր թագաւո-
րին զինու յաղթեալ
պատերազմին՝ խոհա-
կան իմաստութեամբ
խոհեմացեալ անճառա-
պէս, Խորէն խորհրդա-
կան՝ և ծանուցեալ ա-
նուն բարի, խաչելոյն
վկայ եղեալ հեղմամբ
արեան պսակեցար:

Բեննական լուսով լը-
ցեալ արիացեալն քաջն

Նոր հրաշքով պը-
սակուած (նահատակու-
թեան պսակով) և ա-
ռաքինիւնների զօրագը-
լուխ՝ սուրբ Հոգու զէն-
քով քաջութեամբ մա-
հուան դէմ զինուեցար,
ով Վարդան, քաջ նա-
հատակ, որ թշնամուն
փախցրիր և վարդանը-
ման արիւնովդ պսակե-
ցիր եկեղեցին:

Առաջնորդ քեզ ու-
նենալով խորին իմաս-
տութիւնդ, երկնաւոր
թագաւորի զէնքովը
յաղթող հանդիսացար
պատերազմում, ով դու,
բարի անունովդ յայտնի
Խորէն, խաչուածին վը-
կայ կացար և թափած
արիւնովդ պսակուեցար:

Արիասիրտ քաջ Ար-
տակ, Աստուածային

Արտակ թաթաւեալ 'ի
կարմրութիւն բոսորա-
յին բղխեալ աղբերն,
զփրկականն ըմպեալ ըզ-
բաժակ և մկրտեալ
արեամբն իւրով դասակ-
ցեալ ընդ անմար-
մնոցն՝ երրորդութեանն
երգել զփառս:

Սրբափայլ զգեստուք
պճնեալ 'ի յերկնաւոր
հանդիսադէն երրոր-
դութեամբն զօրացեալ
վանեալ զամուրս բան-
սարկուին-Հմայեակ Հօր
ընծայեալ՝ Որդւոյ գո-
լով չարչարակից, Հոգ-
ւոյն յաղթեալ պատե-
րազմին՝ և չարասէր
թագաւորին:

լուսով լցուած՝ խմեցիր
փրկութեան բաժակը,
մկրտուեցար կարմիր
արիւնովդ և մտար ան-
մարմնոց (հրեշտակնե-
րի) դասը, որպէս զի
(նոցա հետ) սուրբ եր-
րորդութեանը երգես
փառաբանական երգը:

Սրբութեամբ փայլող
զգեստով (սուրբ մկրտու-
թեամբ) զարդարուած
երկնաւոր Զօրապետից,
երրորդութեան հաւա-
տովը զօրացած՝ ոչնչա-
ցրիր չարի լարած որո-
գայթնները, ով Հմայեակ,
որ անձդ ընծայելով
Հօրը, չարչարակից լի-
նելով Որդւոյն և ոգևո-
րուելով սուրբ Հոգւով՝
պատերազմումը յաղ-
թող հանդիսացար չա-
րասէր թագաւորի դէմ:

107. ՍՈՒՐԲ ԳԻՐԳԸ ԵՒ ՀԱՒԱՏՈՅ ՀԱՆԳԱՆԱԿԸ.

Աստուածային վարդապետութիւնը պարունակւում է Սուրբ Գրքի եւ աւանդութիւնների մէջ: Սուրբ Գիրքը բաղկացած է շատ գրքերից, որոնց գրել են սուրբ մարգիկ, այսինքն մարգարէները եւ առաքեալները Սուրբ Հոգու ազդեցութեամբ: Այս գրքերից միջանիսը գրուած են Քրիստոսի ծնունդուց առաջ եւ ասվում են Գիրք Հին Ուխտի, կամ Հին Հայտնութեան, — միւսները Քրիստոսի ծնունդուց յետոյ եւ ասվում են Գիրք Նոր Ուխտի կամ Նոր Հայտնութեան: Իսկ բոլորն 'ի միասին ասվում են Աստուածային գիրք: Սուրբ աւանդութիւնը ասվում են Աստուածային այնպիսի վարդապետութիւնները, որոնք չեն գրուած մարգարէներից եւ առաքեալներից, այլ բերանացի են աւանդուած եւ քանի մի ժամանակից յետոյ միայն արձանագրուած են եկեղեցու հովիւներից ու վարդապետներից:

Քրիստոնեայ հասարակութեան մէջ շուտ երեւեցան ճշմարտութեան թշնամիք, որոնք իրանց ազատ մեկնութիւններով աղաւաղում էին Քրիստոսի վարդապետութիւնը: Քրիստոնեայք նորանց հերետիկոս անուանեցին: Հաւատացեալների մէջ սկսուեցան վէճեր եւ անմիաբանութիւններ: Այս տեսակ վէճերը լուծելու համար Եկեղեցու հովիւներն սկսեցին միասին հաւաքուել: Այս կերպով կազմուեցան ժողովներ. Տեղական ժողով, ուր հաւաքւում էին մի գաւառի եկեղեցու հովիւները, եւ Տեղական, ուր բոլոր տիեզերքից հաւաքւում էին Եկեղեցու հովիւներ: Ժողովների մէջ եկեղեցու հայրերը բոլոր տարաձայնութիւնները փարատեցին եւ կազմեցին հաւատոյ համառօտ բովանդակութիւնը կամ արձանագրութիւնը, որ տասներկու մասն է բաժանւում:

1. Հաւատամք 'ի մի Աստուած Հայրն ամենակալ, յԱրարիչն երկնի եւ երկրի երեւելեաց եւ աներևութից:

Մենք հաւատում ենք, որ կայ Տ. Աստուած, — որ մի է Աստուած երեւելի անշնորհաբան Տ. Տ. Տ. որ Ամենասուրբ Երրորդութեան աստուծոյն անշնորհ Հայր Աստուած է, որ Աստուած ստեղծեց երկինքը եւ երկիրը, ամենայն տեսանելի եւ անտեսանելի բաներով, որ բոլոր ստեղծուածներին Նա պահպանում է Իւր իշխանութեան ներքոյ եւ կառավարում է նորանց:

2. Եւ 'ի մի Տէր Յիսուս Քրիստոս, յՈրդին Աստուծոյ, ծնեալն յԱստուծոյ Հօրէ միածին, այսինքն յեղութենէ Հօր. Աստուած յԱստուծոյ, լոյս 'ի լուսոյ, Աստուած ճշմարիտ՝ յԱստուծոյ ճշմարտէ ծնունդ եւ ոչ արարած: Նոյն ինքն 'ի բնութենէ Հօր, որով ամենայն ինչ եղև յերկինս եւ 'ի վերայ երկրի՝ երեւելիք եւ աներևոյթ:

Մենք հաւատում ենք՝ թէ Ամենասուրբ Երրորդութեան երրորդ անշնորհ է մի Տէր Յիսուս Քրիստոսը, Աստուծոյ Որդին, թէ Տ. Տ. Տ. է, այսինքն չկայ ուրիշ մէկը Նորա նման. թէ Որդին Աստուծոյ Զննած է Հօր Աստուծոյ նախ քան յարեալն, թէ Նա ծնուած է ինչպէս լոյսը լուսից, այսինքն ինչպէս արեգակն ճառագայթը արեգակից. թէ Նա ճշմարիտ Աստուծուց, թէ Նա չէ «բեղած» է, ծնուած ճշմարիտ Աստուծուց, թէ Նա չէ «բեղած» է. թէ Նա համագոյակից է Հօր Աստուծոյ, այսինքն ունի Հօր Աստուծոյ հետ մի գոյութիւն. թէ ամենայն բան Նախապէս է «բեղած» է, եւ ուրեմն Նա է Արարիչ աշխարհի:

3. Որ յաղագս մեր մարդկան և վասն մերոյ փրկութեան իջեալ յերկնից՝ մարմնացաւ, մարդացաւ, ծնաւ կատարելապէս ՚ի Մարիամայ Սրբոյ Կուսէն Հոգւոյն Սրբով: Որով էառ զմարմին, զհոգի և զմիտ և զամենայն, որ ինչ է ՚ի մարդ, ճշմարտապէս և ոչ կարծեօք:

Հաւատում ենք՝ թէ Որդին Աստուծոյ երկնից իջաւ մեզ՝ մարդկանց ինչպէս հոգի մարմնացաւ, այսինքն մարդկային բնութիւն առաւ Մարիամ Կուսէն Հոգւոյն Սրբոյ եկաւորութեամբ, թէ նա մարդացաւ, այսինքն եղաւ կատարեալ մարդ, չգաղարելով եւ Աստուծոյ լինելուց:

4. Զարչարեալ, խաչեալ, թաղեալ:

Մենք հաւատում ենք՝ թէ Աստուծոյ Որդին Յիսուս Քրիստոսը լաւաւագոյն, այսինքն ցաւ էր զգում, ինչպէս ամեն մարդ. թէ նա իսկ հանաւեցաւ մեր պատճառով, այսինքն թող տուեց Իրան խաչելու, որպէսզի մեր մեղքի համար մեզ սպասելի յաւիտենական պատժից ազատէ. թէ նա մեռաւ խաչի վրայ եւ լաւաւեցաւ:

5. Յերրորդ աւուր յարուցեալ:

Հաւատում ենք, թէ Որդին Աստուծոյ Յիսուս Քրիստոսը մարդկային բնութեամբ մեռնելուց յետոյ՝ երրորդ օրը յարութիւն առաւ:

6. Ելեալ յերկինս նովին մարմնովն նստաւ ընդ աջմէ Հօր:

Մենք հաւատում ենք, թէ Աստուծոյ Որդին Յիսուս Քրիստոսը, մարմնով հաճախեալ երկնիքը. թէ նա նստած է Հօր Աստուծոյ աջ իջիւղ, այսինքն ունի Նորա հետ հաւասար զօրութիւն եւ պատիւ:

7. Գալոց է նովին մարմնովն և փառօք Հօր ՚ի դատել զկենդանիս և զմեռեալս, որոյ թագաւորութեանն ոչ գոյ վախճան:

Հաւատում ենք՝ թէ Որդին Աստուծոյ Յիսուս Քրիստոսը լաւաւագոյն իջաւ փառքով. թէ նա կրգայ Նորա համար, որ դատէ կենդանիներն եւ մեռելներն. թէ այս դատաստանից յետոյ կը հասնի Նորա լաւագոյն լինելը, որը վախճան չունի:

8. Հաւատամք և ՚ի Սուրբ Հոգին՝ յանեղն և ՚ի կատարեալն, որ խօսեցաւ յօրէնս և ՚ի մարդարէս և յաւետարանս: Որ էջն ՚ի Յորդանան, քարոզեաց զԱռաքեալն, և բնակեցաւ ՚ի սուրբան:

Հաւատում ենք, թէ երրորդ անձն Ամենասուրբ Երրորդութեան է Հոգին Սուրբ. թէ Հոգին Սուրբ Աստուծոյ է, ուրեմն եւ պարտական ենք Հօր եւ Որդոյ հետ հաւասար փառք եւ երկրպագութիւն տալ Նորան. թէ մարգարէները եւ առաքեալները Աստուծոյ կամքը մարդկանց յայտնելու եւ Սուրբ Գիրքը գրելու ժամանակ՝ Հոգոյն Սրբոյ շնչմամբ էին խօսում եւ գրում: թէ երբ Քրիստոսը մկրտվում էր Յորդանան գետի մէջ, Հոգին Սուրբ իջաւ Նորա վրայ աղանու կերպարանքով եւ քարոզեց, թէ Քրիստոսն ուղարկուած է Հօրից եւ թէ Հոգին Սուրբ բնակեցաւ ՚ի մեզ:

9. Հաւատամք ՚ի մի միայն ընդհանրական և առաքելական սուրբ եկեղեցի:

Հաւատում ենք՝ թէ Յիսուս Քրիստոս Տէրն մեր բնակվում է Իւր եկեղեցու մէջ. թէ եկեղեցին թէ է, Սուրբ է, Ընդհանրական է եւ Առաքելական:

10. Հաւատամք 'ի մի Մկրտութիւն, յԱպաշխարութիւն, 'ի Քաւութիւն և 'ի Թողութիւն մեղաց:

Հաւատում ենք՝ թէ մկրտութիւնով մարդս թողութիւն է գտնում սկզբնական մեղքից եւ արժանի է լինում Հոգոյն Սրբոյ շնորհքն ընդունելու. թէ մարդս ճշմարիտ ապաշխարութեամբ ազատվում է եւ թողութիւն է ստանում այն մեղքերից, որ գործել է մկրտութիւնից յետոյ:

11. Հաւատամք 'ի յարութիւն մեռելոց, 'ի դատաստանն յաւիտենից՝ հոգւոց և մարմնոց, յարքայութիւնն երկնից:

Հաւատում ենք, թէ ամեն մեռած մարդկանց մարմինները վերջին դատաստանի օրն իրանց հոգիներէ հետ պիտի միանան եւ վերկենան Աստուծոյ հրամանով եւ դատուին Քրիստոսից եւ ամենքն իրանց վարձն ստանան:

12. Եւ 'ի կեանս յաւիտենականս:

Հաւատում ենք, թէ այս երկրաւոր կեանքից յետոյ կը լինի մի ուրիշ՝ յաւիտենական կեանք:

Վ Ե Ր Զ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Երէ...

Երկու խօսք	V
1. Երրորդութիւն և մի Աստուածութիւն	9
2. Թէ ի՞նչ են հրեշտակները	12
3. Տեսանելի աշխարհիս և մարդու ստեղծագործութիւնը.	13
4. Առաջին մարդկանց կեանքը գրախտի մէջ.	16
5. Առաջին մարդկանց մեղքի մէջ ընկնիլը	19
6. Փրկչն խոստումն և նախածնողաց յանցանքի պատիժը.	21
7. Մարդկային ազգը մինչև ջրհեղեղը.	22
8. Ջրհեղեղ	24
9. Մարդկային ազգը ջրհեղեղից յետոյ	25
10. Աբրահամ և Իսահակ նահապետները	27
11. Յակոբ նահապետի որդիքը	29
12. Յովսէփը բանտում	32
13. Յովսէփի փառքը	34
14. Յովսէփի եղբայրները գալիս են Եգիպտոս	36
15. Յովսէփի եղբայրների երկրորդ գալուստն Եգիպտոս	38
16. Թէ ինչպէս եղբայրները ճանաչեցին Յովսէփին	40
17. Յակոբի Եգիպտոս տեղափոխուիլը	41
18. Հրէայք Եգիպտոսում	43
19. Մովսէս մարգարէն	44
20. Հրէաների Եգիպտոսից դուրս գալը	46
21. Սինայ լեռան վրայ Աստուծոյ տուած օրէնքները	47
22. Իսրայէլացոց անապատի մէջ արած ճանապարհորդութիւնը մինչև Քանանացոց երկիրը	51
23. Յեսու նաւեայ և Դաւաւորներ	53

24. Սաւուղ՝ Հրէից առաջին թագաւորը	55
25. Դաւթի թագաւոր ընտրուիլը	56
26. Դաւիթը յաղթում է Գողիաթին	57
27. Դաւթի հաւատարմութիւնը դէպի իւր թագաւորը	59
28. Դաւթի մտադրութիւնը Աստուծոյ տաճարի կառուցման մասին	60
29. Սողոմոնը և տաճարի շինութիւնը	62
30. Մարգարէք	64
31. Յովնան մարգարէն	65
32. Մարգարէների գոշակութիւնքը Փրկչի մասին	67
33. Թէ ինչ վախճան ունեցան Իսրայէլի և Յուդայի թագաւորութիւնները	68
34. Երեք մանուկները կրակի հնոցի մէջ	69
35. Դանիէլ մարգարէն. Յուդայի թագաւորութիւնը Բաբելոնի գերութիւնից յետոյ	72
36. Փրկչի ակնկալութիւնը	73
37. Յովհաննէս Կարապետի ծնունդը	74
38. Սուրբ կոյս Մարիամի ծնունդը և երից ամաց ընծայումն ի տաճարն	75
39. Աւետումն Գաբրիէլ հրեշտակապետի առ Սուրբ Կոյս Մարիամը	77
40. Քրիստոսի ծնունդը	79
41. Քրիստոսի քառասնօրեայ գալուստն ի տաճար կամ Տեառնընդառաջ	83
42. Մոգերի երկրպագութիւնը. Մարիամի և Յովսէփի Եգիպտոս փախչիլը և այնտեղից դառնալը	84
43. Յովհաննէս Մկրտչի քարոզը և Քրիստոսի մկրտութիւնը	86
44. Քրիստոսի սատանայից փորձուիլը	88
45. Յովհաննէս Մկրտչի Քրիստոսի վրայ տուած վկայութիւնը և մահը	90
46. Յիսուսը գնում է Դաւիթիայի Կանայ քաղաքը հարսանիքին	91
47. Քրիստոսի հրաշագործութիւնները	92
48. Քրիստոսը ծովի վրայ փոթորիկը դադարեցնում է և ջրի վրայ ման է գալիս	99
49. Հինգ հացով հինգ հազար մարդ կերակրելը	94

50. Քրիստոսն այրի կնոջ որդուն յարութիւն է տալիս	96
51. Քրիստոսը բժշկում է անդամալուծին	96
52. Քրիստոսը բժշկում է ի ծնէ կոյրին	97
53. Տասն բորոտների բժշկուիլը	98
54. Քրիստոսի վարդապետութիւնը և նորա առաքեալները	99
55. Յիսուսը քարոզում է թէ ինքն է Քրիստոսը	100
56. Քրիստոսի քարոզութիւնը Աստուծոյ ողորմութեան վերայ. անառակ որդւոյ առակը	101
57. Քրիստոսի քարոզութիւնը՝ թէ մարդիկ ի՞նչպէս պիտի վարուին՝ որ արժանի լինին Աստուծոյ որդիք կոչուելու. Քրիստոսն օրհնում է մանուկներին	103
58. Քրիստոսի քարոզութիւնը Խւր աշխարհիս վրայ հաստատուած թագաւորութեան մասին	105
59. Քրիստոսի քարոզութիւնը՝ թէ ի՞նչպէս հարկաւոր են հաւատք և բարեգործութիւնք. սերմանացանի առակը	107
60. Քրիստոսի քարոզութիւնը գլխաւոր պատուիրանների մասին	109
61. Քրիստոսի քարոզութիւնը՝ թէ ով է մեր բարեկամը	110
62. Քրիստոսի քարոզութիւնը՝ թէ ի՞նչպէս պէտք է սուրբ պահել շաբաթ և տօն օրերը	111
63. Քրիստոսի քարոզութիւնը բարեգործութիւնների՝ այսինքն ողորմութեան, պահքի, աղօթքի և լուացման վրայ. փարիսեցոյ և մաքսաւորի առակը	113
64. Քրիստոսի քարոզութիւնը՝ թէ մարդ ճիշդան հոգս պիտի քաշէ կերակրի և հագուստի համար	116
65. Քրիստոսի քարոզութիւնը հարկատուութեան մասին	117
66. Քրիստոսի քարոզութիւնը մեղքի թողութեան մասին	119
67. Տէրունական աղօթք	120
68. Քրիստոսի քարոզութիւնը թէ Ինքը պիտի չարչարուի մարդկանց փրկութեան համար և յարութիւն պիտի առնի	123
69. Քրիստոսի քարոզութիւնը մեռելների յարութեան և յաւիտեանական կեանքի վրայ	124
70. Քրիստոսի քարոզութիւնը իւր երկրորդ գալստեան և վերջին դատաստանի վրայ. տաճարի կուսանաց առակը	125
71. Քրիստոսի քարոզութիւնը Հոգւոյն Սրբոյ վրայ	128

72. Բրիտտոսի պայծառակերպութիւնը կամ վարդավառ	129
73. Բրիտտոսի թշնամիները և Վաղարոսի յարութիւնը	131
74. Բրիտտոսի յաղթական մոտքը Երուսաղէմ	133
75. Յուդայի մատնութիւնը	135
76. Յիսուսի մատնութեան գիշերը	136
77. Բրիտտոսին տանում են քահանայապետների ատենը գատուելու	139
78. Բրիտտոսը Պոնտացի Պիղատոսի առաջ	141
79. Բրիտտոսի խաչի վրայ չարչարուիլը և մահը	143
80. Բրիտտոսի թաղումն և յարութիւնը	145
81. Երևումն Բրիտտոսի	149
82. Բրիտտոսի համբարձումն	150
82. Առաքեալների վրայ	152
84. Գալուստ Հոգւոյն Սրբոյ առաքեալների վրայ	153
85. Աստուածամօր վերափոխումն	155
86. Գիւտ խաչի և խաչվերաց	156
87. Երևումն սուրբ խաչի	158
88. Վարագայ սուրբ խաչը	159
89. Ծանօթութիւն քրիստոնէական եկեղեցւոյ և նորա խորհուրդների վրայ	160
90. Մկրտութիւն	161
91. Դրոշմ	162
92. Ապաշխարութիւն	163
93. Հաղորդութիւն	163
94. Սուրբ պատարագի խորհրդոյ համառօտ բացատրու- թիւնը	164
95. Ամուսնութիւն	175
96. Կարգ կամ շեռնադրութիւն	176
97. Օծումն հիւանդաց	176
98. Բրիտոնէական հաւատի տարածումն	177
99. Բրիտոնէութեան սկզբնաւորութիւնը Հայաստանում	178
100. Բրիտոնէական յաղթական տարածումն Հայաստանի մէջ. Գրիգոր Լուսաւորիչը	179
101. Սրբոց Հռիփսիմեանց և Գայեանեանց կուսանաց նահատակութիւնը	184
102. Տօն կաթուղիկէ եկեղեցւոյ սրբոյ Էջմիածնի	185

103. Մեծն Ներսէս	189
104. Սուրբ Սահակ պարթև	191
105. Սուրբ Մեսրոպ վարդապետ և Հայոց գրերի գիւտը	193
106. Սրբոց Ատովմեանց և Վարդանանց նահատակութիւնը	196
107. Սուրբ Գիւրգը և Հաւատոյ Հանգանակը	204

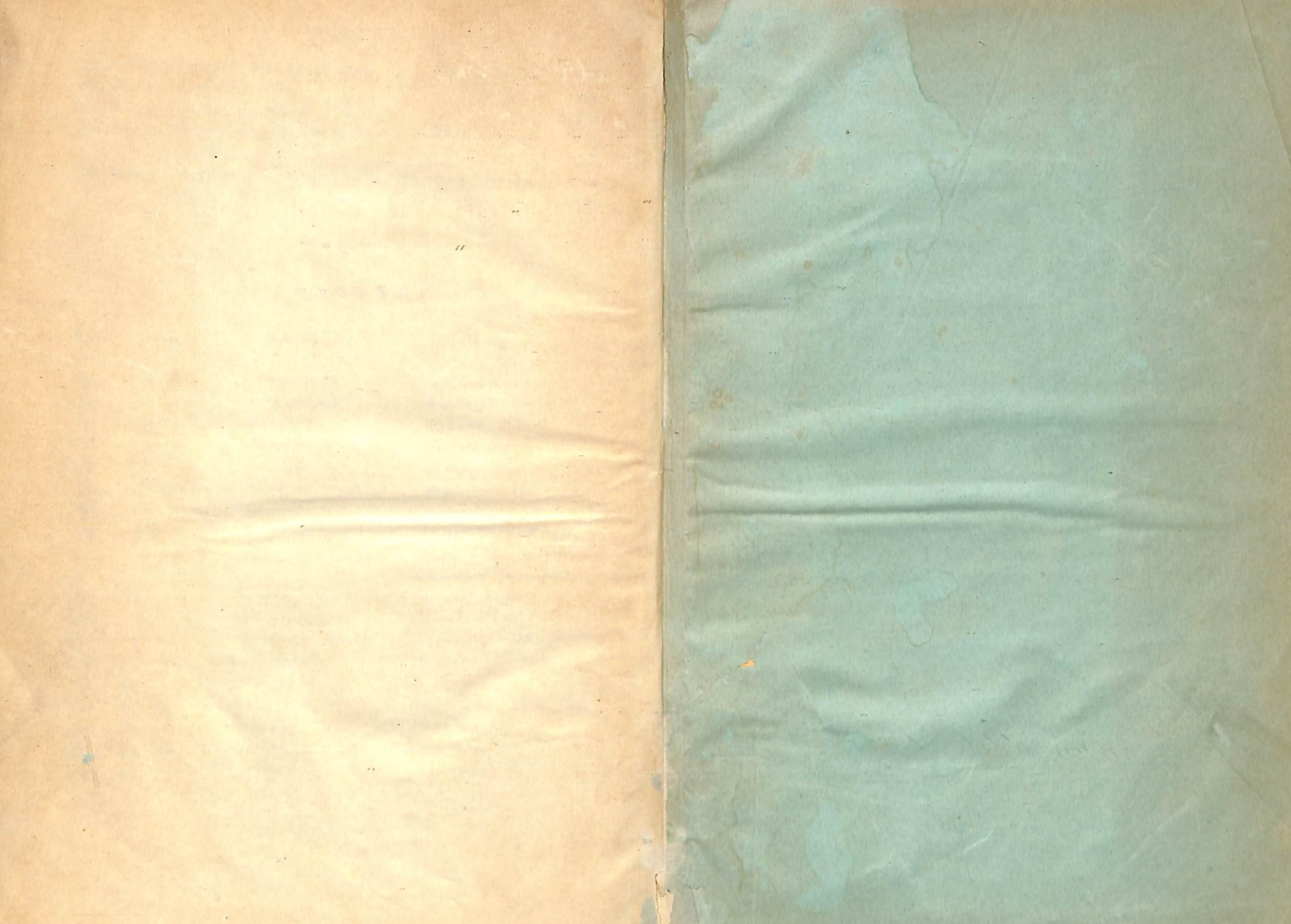
ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ ՏՕՆԵՐԻ ՑԱՆԿԸ

1. Սուրբ կոյս Մարիամի ծնունդը և երից ամաց ընծայումն 'ի տաճար № 38	75
2. Աւետումն Գաբրիէլ հրեշտակապետի առ Սուրբ Կոյսն Մարիամ № 39	77
3. Բրիտտոսի ծնունդը № 40	79
4. Բրիտտոսի քառասնօրեայ գալուստն 'ի տաճար կամ Տեառնընդառաջ № 41	83
5. Բրիտտոսի մկրտութիւնը № 43	86
6. Բրիտտոսի պայծառակերպութիւնը կամ վարդավառ № 72	129
7. Բրիտտոսի յաղթական մոտքը Երուսաղէմ կամ Ծաղկազարդ № 74	133
8. Բրիտտոսի յարութիւնը № 80	145
9. Բրիտտոսի համբարձումն № 82	150
10. Գալուստ Հոգւոյն Սրբոյ առաքեալների վրայ № 84	153
11. Աստուածամօր վերափոխումն № 85	155
12. Գիւտ Խաչի և Խաչվերաց № 86	156
13. Երևումն Սուրբ Խաչի № 87	158
14. Վարագայ Սուրբ Խաչը № 88	159
15. Բրիտոնէութեան սկզբնաւորութիւնը Հայաստանում. Թագէտս և Բարթուղիմէոս սրբազան առաքեալները № 99	178
16. Բրիտոնէութեան յաղթական տարածումն Հայաստանի մէջ. Գրիգոր Լուսաւորիչ № 100	179
17. Սրբոց Հռիփսիմեանց և Գայեանեանց կուսանաց նահատակութիւնը № 101	184

18.	Տօն Կաթուղիկէ եկեղեցւոյ սրբոյ Էջմիածնի № 102 .	185
18.	Մեծն Ներսէս № 103 .	189
20.	Սուրբ Սահակ Պարթև № 104 .	191
21.	Սուրբ Մեսրոպ վարդապետ և Հայոց տառերի գիտը № 105 .	193
22.	Սրբոց Ատովմեանց և Վարդանանց նահատակութիւնը № 106 .	196

Վ Ի Ի Պ Ա Կ Ն Ե Ր

Երես	տող	Ս խ ա լ	Ու ղ ի ղ
24	5 ներ.	տապանակի	տապանի
38	6 »	ծառաններին	ծառային
46	13 »	եղէգնով	եղէգով
47	4 »	մառախուխ	մառախուղ
70	1 »	շորները	շորերը
78	6 վեր.	նորա	իւր
80	6 »	գրուած	գրուած
82	4 »	և այս կերպով եղաւ մարդ կատարեալ	և այս կերպով եղաւ մարդ կատարեալ և Աստուած կատարեալ
97	11 »	Հարցրեց, նոցա	Հարցրեց նոցա
132	9 »	եթէ թողենք	եթէ թողենք
178	1 »	սկզբնաւորութիւնը	սկզբնաւորութիւնը
180	16 »	14 տարի	15 տարի
184	10 »	'ի մէջի	'ի միջի
190	13 ներ.	մեծն	մին
193	12 »	Հացիկաց	Հացեկաց
197	12 վեր.	իշխանները	իշխանները
199	14 »	Հակառակում է	Հակառակում է

ԳՐԱՎԱՃԱՌԱՆՈՅԻ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

1.	Տէր-Ղևոնդեան՝ Մայրենի Լեզու. ա. տարի.	35 4.
2.	» » Մայրենի Լեզու. բ. տարի.	40 4.
3.	» » Մայրենի Լեզու. գ. տարի.	45 4.
4.	» » Մայր. Լեզ. քերական տարերքը, մ. ա.	30 4.
5.	» » Մայր. Լեզ. քերական տերերքը, մ. բ.	50 4.
6.	» » Բացատրութիւն Մ. Լեզ. ա. տար.	60 4.
7.	» » Հայորդի՝ Սրբազ. պատ. Հին. Վտակ.	50 4.
8.	» » Սրբազան պատմութ. Նոր Վտակարանի.	50 4.
9.	Աղայեանց՝ Ուսումն Մայրենի Լեզուի, ա. տարի.	25 4.
10.	» » Ուսումն Մայրենի Լեզուի, բ. տ.	40 4.
11.	» » Ուսումն Մայրենի Լեզուի, գ. տ.	55 4.
12.	Ս. Մանգինեան՝ Ընտանեկան Աշխարհ, երր. տիպ.	25 4.
13.	» » Գիւցազնական Աշխարհ, երր. տիպ.	30 4.
14.	» » Նահապ. և Հայր. Աշխարհ, հինգ. տ.	65 4.
15.	» » Բացատրութ. Ընտ. Աշխարհի.	75 4.
16.	» » Հենչէլի թուար. խնդիրներ, մ. ա.	40 4.
17.	» » Հենչէլի թուար. խնդիրներ, մ. բ.	50 4.
18.	» » Բացատրութիւն ուսուցչաց համար	30 4.
19.	» » Համառօտ Մանկավարժութիւն. 1 բ.	50 4.
20.	Տէր-Ստեփանեան՝ Սկզբունք.բր. հաւատոյ	60 4.
21.	Կոստանեան՝ Ծաղկաբաղ շրջան Ա.	25 4.
22.	» » Ծաղկաբաղ շրջան Բ.	60 4.
23.	» » Ծաղկաբաղ շրջան Գ.	40 4.
24.	» » Նախաշաւիղ.	25 4.
25.	Եղիշէ Ըստ Անձեացեաց օրինակի.	80 4.
26.	Սիմէօնեան՝ Աշխարհագրութիւն, մասն բնական.	60 4.
27.	» » » մասն քաղաքական	60 4.
28.	Վարձելեան՝ Գասազիրք թուարանութեան	70 4.
29.	Յ. Գ. և Մ. Պ. Ժող. թուար. խնդիր. մ. ա.	40 4.
30.	» » Նոյն մ. բ. կոտորակներ	45 4.
31.	Այվազեան՝ Նախակրթանք, մ. ա. (գրաբար).	3 4.
32.	Տէր-Սարգսեան՝ Հայկական գեղագրութեան օրինակներ.	25 4.
33.	» » Վայելչագ. դասաւանդ. եղանակը.	20 4.
34.	Աղանեան՝ Կրօնի դասագիրք. երկրորդ տարի.	25 4.
35.	» » » երրորդ տարի.	25 4.
36.	Տէր-Գալթեան՝ Русск. слово. Учебникъ русс. языка.	45 4.
37.	Агніевъ. „Первый шагъ“, учебникъ русс. языка.	45 4.
38.	Захаровъ. Сборникъ примѣровъ для пись. исчисления	20
39.	Мартиновскій. Русс. Писатели для школь Ч. I. 1. բ.	15
40.	» » Русс. Писатели Ч. II. 1. բ.	25

3362

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0030487

